શ્રી

જૈન કથા સંગ્રહ

ભાગ ૧ લો.

પૂર્વાચાર્યોના રચેલા ગ્રંથો ઉપરથી
યથામતિ સંશોધન કરી
છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

બાલાભાઇ છગનલાલ શાહ.

જૈન બુકસેલર એન્ડ પબ્લીશર્સ.
ઠે. ફીકાભટ્ટની પોળ. મુ. અમદાવાદ.

આવૃત્તિ ત્રીજી. પ્રત ૧૨૦૦

અમદાવાદ.
પીરમસા રોડ ઉપર નિર્મળ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં,
ત્રિવેદી લલ્લુભાઇ ઈશ્વરભાઇએ છાપ્યું.

સંવત. ૧૯૭૧. સને ૧૯૧૫

કિમ્મત એક રૂપીઓ.

એટલુંતો નિર્વિવાદ છે કે.

જેનાં અજ્ઞાનરૂપી પડળ ખુલ્લાં થવાનાં હોય, દેશનો, કોમનો અને સ્વપરનો ઉદય એ જેઓનો ઉદ્દેશ હોય, ઉંચી સ્થિતિએ ચડી કાંઇ પણ કીર્ત્તિનાં કામો કરવાનું જેના નશીબમાં હોય, સંતાનોને દેશના વીરો બનાવવાને જેનું નિશાન હોય, અને છેવટે આ અસાર સંસારને છોડી મુક્તિ મેળવી જીવન સાફલ્ય કરનાર હોય તેનેજ ઉત્તમ પુસ્તકો વાંચવાનું મન થાય છે.

અર્પણપત્રિકા.

અનેક શુભોપમા બિરાજમાન,

સુજ્ઞ મહાશય.

શા. ડાહ્યાભાઇ પ્રેમચંદ સુતરના વેપારી.

(શા. સાંકળચંદ ગુલાબચંદવાળા) અમદાવાદ.

આપ વ્યાપારાદિક અનેક પ્રવૃત્તિયોમાં વિશેષ જોડાએલા છો, તેમજ સંસારિક જંજાળ વધુ હોવા છતાં જૈન ધર્મનું પવિત્ર જ્ઞાન શ્રવણ કરવા હમેશાં અભિલાષા રાખો છો, ન્યાતના સુધારા પ્રત્યે સારૂં લક્ષ આપોછો, જ્ઞાન દાન શ્રેષ્ટ છે એમ ધારી તે પ્રત્યે આપ હમેશાં ઉત્તેજન આપોછો ઇત્યાદિક અનેક સદ્દગુણોથી આકર્ષાઇ આ જૈન કથા સંગ્રહ ભાગ ૧ લાની ત્રીજી આવૃત્તિ આપને અર્પણ કરી હું અતિ આનંદ પામુંછું.

લી. કૃપાભિલાષી.

બાલાભાઇ છગનલાલ શાહ.

જૈન બુકસેલર—અમદાવાદ.

ત્રીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના.

વર્તમાન સમયમાં આ અસાર સંસાર રૂપી સમુદ્ર તરી પાર પામવામાટે આલંબનરૂપ સર્વજ્ઞ કેવળી ભગવાને જૈન સિદ્ધાંતાદિ પૂર્વાચાર્યોના બનાવેલા અનેક સૂત્ર, સિદ્ધાંતો ગ્રંથો, ટીકા વિગેરે લખેલ છે. આ વાત નિર્વિવાદ છે કે કોઇ પણ હકીકત સત્ય હોવા છતાં મનુષ્ય માત્રના મન પર તેની છાપ બેસાડવાને દૃષ્ટાંતની પૂરેપૂરી આવસ્યકતા છે એમ કોઈથી પણ ના કહી શકાય તેમ નથી.

વળી જૈનશાશન શિવાય અન્યમતના ગ્રંથોમાં દૃષ્ટાંતો આપેલાં જોવામાં આવે છે, તથાપિ તે કલ્પિત હોવાથી કેટલાક અતિશયોક્તિને લીધે અને કેટલાક અસંમજસ હોવાના લીધે અને જોઇએ તેવી તો શું પરંતુ કાંઈ પણ અસર કરી શકતાં નથા. એમ કહીએ તો તે બીલકુલ ખોટું નથી. જૈનશાશનને વિષે તેમ છેજ નહી તેમાંતો ખરી હકીકત તાદ્રશ બનેલી પૂર્વભવનો સંબંધ સહ જ્ઞાન રૂપી ચક્ષુ વડે કેવલીઓએ નિહાળેલાં દૃષ્ટાંત—ચરિત્રવડે અનુભવ સિદ્ધ યોગ્ય દર્શાવેલ છે; જે જાણવાથી મનુષ્યને અનેક લાભની પ્રાપ્તિ થાય એ નિસંદેહ છે. અમુક વ્રત, નિયમ, જપ, અનુષ્ટાનાદિક કરવાથી પૂન્યોપાર્જન થાય છે, લાભ મળે છે, સંસારમાં બોલંબાળા થાય છે, કષ્ટ જાય છે, અને આખરે સિવ વહુ પણ સહેલાઈથી વરમાળા આરોપણ કરે છે. એમ કહેવાની સાથે અમુકવ્રત નિયમાદી કરવાથી અમુક (શખ્સ)નું કાર્ય સફળ થયું એમ તેની સવિસ્તર હકીકત સહ જાણવામાં આવે તો તે વાત કાળજામાં કોરાઇ રહેતાં તેવાં કાર્ય કરવામાં પ્રવૃત્ત થવાને ઊત્કંઠા થાય એ સ્વભાવિકજ છે, અને તેથીજ અમોએ આ પુસ્તકનો ,સર્વ હેતુ ફળી ભુત થવા પ્રગટ કર્યું છે.

કથાઓનો અનુક્રમ.

૮ કલંક ચઢાવવાથી તથા વિયોગ પડવાથી તેનાં જેવાંજ ફળ ભોગવનાર મૃગાંક લેખા પૂર્વ ભવની હકીકત જાણી વૈરાગ પામીદિક્ષા લઇ શીવપદ પામ્યાનું સંપૂર્ણ ચરિત્ર છે. પૃષ્ટ ૧૩૫-૧૫૩

૯ શિયળ પ્રભાવે સુતરના તાંતણે ચાલણી બાંધી કુવામાંથી જળ કાઢી છાંટીને ચંપાનગરીના દરવાજા ઉઘાડનાર સુભદ્રા સતીની કથા છે. પૃષ્ટ ૧૫૪-૧૬૦

૧૦ માતા પિતાને યુક્તિથી સહિત સંસારની અસારતા સમજાવી બાળવયમાં દિક્ષા ગ્રહણ કરી મોક્ષ મેળવનાર મૃગાપુત્રની કથા છે. પૃષ્ટ ૧૬૦-૧૭૦

૧૧ વીર ભગવાનની વાણીથી લઘુ વયમાં પ્રતિ બોધ પામી પોતાનાં માતા પીતાને જણાવી આજ્ઞા લઇ દિક્ષા અંગિકાર કરનાર અઇમુત્તા કુંવરનું ચરિત્ર છે. પૃષ્ટ ૧૭૦-૧૭૮

૧૨ સત્યાદિક વૃત પાળતાં મરણ કષ્ટ સુધીનું મહાસંકટ સહન કરી વ્રતની પ્રતિ પાલના કરવાથી ફાંસી ફીટી રાજ્યગાદી બિરાજનાર ભદ્રસિંહ તથા તેની સતિ સુંદરી સ્રીની કથા છે. પૃષ્ટ ૧૭૮-૧૮૭

એ રીતે ઉપર મુજબ આ પ્રથમ ભાગમાં મોટી મોટી સવિસ્તર કથાઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. આ પુસ્તક હરેક જૈન બંધુને અવશ્ય ઉપયોગી થવા બનતો પ્રયત્ન કરેલ છે.

આ પુસ્તકની બે આવૃત્તીઓ ઘણીજ ટુંક મુદતમાં ખપી ગઈ છે તેજ આ પુસ્તકની વિશેશ ઉપયોગી પણાનો પૂરાવો છે.

આ પુસ્તકમાં જે જે જગોએ દ્રષ્ટિ દોષ વિગેરેના કારણસર અગર પ્રેસ વાળાની ભુલથી ભુલ રહી ગએલી હોય તેની વાંચનાર બંધુઓ સુધારી વાંચશો ને ક્ષમા આપશો ને તે બદલ અમો માફી માગીએ છીએ.

લી. બાલાભાઇ છગનલાલ શાહ.

જૈન બુકસેલર એન્ડ પબ્લીશર્સ.

ઠે. કીકાભટની પોળ મુ૦ અમદાવાદ.

॥ શ્રી ॥

જૈન કથા સંગ્રહ.

ભાગ ૧ લો.

જીવદયા ઉપર.

હરિબળ મચ્છીની કથા.

ચાંદી (રૂપુ) અને સુવર્ણાદિક લક્ષ્મીએ કરી વિરાજમાન એવા કાંચનપુર નગરમાં, સર્વ વૈરી રાજાના સૈન્યને ત્રાસ પમાડનારો વસંતસેન નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો, તેને ઇંદ્રાણીના રૂપને જીતે એવી વસંતસેના નામે પટરાણી હતી; તે રાજા રાણીને કાંઇ પુત્રાદિક ન હોવાથી તેઓ માનતાં ઇચ્છતાં એકદા ઘણા મનોરથે ગુણનું પાત્ર એવી વસંતશ્રી નામે પુત્રી થઇ. તે જુવાન પુરૂષના મનને ઉન્માદની કરનારી જાણે એ વસંતરૂતુની મુર્તીજ હોય નહિ !!! તે વસંતશ્રીને યોગ્ય વર તેનો પિતા ઘણોએ જુએ છે. તથાપિ મળતો નથી.

હવે એજ નગરમાં પ્રકૃતિયે ભદ્રક અને પાણીમાં જાળ નાંખવામાં નિપુણ એવો હરિબળ નામે મચ્છી રહેતો હતો તેને અનાર્યમાં શિરદાર અને પરિણામે દુષ્ટ એવી સત્યા નામે ભાર્યા હતી તેનાથી હરિબલ સદાય બીહિતો ઉદ્વેગતા પામતો રહેતો, પરંતુ સુખ તો સ્વપનામાં દેખતો નહીં.

કહ્યું છે કે:—

कुग्रामवासःकुनरेंद्रसेवा । कुभोजनंक्रोधमुखीचभार्या ॥
कन्याबहुत्वंचदरिद्रताच। षड्जीवलोकेनरकानिसंति ॥

અર્થ:-નઠારા ગામમાં વસવું, નઠારા રાજાની સેવામાં રેહેવું, નઠારૂં ભોજન જમવું. અને ક્રોધાયમાન મોઢાવાળી સ્ત્રી, તેમજ ઘણી કન્યાઓની પ્રજા, અને દારિદ્ર એ છ આ મૃત્યુલોકને વિષે નર્ક સમાન છે.

એકદા તે હરિબળે નદી કાંઠે કોઇ મુનિને દેખી નમસ્કાર કર્યો, મુનિએ. પુછ્યું હે ભદ્રે ! કાંઇ ધર્મ જાણે છે? તે બોલ્યો:- મહાશય ! સ્વકુળાચાર તેજ ધર્મ છે, એમ હું જાણું છું, તે ઉપરાંત બીજો ધર્મ જાણતો નથી; તેથી તે ધર્મ એકાગ્રચિતે આરાધું છું. તેવારે મુનિયે કહ્યું-તે તો માત્ર વચનથી ધર્મ કહે છે, તેટલોજ ધર્મ તું માને છે, પણ એ ધર્મ નથી. કુળધર્મ તો કોને કહીએ? તે તું સાંભળ:-હે ભદ્ર ! જેનો પિતા દુર્ભાગી, દુરાચારી, દુર્વીનિત:અને દાસપણું ઈત્યાદિકથી મહાનિંદિત એવો હીણો કુળાચાર સેવતો હોય, તે દીકરો છાંડે નહીં, તે શું જાણે છે ? ના ના! એવો કુળાચાર તે ધર્મ ન જાણીશ. ધર્મ તો જીવદયાને કહીએ, જે મારે જીવને રાખવો. તેજ ધર્મ વાંછિત અર્થને આપનાર કલ્પવૃક્ષ સરખો છે. અને જે પ્રાણી જીવને હણે છે, તે નિરંતર દુ:ખની શ્રેણિને ભોગવે છે. એક જીવદયા તે અનેક દુ:ખ શ્રેણીની ટાળનારી અને અનેક સુખશ્રેણીની આપનારી છે; માટે જો તું દુ:ખથી ઉદ્વેગ પામ્યો હોય, દુ:ખ ટાળવું વાંછતો હોય, અને સુખ પામવાની અભિલાષા રાખતો હોય, તો હે ધીવર ! તું જીવદયા પાળવાનો ઉદ્યમ કર. તે વાર્તા સાંભળી ધીવરે પ્રીતિ પામી મુનિને કહ્યું:-હે ! સ્વામિન્ ! દયા તેજ સત્ય ધર્મ છે, પણ મારૂં મચ્છીનું કુળ છે માટે જેમ રાંકના ઘરમાં ભોજન ન ઘટે, તેમ ધીવરના ઘરમાં જીવ દયા કેમ ઘટે ? મુનિએ કહ્યું જો તું સર્વથા ન છાંડી શકે, તો માત્ર તારી જાળમાં જે પહેલો મત્સ આવે, તેને તું જીવતો મુકજે. જો તું એટલો નિયમ રૂડી રીતે પાળીશ તો, વડના અંકુરોને પાણી સીંચવાથી જેમ વડનો વિસ્તાર થાય, તેમ વ્રત રૂપ વૃક્ષ પણ

રૂડા ભાવરૂપ જળે સીંચવાથી અનંત અતુલ ફળનો આપનાર થશે. આવું મુનિનું વચન સાંભળી તે નિયમ પાળવો સુલભ જાણી હરિબળે તે વ્રત હર્ષથી અંગીકાર કર્યું.

પછી પોતાના આત્માને કૃતાર્થ માનતો એવા હરિબળે નદીના ઉંડા જળમાં જાળ નાંખી. તે નાંખતાવેંતજ તે નિયમનું અતુલ ફળ દેખાડવા માટે એક મેટો મત્સ જાળમાં આવ્યો. ત્યારે લોભના સમુહને રોકીને તે હરિબળે જેવામાં તે મત્સ જાળમાં આવ્યો, તેજ સમયે પોતાનો નિયમ રાખવા તે મત્સને ગળે એક કોડી બાંધીને તેને જળમાં નાંખી દીધો. વળી જાળ નાંખી કે તરત તેજ મત્સ નિર્ભયપણે તે જાળમાં આવ્યો, તેને પણ તેમજ પાછો નાંખ્યો. એમ જેટલીવાર જાળ નાંખી, તેટલી વાર તેના તેજ મત્સને આવતો જાણી તે સ્થાનકને છોડી દઇ તે બીજે સ્થાનકે જાળ નાંખવા લાગ્યો તોપણ પાછો તેનો તેજ મત્સ જાળમાં આવવા લાગ્યો. એમ સ્થાનક બદલતાં બદલતાં સંધ્યાકાળ થઇ તો પણ તેનો તેજ મત્સ આવવા લાગ્યો; તો પણ તે હરિબળને લગાર પણ પશ્ચાતાપ થયો નહીં અને પોતાનો નિયમ દ્રઢ રાખવા માટે તેણે આપદામાં પણ ધીરતા મુકી નહીં. સાંઝ સમયે તે મત્સને પાછો પાણીમાં મુકયો. ત્યારે તેજ મત્સ મનુષ્યની વાણીએ બોલ્યો.—હે સાહસિક ! ત્હારા સાહસથી હું ત્હારા ઉપર તુષ્ટમાન થયો છું, માટે વચન માગ તે સાંભળી હરિબળે વિસ્મય પામતાં છતાં તે મત્સને કહ્યું કે, તું મત્સ થઇને મને શું આપીશ ? તે કહે. ત્યારે મત્સ બોલ્યો-તું મને મત્સ ન જાણીશ, હું લવણ સમુદ્રનો અધિષ્ટાયક દેવતા છું. અહિં સમય વિચારીને ત્હારા નિયમની દ્રઢ મર્યાદા મેં દીઠી, કારણ કે ઘણા જન તો વ્રત લેતાજ નથી. અને કેટલાએક લે છે, તો લેઇને પાળતા નથી; પરંતુ નિયમ લેઇને જે બરાબર પાળે, એવા ત્હારા સરખા પુરૂષ તો થોડા છે ! માટે તારા નિયમની દ્રઢતા દેખીને હું તુષ્ટમાન થયો છું, તેથી તું જે વરદાન માગીશ, તે હું આપીશ; એવું બોલવું સાંભળી હરિબળે હર્ષ પામીને કહ્યું:-હે દેવ ! જ્યારે મને કાંઇ

પણ આપદા પડે ત્યારે તત્કાળ તેમાંથી મને તમે છોડાવજો, હું એ વચન માગું છુ, દેવતા તે વાત અંગીકાર કરી વરદાન આપી અદ્રષ્ય થઇ ગયો.

હવે તે હરિબળ મત્સના અલાભથી પોતાની સ્રીથી બીહીતો છતો નગરની બહાર કોઇ દેવકુળમાં આવી વિચારવા લાગ્યો કે, મ્હારે બે પ્રકાર શંકા ભરેલા થયા, તેમાં એક તો હું ધીવર છું, બીજું ધીવર છતાં મને વહેલું નિયમનું ફળ મળ્યું! તે કોની પેઠે ? તો કે, જેમ ચક્રવતી પ્રભાતે ઢાંગેર વાવે, અને સાંજે લણે, તેમ માત્ર એકજ જીવ ઉગાર્યાથી દેવતાએ તુષ્ટમાન થઈ વચેન આપ્યું, તો હવે સર્વ જીવની દયા પાળું તો વળી કેટલું ફળ પ્રાપ્ત થાય ?

માટે ધન્યમાં ધન્ય છે તેને કે, સર્વ જીવને ઉગારતા હશે ! અરે ! ધિક્કાર હજો મને કે નિરંતર જીવને હણું છું જો કોઇ ઉપાયે મ્હારી આજીવિકાનો નિર્વાહ થાય તો સુકૃતની નાશ કરનારી એવી હિંસાને વિષ લતાની પેઠે હું તત્કાળ છાંડું. જેણે આ ભવને વિષે ધર્મનું ફળ દીઠું છે, અને પ્રકૃતિયે ભદ્રક છે તેવાનું કલ્યાણ થાય છે.

હવે જેવામાં એવી રીતે હરિબળ ચિંતવે છે, તેવામાં ત્યાં શું આશ્ચર્ય થયું તે કહે છે.

એકદા રાજાની પુત્રી ગોખને વિષે બેઠી હતી, એવામાં રૂપે કરીને જેણે ઇંદ્રને જીત્યો છે, એવો હરિબળ નામે એક વ્યવહારિયાનો પુત્ર તે ગોખની નિચે ચાલ્યો જતો હતો, તેને દેખી કુંવરીને તેના ઉપર રાગ ઉપન્યો, અને મનમાં ચિંતવવા લાગી કે, જો એ હરિબળ મ્હારો ભર્ત્તાર થાય, તો મ્હારાં વાંછિત મનોરથ ફળે ! એમ વિચારી તેણીએ પોતાનો મનોગત ભાવાર્થ પત્રમાં લખીને તે વ્યવહારિયો જ્યાં ચાલ્યો જાય છે, ત્યાં તે પત્ર નાંખ્યો. પત્રને પડતો દેખીને તે વ્યવહારિયાના પુત્રે જેવું ઉચું જોયું, તો ત્યાં તે કન્યાની દ્રષ્ટિએ દ્રષ્ટિ મળી પછી તે કન્યા જે કામદેવની સ્રી રતિજ જાણે હોય નહીં ! ! અથવા

જાણે કામ દિપાવનારી ઔષધિજ હોય નહિ ! !! એવી દીઠી પછી પરસ્પર બેહુને રાગ ઉપન્યો, અને માંહોમાંહે સંકેત પણ કર્યો કે, કાળીચૌદશને દિવસે આપણ બેહુએ મળી જરૂર દુર દેશાંતર જવું અને કન્યાયે કહ્યું કે, હું કાળીચૌદશની રાત્રે દેવીના દર્શનનો મિષ લેઇને દેવીના મંદિરમાં આવીશ. તમે પણ ત્યાં આગળ જઇને રહેજો. એમ માંહોમાંહિ ઠરાવ કર્યો.

પછી કામરાગે વિનિત શિષ્યની પેઠે જે કાંઇ કુંવરીયે કહ્યું તે માનીને વ્યવહારિયાનો પુત્ર હરિબળ પોતાને ઘેર ગયો. પછી તેના સંકેતનો અને હરિબળમચ્છીના નિયમનો દિવસ એકજ આવ્યો. તે દીવસે હરિબળમચ્છી દેહેરામાં ચિંતાયે પીડ્યો હતો જઈ સુતો છે.

હવે જે (મતિ) એટલે બુદ્ધિ તેપણ કર્મને અનુસારેજ આવે છે. તે માટે તે વ્યવહારીપુત્ર હરિબળ ચિંતવે છે કે, એ કન્યા તો કામગ્રહથી ઘેલી થઇ છે, પણ હું કાંઇ તેવો ઘેલો નથી. વળી સ્ત્રી જાતે પ્રચ્છન્નકાર્યની કરનારી હોય છે, અને રાત્રિ છે તે પણ પાપકાર્યની સહાયક છે. વળી આગળ મને સુખ થશે તે કોણે દીઠું છે ? પણ હમણાં તો હું અપરાધનો કરનારો થાઉં ! વળી મારે માબાપનો વિયોગ પણ થાય, તે મજ જો રાજાને ખબર પડે તો મને મારી પણ નાંખે ! એવી આશંકા ઉપની તેથી જવાનો અભિલાષ તો તેને ઘણો હતો, પણ મનમાં ભય આણી ઘેરજ બેસી રહ્યો, ગયો નહીં જાતે વણિક છે, માટે બીકણ છે.

કહ્યું છે કે:—

(आर्यावृत्तम्)

स्त्रीजातौदांभिकता ! भालूकताभूयसीवणिग्जातौ ॥
रोषःक्षत्रियजातौ । द्विजजातौस्यात्पुनर्लोभः ॥

અર્થ:- સ્ત્રી જાતિને વિષે કપટ ભાવ ઘણો હોય, વણિક જાતિને વિષે ભય ઘણો હોય, ક્ષત્રિય જાતિને વિષે રોષ ઘણો હોય, અને બ્રાહ્મણ જાતિને વિષે લોભ ઘણો હોય

માટે જે ઘણો બીકણ હોય, તે આ લોકનાં સુખ ભોગવે નહીં અને પરલોકે આત્માનું હિત પણ ન કરી શકે તેમજ એવું ભાગ્ય એનું ક્યાંથી હોય ? જેનું પુર્ણ ભાગ્ય તથા તે કન્યા સાથે પુર્વ જન્મનો જેને સંબંધ હશે, તે એ કન્યાનેપરણશે.

હવે તે કન્યા પોતાનું કાય સાધવા માટે માતા સંગાથે કારમો કળહ કરીને જુદી રહી. પછી તે સંકેતને દિવસે જાત જાતનાં રત્ન, આભરણ, અને વસ્ત્ર ઈત્યાદિક સારી સારી વસ્તુઓ લેઇ ઘોડા ઉપર બેસીને દરવાજે આવી, અને પ્રથમ દરવાનને મુંદ્રિકારત્ન આપી પોળ ઉઘડાવી. કાળિકાદેવીને મંદિરે ગઈ; પછી નિવિધ્નપણે હર્ષ પામી હરિબળને બોલાવા લાગી કે, કોઇ પુણ્ય:ત એવો હરિબળ ઇહાં છે ? દેવીની પેઠે દિવ્ય અલંકારે ભુષિત અને તુરંગે બેઠી એવી કન્યાનાં અમૃત સરખાં વચન કાનમાં પડયાં તે સાંભળીને હરિબળમચ્છી હર્ષ પામ્યો: અને વિસ્મયપૂવક હર્ષીત ચિત્તે દહેરામાં રહ્યો છતોજ તે કન્યાના સંતોષ નિમિત્તે હું કાર એવો શબ્દ બોલ્યો તે હુંકાર સાંભળીને તે કન્યા બોલી:-હે ! સ્વામિનાથ ! ઝટ તૈયાર થઇ આવો, આજ દેશાંતર જવાનો આપણ બેઉનો મનોરથ ફળ્યો.

હવે હરિબળ મચ્છીયે નિશ્ચય કર્યો કે, મારે નામે કોઈ બીજો હરિબળ હશે તેની સાથે સંકેત કર્યો જણાય છે, પણ વગર મહેનતે સ્ત્રી મળી ને મને પ્રીતિથી તેડે છે, તો હું શામાટે તેની સાથે ન જાઉં ! પુન્યના ઉદયથી યોગ્ય બન્યો છે. એમ વિચારી દહેરામાંથી નિકળી તે કન્યાના મુખ આગળ થઇને આગળ ચાલ્યો.

હવે હરિબળે ચિંતવ્યું કે, આ સર્વ એક જીવની હિંસા ન કરવી તેનું ફળ છે, એવું જાણી જે નિર્વાહ માટે જે હિંસા કરતો હતો, તેને છોડી દીધી જ્યારે કોઇક રાંકને રાજ્ય મળે, ત્યારે ભીખ માગવાનું ઠીકરૂં જેમ નાંખી દે. તેમ તેણે પણ તેની માછલાં પકડવાની જાળ ત્યાંજ છોડી દીધી.

હવે તે હરિબળને નાગો અને વાહન રહિત દેખી તે કન્યાને શંકા ઉપની, તેથી તે કુંવરીએ હરિબળને પુછયું તમે આમ કેમ છો ? કોણે તમારી પાસેથી વસ્ત્ર તથા વાહન અપહર્યા છે? તે સાંભળી માછીએ વિચાર્યું કે, મ્હારૂં દુષ્ટકર્મ આજજ અપહર્યું માટે બોલવું નહીં એમ ચિંતવી રૂડી બુદ્ધિવાળા હરિબળે તે કુંવરી પ્રત્યે ઉત્તરમાં હું કાર માત્ર કર્યો, ત્યારે કન્યાએ એવો નિશ્ચય કર્યો કે, એણે સર્વ દ્રવ્ય ખોયું દેખાય છે, માટે તેનો ખેદ કરી હુંકાર માત્રજ દેછે. એમ વિચારી રૂડાં વસ્ત્ર અને અલંકાર તેને પેહેરવાને આપ્યા. વળી કહ્યું-હે ! પ્રિયે ! કોઈથી ન ગણી શકાય એટલું દ્રવ્ય મારી પાસે છે, માટે તમે ફિકર કરશો નહીં. આપણું વાંચ્છિત સિદ્ધ થશે !!! જેમ જે ડાહ્યા હોય તે છતે ધને હીણું સ્વપ્ન ન સંભારે, તેમ તમે ખેદ ન કરો. એમ કહી હરિબળની સાથે વિનોદ માટે પ્રેમરસની વાર્તા કરવા માંડી. તે કન્યા જે વાર્તા કહે છે તે સાંભળી હરિબળ વિચારે છે કે, હમણા તો સર્વત્ર એક હું કારથીજ ફળદાઇ છે એમ ચિંતવી ફરી ફરીને તે હુંકાર માત્રજ ઉત્તર દેવા લાગ્યો; ત્યારે શંકા પામી કુંવરીએ વિચાર્યું કે કાંઇ સમજતો નથી ? કે અહંકારી છે ? કે, એકજ હુંકાર કરે છે !!! તે હું કારપણ નાંઠો થકો વેગળો રહી બોલે છે ! શું કાંઇ મ્હારા ઉપર કોપ્યો હશે ? શા માટે તે મ્હારા સામું જોતો નથી. વળી તે કન્યાએ વિચાર્યું કે, આ ઉદ્ધત ગતિએ ચાલે છે માટે રખેને હરિબળને ઠેકાણે કોઇ બીજો તો નહીં હોય? એવી શંકાની વ્યથાયે પીડાતી જેવી આગળ ચાલે છે, તેવામાં ચંદ્રમાનું અજવાળું થયું ત્યારે પાસે જઇને જોયું તો વાંચ્છિત વરથી અન્ય પુરૂષ દીઠો; ત્યારે અતિશે હાહાકાર કરવા લાગી, જેમ કોઇને આકરો વજ્રનો ઘા વાગે ને વ્યથા પામે; તેમ તે કુંવરી દુઃખ પામતી છતી વિચારે છે કે, ધિઃકાર ધિઃકાર હોજયો વિધાત્રાને ! કે જેણે મને બેઉથી ભ્રષ્ટ કરી !!! હવે હું કાદવમાં ખુંતેલા હાથીની પેઠે થઇછું. કહ્યું છે કેઃ—

निदाघेदाहार्त्तःप्रचरतृष्णातरलितः
सरःपूर्णंदृष्ट्वात्वरितमुपयातःकरिवरः ॥
तथापंकेमग्नस्तटनिकटवर्तिन्यपियथा
नतीरनोनीरंद्वयमपिविनष्टंविधिवशात् ॥ १ ॥

અર્થઃ—ઉષ્ણકાળમાં દાહે પીડયો અત્યંત તૃષ્ણાએ વ્યાકુળ એવા એક હાથીએ પાણીનું ભરેલું સરોવર દિઠું, ત્યારે ઉતાવળો તેમાં પેઠો, અને કાદવમાં ખુંત્યો; તેને કાંઠો પણપાસે છે અને પાણી પણ પાસે છે, તોય પણ તે હાથી કાદવમાં પડયો થકો પાણી પણ ન પામ્યો, અને કાંઠો પણ ન પામ્યો. અર્થાત્ કર્મને વશે બેઉથી ભ્રષ્ટ થયો.

તેમ મને પણ માબાપનો વિરહ, રાજ્ય લક્ષ્મીનું છાંડવું, અને લોકવિરૂદ્ધાદિકને આચરવાથી પુર્વે કહેલા હાથીની પેઠે થયું. વળી મને મણિને ઠેકાણે માટી હાથ આવી. એ સર્વ ફળ મને સ્વચ્છંદ પણાનું થયું. માટે પુરૂષ અથવા સ્ત્રી જે કોઇ સ્વચ્છંદાચારી હોય, તેને આવાં ફળ મળે છે. તેમાં પણ સ્ત્રી જાતિને તો વિશેષ ફળ મળે, તે મેં કર્યું. માટે મને દુરબુદ્ધિની ધણીયાણીને ધિઃકાર છે. વળી પહેલાંજ મેં એને નાગો નિર્ધનીયો જાણ્યો, તો પણ અન્ય છે એમ જાણ્યો નહીં. હવે મ્હારી શી ગતિ થશે ? અરે! હું જીવિતપર્યંત ખેદનું કારણ થઇ ! અરે ! એનાથી જો હું મુઇ હોત તો સારૂ થાત.

હવે તે કન્યા અત્યંત આર્ત્તપીડિત મરવું વાંચ્છતી મુઢપણે માર્ગમાં અચેતન થઇ પડી મુર્છા ઉતર્યા પછી ધરતીએ આળોટવા મંડી.

ઇહાં હરિબળ ચિંતવે છે કે, એની સાથે ગૃહવાસાદિકની આશા કરવી તે દોહ્કટ છે, અને તેતો મને દેખીને અગ્નિમાં પડયાની પેઠે થઇ, હવે ઇહાં મ્હારે શુ. કરવું ? જો દેવતા મ્હારા વ્રત નિયમના ફળથી મને સ્હાય કરે તો કાર્ય બને, એમ મનમાં ચિંતવે છે, એટલે કુંવરી વિચારવા લાગી કે, ગયા પુરૂ-

ષનો શો શોચ કરવો ? પોતાની પ્રસંશા કરવી એથી પોતાનો અર્થ બગડે; તે માટે જે મુર્ખ હોય તે શોચના કરે. માટે હવે તો એજ ભર્તાર દૈવે આપ્યો, તેથી એનેજ વિશેષ પ્રકારે જોઉં કે એ કોણ છે ? એની શી જાતિ છે ? શું એનું સ્વરૂપ છે ? વળી તે તો તેને ઠેકાણે ગયો. એજ આગળ ભાગ્યવંત થશે, અથવા હુંજ મંદ ભાગ્યવાન હઇશ કે એની પુંઠે ચાલી. પુર્વે કાંઇ ધારી જોયું નહીં. એટલા માટે એને પુછીને નિર્ણય તો કરૂં! જેવામાં એમ વિચારે છે, તેવામાં આકાશે દેવવાણી થઇ કે: "હે! કુંવરી ! જો તું સ્મૃદ્ધિને ઇચ્છતી હોય તો તું એને વરજે. ત્હારો અને એનો બેહુનો મ્હોટો ઉદય થશે. વળી તારૂં મ્હોટું ભાગ્ય ફળ્યું, માટે તું એને અંગિકાર કર." એવી આકાશથી દેવતાની વાણી સાંભળીને હૃદયને વિષે આનંદ પામતી સ્નેહે કરી સંયુક્ત નમ્ર ભાવે મીઠી વાણીથી હરિબળને બોલાવવા લાગી, અને પૂર્વે ગળામાં શોષ ઉપન્યો હતો, તેથી તૃષ્ણાને માટે પાણીની યાચના કરવા લાગી. હરિબળે શીઘ્રપણે જઇ રાત્રિને વિષે જળનું સ્થાનક શોધી પાણી લાવીને અતિશયપણે પીવરાવ્યું. (પ્રિતીના વશે જે કાર્ય કષ્ટે નિપજતું હોય તોપણ તે કાર્ય કરતાં કષ્ટ જણાય નહીં.)

હવે કન્યા વિચારે છે કે, રાત્રિની વેળાએ અંધારામાં અજાણે માર્ગે જઇને તુરત પાણી લાવ્યો, વાર પણ ન લાગી; તેથી એ પુરૂષ બળિષ્ટ, પરાક્રમી, અને સાહસિક જણાય છે એવો કુંવરીએ નિશ્ચય કર્યો. હરિબળે જાણ્યું કે, હવે એ કાર્ય નિપજશે એમ બેહુ જણ માર્ગે વિચાર કરે છે. તેવામાં પ્રભાત થયો. તે જાણે સુર્ય પણ બેઉનો સ્નેહ જોવા માટે વહેલોજ ઉગ્યો હોય નહીં ! અને વળી જાણે બેઉની પ્રીતિ વધારવાનેજ ઉદય થયો હોય નહિ ! ! !

હવે તે કન્યા પ્રભાત કાળ થયો એટલે હરિબળનું અત્યંત રૂપ દેખીને સુપ્રસન્ન થઇ. વારંવાર હરિબળના રૂપ સૌભાગ્ય અતિશય જોઇને કહેવા લાગી કે:—હે સુભગ ! હવે અવસર

થયો. આ લગ્ન વેળા છે એટલા માટે આહરૂં પાણી ગ્રહણ કરો પુર્વે મેં નિર્ધાર કર્યો હતો, તે અવસર હમણાં થયો છે. હવે હરિબળ વિચારે છે કે, અહો ! નિયમનો મહિમા કેવો છે ? એમ વિચારી હર્ષસહિત તે કન્યાને ગાંધર્વ વિવાહે કરી હરિ જેમ લક્ષ્મિને વરે, તેમ હરિબળ વસંતશ્રીને પરણ્યો. તેજ દિવસથી હરિબળને પુન્યે લક્ષ્મિનો ઉદય થયો.

ત્યાંથી આગળ ચાલતાં કોઇક ગામ આવ્યું, ત્યારે તે કન્યાને વચને ગામમાં જઇને લક્ષણવંતો ઘોડો લીધો, અને દાસ દાસી પ્રમુખ નવાં માણસો રાખ્યાં. છતે “ દ્રવ્યે શરીરને કોણ ક્લેશ ઉપજાવે ?” પછી દાસાદિક સહિત ચાલતાં, ઘણા દેશ ઉલંઘતાં ઉલંઘતાં અનુક્રમે લક્ષ્મિએ કરી વિશાળ એવું વિશાલપુર નગર આવ્યું, એટલે રૂડે શુકને નગરમાં પ્રવેશ કર્યો; તેવામાં એક વ્યવહારિયો મળ્યો તેની પાસેથી હરિબળે સાત ભુમિયો આવાસ ભાડે લીધો. તેમાં રૂડા મુહુર્તે વાસ કરી સુખે રહે છે.

હવે હરિબળ વિચારે છે કે, હું નિચ માછી કયાં ? અને પુણ્યવંતી એ કન્યા કયાં ? વળી આ ધનની સામગ્રી કયાં ? તથા હું નિર્ધન કયાં ? પણ એ સર્વ મને દૈવ્યના યોગથી મળ્યું છે તો હવે એવી લાક્ષ્મી પામીને હું શા માટે લક્ષ્મિનું ફળ ન લેઉં ? એવું વિચારી દીન દુઃખી જનને દાન દેવા લાગ્યો, તથા લક્ષ્મિને ભોગવવા લાગ્યો, તેથી તેનો સૌભાગ્યાદિક અતિશે યશ વિસ્તરવા લાગ્યો. અને નગરમાં એવી વાત વિસ્તરી કે, કોઇ એક પરદેશી રાજપુત્ર આવ્યો છે, તે અસ્ખલિત દાન આપે છે. મહા ગુણવંત ઉદાર ચિત્તનો ધણી છે. દાનથી શું શું ન થાય ?

કહ્યું છે કે:—

पात्रेधर्मनिबंधनंप जनेप्रोद्यद्दयाख्यापकं ।
मित्रेप्रीतिविवर्द्धनंरिपुजनेवैरापहारक्षमं ॥
भृत्यभक्तिभरावहंनरपतौसन्मानपूजाप्रदं ।
भट्टादौचयशस्करंवितरणंनक्वाप्यहोनिःफलं ॥१॥

ભાવાર્થ—દાન જે છે તે પાત્રને દેવાથી ધર્મનું કારણ થાય છે, પાત્ર વિના બીજાને દેવાથી દયાનું સુચક થાય છે, મિત્રને દેવાથી પ્રિતી વધારવાનું કારણ થાય છે, શત્રુને દેવાથી વૈરને હરનારૂં થાય છે, ચાકરને આપવાથી તે ભક્તિ કરે છે, રાજાને દિધાથી ભલા માન, પુજા અને સત્કારને આપનારૂં થાય છે, અને ભટ્ટ પ્રમુખને દેવાથી યશોવાદનું કારણ થાય છે. માટે દાન દીધું તે કયાંહિ પણ નિષ્ફળ થતું નથી.

એ વાત રાજાએ સાંભળી કે બહુ માન સહિત હરિબળને સભામાં તેડી બહુ સન્માન દેઈ પોતાની પાસે બેસારી ગોષ્ઠિ કરી હરિબળ તે દિવસથી માંડીને નિત્ય રાજાની સેવા કરવા લાગ્યો. જેનું પુન્ય પાંસરૂં હોય, તેને સર્વ પાંસરૂંજ છે! એટલા માટે રાજાએ હરિબળને રૂડો પ્રસાદ કર્યો. તે રાજા હરિબળને કામધેનું જેવો થયો.

હવે હરિબળે વિચાર્યું કે એ રાજા સાથે નવી પ્રિતી થઇ, એટલા માટે રાજાને જમાડવો જોઇએ. એવું વિચારી રાજાને બહુ માન સહિત પોતાને ઘેર તેડિને ઘણી ભક્તિએ જમાડવા મંડયો. રાજા જમતાં જમતાં પકવાનાદિ પીરસતી એવી હરિબળની સ્ત્રી વસંતશ્રીને દેખીને કામાતુર થયો થકો ચિંતવે છે કે, એ હરિબળને ઉતાવળથી મારી નાંખું તો એ સ્ત્રી મ્હારે હાથ આવે ધિઃક્કાર છે આવા કામી પુરૂષને!!!

એવા કામાતુર થએલા રાજાને પ્રધાન પણ વારતો નથી, ઉલટો રાજાનો અભિપ્રાય દેખીને ઉપાયે કરી પ્રેરણા કરવા લાગ્યો. માટે ધિઃક્કાર છે તે પ્રધાનને કે જે રાજાને અનર્થની ખાણમાં નાંખે છે! કહ્યું છે કે:—

सर्वत्रसुलभाराजन्। पुमांसःप्रियवादिनः ॥
अप्रियस्यतुपथ्यस्य । वक्ताश्रोताचदुर्लभः ॥१॥

ભાવાર્થ—હે રાજન્! મીઠા વચનના બોલનારા પુરૂષ મળવા તો સર્વત્ર સુલભજ છે, પણ રોગીને પથ્યના કહેનારાની

પેઠે, કટુક વચનના કહેનારા તથા સાંભળનારા એવા પુરૂષો મળવા દુર્લભ છે.

હવે પ્રધાનની બુદ્ધિયે હરિબળને મારવા માટે રાજા બોલ્યો. મારે ઉત્કૃષ્ટ વિવાહ મહોત્સવ માંડવો છે, એટલા માટે કોઇ એવો સત્યવંત છે કે, જે લંકાયે જઈ સર્વ પરિવાર સહિત બિભીક્ષણને તેડી લાવે ! એવો રાજાનો અઘટતો આદેશ સાંભળીને સર્વ લોકો નિચું મોઢું કરી બેસી રહ્યા, પણ કોઇએ રાજા સામું જોયું નહીં, ત્યારે કપટનો ભંડાર એવો પ્રધાન બોલ્યો:-હે રાજન ! ત્હારા સેવક કેવા છે કે, સ્વામીનો આદેશ પામી અસમર્થ થકી નીચું મુખ કરી રહ્યા છે ! કોઈ સામુંજ જોતા નથી. પણ હું જાણું છું કે, સાહસિકમાં શિરોમણી એવો એક હરિબળ છે, એ શિવાય બીજો કોઈ નથી. એ તમારૂં કાર્ય અવસ્ય કરશે. એ તમારો માનીતો છે, તમે પણ એને માનો છો. તે સાંભળી રાજાએ હરિબળના સામું જોઇને કહ્યું. ત્યારે હરિબળે લજ્જાથી હા કહી. જે માટે લજ્જા છે તે મોટી વાત છે. લજ્જાયે કરી પુરૂષ વિષમ કાર્ય હોય તે પણ અંગીકાર કરેજ. લજ્જાયે મરવું પણ કબુલ કરે.

પછી હરિબળે ઘેર જઇ તે વાત વસંતશ્રીને સંભળાવી તે સાંભળા વસંતશ્રી વિષાદ ધરતી, રાજાનું દુષ્ટ ચિત્ત જાણી હરિબળને ઠપકો દેવા લાગી કે:—હે પ્રાણનાથ ! રાજાને ઘેર તેડવાથી તમને કેવો અનર્થ થયો ! તેણે તમને હણવા માટે આ અનર્થ માંડયો છે. એટલા માટે તમે વિચાર્યા વિના ઉતાવળ કરીને હા કેમ કહી ! અણવિચાર્યા કામથી પતંગીયાની પેઠે તમે અનર્થ પામશો.

કહ્યું છે કે:—

सहसाविदधीतनाक्रिया । अविवेकःपरमापदांपदं ॥
वृणुतेहिविमृश्यकारिणं । गुणलुब्धाःस्वयमेसंपदः ॥ १ ॥

ભાવાર્થ:-વિવેક રહિત પુરૂષ જો અકસ્માત્ ઉતાવળો થઈ કાર્ય કરે છે, તો અત્યંત આપદાનું સ્થાનક પામે છે. જે

નિશ્ચય વિચાર કરીને કાર્ય કરે છે તે પુરૂષને ગુણની લોભી એવી જે સંપદાઓ તે પોતાની મેળેજ વરે છે. ”

એ દાક્ષિણ્ય શા કામનું ? એ લજ્જા પણ શા કામની ? કે, જેથી પોતાનો અર્થ વિણસે ! હજી કાંઇ બગડયું નથી. કાંઇક મિષ કરીને રાજાને ઉત્તર આપો. એવી વસંતશ્રીના મુખથી વાત સાંભળી હરિબળ કહે છેઃ—હે ! પ્રાણપ્રિયે ! સાહસિક પુરૂષે જે પ્રતિજ્ઞા કરી, તે પાછી ન ફરે. પ્રાણ જાય તો જાઓ પણ પ્રતિજ્ઞા ભંગ ન કરે ચંદ્રમાને આપદા પડે છે, તોપણ મૃગનું લંછન છોડતો નથી. કહ્યું છે કેઃ—

अलसायंतेणविसज्जणेण । जेअख्खरासमुल्लविया ॥
तेपत्थरटंकणकरी । अन्नहंअन्नाहाहुंति ॥१॥
छिज्जउसासंअहहो । उबंधगंचयउसव्वहालच्छो ॥
पडिवन्नपालेणस्तु । पुरिसाणंचंहोइनंहोंउ ॥२॥

ભાવાર્થઃ—ભલા સજ્જન સત્પુરૂષે તો જે પોતાના મુખથી અક્ષર ઉચ્ચાર્યા હોય એટલે બોલ્યા હોય, તે અક્ષર પત્થરની ઉપર ટાંકેલા સરખા થયા. તે અન્યથા બીજા અક્ષર ન થાય. ચાહો તો મસ્તક છેદાઓ, ચાહો બંધનમાં પગ અથવા સર્વથા લક્ષ્મીનો નાશ થાઓ. જેમ થાવું હોય તેમ ભલે થાઓ પણ અંગીકાર કરેલી તે વાત ફરે નહીં. (જે અંગીકાર કરીને નિર્વાહ ન કરે, તે કાયર પુરૂષ જાણવા. તેનો જગતમાં અપજશ છે.)

એટલા માટે એ કાર્યને અર્થે અવસ્ય જવું પડશે. જે થનાર હોય તે થાઓ. મને મારી પોતાની તો કાંઇ ચિંતા નથી, પણ તમારી ચિંતા રહે છે. જેમ સિંહ હરણીને હરે, તેમ રાજા તમને રખેને હરે ! ! ! એ ચિંતા છે એવી વાણી સાંભળી વસંતશ્રી હર્ષ પામીને ભરતારનું ઉત્તમ પણું નિર્ધારતી હવી અને વિરહાકુળથી ગદગદ વાણીએ એમ કહેવા લાગી કે, તમને પંથને વિષે કલ્યાણ થાઓ. કાર્ય કરીને વહેલા આવજો. મારી

ચિંતા રાખશો નહીં. ઉત્તમ સ્ત્રી જીવ જાય તો જવા દે, પણ પોતાનું શીળ રાખવાને સર્વથા ડાહીજ હોય. પરંતુ એક તમને હું કહું છું કે, તમે પોતાનું જીવિતવ્ય રાખજ્યો. અવિચાર્યું કાર્ય કરીને પતંગિયાની પેઠે મરવું નહીં. કહ્યું છે કેઃ—

जीवनभद्राण्यवाप्नोति । जीवनपुण्यं करोतिच ॥
मृतस्वदेहनाशस्य । धर्माद्युपरमस्तथा ॥ १ ॥

ભાવાર્થઃ—જીવતો પુરૂષ કલ્યાણ પામે, જીવતો જીવ પુન્ય કરે, અને મરણ પામ્યા પછી શરીરનો નાશ થાય, તેમ ધર્મથી પણ વેગળો થાય.

હે પ્રાણનાથ! ડાહ્યા પુરૂષને સ્ત્રીની શિખામણ શી? પણ સ્નેહે કરીને ઘેલી થકી રહેવાતું નથી તેથી કરીને હું જેમ તેમ કહું છું સ્નેહવતી એવી ભોળી સ્ત્રીની અમૃત સરખી વાણી ઘણી વાર પીઇને હરિબળ દક્ષિણ દિશાએ જતો હવો સાથે એક સત્યરૂપ મિત્રજ છે નિઃસંગીની પેઠે ગામ, દેશ તથા વિકટ અટવી વિગેરે સર્વને મુકતો સમુદ્રને તટે આવ્યો સમુદ્ર અતિ બિહામણો દેખીને મનમાં ચિંતવવા લાગ્યો કે, એવો સમુદ્ર કેમ ઉલંઘાશે? કેમ લંકાએ જવાશે? નાવ તો ઈહાં કોઇ છે નહીં અને કાર્ય કર્યા વગર પાછો કેમ વળું? હું ધીવર હતો, તેમાંથી આટલી મોટી પદવી, મહોટું સ્થાન પમાડવાનો સાન્નિધ્યકારી દેવતા થયો છે મારૂં માછીપણું જેણે હરયું છે તે દેવતાજ મને લંકાએ પહોંચાડશે. એવી રીતે હરિબળ સમુદ્રના સમાગમે ક્ષણેકવાર વિચારમાં પડયો કે, હવે શું કરવું? એવામાં ધૈર્ય અવલંબન કરીને ચિંતવવા લાગ્યો કે, હે જીવ! કાયરતા કરવી તે ઘટે નહીં. એવું વિચારીને મરૂં છું કે જીવું છું! જે થનાર હોય તે થાઓ. મરવું એકવાર છે. જે અંગિકાર કર્યું તે ન થયે મરવુંજ રૂડું!! એવું નિરધારીને ઉતાવળો સમુદ્રમાં ઝંપાપાત કરવા લાગ્યો.

જેવો ઝંપાપાત કરવા જાય છે તેવામાં સમુદ્રાધિષ્ટત દેવ ત્યાં પુર્વની પેઠે વરદાનનો ખેંચ્યો થકો આવી પ્રણામ કરીને

કહેવા લાગ્યો કે મને તમારા નિયમનું ફળ તો વિસર્યું હતું, પણ નિધાનની પેઠે આપદાએ હું મારી મેળેજ તને સહાય કરીશ ! એ વચને તુઠયો થકો તું કહે તે કરવા તૈયાર છું. ત્યારે હરિબળે કહ્યું મને. લંકાએ મુકવો. અંગીકાર કર્યાથીજ કાર્ય નિર્વાહ થાશે. પછી હરિ સરખા હરિબળ માટે કાળિનાગ સર ખા દેવતા એ મોટા મત્સ્યનું રૂપ કરી વાંસા ઉપર હરિબળને બેસારીને સમુદ્ર માર્ગે ચાલ્યો તે સમુદ્રપતિએ પવનના પ્રેર્યા વહાણની પેઠે થોડીકવારમાં લંકાના ઉધાનમાં જઈ મુકયો.

તે હરિબળ થોડીકવારમાં વિદ્યાધરનું વન, સર્વ ઋતુનાં ફુલ, વૃક્ષ વિગેરેને જોતો ઠામ ઠામ ફરતો સુવર્ણમય લંકામાં પ્રવેશ કરવા લાગ્યો. તે લંકાનગરીની શોભાને જોતો થકો લંકા નગરીનાં કૌતક જોતો જોતો ત્રપ્તિજ પામ્યો નહીં, એવામાં કોઇકનું સુનુ કનકનું ભુવન આવ્યું, તે દેખીને આશ્ચર્ય પામ્યો તે ભુવન કેવું છે ? તો કે, કયાંઇક .તો મેરૂ સરખા અણઘડયા સોનાના ઢગલા પડયા છે, કયાંઇક ટેકરા જેવા સોનૈયાના ઢગલાછે દાણાના ઢગલાની પેઠે કયાંઇક મોતીના ઢગલા છે, ચણોટીના ઢગલાની પેઠે કયાંઇક પરવાળાના ઢગલા, ખડીના ઢેફાના ઢગલાની પેઠે કયાંઇક સ્ફાટિક રત્નના ઢગલા, બોરના ઢગલાની પેઠે કયાંઇક રાતા માણેકના ઢગલા, લીલા વાંસના ઢગલાની પેઠે કયાંઇક નીલ રત્નના ઢગલા, કાચના કકડાના ઢગલાની પેઠે કયાંઇક હીરાના ઢગલા બીજા પણ વિવિધ પ્રકારના મણિના ઢગલા કાંકરાની પેઠે ઘણા પડયા છે ! જેમ બાળવાને માટે લાકડાં ખડકી મુકયાં હોય તેમ બાવના ચંદનના ઢગલાને ઢગલા ખડકી મુકયા છે, તેણે કરીને સુગંધમય છે. બહુ મુલ્યવાન વસ્ત્રના ગાંઠડા દેવદુષ્ય વસ્ત્રના ગાંઠડા બાંધી મુકયા છે. જાડા ઝીણા રત્નકાંબળ પ્રમુખ અનેક જાતિના ઉનનાં વસ્ત્રના ગાંઠડા બાંધી મુકયા છે; વળી માટીના વાસણની પેઠે મણીના, સુવર્ણના ભાજનની ઉત્રેડો ખડકી મુકીઓ છે, બીજાં પણ ઘણાં ઘરને યોગ્ય આસન સય્યાદિક છે. એવા પદાર્થો ઘરને વિષે દેખીને વિસ્મય પામ્યો.

આવું ઋદ્ધિ સમૃધ્ધિ સહિત ઘર સુનું કેમ છે? એમ વિચારતો ઘરના ઓરડામાં પેઠો. ત્યાં જેમ કમળ કરમાણું હોય, તેમ સૌભાગ્યાદિ ગુણો સહિત એવી સ્વરૂપવંતી નવયૌવના કન્યા મુઈ સરખી પડી દેખીને વિસ્મય પામીને ચિંતવવા લાગ્યો:— અરે ! દૈવની ગતિ કોણ જાણે ? ઘર તો આ ઋદ્ધિયે કરી સંપુર્ણ છે, ને કન્યા એકલી મડદા સરખીજ છે. તે દેખીને કાંઈક ખેદ ધરતો થકો એક તુંબડું અમૃતે ભરયું દેખીને વિસ્મય પામ્યો; તેમાંથી અમૃત લેઇ તે કન્યાના સર્વ શરીરે છાંટયું, જેવો અમૃતના છાંટાનો સ્પર્શ તેના શરીરે થયો. તેજ વેળાએ જેમ ઉંઘમાંથી ઉઠી બેઠી થાય, તેમ તે કન્યા ઉઠી બેઠી થઈ ! અને જેટલામાં જુએ છે, તેટલામાં તો તેણીએ હરિબળને દીઠો; ત્યારે પ્રણામ કરી સ્નેહને વધારતી એવી વાણીએ કરીને બોલી કે:— હે ઉત્તમ ! તારા ઉત્તમપણાનો મેં નિશ્ચય કર્યો જે તે મને ઉપગાર કર્યો, તેથી હું જાણું છું કે તું ઉત્તમ છું; તોપણ તું કોણ છું ? ઇહાં કેમ આવ્યો છું ? કયાં રહે છે ? તે સર્વ કહે.

હવે હરિબળ કહે છે કે, વિશાળાનગરીનો મદનવેગ રાજા છે, તેનો હું સેવક છું, મારૂં નામ હરિબળ છે, રાજાને અતિ વલ્લભ છું લંકાનગરીનો રાજા બિભિષણ છે, તેને નોતરવાને અર્થે મને મોકલ્યો છે, અહિંસા ધર્મના પ્રભાવે દેવતાએ મત્સ્ય રૂપ ધારણ કરીને મને ઇહાં મુકયો છે, હવે યથાસ્થિત તું તારૂ વૃત્તાંત કહે. તે સાંભળી હર્ષ પામતી થકી કુંવરી પોતાનું વૃત્તાંત કહેવા લાગી,—

બિભીષણ રાજાનો પુષ્પબટુક નામે જે માળી છે, તે મ્હારો પિતા છે, પરિણામે હીણો છે, હીણા કામનો કરનારો છે, મ્હારૂ નામ કુસુમશ્રી છે. વિદ્યાધરના વિષયની હરનાર એવી વિષધરના મણી જેવી મને જોઇને અન્યદા મારા પિતાયે કોઇક સામુદ્રક શાસ્ત્રના જાણને મ્હારાં લક્ષણને મેળે પુછ્યું કે, આને કેવો ભરતાર મળશે ? ત્યારે તેણે કહ્યું કે, એનો ભરતાર રાજા થવો જોઇએ. તે સાંભળીને રાજ્યનો લોભી થકો બોકડા સરખો

તે મુર્ખ મને પરણવા ઉજમાળ થયો. લોભે કરી અંધ જીવ શું અનર્થ ન કરે ?

કહ્યું છે કેઃ—

रत्तिंधादीहंधा । अच्चंधामायगाणकोवंधा ॥
कामंधल्लोहंधा । इमेकमेणंविसेसंधा ॥ १ ॥

ભાવાર્થઃ—રાત્રિઅંધ, દિવસઅંધ, જાતિ અંધ ક્રોધ અંધ, માયાઅંધ, માનઅંધ, એ છ અંધથી પણ કામાંધ અને લોભાંધ, તે વિશેષાંધ જાણવા.

માટે તેનું એવું દુષ્ટ કર્મ જાણી મ્હારી મા વિગેરે સર્વ સ્વજન પરિજન આકરો ઉદ્વેગ પામ્યાં છે, તે સર્વ જનોયે મ્હારા પિતાનો જેમ પથિક સ્મશાન વૃક્ષને વેગળો કરે, તેમ તેનો ત્યાગ કર્યો છે. તે ચંડાળ કર્મનો કરનાર ચંડાળની પેઠે નિત્ય મને દુઃખ દે છે અતિ પાપકારી એવો તે વિદ્યાયે કરી ઇહાં ઘર કરીને રહ્યો છે. જ્યારે તે અનાર્થ કોઇ કાર્યને અર્થે બહાર જાય છે ત્યારે મને મુઆ સરખી કરીને જાય છે, અને આવ્યા પછી અમૃત છાંટીને સાજી કરે છે; એ દુઃખે કરીને હું મરવાને ઉજમાળ થઇ છું. એ અકાર્યથી મરવું રૂડું !

હવે તને હું એક પ્રાર્થના કરૂં છું કે, તું નિશ્ચય વાંછિત આપવાને કલ્પવૃક્ષ સમાન સમર્થ છે. એટલા માટે તું, હું અનુરાગિણીનું (મારૂં) પાણિગ્રહણ કર. મારા પુર્વ પુન્યને ઉદયે તું ઈહાં આવ્યો છે, મને જીવાડવાનો એ સાર છે. હમણાં લગ્નની વેળા છે માટે વિલંબ ન કર એવું તે કન્યાનું વચન સાંભળીને હરિબળ સમ્યક પ્રકારે વિચારવા લાગ્યો કે, એ મોટો મહિમા એક જીવ ઉગારવાનો છે. જેણે દેવાંગનાને પણ હેડી કરી છે તથા રૂપે કરી વિદ્યાધરી અને ઇંદ્રાણીને તિરસ્કાર કરતી એવી આ કન્યા છે, તે વિદ્યાધરને છાંડીને મને અંગિકાર કરે છે માટે મારૂં મોહોટું ભાગ્ય છે ? મને દેવતા પ્રસન્ન છે ! એમ વિચારી તેનું વચન માનીને તેનું પાણિગ્રહણ કર્યું.

ત્યાર પછી સ્નેહે કરીને તે કન્યા કહેવા લાગી કે:—હે પ્રાણેશ ! જો જીવવાની ઇચ્છા હોય તો આ પાપસ્થાનક મકાનને હમણાંજ મુકો, ઈહાં રહેવું યુક્ત નથી. જો પુષ્પબટુક જાણશે તો કોપે કરીને અનર્થ કરશે. એવું જાણીને આ સ્થાનકથી શીઘ્રપણે આપણે અળગા જઇએ. બિભીક્ષણને નોતરવાનું બંધ રાખો; કેમકે તે વિદ્યાધરના ઇંદ્રની પેઠે કયાંહિ પોતાનું ઠેકાણું મુકીને નહિ આવે. તમે ઈહાં આવ્યા એટલે તેને નોતર્યાજ ! પછી નિશાનીને માટે તે કન્યાયે જઇને રાજાનું ચંદ્રહાસ્ય ખડગ લાવીને હરિબળને આપ્યું. આપીને કહ્યું કે, એ ખડગથી બળવંત વૈરી સાધ્ય થાય તેની બુદ્ધિયે કરીને આશ્ચર્ય પામ્યો થકો તે હરિબળ ખડગ લેઇ કુસુમશ્રીને તથા ઘરની સાર સાર વસ્તુ તથા અમૃતનું તુંબડું લેઇને :યોગનિંદ્રાની પેઠે અતિ અદ્ભુત શક્તિયે તે નગરથી નિકળીને અનિમિષ દ્રષ્ટિયે વૃષભ ઉપર જેમ ગૌરી ને શિવ શોભે તેમ બેઠો દેવતાયે વૃષભ રૂપ ધરી બેહુને વાંસા ઉપર બેસાડી માર્ગનાં કુતુહળ દેખાડતાં વિશાળાનગરીના વનને વિષે આવી ઉતાર્યાં. તે સ્ત્રી પુરૂષ જાણે નવાં પ્રગટ થયાં એમ સૌએ જાણ્યું.

હવે હરિબળ પોતાને ઘેરથી લંકાએ ગયા, તે પછી તેમને ઘેર જે કાંઈ થયું તે કહે છે.

રાજા વિકાર સહિત હરિબળની સ્ત્રી લેવાને અર્થે પ્રભાતે દાસી પ્રમુખ સાથે હરિબળને ઘેર ખબર મોકલતો હવો તેને પ્રસન્ન કરવાને માટે નવ નવી વસ્તુ મોકલ્યા કરે તે જોઇ એકદ હરિબળની સ્ત્રી રાજા શા માટે મારે ઘેર નવનવી વસ્તુ મોકલે છે ?, તેનું કારણ દાસ દાસીને પુછવા લાગી, તે દાસ દાસી પણ રાજાએ પુર્વે શીખવી મુકયું છે તેથી કહેવા લાગી કે:—હે ભદ્રે ! તું નથી જાણતી કે, તારો ભરથાર રાજાનું પ્રસાદ પાત્ર છે. રાજાયે પોતાને કાર્યે મોકલ્યો છે, તે માટે તારા ઘરનું જે ઉચિત કાર્ય તે રાજાજ કરે છે; અને તેથીજ સારાસર વસ્તુ મોકલે છે. ત્યારે વસંતશ્રીએ વિચાર્યું કે, રાજાનો અભિ-

પ્રાય દુષ્ટ છે, તો પણ રાજાની મોકલેલી સર્વ વસ્તુ લેઇને દાસી ને મીઠે વચને કહે કે, આપ શ્રીમાન રાજાનો મોટો પ્રસાદ છે; કામાંધ રાજા પણ નવનવી વસ્તુ મોકલાવે, એમ સાર સંભાળ લેતાં કેટલાક દિવસ થયા.

એકદા રાજા કામને વશ થયો થકો દાસીને મોઢે વસંતશ્રીને કહેવરાવતો હવો કે, મેં તારા સ્વામીને કપટે કરીને લંકાએ મોકલેલો છે, માટે તું મને ભજ અહો! વૃદ્ધિ પામ્યું એવું જે કામનું પુર તે શું અનર્થ ન કરે ? દુતીના મુખથી તેવાં વચન સાંભળીને કાનને વિષે જાણે દાહ થયો હોય નહિ! તેમ તેનાથી સહેવાણું નહીં, તોપણ બુદ્ધિને બળે કરી તે કષ્ટરૂપ સમુદ્રને તરવા માટે દુતીને કાંઈ પણ ના હા કહી નહીં ત્યારે દુતી પાછી આવી રાજા આગળ સર્વ હકીકત કહેવા લાગી; તે સાંભળી રાજાએ વિચાર્યું કે, તેણે નાકારો ના કર્યો, તે ઉપરથી સમજાય છે કે, એ વાતમાં તે રાજી હશે એમ વિચારી પ્રમુદિતથકો કામીજનને કામદેવના ધનુષની સમાન એવી રાત્રિને વિષે રાજા ચોરની પેઠે હરિબળના ભુવનને વિષે આવ્યો; અત્યંત કામાંધ એવો રાજા તે વસંતશ્રીને દેખીને પરમ હર્ષ ધરતો હવો. હવે તે સતી પણ પોતાનો વિષાદ અંતઃકરણમાં ગોઠવી રાજાને દેખીને યુક્તાયુક્ત કરતી હવી, અને સસંભ્રમપણે આસનાદિક રાજાનું સર્વ ઉચિત સાચવતી હવી. વળી કહેતી હવી કે, હે રાજન્ ! તમારા પધારવાથી મને મોટો હર્ષ થયો છે.

તે વચન સાંભળીને રાજા મનમાં અત્યંત ખુશી થયો. હવે જગતમાં એવી રીત છે કે, સતી સ્ત્રી મન, વચન, કાયાયે કરીને પોતાનું શીળ રાખવાને અસતીની પેઠે આચરણ દેખાડે, તે પ્રમાણે વસંતશ્રી અસતીની પેઠે આચરણ કરવા લાગી. રાજા કૃતાર્થતાને માનતો થકો કહે છે કે, હે વસંતશ્રી ! હું તને તેડવા માટે આંહિ આવ્યો છું, તેથી તું જલદી ચાલ. કાંચન વિના જેમ રત્ન શોભે નહિ, તેમ તારા વિના મારૂં અંતઃપુર શોભતું નથી. તે સાંભળીને ડાહી એવી વસંતશ્રી યુક્તિએ કરી

રાજાને સમજાવે છે કે:—હે દેવ ! તમે મનેજ કહ્યું તે પ્રિય છે રૂડું છે, હિતકારી છે, અને સાચું છે, પણ તમે મારા ભરતારના સ્વામ અને અમારા ઘરની ચિંતા કરનાર હોઇને તમને આવું બોલવું ઘટે નહીં. જુઓ જ્યાં સુધી સુર્યનો ઉદય હોય, ત્યાં સુધી કોઈ ચંદ્રમાને વાંછે નહીં તે વાત સાંભળી રાજા હસીને કહેવા લાગ્યો કે, તારે અર્થે તારા સ્વામીને મારવા માટે વિષમ સંકટને વિષે મેં મોકલ્યો છે; ત્યાંથી તે કેમ જીવતો આવશે ? સમુદ્રમાં પડેલું મનુષ્ય કેમ જીવતું આવે ? કદાચિત્ જો પ્રતિજ્ઞા ભ્રષ્ટ કરીને જીવતો આવ્યો તોપણ હું તેને હણીશ ! કવિ કહે છે કે, ધિ:કાર છે કામાંધને કે, જે પોતાનો ગોપ્ય અભિપ્રાય હોય તે પણ કહી દે છે.

કહ્યું છે કે:—

कुवियस्सआउरस्सय । वसणासत्तस्सआयरत्तस्स ॥
मंत्तस्समरंतस्सय । सप्तावापापडाहुंति ॥

ભાવાર્થ:—કોપાયમાન થએલાનો, આતુરનો વ્યસનમાં અતિ આશક્ત હોય તેનો, રાગે રાતો હોય તેનો, તથા ઉન્નમતનો, મરણ પામતાનો, એટલાનો સ્વભાવ સ્વત: પ્રગટ થાય.

હે ચંદ્રમુખી ! જે દિવસે હું તમારે ત્યાં જમવાને આવ્યો અને તમારૂં સુંદર રૂપ, યૌવન અને ગુણ નિહાળ્યા તે દિવસથી મને કામજવર પેદા થયો છે. સુંદરી ! મારાં સર્વ ગાત્ર ધગધગે છે; શરીરના અવયવ તોડાય છે, હૃદય ફાટે છે, શ્વાસ ઉનો નિકળે છે, જીભ સુકાય છે, કંઠે પાણીનો શોષ પડે છે, હું નિરૂત્સાહી થયો છું, નાના પ્રકારની ક્રીડા હવે મને ગમતી નથી, મારા વસ્ત્રાભુષણનો ભાર હવે મને અસહ્ય થઇ પડયો છે, બંધીજન સાથે કોઇ પ્રકારની ગોષ્ટી મને રૂચીત નથી, મારી બુદ્ધિ મંદ પડી છે, હું એક વસ્તુ સંભારૂં છું તો ઘડી કેડે બીજી વિસારૂં છું, રાત્રી દિવસ મને કાળ જેવા લાગે છે; નીંદ્રાએ મારો ત્યાગ કર્યો છે, હું મારા રાજનગરમાં

રહું કે પાસેના ઉપવનોમાં જઉં, જ્યાં જઉં ત્યાં તારી દીવ્ય આકૃતિ મારા મન આગળ ખડી થાય છે; હે વલ્લભા ! રાત્રે તારા મનહર નામનું સ્મરણ કરતો કરતો પથારીમાં હું પછાડા મારૂં છું; વખતે, વસંતશ્રી ! કોણ વસંતશ્રી ! ! શું ! વસંત શ્રી તમેજ કે ! ! ! એમ મારી અપુર્ણ નીંદ્રામાંથી અચાનક ઝબકી ઉઠું છું; આમ ઘડી ઘડી તારા નામના રટણથી હું બાવરો બન્યો છું; મારી રાણીઓને મશ્કરીરૂપ થયો છું; પ્યારી ! મારી આ સ્થીતિ થવાનું કારણ તમેજછો હવે કૃપા કરો, કામજવરથી પીડાએલા મમ જેવા રંક રોગીના વઇદ થઇ, પ્રેમ ઐાષધી પાઇ, મને જીવાડો; તમારા શીતલ અંગનું આલીંગન આપી મારા હૃદયને ટાઢું કરો.

કમલવદની ! આજે મારોને તમારો બન્નેનો ભાગ્યોદય તમારાજ હાથમાં છે. પ્રિયા ! તમારૂં એક મધુર વચન ને આ રાજ્યપાટ સર્વ તમારાંજ છે. મારાં દીવ્ય ભુવનમે અમુલ્ય વસ્ત્રા ભુષણ નાના પ્રકારનાં રત્ન, સુવર્ણ, હાથી, રથ ઘોડા તથા અનેક તરેહના સુખપાલ ઇત્યાદી સર્વ તમારાં છે. મારા પ્રધાનાદિ રાજ પુરૂષો, દાસ દાસીઓ, સીપાઇ સફરા તમારી ઇચ્છાને આધીન છે. પ્યારી ! હું તમને આજથી પટરાણીપદ આપું છું; તમે કદાચ એમ ધારી અચકાતાં હશો કે આજે રાજા મારાપર પ્રસન્ન છે, પણ કાલે કોણ જાણે જો આમ હોય તો આ ખરખરો ખરે તમારા મનમાંથી કાઢી નાંખજો. આજથી આ મારૂં વચન છે કે આ દેહમાં જ્યાં સુધી જીવ છે ત્યાં સુધી આ તમારો આજ્ઞાંકીત મદનવેગ એક ક્ષણ પણ જુદો જીવી શકવાનો નથી.

વચન આપવા આમ એકદમ રાજાને હાથ પ્રસારતો દેખી વિચારમાં ખિન્ન થએલી હરિબળની ભાર્યા ચમકે છે; રાજાને વશ પડેલી પોતાની સ્થીતિનો જરા વિચાર કરી નિચું જુવે છે; નિશ્વાસ નાંખે છે; તેનું ચંદ્રવદન કરમાય છે; તેનુ હૈયું ભરાય છે; તેની આંખમાં પાણી આવે છે; બિચારી વસંતશ્રી કરૂણા-

મય સ્વરે ગદગદ કંઠે પરદેશ ગએલા પોતાના પ્રિતમને સંભારી રડે છે.—હે પ્રાણનાથ! તમને પરદેશ મોકલવામાં આ નરાધમ રાજાના આવા દુષ્ટ સંકેત વિના બીજું શું હોય? હું પરદેશી છું. અહીં મારૂં કોઇ નથી. હે દુષ્ટ રાજા! મારા જેવી રંક અબળાને આવી કપટ જાળમાં સપડાવી જુલમ ગુજારતાં તને શરમ નથી આવતી? ધિક્કાર છે તને ને તારા રાજપાટને મારે તે શા અર્થના છે. હું તારી પટરાણી થવાને ઇચ્છતી નથી. મારે તારા વસ્ત્રાભુષણ ને રત્નાદિ સુવર્ણને શું કરવું છે. આવા ક્ષણભંગુર ધનનો મને જરાએ લોભ નથી, મારૂં શિયલવ્રત અખંડિત રહે એજ મારી ઇચ્છા છે પાપી! હવે હું આ તારી દુષ્ટ વાણી વધારે સાંભળવા ઇચ્છતી નથી, તું તારે રસ્તે પડ, અને અહીંથી જેમ આવ્યો હોય તેમ ચાલ્યો જા; હું ક્ષત્રીયાણી છું, તારૂં આવું અપમાન હું એક ક્ષણ પણ સાંખી ન ખાઉં, પણ શું કરૂં? જીવહીંસાથી ડરૂં છું. એવું સાંભળી રાજા બોલ્યો:—

એ બધું ખરૂં પણ અમારા જેવા રાજા જો તારા જેવી રાંક અબળાથીજ બીતા હોત તો રાજ કેમ કરત? પ્યારી! પ્યારી! કહી બોલાવી ત્યાં સુધી. હવે વીલંબનો વખત નથી, ચાલ જલદી હા કહે કે ના કહે. તારી શી મરજી છે? તું જાણતી નથી કે તું અહીં એકલી છે, તારો પતી હવે શું જીવતો આવવાનો છે? તે તો કોણ જાણે કયાં મહાસાગરમાં રખડી રખડી મરણ પામ્યો હશે. એવી કોણ અનાથ સુંદરી હશે કે જે મારા જેવા પૃથ્વિપતીને પતિ સ્વીકારી સનાથ ન થાય. મૃગનયની તારાં ચારૂ નેત્રમાં આ શુભ પ્રસંગે આંસુ ભરવાં ઉચીત છે? લક્ષ્મી ચાંલ્લો કરવા આવે ત્યારે મોં ધોવા જાય, એવા મુર્ખ માણસ જેવી તું નથી બસ બસ, ચાલો, મારો રથ બહાર ખોટી થાય છે. આજથી મારા શયનગ્રહમાં આવી મનમાન્યા વિલાસ કરો. ખુશીથી આવશો તો પણ તમે છો, ને નાખુશીથી આવશો તો પણ તમેજ છો; એતો હુંજ એવો કે તમારા પતીને પ્રપંચથી પરદેશ મોકલ્યો, નહીં તો ખડી સ્વારીએ ત-

મારા પતીને શીરચ્છેદ કરાવી તમને મારા શયનગ્રહમાં રાખત તો મને કોણ રોકનાર હતું ? ધણીનો કોણ ધણી છે ? માટે મારૂં કહ્યું માનો, મારી જોડે ઝાઝી જકમાં કંઇ સાર નથી, તમે સમજુ છો, ડાહ્યાં છો, તમારૂં શ્રેય શું છે, તે વિચારો. હરિબળ કરતાં શું હું રૂપ ગુણમાં કોઇ પ્રકારે ઉતરતો છું ? મદોન્મત મહેલાઓના કામવિકાર પારખવામાં શું હું અજાણ્યુ છું ? તમારા પતિ કરતાં કામશાસ્ત્રના અભ્યાસમાં હું કાચો છું ? મારે મંદીર પ્યારી ! ચાલો. તમારા સર્વ મનોર્થ પુરા થશે. મારા શયનગ્રહની શોભા જોઇ દેવાલયને તમે તુચ્છ ગણશો. વસંત શ્રી વસંત ઋતુમાં મારા જેવા મદનવેગને ત્યાંજ શોભે! વિધાતા નીંદવાજ લાયક છે. જ્યાં જોઇએ ત્યાં તેની મુરખાઇતો મોજુદજ છે. દરેક કામમાં તેની બેદરકારી ! તેની અપુર્ણતા કેટલી ! નહીં તો હરિબળ જેવા રંકને ત્યાં વસંતશ્રી જેવું રત્ન મુકે ? રત્નતો લોઢામાં શોભેજ નહીં. રત્નની બેઠક તો સુવર્ણેજ છાજે કોઈ મુર્ખ માણસ અમુલ્ય રત્નને લોઢામાં જડશે તો શું સુગ્ન માણસ ત્યાંથી કાઢી ઉચીત સ્થાને ન મુકે ?

પોતાના પ્રાણનાથની આવી અયોગ્ય નીંદા ન સહેવાયાથી વસંતશ્રીએ જરા ઉંચું જોયું, તેના મોંપર લોહીની સુરખી ચઢી આવી, તેનાં લોચન રકત થયાં, ડોળા બહાર નિકળ્યા, તેનું હૃદય કંપવા લાગ્યું, તેનું ગાત્ર ગરમ થયું, ને ત્રાસ સાથે કેહેવા લાગી:-હે રાજાજી ! તમારે બીજું જે કંઇ બોલવું હોય તે ભલે બોલો, પણ હું તમને સાફ કહું છું કે મારા પ્રાણપતીને મારી પાસે નીંદશો નહીં. તે સુરૂપ છે કે કુરૂપ છે, ગુણવાન છે કે મુખ છે ધનવાન છે કે દરિદ્ર છે, ગમે તેવો છે તો પણ આ ક્ષણભંગુર જગતમાં મારૂં સર્વસ્ય તેજ છે.

રાજા કહે છે:—જો તેજ તારૂં સર્વસ્ય છે તો તે કયાં છે ? તેતો કયારનોએ મરણ પામ્યો. જે વસ્તુ દુનિઆપાર થઇ છે તે વસ્તુપર મમત્વ રાખી ખાલી મોહ કરવાથી શું ફાયદો છે ? ડાહ્યા પુરૂષો થએલા સુખનો શોચ કરતા નથી, તેમ ચાલતા

સુખને છોડતા નથી સુંદરી ! હવે મીથ્યાવાદ મુકી દઇ મારે શરણ થવું એજ તારૂં કર્તવ્ય છે. નહીં તો અહીંથી પકડી એકદમ નિચે ઉભા રહેલા મારા સુભટ સાથે હું તને મારા શયનગ્રહમાં પહોચતી કરીશ, ત્યાં તારૂં કોઇ નથી. ત્યાં તારે મારી ઇચ્છાને આધિન થવું પડશે, માટે તારૂં ભવિષ્ય જેમ સુધરે તેમ તું કર.

આવી વિકટ વીટંબણામાં આવી પડેલી અનાથ અબળા એ મુસાફરીએ ગએલા પોતાના પ્રાણાધારનું શું થયું હશે તેની તથા આ દુષ્ટ કામાંધ રાજાના સપાટામાંથી સી રીતે પોતાનું શીયળ સાચવવું તેની ચીંતામાં ને ચીંતામાં પ્રસંગને અનુસરી જરા ઉંચુ જોયું. રાજા સામી દ્રષ્ટી કરી મ્હો મલકાવ્યું, અને મંદ મંદ હસી. આથી કરીને રાજાનું મન પ્રફુલ્લ થયું, તેના રોમ વીકસ્વર થયા, ઘણા દિવસની ધારેલી ઇચ્છા પુર્ણ થશે એ આશાએ તેનું હૃદય ધબકવા માંડયું અને અધીરો થઇ કહેવા લાગ્યો:—સ્ત્રી જાત હઠીલી તે હઠીલીજ. ચાલો હવે મારી સાથે રથમાં એમ કહી હાથ પકડવા જાય છે એટલે વસંતશ્રી પ્રેમ વચનથી બોલી:-રાજાજી! હજુ ઉતાવળા ન થાઓ, હાલ જાઓ; હું હજુ એવી અધમ થઈ નથી કે મારૂં પતિવ્રત છોડું. આજ થી માસપર્યંત મારા સ્વામીની ખબર નહીં મળે તો હું રાજા તમને મળીશ.

કામાંધ રાજાએ વિચાર્યું કે એના પતીનો કયાં પત્તો છે ? તે તો જરૂર મરણ પામ્યો હશે; હવે તે કયાંથી ફરી આવવાનો છે ? એક માસની અવધી તો સેહેજમાં પુરી થશે. માસ પછી મને મળવાનું વચન આપે છે, તો તેને મારે નાહક થોડા કાળ માટે શા સારૂ દુભવવી જોઇએ. ચાલ, એમ કહી પોતાનું કામ સિદ્ધ થયું જાણી હર્ષભેર ઘેર ગયો.

હવે કામાંધ મદનવેગના ગયા પછી આપણી ચિંતાતુર બિચારી વસંતશ્રીએ કેટલોક કાળ જેમ તેમ વ્યતિત કર્યો એક માસની અવધિ પુરી થઈ એટલે વસંતશ્રી વીમાસવા લાગિ કેઃ—

અરે ! આ મેં કેવું અનુચિત કામ કર્યું. એક માસ તો સેહેજમાં જતો રહ્યો; કાલ સવારે ચંડાળ રાજા તેના કામાગ્નિમાં હોમવા મારા શ્રેષ્ટ શિયળવ્રતનું બળિદાન કરવા આવી ઉભો રહેશે. અહો ! ધિક્કાર છે મને, મારા રૂપને, મારા યૌવનને, જેણે મારા ઉત્તમ રત્નનું હરણ કરવા આ નરાધમને પ્રેર્યો. હવે રત્નનું જતન કરવું એજ મારો ધર્મ છે.

વસંતશ્રી વળી જરા વધારે વિચાર કરી વીલે મોઢે બોલી:—પણ રત્નનું જતન હું અબળા નારી સબળ નર આગળ શી રીતે કરૂં ? કહેવત છે કે, સત્તા આગળ શાણપણ શા કામનું ? મદનવેગ મદનના કટક સાથે કાલ સવારે પોતાનું સબળ સૈન્ય લેઇ મારે આંગણે આવી ઉભો રહેશે, અને મને કહેશે કે ચાલ મારે ઘેર, હું કહીશ કે, ના; એમ તો કેમ બને ? તત્કાળ તે તેના સુભટોને આજ્ઞા આપશે કે, પકડો આ ઠગારીને બાંધો આ દુષ્ટાને, અને જાઓ મુકો એને મારા શયનગ્રહમાં. અરે ! હાય ! આ વખત પ્રાણપતિ વિના કોણ મારી રક્ષા કરે ? શયનગ્રહમાં આણી એ દુષ્ટ, મને ખાત્રી છે કે, મારશે તો નહિ; પણ ખરે, મને જીવતી મુઇ કરશે. ચોર મારૂં શિયળવ્રત ચોરશે, મને ભીખ માગતી કરશે, અરે ! હાય ! હું પાપણી શા માટે જન્મી ? જન્મી તો જન્મી, પણ આવું દુઃખદાયક રૂપ. અરે ! પણ હજુ હું નાઇલાજ નથી. શા સારૂં ગભરાઉ છું. નિરાધાર સતી સ્ત્રીનું શિલ ખંડન કરવા પ્રજા બળાત્કાર કરે ત્યારે રાજાનું શરણ; જ્યારે રાજા તેની સાથે પરાણે પ્રિત બાંધવા તૈયાર થાય, ત્યારે કૃપાળુ યમરાજનું શરણ. હું મુર્ખી શા માટે તે શરણ ચુકું છું ? આવે ટાંણે આત્મઘાતનાં પાતિકથી બીવું એ ઠીક નથી. ચાલ ઉઠ:—

હવે ડાહ્યો એવો હરિબળમચ્છી પોતાની નવિન પરણેલી કુસુમશ્રીને ઉદ્યાનને વિષે મુકીને પોતાના ઘરનું સ્વરૂપ જોવાને અર્થે છાનોમાનો આવીને પોતના ઘર આગળ ઢુકડો એકાંતમાં રહ્યો થકો સાંભળે છે, તેથી સતીનું સાહસ જોઇ એકદમ બોલી ઉઠયો:—

ખબડદાર ! ખબડદાર ! આત્મઘાત જેવો આ જગતમાં બીજો એકે અન્યાય નથી; એમ બોલતો હરિબળ વસંતશ્રીના મોં આગળ અચાનક આવી ઉભો રહ્યો.

ગદ્ ગદ્ કંઠે વસંતશ્રી બોલી:—કોણ ? સ્વામિનાથ ! અરે શું સ્વામિનાથ ! હા ! તમેજ છે। ! કેમ કુશળ તો ખરા ?

હરિબળ—હા ! પ્રિયા કુશળ છું. પણ શાણી સ્રીને આવું અયોગ્ય આચરણ શા માટે ?

વસંતશ્રી—સ્વામિનાથ ! અયોગ્ય કહો કે યોગ્ય. પણ આજ તમારાં દર્શન થયાં ન હોત તો કાલ સવારે વસંતશ્રી તમારે ત્યાં નહોતી.

હરિબળ—નહીં સુંદરી ! તારા સતિત્વનું મેં પુરેપુરૂં પારખું જોયું. આ કપટી રાજાએ તારા ઉપર ગુજારેલો જુલમ સાંભળી હું બહું દિલગીર થયો છું. અધર્મી અધર્મનાં ફળ મોડાં વહેલાં ચાખશે.

હવે પોતાના સ્વામિને દેખીને રોમરાય વિકસ્વર થયાં છે જેનાં એવી તે વસંતશ્રીએ પોતાના સ્વામીની આગતા સ્વાગતા કરીને, કુશળ ક્ષેમ પુછીને રાજાનું સર્વ વૃતાંત કહ્યું; અને હરિબળે પણ પોતે ઘેરથી નિકળ્યો ત્યાંથી માંડીને પાછો ઘેર આવ્યો ત્યાં સુધીનું સર્વ વૃત્તાંત વસંતશ્રીને કહ્યું. “ જ્યાં ખરો પ્રેમ હોય ત્યાં શું ગોપ્ય હોય ? ”

કુસુમશ્રીનાં લગ્નનો વૃત્તાંત સાંભળી વસંતશ્રી, સ્વામીનાથ સાથે ઉદ્યાને ગઇ, ત્યાં બંને ઘણો હર્ષ પામી અન્યોઅન્ય ભેટી હાલના કાળમાં જેમ બે શોકયો અરસ પરસ લઢી એક બીજાનાં મૂળ વાઢે છે તેમ તે કાળે નહોતું. હાલતો જે ધણી બે સ્રી પરણી પોતાનો જીવાત્મા દુઃખાબ્ધિમાં નાંખે છે તેના જીવને ભલું પૂછવું અગાડીની સ્રીઓ—શોકયો-જો કે એ નામ હાલના અર્થને અનુસરી તેમને આપવું ઊચિત્ નથી. હોય, તોપણ સહીયરો તો શું ? પણ બેહેનોની માફક પ્રેમપુર્વક સંતોષથી અરસપરસ હળી મળી પોતાના પ્રાણપતીની સેવામાં

હમેશાં તત્પર રહેતી. હાલની મુર્ખ બાયડી કયાં, અને તે કાળ-ની વિદ્વાન, સદગુણી ભાર્યા કયાં ? સ્ત્રી અને સંતતિનું સુખ વાંચ્છનાર દરેક ડાહ્યા પુરૂષે પોતાની પ્રિયાને કેળવવી જોઇએ.

હવે હરિબળે પોતાની સુગ્ન પ્રિયા સાથે કંઇક મસલત કરી મોટે પરોઢીએ રાજાને કેહેણ મોકલ્યું. હરિબળના આવ્યાના સમાચાર સાંભળી દુષ્ટ મદનવેગ ખષ્ટ પડયો, પ્રથમ તો તેણે તે વાતનો અનાદર કર્યો, પણ પછી ભાગ્યને નિંદવા લાગ્યો આજે તેનો મોંઢે આવ્યો કોળીયો જતો રહ્યો. વાયુના વેગથી જેમ પાકાં પાદડાં ખરી પડે છે, તેમ આજે તેની પરિપકવ થએલી સર્વ આશાઓ જમીનદોસ્ત થઇ ગઇ. સોનીનું જેમ ધમ્યું સોનું ધુળ મળે છે, તેમ આજે તેની સર્વ મેહેનત વ્યર્થ ગઇ. વર્ષા-કાળમાં જેમ ઘનઘટા વાયુના વેગથી ઘડીમાં વિખરાઇ જાય છે, તેમ આજે તેના સઘળા મનોરથ ઘડીમાં વિખરાઇ ગયા. ટુંકામાં કહીએ તો આજ તેને ભાગ્યદેવીએ મેરૂ ચઢાવી નિચે પાડયો. આજ તેનાં સર્વ સુખનો નાશ થયો. ક્ષણમાં સ્વસ્થ થઇ મદન-વેગ પરિજનને કહેવા લાગ્યો:—આજ મારે આનંદની વધાઇ આવી, રાજભુવનને શણગારો, બારણે તોરણ બાંધો, હાથી ઘોડા રથાદિ નાના પ્રકારનાં સકલ વાહનો સાજ બિછાવી તૈયાર કરો, રાજ પુરૂષોને આજ્ઞા કરો કે; સુંદર વસ્ત્રાભુષણ પેહેરી દર-બારમાં પધારે; આજ મારા પરમપ્રિય હિતસ્વી હરિબળ. સોંપે-લું કામ સત્વર કરી અત્રે પધારે છે, આજ મારે ઘણા દિવસનો વિયોગ ટુટયો, આપણ સર્વ સામૈયું કરી ચાલો, આજ તેમને નગર પ્રવેશ કરાવીએ.

રાજાની આજ્ઞા થઈ કે તરતજ મોહનવાજાં વાગ્યાં, સકળ નગરમાં આણંદ આણંદ વર્ષી રહ્યો, નગરમાં પ્રવેશ કરતાં મદ-નવેગે હરિબળને વધાવી દરબારમાં પધારવા આમંત્રણ કર્યું, પોતાની પ્રિયાને પેલું અમૃતપાત્ર લઇ ઘેર જવાની આજ્ઞા આ-પી હરિબળ વિશાળાપતી સાથે રાજ્યભુવનમાં ગયો, રાજાએ સન્માન સાથે ઉચિત સ્થાને બેસાડી કુશલ પુછી કાર્ય સિદ્ધ શી રીતે કર્યું તે પુછયું. તે સાંભળી હરિબળ કહે છે:—

હે રાજા ! લંકાંપતિ બિભીષણને તેડવા અત્રેથી નિકળ્યા પછી ઘણો વિકટ રસ્તો ખેડ ખેડ કરતો હું આખરે સમુદ્ર કિનારે આવી પહોંચ્યો. નાંખી નજર ન પોહોચે એવા અમાપ સમુદ્રનાં કાળાંદ્દવ જેવાં પાણી ઉપર નજર કરતાં લંકાપુરી શી રીતે પોહોંચવું, તેને હું વિચાર કરવા લાગ્યો; એટલામાં એક મોટો રાક્ષસ ખાઉં ખાઉં કરતો મારા સમીપ આવી ઉભો રહ્યો. રાક્ષસને વિક્રાળ સ્વભાવ અને વિચિત્ર આકૃતિ દેખી હું કરગરી કહેવા લાગ્યો:—હે મહાબળ ! મને ખાધાથી તું તૃપ્ત થાય એમાં હું મોટો પરોપકાર માનું છું. મને મારા જીવની ફીકર નથી, પરંતુ ફીકર એટલીજ છે કે, હું મારી પ્રતિજ્ઞા પરિપુર્ણ કર્યા વગર મૃત્યુ પામીશ એ સાંભળી આકુળ વ્યાકુળ થએલો રાક્ષસ ગુસ્સે થઇ બોલ્યો:—હે માનવી ! એવી તે તેં શી પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે મરણ સમયે પણ પ્રતિજ્ઞા પ્રતિજ્ઞા કરી રહ્યો છે. ચાલ, તારી પ્રતિજ્ઞા મને જલદી કહે, હું તે પુર્ણ કરવા તને મદદ કરૂં. ‘હું તને મદદ કરૂં’ આવું રાક્ષસનું આશાયુક્ત વચન સાંભળી મેં જરા ધીરજ પકડી, અને પ્રસન ચિત્તથી કહેવા લાગ્યો:—હે મહાભાગ્ય ! વિશાળાપતિ મદનવેગને હું આજ્ઞાંકિત સેવક છું, મદનવેગ વિવાહ મહોત્સવ માંડે છે, તેમાં પધારવા લંકાંપતિ બિભીષણને નિમંત્રણ કરવા હું લંકાં જાઉં છું. આ વિકટ કામ કરવાનું ભરી રાજસભા વચ્ચે મેં માથે લીધું છે, આ કામ જો મારાથી ન થાય તો મારી પ્રતિજ્ઞા ભાગે. રાક્ષસ આંખો ફેરવી મોટેથી બોલ્યો:-અલ્યા માનવી ! આ પ્રતિજ્ઞા પુર્ણ કરવી સેહેલ નથી, આવો મોટો મહાસાગર તરવો એ માનવીનાં કામ નથી, તોપણ હું તને એક યુક્તિ બતાવું છું, એમાં મારૂં એ કામ થશે, ને તારૂં એ થશે. હું બે હાથ જોડી કહેવા લાગ્યો:—તે યુક્તિ મને જલદી બતાવો. મારા સ્વામીનું કામ કરવા તમે જે યુક્તિ બતાવશો, તે કરવા હું તૈયાર છું ક્ષુધાતુર રાક્ષસ ખુશી થઇને અનેક પ્રકારના વિચિત્ર ચાળા કરતો કહેવા લાગ્યો:—હે માનવી ! જો લં-

કાંપુરી જવું હોય, જો બિભીષણને નોતરવા હોય, અને જો તારી પ્રતિજ્ઞા પાળવી હોય તો અત્યારેજ આ જંગલનાં લાકડાંની ચિતા ખડકી તેમાં પડ. ચિતામાં પડી બળી મરવા શિવાય લંકાએ જવાનો બીજો રસ્તો નથી રાક્ષસની આ યુક્તિ પ્રથમ તો મને વ્યાજબી લાગી નહીં, પરંતુ સ્વામીનું કાર્ય કરવા કૃતઘ્ન સેવક પોતાનો પ્રાણ પણ અર્પણ કરે; એમ વિચારી પ્રતિજ્ઞાએ બંધાએલો હું રાક્ષસનાં વચન ઉપર વિશ્વાસ કરી અગ્નિમાં પડયો. રાક્ષસે પણ મારી રાખનો પોટલો બાંધી બિભીષણ પાસે મુકી, મારૂં સર્વ વૃતાંત કહ્યું મારાં સ્વામીભક્તિ જોઈ બિભીષણ મારાપર તુષ્ટ થયો, તેણે મારી રાખ ઉપર અમૃત છાંટી મને સજીવન કર્યો. મારૂં અદભુત રૂપ જોઈ તેણે મને કન્યાદાન દીધું, કન્યા સાથે ઘણાં કિંમતી વસ્ત્રાભુષણ, હાથી, ઘોડા સુખપાલાદી અનેક વસ્તુઓ મને આવી, પરતુ તે સર્વ લઇ અત્રે આવવું કઠણ થઇ પડે એમ ધારી મેં તે અંગિકાર કરી નહીં; ત્યારે તેણે મને ઘણો આગ્રહ કરી કહ્યું કે, તમે અહીંજ રહો, મન માની રીદ્ધિ સિદ્ધિ ભોગવો, અને નવનવી રૂપવંતી યૌવનાઓ સાથે અમન ચમન કરો; મેં કહ્યું કે એ કામ મારાથી બને નહીં, કારણ કે હું મારા સ્વામી વિશાળાપતિ મદનવેગની આજ્ઞાથી તમને નોતરવા આવ્યો છું. મદનવેગ મોટો વિવાહમહોત્સવ માંડે છે, માટે કૃપા કરી તમે પધારો. બિભીષણે જરા વિચાર કરી મને કહ્યું કે, હરિબળ ! અમારી પુત્રી સાથે હાલમાં તો તમે પધારો, વિવાહના બે દિવસ રહેશે ત્યારે હું આવીશ. આ સાંભળી હું ઘણો દિલગીર થયો તો પણ બિભીષણે, હું આવ્યો તેની ખાત્રી માટે નિશાની તરીકે આ ચંદ્રહાસ નામનું તેનું દિવ્ય ખડગ આપી, મને મારી પ્રિયા સાથે એક ક્ષણમાં ઉઠાવી પાછો અહીંઆં લાવી મુકો હે રાજા ! તારૂં આવું દુષ્કર કામ કરવા આ પ્રમાણે મેં સંકટ સહન કર્યું કારણ કે સ્વામી સેવામાં હું મોટું પુન્ય સમજું છું.

પુન્યના પ્રભાવે હરિબળની આ બનાવટી વાત મદનવેગ સાચી માની તેનો આભારી થયો, રાજસભા સૌ વિસ્મય થઇ તેની પ્રસંસા કરવા લાગી. સઘળા માંહો માંહે કહેવા લાગ્યા કે, હરિબળ મહા પ્રતાપી છે, નહીંતો આવું મુસ્કેલ કામ કોણ કરે ? આમ છતાં હરિબળની વાતમાં પ્રધાનને અંદેશો રહ્યો તેણે વિચાર્યું કે, આ ખડગ તથા કન્યા કોઇ સાથે કપટ કરી હરિબળ લાવ્યો છે.

પણ હવે તો એથી અધિક એ થયું કે તેનો ઇર્ષાગ્નિ પ્રજવલિત થયો, રાજસભામાં હરિબળની ખ્યાતિ અને રાજાના મોં આગળ તેનું અધિક અધિક માન થતું જોઇ આ અદેખા પ્રધાનનું હૃદય ચિંતાતુર થયું રાત દિવસ વિચાર કરતાં કરતાં તેણે એક દિવસ હરિબળને ત્યાં રાજાનું જમવાનું ઠરાવ્યું. પોતાની સુજ્ઞ પ્રિયાઓના શિયલરૂપી સોનાને તપાવવા આ વળી નવિન ભઠ્ઠી સળગતી જોઈ હરિબળને ઘણો સંતાપ થયો. તોપણ શું કરે ? સભા વચ્ચે નાઇલાજે તેણે રાજાનું વચન કબુલ કર્યું.

હવે ઠરાવેલા દિવસે વિશાળાપતિ મદનવેગ, પ્રધાન પ્રમુખ સર્વ સબંધીઓને તેડી હરિબળને ત્યાં ભોજન કરવા પધાર્યો, હરિબળે પણ રાજાને મનપસંન નાના પ્રકારની સામગ્રી તૈયાર કરાવી, રાજા ભોજનશાળામાં પધાર્યા કે તરતજ વસંતશ્રી તથા કુસુમશ્રી સુંદર વસ્ત્રાભુષણ પહેરી આકાશની વિદ્યુતની માફક ઝણઝણાટ કરતી સોના રૂપાના વરખ ચોઢેલા પકવાન સુવર્ણ થાળમાં લેઇ પિરસવા નિકળી પડી. ચંપકવર્ણી ચતુર ચપલાઓનાં સુંદર ગાત્ર નિહાળી, તેમની મનહર મધુર વાણી સાંભળી. મદનવેગ દિગમુઢ થઇ ગયો. ભોજનમાંથી તેનું ચિત્ત ઉઠી ગયું, મદનવેગમાં પાછું મદનનું ભુત ભરાયું, તેનો ટાઢો પડેલો કામાગ્નિ પાછો સતેજ થયો, અવસર જોઈ અદેખા અમાત્યે આ અગ્નિમાં પાછું અદેખાઇનું ડોળીઉં હોમ્યું એટલે તત્કાળ ભભુકો થયો. હવે ગમે તેમ થાય, તોપણ મદનવેગને વસંતશ્રી ને કુસુમશ્રી જોઇએજ.

મદનવેગ મંદિરે આવ્યો, દાસ દાસીઓએ તેની આસના વાસના કરી; પણ શા કામની ? પરસ્ત્રીરૂપી દીવાસલીનો વિષય-રૂપી ગંધક મદનવેગની મનરૂપી પેટી સાથે ઘસાયો, કામાગ્નિ પ્રગટ થયો. તે પ્રદિપ્ત થવા અદેખાઇ રૂપી ડાળીઉં હોમાયું. હવે ઓ પ્રિય વાંચનાર ! કહો કે સદાચારરૂપી વૃક્ષને વળગેલા સુયશરૂપી ફુલને આ અગ્નિની જ્વાળા દઝાડયા વગર રહેશે? આ અગ્નિથી રાજાના અંતઃકરણનું લોહી ઉકળ્યું, લોહી શરીરની રગે રગ પ્રસર્યું, અને શરીર ધગધગવા માંડયું; આ રોગનું નિવારણ કરવા મદનવેગે પ્રધાનને તેડયો. રાજનીતીમાં પ્રવિણ પ્રધાનને અવસર વિચારી પોતાના પ્રતિસ્પર્ધી હરિબળનું કાટલું કાઢવાનો લાગ સાધ્યો. રાજા સન્મુખ બે કર જોડી દિન વચને પ્રધાન બોલ્યો:—હે રાજા ! તમારો મદનજ્વર શાંત થાય એવું કયું ઔષધ મળે ? કુસુમશ્રીને વસંતશ્રી નામે બે ઔષધિ હરિબળ પાસે છે, એ ઔષધી વિચિત્ર ગુણવાળી છે માત્ર દ્રષ્ટિગોચર થવાથી ઇંદ્ર સરખાને પરિતાપ કરવાને સમર્થ છે, તેમ તેના સ્પર્શ માત્રથી મહાવિષય કામજ્વરનું નિવારણ કરે એવી છે.

વળી એ ઔષધિ સદા પાસે રાખવા યોગ્ય છે, પુજ્ય છે, મનોવિકાર શાંત કરે છે, હૃદયને આનંદકારી છે, આંખને ઠારનારી છે, વિશ્વરિદ્ધિ વિસ્તારનારી છે, આ લોક ને પરલોકને વિશે સુખ આપનારી છે. માટે હે નરાધિપ ! એ ઉત્તમ, માંગલ્ય-કારી ઔષધિનું શીઘ્ર ગ્રહણ કરો.

પ્રધાનનાં આવાં વચનથી મદનવેગ ઘણો આકુળ વ્યાકુળ થઇ લાચારા ધારી કહેવા લાગ્યો:—હે પ્રધાન ! મારા જેવા કમ નસીબને એ ઔષધિ કયાંથી મળે, એ ઔષધ દુર્લભ છે, વળી હરિબળ મહા પ્રતાપી છે, તે મારો હિતકારી મિત્ર છે, મારા દુષ્કર કામ કરે છે. એને મારાથી. ... — ... ...

પ્રધાને કહ્યું—અરે ! રાજા ! એમાં કાંઇ કહેવાનું નથી, તમે તેને જે કામ બતાવશો તે કરવા તે ના નહીં કહે. આપણી કુંવરીનો વિવાહ આદરવો છે માટે તેમાં પધારવા યમ રાજાને

નિમંત્રણ કરવાનું કામ તેને સોંપો. તેમાં તેનું મૃત્યુ થશે, અને પછી તેની બન્ને સ્ત્રીઓ આપણીજ છે.

મદનપીડાથી પરિતાપ પામેલા મુર્ખ મદનવેગને આ ગ ંત પ્રધાનની દુષ્ટ સલાહ ગમી તેથી તેણે તેનો તાકીદે અમલ કર્યો. પરિચારકને બોલાવી આજ્ઞા આપી કે હરિબળને બોલાવો હરિબળ આવતાને વાર રાજાએ ઘણી મિષ્ટ વાણીએ તેનો સત્કાર કર્યો. તેના ગુણનું વર્ણન કરી કહ્યું કે: હે હરિબળ! મારા ખરા મિત્ર તમેજ છો, નહીં તો બિભીપણને નોતર્યા જેવું કઠણ કામ કોણ કરે? હાલ પણ એક એવુંજ કામ આવી પડયું છે. હું ધારૂં છું કે તમે મારા હિતને અર્થે તત્કાળ તે કરવા તૈયાર થશો. તમારે મારૂં વચન પ્રમાણ કરવુંજ જોઇએ. એમ કહી ધારેલી મસલત નિવેદન કરી.

હરિબળે તે માથે ચઢાવી ઘણો અસંતુષ્ટ થઇ ઘેર ગયો, પોતાની પ્રિયાઓને સર્વ વૃત્તાંત નિવેદન કર્યું, દુષ્ટ રાજાનો દુષ્ટ સંકલ્પ તરતજ ચતુરાઓ ચેતી ગઇ, પણ ધિરજ ધરી હરિબળને કહેવા લાગી:—સ્વામિ! તમે નિશંક રહો, તમારા પુન્યના પ્રભાવે નિર્વીધ્ને તમારૂ કામ સફળ થશે. અમારૂં શિયળ ભલે ચરણે ચડે.

પછી રાજાએ તત્કાળ પુર બહાર ઘણાં ભારે સુકાં લાકડાંની એક કાળસ્વરૂપ મોટી ચિતા ખડકાવી અગ્નિએ પ્રજવલિત કરી; હરિબળ નગરવાસીઓ સમક્ષ તેમાં બળી ખાખ થઇ ગયો; નાગરિકો બિચારા હાહાકાર કરી છાતીફાટ રડવા લાગ્યા; સઘળા એકજ સ્વરે રાજાને ને પ્રધાનને નિંદવા લાગ્યા. અરેરે! રાજાએ હરિબળ જેવા પ્રતાપી પુરૂષને કપટથી માર્યો, બહુજ ખોટું કર્યું, આપણા રાજા જેવો અધર્મી કોઇ નથી.

હવે નગરવાસી સર્વ લોકો રાજા તથા પ્રધાનની નિંદા કરે છે, અને હરિબળની પ્રસંસા કરે છે, અને કહે છે કે હરિ-બળ એટલે સિંહના સરખુ બળ તથા વિષ્ણુના સરખુ બળ તથા ઇંદ્રના સરખા તેજને ધારણ કરનાર એવા પ્રતાપી પુરૂષને

રાજાએ તથા પ્રધાને અતિ સ્વરૂપવાન એવી લલનારૂપ લક્ષ્મીની લાલચે કપટથી માર્યો એ બહુજ ખોટું કામ કર્યું ! ! ! માટે એના સરખો બીજો કોઇ અધર્મી નથી. એવી રીતે જેમ સડી ગયેલા કલેવરમાંથી દુર્ગંધ વિસ્તરે, તેમ રાજાના અધર્મનો અપકીર્તિરૂપ દુર્ગંધ વિસ્તર્યો.

હરિબળે અગ્નિ માંહે પડતાંથકાંજ સુસ્થિત દેવતાને સંભાર્યો. તેના સાનિધ્ય થકી શરીરે લગારમાત્ર પણ પીડા ન થતાં જેમ સોનું તપાવ્યાથી દીપિ ઉઠે તેમ હરિબળ પણ કાંન્તિયે કરી દીપી ઉઠયો. અંજનસિદ્ધિની પેઠે તત્કાળ ચિતામાંથી નિકળીને અદૃશ્ય થકો એકાંતે રહ્યો, અને રાત પડી એટલે પોતાને ઘેર આવ્યો, હરિબળને દેખીને તેની બંન્ને સ્ત્રીઓ હર્ષવંત થઇ; અને વિસ્મય પામી પોતાના આત્માને ધન્ય માની અમૃતના તુંબડામાંહીથી અમ્રૃત છાંટયું, તેના પ્રભાવે કરી હરિબળનું શરીર ઇંદ્રના સરખું થયું. પુન્યના ઉદયથી શું ન સંભવે ? પુન્યવંત પુરૂષને દુર્જન લોક કષ્ટના સમુદ્રમાં નાંખે તેજ સુખનો સમુદ્ર થાય. જેમ અગરને દેવતામાં નાંખીએ તો ઉલટી સુગંધતા પ્રસરે, તેમ પુન્યવંતને આપદા તે સંપદારૂપ થાય.

હવે હરિબળ પોતાની બે પ્રિયા સાથે પ્રેમઆલાપ કરે છે, તેવામાં રાજા કંદર્પજ્વરે પીડયો થકો અત્યંત મદોન્મત થઇને હરિબળના ઘરને વિષે આવ્યો; રાજાને આવતો જોઇને બંન્ને સ્ત્રીઓ હરિબળને કેહેવા લાગી કે:—હે સ્વામિ ! તમે ઘરમાં ગુપ્ત રહીને અમારી બંન્ને જણની ચતુરાઇ તથા ડહાપણ જુઓ જે સ્ત્રીઓ શું કરે છે ! સ્ત્રીઓનું બોલવું સાંભળી હરિબળે પણ તેમ કર્યું. જેવારે રાજા આવ્યો એટલે તે બંન્ને સ્ત્રીઓએ રાજાને આદર સન્માન તથા આસન આપવાદિક સર્વ કાર્ય સાચવી રાજાને પૂછયું:—હે સ્વામિ ! આ અવસરે આપને આંહિ આવ્યાનું શું પ્રયોજન હતું ? સ્ત્રીઓનું બોલવું સાંભળી રાજા ગાંડાની પેઠે હસતો અતિશય ઉલ્લાસ પામતો

કહેવા લાગ્યો:—હે કામનિયો ! તમે શું નથી જાણતીયો જે હું તમને મારે ઘેર તેડી જવા આવ્યો છું ? માટે ચાલો પધારો. રાજાનું વચન સાંભળીને બન્ને સ્ત્રીઓ કહેવા લાગી:— હે રાજન્ ! એ તારૂં બોલવું ઉચ્ચિત નથી, તું સેવકજનનો બાપ સરખો છે, જે લોક અનર્થ કરતા હોય તેને તું વારી રાખે, તો તું પોતેજ અનર્થ કરે છે તો તુજને કોણ વારે ? પરસ્ત્રી દેવતાની સ્ત્રી સરખી સ્વરૂપવાન હોય તો પણ શીઘ્ર પરહવી ! તેમાં વળી સેવકની સ્ત્રી તો પુત્રીની પેઠે તથા પુત્રવહુની પેઠે ગણીને વિશેષે છાંડવી જોઇએ, રાજા જે છે તે પ્રજાને અન્યાય કરતાં દેખી દંડ કરીને વારી રાખે, પણ જેવારે રાજા પોતેજ અન્યાય કરે તે વારે તેને કોણ વારવા સમર્થ થાય ? જે ચોકી કરે તેજ ચોરી કરે; જે વળાવીઆ હોય તેજ ધાડી થઇને સંઘને લુંટ; પાણી થકી જેવારે અગ્નિ ઉઠે, સુર્ય થકી જેવારે અંધકાર વ્યાપે, તેવારે શો ઉપાય થાય ? તે માટે તુજને આશી ઘેલછા થઇ છે, જે તું અમારી વાંચ્છના કરે છે ? આ તારી વર્તણુકથી અમારા પ્રાણ જશે તો જવા દેઇશું, પણ અમે અમારા શિળને મલિન કરવા દેઇશું નહીં.

કહ્યું છે કે:—

वरंश्रृंगोत्तुंगाऽगुरु शिखरिणःक्वापिविषमे ।
पतित्वायंकायःकठिनदषदंतार्विदलितः ॥
वरंन्यस्तोहस्तःफणिपतिमुखेतीक्ष्णदशने ।
वरंवन्हैापातस्तदपिनवरं शीलविलयः ॥ १ ॥

ભાવાર્થ:—ઉંચાં છે શિખર તે જેનાં એવા મોટા જે પર્વત તેના વિષમ પ્રદેશને વિષે પડીને આ કાયાને કઠિણ પાષાણ માંહે દળી નાંખવી તે શ્રેષ્ટ છે; વળી તીખા દાંતવાળા શેષનાગના મુખમાં હાથ ઘાલવો તે શ્રેષ્ટ છે, તથા અગ્નિને વિષે પડવું તે શ્રેષ્ટ છે, પણ શિળનો ભંગ કરવો તે શ્રેષ્ટ નથી.

તે કારણ માટે હે રાજન! અત્યંત કટુક વિપાક છે જેના, એવા પરસ્ત્રી સંભોગના પાપ થકી તું વિરામ પામ.

વળી કહ્યું છે કે:—

सुकृतेसत्यपिकर्मणि, दुर्गतिरेवांतरोश्रियं ॥
हरतितैलसुद्भुक्तेऽपिहि, दीपशिखांहरतिवाताली ॥१॥

ભાવાર્થ:—જેમ દીવાની શિખાને તેલ પહોચે છે તોપણ તેને વાયરો હણી નાંખે છે, તેમ મનુંષ્યને સુકૃતરૂપ કર્મ છતાં પણ વચમાં અન્યાય આવીને તેની લક્ષ્મીને હણી નાંખે છે.

માટે હે રાજન્! માંગલિકને અર્થે અન્યાયમાર્ગ છાંડવો ને ન્યાય માર્ગ વર્તવું, કારણ કે જે ન્યાયમાર્ગ છે તે સર્વ સંપદાનું મુળ છે.

કહ્યું છે કે:—

द्रुमेषुसलिलंसर्पिः नरेषुमदनेमनः ॥
विद्यास्त्रभ्यसनन्यायः, श्रियामायुःनकीर्तितम् ॥१॥
श्रुतेनबुद्धिःसुकृतेनविज्ञता, मदनेननारीसलिलेननिम्नगा ॥
निशाशशांकेनधृतिःसमाधिना, नयेनचालंक्रियतेनरेंद्रता ॥२॥

ભાવાર્થ:—વૃક્ષને વિષે પાણી, પુરૂષને વિષે ઘૃત, કામને વિષે મન, વિદ્યાભ્યાસમાં ન્યાયનું જાણવું, લક્ષ્મીને વિષે પુર્ણ આયુ શોભાકારી છે. જ્ઞાને કરી બુદ્ધિ શોભે છે, સુકૃત પણે નિપુણતા શોભે છે, કંદર્પે કરી સ્ત્રી શોભે છે, જળે કરી નદી શોભે છે, ચંદ્રમાયે કરી રાત્રી શોભે છે, સમાધિપણે સંતોષ શોભે છે, અને ન્યાયે કરી રાજા શોભે છે.

એવી રાતે હરિબળની સ્ત્રીઓએ નવનવી યુકિતયોએ કરીને રાજાને સમજાવ્યો, પણ જેમ અતિશે તાવમાં ઔષધ મિથ્યા ભુત થાય તેમ રાજા સમજ્યો નહિ. હવે રાજા કંદર્પની પીડાયે પીડાણો થકો કહેવા લાગ્યો:—હે પ્રિયાઓ! હું રાજા છતાં તમને આટલી બધી પ્રાર્થના કરૂં છું તોપણ તમે નથી માનતી

યો; પણ હવે તમારો ભરથાર જીવતો આવે એવી આશા તમારે કરવીજ નહીં. તમારે વાસ્તે મેં તેને બાળી ભસ્મ કર્યો છે; એટલા માટે તમે મુજને જલદીથી સ્વામિરૂપ માનો તમારા સુખ દુઃખનો હેતુ હવે હું છું, અને તમે મારે વશ છો; જો તમે મારૂં કહ્યું નહીં માનો તો બળાત્કારે પણ તમને ગ્રહણ કરીશ. હું તમારા ઉપર આશક થયો છું, માટે તમો તમારી ઇચ્છાએ મારી પાસે આવો તો ઘણુંજ સારૂં છે, જેથી તમારે ને મારે મોટો સ્નેહ થશે.

એવાં રાજાનાં વચનો સાંભળી સ્ત્રીઓ ક્રોધ કરી કહેવાલાગી: ધિક્કાર પડો તને કે જે માટે કાગડાની પેઠે કડવાં વચને નિષેધ્યો થકો પણ કપટમાં નિપુણ થઇ સામો એમ બોલે છે? માટે જા પાપી! અમારાથી દુર રહે! નહીં તો તું તારા મોટા પાપનું ફળ હમણંજ પામીશ!!

સ્ત્રીઓનાં એવાં કડવાં વચનો સાંભળીને જેવામાં રાજા બળાત્કાર કરવા જાય છે, તેવામાં તો કુસુમશ્રીએ તરતજ વિદ્યાના બળે કરીને રાજાને ચોરની પેઠે આકરા બંધને બાંધી લીધો; બાંધીને જેમ તેના દાંત તુટી પડે તેવી રીતે ધરતી ઉપર તેને પાડી નાંખ્યો, તેથી તેજ વખત રાજાના દાંત પણ પડી ગયા. આકરા પાસનું બંધન તથા દાંતનું પડવું તે બે વાનાથી જે પીડા ઉત્પન્ન થઈ તેણે:કરીને દુઃખની અવસ્થાને પ્રાપ્ત થયો, એવો રાજા અત્યંત મુર્ખની પેઠે હળવે હળવે આક્રંદ કરવા લાગ્યો. તે વખતે રાજાના મુખમાંથી લાળનું પડવું, આક્રંદ કરવું, દાંતનું પડવું, શોભા રહિતપણું ઇત્યાદિક અવસ્થાએ કરી તરૂણ છતાં પણ જાણીએ વૃદ્ધપણુંજ પામ્યો હોય નહિ એવો દેખાવા લાગ્યો. આથી કરી જેમ કોઇ લાભ મેળવવાને ઇચ્છતો છતાં પોતાની મુળ પુંજીનો પણ નાશ કરી આવે તેમ રાજાને થયું.

હવે દીનદયામણા મુખે કરીને આક્રંદ કરતા એવા રાજાને દેખીને દયાના ઘરરૂપ સ્ત્રીઓને દયા ઉપની, તેવારે તે બેમાંથી કુસુમશ્રીએ રાજાને કહ્યું કે:—હે પાપી? તું પાપને વિષે

તત્પર છે, તોપણ અમે અપાર દયાયે કરીને કોમળ છીએ તેથી આ લોકના દુ:ખથી મુક્ત કરવા માટે અમે તને બંધનથી મુકીએ છીએ, પણ પરભવને વિષે એ પાપકર્મે કરીને વારંવાર તું નરકાદિકમાં જઇશ તે દુ:ખથી અમે મુકાવાને સમર્થ નથી; માટે હવે ફરીથી તું એવું કામ કરીશ નહીં. એમ કહી જલદીથી કુસુમશ્રીએ વિદ્યાને બળે કરીને રાજાને બંધનથી મુક્ત કર્યો. રાજા શીઘ્રપણે સ્વસ્થ અંગ કરી સાવધાન થઇ પૃથ્વી ઉપર બેઠો થકો કહેવા લાગ્યો કે.—હરિબળની સ્ત્રીઓના પ્રસાદ થકી શું દુષ્પ્રાય થાય છે? અર્થાત્ સર્વ પ્રાપ્ત થાયજ, અને દુ:ખ પણ ટળે. એમ કહી અતિશયપણે બહુ શોચ કરતો થકો કાંઇક પોતાની આંખો ઢાંકીને મંદમંદ ગતિએ રાજા તિહાંથી નિકળ્યો, અને માર્ગમાં ઘણો પશ્ચાતાપ કરવા લાગ્યો કે:- અરે! હું ઘણો વગોવાણો! એમ વિચારતો ગુપ્તપણે પોતાને ઘેર આવ્યો. ઘેર આવી બાહ્યસુખના આપનારા એવા અનેક ઉપાય કરીને રાત્રિ નિર્ગમન કરી. પ્રભાતે દાંત જવાથી લજ્જા પામતો થકો કાંઇક મિષ કરી મુખ ઢાંકી રાજસભામાં આવી બેઠો, અને છાની રીતે પોતાની સર્વ હકીકત મંત્રીને કહી; તેથી મંત્રીએ પણ સર્વ સમાચાર જાણ્યા; તેવારે જેમ તત્વનો જાણ પુરૂષ સંસારનું સ્વરૂપ વિચારે, તેમ મંત્રી પણ વિચારતો થકો કાંઇક ભય, કાંઇક કૌતુક, અને કાંઇક કરૂણા એ ત્રણ વાનાં સમકાળે પામ્યો.

હવે હરિબળે પોતાની સ્ત્રીઓનું કરેલું અત્યંત વિચિત્ર ચરિત્ર જોયું, તેથી પોતાના ઘેરથી રાજાના ગયા પછી સ્ત્રીઓ પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો કે:—તમારે અઘટિત કાર્યના કરનારા રાજાને એમજ કરવું ઊચિત હતું; કારણ કે મુર્ખ હોય તે આસ્ફાલ્યા વિના અને અરહો પરહો કર્યા વિના પાધરો થાયજ નહિં! જેમ હીણો સારથી રથને કુમાર્ગે ચલાવે તેમ કપટી મંત્રીએજ રાજાને દુર્બુધ્ધિ દેઇને કુરસ્તે ચલાવ્યો.

કહ્યું છે કે:—

नृपतिर्नरश्वनारी, तुरंगस्तंत्री चशस्त्रमथशस्त्रं ॥
चारुत्वारुत्वे स्यातामेषांपरायते ॥ १ ॥
वल्लीनारिंदचित्तं, वख्खाणंपाणियंचमहिलाओ ॥
तच्चल्लयवश्वंतिसया वच्छय धुत्तेहिंनिज्जंति ॥२॥

ભાવાર્થ:—રાજા, પુરૂષ, સ્ત્રી, અશ્વ, વીણા, શાસ્ત્ર તથાશાસ્ત્ર એટલાનું સુંદરપણું અને હીનપણું તે સઘળું પરને વશ હોય છે, એટલે જેવા તેને સોબતી મળે તેવી તે શોભા પામે. વળી વેલડી, રાજા, મન, વ્યાખ્યાન, પાણી અને સ્ત્રીઓ એટલા જન જ્યાં સુધી ધુર્ત નથી મળ્યા ત્યાં સુધી પોતાને માર્ગે ચાલે અર્થાત્ તે સર્વ નિચ જનની સોબતે હિનપણાને પામે છે, તથા ઉત્તમની સંગતિથી ઉત્તમપણું ભજે છે. તેમ દુષ્ટ મંત્રીએ એ રાજાને કષ્ટમાં નાંખ્યો છે; માટે પ્રથમ તે પ્રધાનનો કાંઇક ઉપાય કરવો યુક્ત છે. જ્યાં સુધી એ દુષ્ટ પરિણામી મંત્રી જીવતો હશે ત્યાં સુધી તે પોતાની પ્રકૃતિ મુકશે નહીં. માટે અન્યાયકારક એ પ્રધાન હણવા યોગ્ય છે. કહ્યું છે કે:—દુષ્ટને દમવો અને ભલા જનની પ્રતિપાલના કરવી એ ન્યાય માર્ગ છે. એટલા માટે તે પ્રધાનનો નિગ્રહ કરવાને કાંઇક કપટ રચના કરવી. એ મંત્રીનું કરેલું કપટ છે, તેજ માર્ગે આપણને ચાલવું યોગ્ય છે; કારણ કે કપટીને તો કપટથીજ વશ કરવો.

કવિ પણ કહે છે કે:—

व्रजंतितेमूढ धियःपराभवं, भवंतिमायाविषुयेनमायिनः ॥
प्रविश्यनिघ्नंतिसठास्तथाविधा, नसंवृतागान्निशिताइवेषवः ॥१॥

ભાવાર્થ:—જે કપટી પુરૂષને વિષે કપટપણું નથી કરતા, તે મુર્ખ બુદ્ધિના ધણી પરાભવ પ્રાયે પામે છે, અને તે પુરૂષના હૃદયમાં પ્રવેશ કરીને તેને હણે છે, તેની ઉપર દ્રષ્ટાંત કહે છે:-

જેમ તીક્ષણ બાણો, જેણે બખતર પ્રમુખ પહેર્યું નથી એવા પુરૂષના હૃદયમાંહે પેશીને પ્રાણ લે છે. વિચાર કરનારાનો

વિચાર ચાર કાનથી થાય છે, તો સઘળે પ્રશંસવા યોગ્ય થાય છે; અને જો છ કાને થાય તો વળી વિશેષ પ્રશંસનીય થાય છે. સિદ્ધફળને આપે છે.

પછી તે છ કાનનો મંત્ર કરવાને અર્થે હરિબળે સમુદ્ર દેવતાને સંભાર્યો; જેટલે દેવતાને સંભાર્યો કે તરતજ દેવે આવીને હરિબળનો અદ્દભુત વેષ બનાવ્યો, અને દેવતા સંબંધી વસ્ત્રાભરણ પેહેરાવીને દિવ્ય સ્વરૂપવાન કર્યો. તેમજ બીજો એક ભયંકર રૂપવાળો યમરાજાનો છડિદાર બનાવ્યો, તેને સાથે લેઇને પ્રભાતે હરિબળ રાજસભાને વિષે ગયો; ત્યાં હર્ષસહિત રાજાને નમસ્કાર કરી ઉભો રહ્યો. ઇંદ્રસરખા એવા હરિબળને સ્વર્ગથી આવ્યો દેખીને રાજા તથા સર્વ સભાના લોકો વિસ્મય પામ્યા. રાજા પોતાના અંતઃકરણમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે:—

ધિઃકાર છે પાપસહિત મંત્રીના વચનને કે જે માટે મેં આ હારબળને સાક્ષાત્ બાળીને રાખ કર્યો હતો તે કયાંથી આવી ઉભો રહ્યો.

હવે રાજા હરિબળને પુછે છે જે તું યમરાજાના ઘરથી આંહીં કેમ આવ્યો ? અને તારી સાથે આ પુરૂષ કોણ છે ? એમ પુછવાથી હરિબળ કહેવા લાગ્યો કે:—હે રાજન્ ! જેવો હું ચિતામાં પડીને બળી ભસ્મ થયો, તેવોજ યમરાજાના દરબારમાં ગયો; ત્યાં યમરાજાના કિંકરે મારો સર્વ વૃત્તાંત યમરાજાને કહ્યો. કિંકરના મુખથી મારો વૃત્તાંત સાંભળી યમરાજાએ મારી ઉપર તુષ્ટમાન થઇને મને તરત જીવતો કર્યો, તે યમરાજાના પ્રભાવથી મારૂં અતિ અદ્દભુત રૂપ થયું. એક કષ્ટ ને બીજું સત્ય તે બે થકી શું દુર્લભ છે ? સત્યવંતના કષ્ટે કરી તુષ્ટમાન થયેલા દેવતા થકી સત્પુરૂષને મનોવાંછિત કેમ ના હોય ? હે-રાજ. હવે યમરાજાએ મારાથી કહેવાય પણ નહીં તેવી, તથા મનને પણ અગોચર એવી જાત જાતની રૂદ્ધિ મુજને દેખાડી પણ હું કંઈ જોઉં ને કંઇ ના જાઉં ! એક જોઉ ત્યાં બીજી

ભુલી જઉં, બીજી જોઉં ત્યાં ત્રીજી ભુલી જઉં, ને ત્રીજી જોઉં ત્યાં તો વળી ચોથી ભુલી જઉં! એવો હું થઇ ગયો. વળી હે રાજન! અંહંકારે કરીને ઇંદ્રની નગરીને જીતે એવી સંયમની નામે યમરાજાની નગરી છે, ત્યાં ધર્મરાજા રાજ્ય કરે છે, તેમાં પુન્યવંત લોક વસે છે, તેની તેજસી એવે નામે શુભકારી સભા છે, તે સભામાં તામ્રચુડ એવે નામે દંડધર છે, તે લેખણ શાહી, અને પુસ્તકને ચાર હાથને વિષે ધરે છે, ઇંદ્રાદિક સકળ દેવતાઓ પણ તે ધર્મરાજાની શેવામાં સાવધાન રહે છે, વિષ્ણું બ્રહ્મા અને મહેશ તે પણ યમરાજાને સંતોષ રાખવા માટે ઘણું કષ્ટ સહે છે, પરમયોગીંદ્ર સરખા પણ એની બીકથી યોગાભ્યાસને ભજે છે, ત્રણ લોક જે છે તે તેનો વનની પેરે સત્કાર કરે છે, માઠા અંધકારના નાશનો પ્રસવનાર એવો સુર્ય તેનો પિતા છે, તથા સંજ્ઞાવંત જે જીવમાં મુખ્ય એવી સંજ્ઞાવતી નામે તેમની માતા છે. તે શનિશ્વર એવે નામે ભાઇ છે, જે વજ્રરની પેઠે જગતને વિષે અતિ દુઃસહ છે, તથા સ્યામછે તોપણ ભુલોકને પવિત્ર કરનારી એવી યમુના નામે તેની એક બેન છે સર્વને દ્વેષકારી ધુમ્રમુખી એવી ધુપોર્ણા નામે તેની પટરાણી છે, મરણ પામેલાને ઉપાડવાને ઉત્તમ અને ધીર પુરૂષોને ખંધને વિષે યોગ્ય (એટલે જગતમાં જેને લોકો ઠાઠડી કહે છે તે) તેનું વાહન છે, ત્રણ જગતના લોક જેને ઘણો આદર આપે છે એવો વૈદ્યુત એવે નામે તેનો પરોલીયો છે, ચંડ અને મહાચંડ એવે નામે બે તેના દાસ છે, ચિત્રગુપ્ત નામે તેને લેખક છે, જે ત્રણ લોકના જનનું રૂડું તથા માઠું કર્મ બેઠો બેઠો લખે છે, એવી રૂદ્ધિનો ધણી યમરાજા તુઠયો થકો કલ્પવૃક્ષ સરખો છે, તે રૂઠયો તો યમ તે યમજ છે. એમ લોક પણ કહે છે.

કહ્યું છે કેઃ—

यस्मिन्रुष्टेभयनास्ति, तुष्टेनास्तिधनागमः ॥
निग्रहानुग्रहोनास्ति सज्ञातःकिंकरिष्यति ॥१॥

ભાવાર્થ— જેને રૂઠે થકે ભય ન હોય, અને ત્રુઠે થકે ધનનું આગમન ન થાય, જેને નિગ્રહ અને અનુગ્રહ એ બેઉ નથી તે ઉત્પન્ન થઇને શું કરશે ? તેથી કાંઈ ન થાય.

એવી યમરાજાની ઋદ્ધિ દેખીને મેં મારી દ્રષ્ટિને સફળ કરી માની. લોક પણ એમ કહે છે કે ઘણું જીવીએ તો ઘણું દેખીએ,

હવે હે રાજન્ ! મેં યમરાજાને ઘણી યુક્તિએ કરીને આપના નોતરાની નિમંત્રણા કરી, તેવારે યમરાજા મારા ઉપર પ્રિતી લાવી કહેવા લાગ્યા કેઃ—રાજાનો અતિ આદર છે, તો હું આવીશ; પણ એક વાત તને કહું છું જે તારો રાજા મારો મિત્ર છે, મારો મુરબ્બી છે, મારે તે ઘણી વાત છે, માટે તે જો તેના કુટુંબ પરિવાર તથા મંત્રી પ્રમુખ સકળ સેનાસહિત મારી પાસે આવે તો હું તેની ભક્તિ કરૂં ! એવી મને હોંશ છે. તે માટે યમરાજાએ મને વારંવાર ઘણું કરીને કહ્યું છે કે, તું એક વાર મારા મિત્રને કુટુંબસહિત મારી પાસે જરૂર મોકલજે. એમ કહીને મને દિવ્ય અલંકાર તથા વસ્ત્રાદિક આપીને ઘણા આદરસહિત ઘણી દિવ્યરૂપની ધરનારી એવી અનેક દેવાંગનાઓ પરણાવવા માંડી, પણ તે પરણવા મેં ના કહ્યું; તેવારે યમરાજાએ છેવટે કહ્યું કે, એમાંથી એક કન્યાનું તમે પાણિગ્રહણ કરો કે જેથી હું કૃતાર્થ થાઉં. તોપણ મેં તેમને કહ્યું કે, મારે એકેનો પણ ખપ નથી. માત્ર મારા સ્વામિનું વિવાહ સંબંધી કારણ છે માટે તમને તેડવા સારૂ આવ્યો છું; તમે તે દેવાંગનાઓ રાજા તથા પ્રધાનને દેશો એટલે મારે સંતોષ છે; કારણ કે એ કન્યા તેમનેજ યોગ્ય છે. વળી શત્રુએ કરેલા બંધનને વિષે, વધને વિષે, યુદ્ધને વિષે કોટ લેવાને વિષે, ઘરને વિષે, ઉત્સવને વિષે, જ્યાં જ્યાં શેવક કષ્ટ ભોગવે તે કષ્ટનું સઘળું ફળ સ્વામીને હોય. એવું મેં કહ્યું. ત્યારે યમરાજા બોલ્યા જે તું રાજા પ્રમુખને અહીંઆં ઉતાવળે મોકલ; એમ કહી ઘણું માન દેઈ મને વિદાય કર્યો, અને તમને તેડવાને માટે તથા મને માર્ગ દેખાડવાને તથા તમારા બહુ માનને અર્થે વૈદુત નામે

પોતાના છડીદારને મારી સાથે મોકલ્યો છે; માટે તમે હવે તેની સાથે ઉતાવળથી જાઓ; તમારે ત્યાં જવું ઘટે છે. પછી હરિબળના બોલવા પ્રમાણે તે વેહુત છડીદારે પણ વિશેષપણે એમજ કહ્યું, જેથી રાજા પ્રમુખ સર્વ સભાએ વિચાર્યું જે એમાં કાંઈ ખોટું નથી. સર્વ સાચું છે, મહા ધુર્ત એવો જે મંત્રી તે તો વળી દેવની પેઠેજ સત્ય કરીને માનતો હવો. આકરૂં કપટ છે, તેને બ્રહ્મા પણ જાણે નહીં.

હવે રાજા અને પ્રધાન આદે દેઈ ઘણા લોક યમરાજાને ઘેર જવા ઉજમાળ થયાં; યમરાજાનું નામ લેતાં પણ ભય ઉપજે, પણ તે સમયે તો સહુને કૌતુક જોવાનું મન થયું. લોભીયા પ્રાણી શું ન કરે ? બધામાં એકે કહ્યું કે પહેલો હું જાઉં. ત્યારે બીજાએ કહ્યું કે પહેલો હું જાઉં. એમ એક એકથી આગળ યમરાજાને ઘેર જવા માટે તૈયાર થયા. રાજાને પ્રથમ જે દાંત પડયાથી પીડા ઉપની છે, તે સમગ્ર પીડા પણ યમરાજા પાસેથી મને ઋદ્ધિ મળશે, એવા લોભના વશ થકી જતી રહી, અને યમરાજાને ઘેર જવા માટે સજજ થયો. વળી રાજા કરતાં પ્રધાન વેહેલો તૈયાર થયો, તેમજ સભાના લોક તથા નગરના લોક પણ માંહોમાંહે જવાને ઉત્સુક થયા. સર્વની મતિ દેવતાના પ્રભાવથી હણાતી ગઇ. કેટલાકએક દેવ કન્યા પરણવા, તથા ઘણું દ્રવ્ય અને ઘણાં આભુષણના લોભ થકી અને કેટલાએક કૌતુક જોવાને અર્થે એમ નગરનાં લોક રાજાની સાથે નગરથી બાહેર નિકળ્યાં. જુઓ લોભની રાજધાની કેવી છે ?

હવે રાજાના આદેશથી નગર બહાર અત્યંત ભયંકર બિહામણી એવી મોટી ચેહ રચાવી અગ્નિ સળગાવી, ઋદ્ધિ મળવી તો વેગળી છે, પરંતુ ભસ્મ થવાના તો નિશ્ચય છે, તથાપિ તે કાળે એકાગ્રચિત્તે સર્વ કોઇ ભસ્મ થવાને ઉજમાળ થયા; જુઓ સંસારનું સ્વરૂપ કેવું છે. !

जाद्दव्वेहोइमई । अइवातरुणीसु रुपवंतीसु ॥
ताजईजिणवरधम्मे । करयलपज्जंतिआसिद्धि ॥१॥

ભાવાર્થ:—જેવી દ્રવ્યોપાર્જનને વિષે બુદ્ધિ રહે છે, અથવા રૂપવંતી સ્રીને વિષે જેવું મન રહે છે, તેવી મતિ જો વિતરાગના ધર્મને વિષે રહે તો હાથની હથેળીમાં મોક્ષ જાણવો.

હવે જાણે મદિરા પીધી હોય તેમ સંસાર સુખના અભિલાષી એવા તે લોભના વશ થકી, નવનવે વચને કરી ગર્જના કરવા લાગ્યા; કેટલાએક નાચવા લાગ્યા, કેટલાએક ગાવા લાગ્યા, કેટલાએક હસવા લાગ્યા, અને ચિતામા પડવાને એક એકથી ઉતાવળા થયા; તે જોઈ હરિબળને દયા ઉપની, તેવારે વિચારવા લાગ્યો જે. મેં કુબુદ્ધિએ કરી મોટો અનર્થ માંડયો છે, એ અપરાધે કરીને મુજ પાપીને નરકમાં પણ કયાંઇ ઠેકાણું મળશે નહીં. શિક્ષા દેવી તે અપરાધીને દેવી, એજ ઉત્તમ માણસનું લક્ષણ છે. ભલા બુંડાનો જે વિભાગ સમજે નહીં, તેનું જાણપણું કાંઈ રહે નહીં. માટે હવે શો ઉપાય કરૂં કે જેથી સર્વ લોક ઉગરે અને પ્રધાન તેનાં કુડાં પાપે કરી શિક્ષા પામે! એવો હરિબળ વિચાર કરે છે તેટલામાં કારિમો યમરાજાનો છડીદાર બોલી ઉઠયો જે:—જેટલા અગ્નિમાં પડવાને તૈયાર થયા છો તે સર્વ થંભો. હે ભાઇઓ! જો તમે ફળના અભિલાષી હો તો ઉતાવળા ન થાઓ કારણ કે અમારો સ્વામિ વિષમ છે, તે માટે પ્રથમ જે કોઈ રાજાનો અતિ માનીતો હોય તે આગળથી મારી સાથે પડે, ત્યાર પછી રાજા પડે, ત્યાર પછી સર્વ પ્રજા પડે. એવું સાંભળીને પ્રધાને મનમાં વિચાર કર્યો જે હું આગળથી પડું તો મુજને નિશ્ચય ઇષ્ટફળ થાય. એમ વિચારી તે મુર્ખ પ્રધાન રાજાને કહેવા લાગ્યો કે:—હે સ્વામિન! કહો તો પહેલાં હું છડીદારની સંગાથે જાઉં! રાજાએ કહ્યું કે જાઓ. એમ રાજાની આજ્ઞા થવાથી જાણે સ્વર્ગસુખ ભોગવવાજ જતો ન હોય! તેમ કૃતાર્થપણું માનતો મનમાં હર્ષ ધ-

રતો થકો તે પ્રધાને છડીદાર દેવતાની સાથે વિકાળ એવી અગ્નિમાં ઝંપાપાત કર્યો, પડતાંવેંતજ બળી ભસ્મ થઇ ગયો. એવી રીતે તે પાપબુદ્ધિનો ધણી પ્રધાન પોતાના મનોરથે યમરાજાના ઘરને વિષે મોટે કષ્ટે ગયો.

હવે રાજા પ્રણ રંગ સહિત પતંગની પેઠે અગ્નિમાં પડવા જતો હતો, તેટલામાં કરૂણાવંત જે હરિબળ તેણે રાજાનો હાથ ઝાલી રાખી પડવા ન દીધો; તેવારે રાજા કહે છે જે તું કાં મુજને અંતરાય કરે છે? એવું સાંભળી હરિબળ રાજાને કહેવા લાગ્યો કે:—હે રાજન્! હું જે તમને કહું તે સ્વસ્થ થઇને સાંભળો. જે અણવિચાર્યું કાર્ય કરે છે તેને આ લોકે અને પરલોકે અત્યંત અનર્થ થાય છે, માટે જે નિપુણ હોય તેણે રૂડી રીતે જોઇ વિચારીને કામ કરવું. હે સ્વામી! યમને મળવાનિ વાત સાચી ના જાણો. તમે ક્યાંઇ પણ મુવા જીવતા થયા એવું સાંભળ્યું છે? મૃત્યુ પામ્યો તેને દેવતા પણ જીવાડવાને સમર્થ નથી તો વળી બીજા તો કયાંથીજ હોય! આ સઘળું મેં નિપુણતાનું કપટ પ્રગટ કીધું છે, કારણ કે કુબુદ્ધિ એવો મંત્રી તેણે કુડી પ્રપંચ રચના કરીને વારંવાર પ્રાણાંતકષ્ટમાંહે મુજને નાંખ્યો હતો, તેમજ તમને પણ દુઃખમાંહિ નાંખ્યા, તમારા દાંત પડાવ્યા, તેની તમોને મોટી વેદના થઇ. ઇત્યાદિક હે રાજન્! તે પાપીએ મહા દુઃખ દીધું, તુમ સરખા પ્રાણીને દુર્બુદ્ધિ દીધી, તમ જેવા સજ્જનને પરદ્રોહ, પરસ્ત્રીના લાલચી કર્યા; કારણ કે દુષ્ટ મંત્રીથી રાજા દુઃખ પામે, સુમંત્રીથી રાજા સુખ પામે, એટલા માટે કપટરચના કરીને દુષ્ટ પ્રધાનને મેં અગ્નિમાંહે નાંખી ભસ્મ કીધો છે. કહ્યું છે કે,—વ્યાધિ અને વૈરી એ બે નાના હોય ત્યાંથીજ છેદવા પણ વધવા દેવા નહીં. તમે તો મારા સ્વામિ છો, માટે હું તમને અગ્નિ માંહે કેમ પડવા દઉં? જે માટે કહ્યું છે કે:—સ્વામીનો દ્રોહ કરવો તે મોટું પાપ છે. બીજાનો પણ કરેલો દ્રોહ દુઃખના સમુહને પમાડે છે; તો મિત્ર, સ્વામી અને ગુરૂનો દ્રોહ કર્યાથી મહા દુઃખ પામી-

એ, એમાં તો શું આશ્ચર્ય છે? એવિ વાણી હરિબળના મુખ થકી સાંભળીને રાજા અત્યંત શંકા પામ્યો, અને લાજ્યો થકો વિચાર કરવા લાગ્યો કે:—અહા! એ હરિબળ મારૂં સઘળું દુશ્ચેષ્ટિત જાણે છે! એમ વિચારી રાજા તેજ વેળાએ ઘણી લજ્જાથી નિચું મુખ કરી શુંન્ય મન થકો ઉભો રહ્યો. જાણે મુર્છા આવી હોય નહીં! એવો થઇ ગયો.

પછી હરિબળે મીઠા વચનરૂપ ઔષધે કરી રાજાને સમજાવી તેનું દુઃખ ટાળ્યું, રાજા પણ હરિબળના મુખ થકી દેવતાનું સાંનિધ્ય અને તેનું અદ્‌ભુત ચરિત્ર સાંભળીને વિસ્મય પામ્યો થકો મસ્તક ધુણાવતો હવો, અને મનમાં વિચારવા લાગ્યો કે એવો મોટો અપરાધ કરનાર જે હું તેને આ મોટી શક્તિના ધણીએ બળવા દીધો નહિ! વળી એ મહા સામર્થવાન છતાં એણે મારૂં રાજ્ય પણ ના લીધું! ને હું અસમર્થ તે એની લક્ષ્મી લેવાને ઉજમાલ થયો; એટલા માટે હું અધમમાં અધમ છું. આ પરમઉપગારીના રણમાંથી હું ક્યારે છુટીશ? ઇત્યાદિક તે હરિબળની પ્રશંસા તથા પશ્ચાતાપ અને પોતાના આત્માની નિંદા કરતો ભવથી ઉદવેગ પામ્યો થકો ઘણી વારે અને ઘણે કષ્ટે રાજા પોતાને ઘેર આવ્યો. તથા યમરાજાને ઘેર જવાની નિઃફલતાએ કરી વિસ્તાર પામ્યો છે શોક તે જેને એવા ઘણા લોકો તે સર્વ કૌતકવંત એવું જે હરિબળનું ચરિત્ર તેનું વર્ણન કરતા થકા પોતાને ઘેર ગયા; ત્યાં તેજ અકસ્માત્ નિમિત્ત કારણ થયે થકે તે રાજાને વૈરાગ્ય ઉપન્યો.

હવે રાજાએ પોતાનું દેવું વાળવા માટે હરિબળને પોતાની બેટી પરણાવી અને પોતાનું રાજ્ય શુભમુહુર્તે આપી પોતે પુર્વના દુઃકૃત ક્ષય કરવાને કાજે સદ્‌ગુરૂ પાસે જઇ દીક્ષા લીધી, દીક્ષા લેઇ મોક્ષ પ્રત્યે ગયો.

હવે કંચનપુરના રાજાએ પોતાની પુત્રી નાશી ગયાનું વૃત્તાંત જાણી ખેદ પામી દેશોદેશ ખબર કહાવી; તેવારે પંથીજનના મુખથકી હરિબળનું વૃત્તાંત સાંભળ્યું, તેથી અતિ

હર્ષવંત થઇ હરિબળને પોતાનો જમાઇ જાણીને કાર્યના જાણ એવા રાજાએ પ્રધાન આદિ મોટા પુરૂષો મોકલીને બહુ માન થકી પુત્રની પેઠે હરિબળને તેડાવી લીધો; તે હરિબળ પણ પૃથ્વિને વિષે ઇંદ્ર સરખો સકળ ઋદ્ધિ અને સેનાયે પરિવર્યો, પોતાની ત્રણ સ્ત્રીઓ સહિત સર્વ લોકોને કૌતક અને હર્ષ કરતો કાંચનપુર નગરે આવ્યો. રાજા તથા રાણી પુત્રીને કહેવા લાગ્યાં કે:—હે વત્સે ! તેં સ્વેચ્છાયે વર વર્યો તે અઘટતું કર્યું; પણ તારા ભાગ્ય થકી તું વિશ્વને પુજનિય એવો ભરથાર પામી, તે તારૂં મોટું ભાગ્ય ! એવી રીતે માતા પીતાએ પુત્રીની ઘણી પ્રસંસા કરી. પ્રેમને ઠેકાણે પોતાનું ઠેકાણું આપવું એમ જાણી રાજા પોતાનું રાજ્ય હરિબળને આપી પોતે રાણી સહિત દિક્ષા લેઇને મોક્ષ પ્રત્યે ગયો.

હવે શત્રુનું કટક તથા શત્રુનું બળ, અને દર્પ જે અહંકાર તદ્રુપ સર્પને ટાળવાને વિષે ગરૂડ સરિખો તથા ભાગ્યના ઉદય થકી મોટા રાજ્ય પાળતો થકો પ્રજાને પ્રિતિવંત થયો, એવો જે હરિબળ તેણે ત્રણે રાણીને પટરાણી કરી થાપી, અને બીજા રાજાઓની કન્યાઓનું પણ પાણી ગ્રહણ કર્યું. જે માટે શ્રી તિર્થંકર જે અતુલ દાન આપે છે, તોપણ તેનાં ફળ તેમને તે ભવને વિષે એવાં અદ્‌ભૂતકારી નથી મળતાં, પરંતુ પરભવે મળે છે; અને હરિબળને તો અલ્પ જીવહિંસાના નિયમનું તેજ ભવમાં અતુલ ફળ થયું. અમૃત, કન્યા, સુત્ર, ચમરરત્ન, છત્ર રત્ન, આદિ ચક્રવર્તીનાં જે રત્ન, વડવૃક્ષનું બીજ, બીજનો ચંદ્રમા, સિંહનું બાલક, તંતુ, જીવ, જાત્યવંત, રત્ન ચિંતામણી પ્રમુખ, સુવર્ણ સિદ્ધિનો રસ, રસાંગ વિદ્યા એ સર્વેની ઉપમા હરિબળને લાગુ પડે છે. કારણ કે સુકૃત થોડું ને ફળ તો અત્યંત મોટાં થયાં. હવે હરિબળ પોતાના નિયમને પાળતો થકો એમ વિચારે છે કે દુઃખનું કારણ એવું કયાં મારૂં માછીનું કુળ, અધમ દરિદ્રપણું અને કયાં આ રાજ્ય રિદ્ધિ ? આ સર્વ સંપદા અને સુખ તેને આપનારી એક આ જીવદયાજ થઇ છે,

એમ નિરંતર નિયમની અનુમોદના કરતો થકો નિયમને વિસારતો નથી.

એક દિવસ હરિબળ પોતાના હૃદયમાં વિચારે છે કે, જે ગુરૂની દેશનારૂપ અમૃતથકી જાણું છું જે મુજને દેવતા સરિખી ઋદ્ધિ પણ દાસી થઇ રહી છે, તેવા ગુરૂ જો અહિંઆં પધારે તો પુછું, ને વળી કૃતાર્થ થાઉં ! જન્મ સફળ કરી માનું ! એવું જ્યાં વિચારે છે તેવામાં જાણે હરિબળના ધ્યાનના આકર્ષ્યાં થકાજ આવ્યા ન હોય ! તેમ તે ગુરૂજી પધાર્યાની વનપાળકે આવીને વધામણી આપી તે સાંભળી રાજા હર્ષવંત થયો થકો વનપાળકને વધામણી આપી મોટા આડંબરે કરી ગુરૂ પાસે જઇ વાંદીને તેમના મુખથી ધર્મ દેશના સાંભળવા લાગ્યો:

ગુરૂની દેશના સાંભળીને મુદિત થકો વિનતી કરવા લાગ્યો કેઃ—હે પુન્યનિધે ! તમારા પ્રસાદથી હું તત્કાળપણે અદ્ભુત લક્ષ્મીનો ભોગવનાર થયો; પણ હે મહારાજ ! હુ તો નિંદ્યા કરવા યોગ્ય છું, અને પાપી છું, માટે મુજ ઉપર કરૂણા કરો. હે કરૂણાનિધિ ! હે દયાના નિધાન ! મુજને મોક્ષ પ્રતિ પમાડો. મારૂં હિતપણું તમારા ચિત્તને વિષે ધારો, મુજ ઉપર સંતોષિત કરો, એમ કહેતો હરિબળ ગુરૂને પ્રણામ કરવા લાગ્યો. પછી સુકૃતને વિષે એકાગ્ર રાખતો એવા હરિબળને જોઇ વિચારીને સત્ય વાણીએ કરી ગુરૂ કહેવા લાગ્યા કેઃ—હે રાજન્ ! તને સત્ય છે, જે તારી બુદ્ધિ એક ધર્મને વિષેજ દૃઢ છે.

કહ્યું છે કેઃ—

केचिद्भोजनभंगिनिर्भरधियःकेचित्पुरंध्रीपराः ।
केचिन्माल्यविलेपनैकरसिकाःकेचिच्चगीतो त्सुकाः ॥
केचिद्यूतकथामृगव्यमदिरानृत्यादिचित्तादराः
केचिद्राजिगजोक्षयानरसिकाधन्यास्तुधर्मोरताः ॥ १ ॥

ભાવાર્થઃ—કેટલાક અનેક પ્રકારના ભોજનમાં તત્પર છે, કેટલાક સ્રીના ભોગને વિષે તત્પર છે, કેટલાક ફુલની માળા-

એમાં તથા શરીરે ચંદન વિલેપન કરવું તેમાં રસીયા છે, કેટલાએક ગીત ગાન સાંભળવાને ઉત્સાહવંત છે, કેટલાએક જુગટું રમવું, આહેડો, મદિરા, નાટક ઇત્યાદિકને વિષે બાંધ્યો છે આદર જેણે એવા છે, કેટલાએક તો ઘોડા, હસ્તી, વૃષભ, સુખપાલ તેના રસિયા છે, પણ ધન્ય છે તેને કે જે ધર્મને વિષે રાતા છે.

હવે તે ધમ બે પ્રકારનો છે. તેમાં એક સાધુનો ધર્મ, ને બીજો શ્રાવકનો ધર્મ, તેમાં નિશ્ચે ધર્મનું મુળ તો જીવદયાજ છે. બાકી જે ધર્મ તે તો સઘળો જીવદયાનો વિસ્તાર છે, તે જીવદયાને પાળવાને નિપુણ જે છે, તે સર્વવિરતિ સાધુપણું ભજવાને રતિ કરે છે, તે ચારિત્રવિના દયાનું પાળવું રૂડી રીતે ન થાય; અને જે મનુષ્ય સાધુનો ધર્મ પાળવા સમર્થ નથી, તે ગૃહસ્થ ધર્મ પાળવાને પ્રવિણતા રાખે, તેને સમકિતસહિત શ્રાવકનો દયાધર્મ બારવ્રતરૂપ જીવને રાખવા માટે વીતરાગે કહ્યા છે. લોક પણ લક્ષ્મીને વિષે વિવિધ પ્રકારના ભલા ઉપાય પ્રત્યે શું નથી કરતા ? જેમ નાગરવેલથી પાન વેગળાં છે, પણ નાગરવેલ છેદવાથી પાન તુરત સુકાઇ જાય છે, તેમ દયાવિના સઘળો ધર્મ અવશ્ય થોડા કાળમાંહી નાશ પામે છે. એટલા માટે ભો ! ભવ્યો ! બીજું સર્વ છાંડીને દયાધર્મનુંજ આરાધન કરો; પ્રમાદ મુકીને દયા ધર્મ આરાધો, એવી ગુરૂની દેશના સાંભળીને હરિબળે પોતાના ગુરૂ પાસેથી સમકિત સહીત શ્રાવકનાં અણુવ્રત આદર્યાં, તેમજ શેષ બીજાં વ્રત પણ યથાશકિતએ લેઇને પોતાની સ્ત્રીઓ સહિત ઘેર ગયો; જેમ દરિદ્રી કલ્પવૃક્ષને પામે ને હર્ષવંત થાય તેમ હરિબળ શ્રાવકના ધર્મની પ્રાપ્તિ થવાથી હર્ષવંત થયો. પોતાના દેશને વિષે અમારીનો પડહ વજડાવ્યો, ને સાત વ્યસનને છાંડયાં. તે સાત વ્યસન કહેવાં છે ? તો કે જે વ્યસનોમાં જગત સર્વ રચી રહ્યું છે, એવાં સાત વ્યસન તે સાત નરકનાં આપનારાં છે, તેને પોતાના દેશમાંથી બહાર કાઢયાં. વળી અમ્રતના તુંબડે કરીને ઘણા જગતના જીવના રોગ ટાળીને ઉપગાર કર્યો. ઇત્યાદિક અગણિત પુન્યે કરી, ન્યાય નિ-

પુણતાએ કરી ધર્મનું જે એક છત્ર રાજ્ય તેને હરિબળ પાળતો હવો. એવી રીતે જાતથી, કરણીથી, સંગતિથી, કુળમર્યાદાથી જો પણ એ હરિબળ હલકો હતો, તોપણ જુઓ એક દયાધર્મના પ્રતાપથી રાજા થયો; માટે કુળ, જાત વિગેરેનું કાંઇ પણ કારણ નથી.

હવે હરિબળે પોતાની પહેલી સ્ત્રી માછણને તેડાવી શિખામણ દઇને પ્રતિબોધી; પછી સંસારના સુખ ભોગવતાં ઘણો કાળ ગયો, એટલે વળી ગુરૂ સાંભર્યા, તેથી સુસમસમય સરિખો એવો ઘણો ઉત્તમ સમય એ હરિબળને થયે થકે તે અવસરને જાણીને આગમના જાણ જે ગુરૂ તે પણ તે વખતે નગરમાં આવ્યા, તે મોટા પુજનીયનું આગમન સાંભળીને હરિબળ ઘણો [illegible] ચતુરંગિણી સેના લેઇને ગુરૂને વાંદવા ગયો; [illegible] ગુરુને વાંદી યથાસ્થિત સ્થાનકે ઉપદેશ સાંભળવા [illegible] છે કે:—હે રાજન! તું જીવદયાથકી આ સર્વ ઋદ્ધિ [illegible] એમ એક જીવ ઉગાર્યાથી એટલું ફળ તને થયું; તો જો [illegible] જીવને ઉગારે તો તું મોક્ષનું સુખ પામે. તે સર્વ થકી જીવદયા તો ક્યારે પળે? તો કે જ્યારે ચારિત્ર લીયે ત્યારે પળે. શ્રાવક ધર્મને વિષે તો માત્ર સવાવિશાની દયા કહી છે, પરંતુ સાધુને વીસવસાની દયા કહી છે, તે અધિકાર પુર્વે કહ્યો છે. એટલા માટે તું હવે યતિધર્મ અંગીકાર કર, કે જે થકી દુ:ખે જીતીયે એવો જે મોહ તેને હણીને પોતાનું આત્મીક રાજ્ય લે. એવો ગુરૂનો ઉપદેશ સાંભળીને પરમ વૈરાગ્યવંત એવો હરિબળ ઘેર આવીને વડા પુત્રને રાજ્યપાટે સ્થાપી પોતે ત્રણ રાણી સાંઘાતે દીક્ષા લેઇને સદાકાળ જયણાને વિષે મન જોડીને દુ:કર તપ તપી કર્મ ક્ષય કરીને શાશ્વતાં જીહાં સુખ છે એવા મોક્ષ પ્રત્યે ગયો. એટલા માટે ભો ભવ્યો! એ જીવદયાને વિષે હરિબળનું ચરિત્ર સાંભળીને વિશેષ પ્રકારે જીવદયા પાળવાને ઉજમાળ થશો તો પરમાત્મિક સુખ પામશો.

ઇતિ શ્રી જીવદયા ઉપર હરિબળમચ્છીની કથા સંપૂર્ણ.

અદત્તાદાન વિરમણવ્રત્ત ઉપર.

સુમિત્રશેઠની કથા.

મગધદેશની રાજ્યધાની રાજગ્રહી નગરીમાં પ્રસન્નજીત નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો; તેજ નગરમાં સુવ્રતનામા એક વેહેપારી વસ્તો હતો, તેને સુમિત્રા નામની પતિવ્રત્તા સ્ત્રી હતી, તેને પેટે એક સુમિત્ર નામનો છોકરો હતો, સુમિત્રને દસ બાર વરસનો મુકી તેનો બાપ મૃત્યુ પામ્યો; પછી દહાડે દહાડે તેમની ભાગતી ચાલી, તેથી સુમિત્રે પરદેશ જઇ નશીબ અજમાવવાનો ઠરાવ કરી પોતાની માતાને આવી પગે લાગી કહેવા લાગ્યો:—હે માતાજી ! પરદેશ વેઠયાવિના નશીબ ખુલતું નથી, માટે પરદેશ જઇ નશીબ અજમાવવા મને આજ્ઞા આપો. તેવારે સુમિત્રા ગળગળી થઇ ગદ્‌ગદ્‌ કંઠે બોલી:—બેટા ! તું પરદેશ જાય ત્યારે મારે કોનો આશરો. દીકરીમાં ગણું કે દીકરામાં ગણું તોએ મારે તો તુંનો તુંજ છું. તારા ગયા પછી મારી નજર કોણ ઠારશે. હશે ! આપણા નશીબમાં થોડું લખ્યું હશે તો થોડું. પણ મારી આંખ આગળથી મારાથી તને અળગો કરાય નહીં. જોને ! આપણા વાડી વજીફા વેચીએ તોએ આપણું પેટ સુખે સુખે પુરાય. માટે બેટા ! તું એ ગાંડો વિચાર મુકી દે. ટાઢા લોહીના જે પાંચ પૈસા આપણા નશીબમાં હશે તે મળશે. એવું સાંભળી સુમિત્ર બોલ્યો:—બા ! ઘરમાં બેશી રહે કાંઇ સિદ્ધિ નથી. તું કહે છે કે નશીબમાં હશે તે મળશે, પણ નશીબ તે ક્યાંથી આવે ? ઉદ્યમ તો પેહેલો જોઇએ. વળી સારી જગ્યાએ ગયા વિના નશીબ ઉઘડતું નથી. તે ઉપર સેહેજ દાખલો બતાવું છું કે:—

એક વખત એક ભિલડી જંગલમાં ગઈ, ત્યાં આગળ તેણે સિંહથી ઘવાએલા હાથીના લમણામાંથી પડેલું લોહીનું ભરેલું મોતી દીઠું; તે મોતી તેણે પાકું બોર ધારી ઉપાડી લી-

હું, પણ દબાવી જોતાં કડણુ લાગવાથી દુર ફેંકી દીધુ. હવે મોતી તો ઘણુંએ સારૂં હતું, પણ ખરાબ જગ્યાએ પડી રહ્યું તેથી તેની એ દશા થઇ; એની પેઠે આદમી તો ઘણો હુંશિયાર હોય પણ ખરાબ જગ્યાએ રહે તો તેની હુશિયારી ખવાઇ જાય છે. માટે હે માતાજી! નાહક હઠ મુકી દેઇ મને પરદેશ જવાની રજા આપો. વળી જયારે નશીબમાં લખ્યું હશે ત્યારે મળીશું. આવી રીતે કહી સુમિત્ર પોતાની માતા સામું એકી નજરે જોવા લાગ્યો; સુમિત્રા બોર બોર જેવડાં આંસુ પાડતી બોલી.—બેટા! તારો એમજ વિચાર છે ત્યારે હું શું વધારે કહું. સુમિત્ર વચમાં બોલી ઉઠયો:—માજી! તમારે દિલમાં કાંઇ પણ ઓછું આણવું નહીં, હું જે પરદેશ વેઠું છું તે સુખની આશાએજ; માટે દિલ કચવાયા વગર આશીર્વાદ આપો કે જેથી પ્રયાસ સફળ થાય.!!! પછી સુમિત્રા ઘરમાં ગઇ, અને એક પોટકી તથા શ્રીફળ, કંકુ અને અક્ષત લાવી કંકુનો ચાંલ્લો કરી ચોખા ચોડી હાથમાં શ્રીફળ આપ્યુ. પોટકી આપતી વખતે સુમિત્રને સુમિત્રાએ કહ્યું:—બેટા! તારા બાપ મરતી વખતે કહેતા ગયા હતા કે આ પોટકી તું સુમિત્ર જયારે સમજણના ઘરમાં આવે ત્યારે, અથવા તેને માથે કાંઇ સંકટ આવી પડે ત્યારે આપજે. હવે તું તો પરદેશ જાયછે, માટે મારે તારા બાપનું વચન લોપવું ન જોઇએ, તેથી તું તે સાથે લેતો જા; તારા દિલમાં આવે તેમ તું એનો ઉપયોગ કરજે. પછી સુમિત્ર સગાંવાહાલાંને તથા પોતાના ભાઇબંધ દોસ્તદારોને વિનય સહિત પ્રણામ કરી તથા પોતાની માતાની સંભાળ લેવા ભલામણ કરી રસ્તે પડયો. ચાલતાં ચાલતાં સુમિત્ર એક વડના ઝાડ તળે બપોરી ગાળવા બેઠો, ત્યાં તેને પેલી પોટકી સાંભળી આવી તેથી તેણે તે પોટકી છોડી માંહે શું છે તે જોવાનો વિચાર કર્યો. પોટકીના ઉપર મજબુત બંધન બાંધેલાં હતાં તે તેણે છોડયાં; અને અંદર જોતાંવેંતજ તે એકદમ સ્તબ્ધ બની ગયો. તેના હર્ષનો પાર રહ્યો નહીં. તેથી તે કહેવા લાગ્યો—

"મારે તો ભાવતું હતું ને વૈદે કહ્યું" એમ થયું. હું પૈસાની ખોળમાંજ હતો, અને વળી આ જવાહીરની સહાયતાથી જોઇતો પૈસો હું મેળવી શકીશ; વળી મોટા વેપારી થઇ ઝાઝ મુકવાની મારી મુરાદ પણ હાંસલ થશે; આવો વિચાર કરતો કરતો તે ઉઠયો, અને ચાલતાં ચાલતાં એક નગરની નજદિક આવી પોહોચ્યો.

રસ્તે જતા આવતા લોકોને પુછવાથી તેને ખબર મળી કે આ શ્રી વેણાતટ નામે બંદર છે, ત્યાં તેણે પેલી પોટકીમાંનાં નાનાં નાનાં જવાહીરો વેચી એક ઝાઝ તૈયાર કર્યું અને બાકીનાં સાત રત્નો કોઇક સારૂં ઠેકાણું જોઇ મુકવાનો વિચાર કર્યો.

શ્રી વેણાતટ નગરમાં ઇંદ્રદત્ત નામે પુરોહિતની કિર્તી સારી રીતે જામી હતી, તે લેવડદેવડમાં ચોખ્ખો તેમજ પ્રમાણિક ગણાતો હતો, તેથી સુમિત્ર પોતાનાં રત્નો તેને ઘેર મુકવાનો વિચાર કરી તેની પાસે આવ્યો, અને કહેવા લાગ્યો.—મહારાજ! આપ લક્ષાધીપતી ગણાઓ છો, અને પાંચ લોકમાં સારા કહેવાઓ છો, હું પણ એક પરદેશી આબરૂદાર શાહુકાર છું, પણ મારે ઝાઝ જોડી પરદેશ જવાનો વિચાર છે, તેથી આપ મારાં આ સાત રત્નો આપને ત્યાં અનામત રાખશો; આવું સાંભળી મહારાજ મકલાતા બોલ્યાઃ—અમે અમારે ત્યાં કોઇનો અવેજ રાખતા નથી, પણ તમારો આટલો બધો આગ્રહ છે તેથી હું તમને ના કહી શકતો નથી. ભલે મુકી જાઓ. જયારે તમે પાછા આવશો ત્યારે હું તમને તમારાં રત્ન પાછાં સ્વાધિન કરીશ; તમારે એ વિષે કાંઈ પણ ફિકર ચિંતા રાખવી નહીં. અમારે અન્યાયની પાઈ પણ હરામ છે. આવું કહી પુરોહિતે સુમિત્રનાં સાત રત્ન લેઇ ઘરમાં મુકયાં અને પોતે તેને વિદાય કરવા ગયો.

બંદર ઉપર બીજા શાહુકારો સુમિત્રની વાટ જોઈ રહ્યા હતા, એટલામાં સુમિત્ર આવી પહોચ્યો, અને પોતે મહારાજને નમસ્કાર કરી વહાણમાં ચડી બેઠા, એટલે વાહાણ ચા-

લવા માંડયું. પવન અનુકુળ હોવાથી તેઓ ક્ષેમ કુશળ સુવર્ણદ્વિપે આવી પહોચ્યા, ત્યાં સઘળા શાહુકારોએ પોત પોતાનો માલ વેચી બીજો માલ ખરીદ કરી ચાલવા માંડયું; પણ સુમિત્રે તો ત્યાંજ દુકાન માંડી અને વેપાર ધમધોકાર ચલાવવા માંડયો. વાત કરતાં વખત વહી ગયો, અને ત્રણ ચાર વર્ષ થઇ ગયાં. હવે તેણે વેણાતટ નગર પાછા જવાનો વિચાર કર્યો. તેણે વેપારમાં પાંચ પૈસા સારા પેદા કર્યા હતા, તેથી તેની આબરૂ પણ પૂર્ણ રીતે જામો ગઇ હતી. તેણે એક મોટું વહાણ ભરીને તૈયાર કર્યું, અને વેણાતટ બંદર તરફ હંકાર્યું.

વેણાતટ બંદર હવે નજીકમાં હતું, એટલામાં તો સુમિત્રને "તાડનું પડવું અને ડાશીનું મરવું" એવો ઘાટ થયો; વાહાણ ભાગ્યું અને તેનું સર્વસ્વ ગયું; સારા નશીબે તેના હાથમાં એક પાટીયું આવી ગયું. તેની મે તરીને તટે આવ્યો.

હવે સુમિત્ર પાસે કાંઈ રહ્યું નહીં, તેથી તેણે પોતાનાં મુકેલાં સાત રત્ન પાછાં લાવી વેચી ખુરદા કરી વેપાર કરી ગુજરાન ચલાવવાનું ધાર્યુ. આ વિચારથી તે ઈંદ્રદતને ઘેર જવા નિકળ્યો; આગેશી ઈંદ્રિદતને ગોખમાં બેઠલા જોઇ તેણે તેને નમસ્કાર કર્યો; પણ ઇંદ્રદત તો તેના સામું જુએજ શાનો. બારણા આગળ જઈ ચોપદારને ખબર આપી કે.—"મહારાજને કહો કે પેલો રત્નવાળો વાણીયો આવ્યો છે તે આપનાં દર્શન કરવા ઈચ્છે છે." ચોપદારે જઇ માહારાજને ખબર આપી અને વળતો ખબર લાવ્યો કે:—"હાલ માહારાજ કામમાં છે માટે કાલે બપોરે આવજો." બીજે દીવસે ઠેરવેલે વખતે વાણીઓ હાજર થયો અને આવી જેવો દાદર ઉપર ચડવા જાય છે કે તરતજ ચેતાવી રાખેલા ચોપદારે હાથ પકડી હેઠે ઉતારી બે ચાર આડીઅવળી લપડાકો ઉતારી દીધી, અને કહેવા લાગ્યો:—"અલ્યા ! મુરખા ! સમજતો નથી કે એકદમ આમ ઉપર ચડવા મંડી જાય છે. માહારાજ હાલ પોઢયા છે તે કદાચ જાગે તો અમારી ને તારી બધાની કેવી ફજેતી ? " આમ કેહતાં

વાંત તો વાદળામાંથી વીજળીની માફક માહારાજ એકદમ દાદર ઉપરથી ઉતરી પેલા બિચારા ગરીબ વાણીઆને ખુબ મારી કહેવા લાગ્યો:—" રે નાદાન ! તારા બાપનું અહીં શું બાકી છે કે અહીં આવી આવડો ગડબડાટ કરી મુકયો છે ? વાણીઓ ગળગળો થઇ બોલ્યો:—માહારાજ ! માહારાજ ! " હું તો પેલો રતનવાળો વાણીઓ રતન લેવા આવ્યો છું ભાઇસાહેબ. " આ સાંભળી માહારાજનો મિજાજ તો છેકજ ગયો, અને એકદમ આંખ ફેરવીને કહેવા લાગ્યો:—" અરે ! રતન લેવા રતન, જા ગળેપડુ જા, કાળા મોંના જા અહીંથી તારૂં કાળુ કર, અહીં તારાં રતન કેવાં, જા ઘર ભુલતો હઇશ. સીપાઇ ! મારી કાઢો આ લુચ્ચાને ! આટલું કહીને માહારાજ તો પાછા આવ્યા હતા તેમજ વેગથી ચડી ગયા, અને સીપાઇઓએ પેલા બિચારાને મારી કાઢી મુકયો.

સુમિત્રે કરોડો ગમે કાલાવાલા કર્યા, પણ સઘળું પથ્થર ઉપર પાણી. છેવટે તેણે બેચાર દયાળુને મળીને કહ્યું:—ભાઇસાહેબ ! " હું ગરીબ માર્યો જાઉં છું, મારે તો આમની વાત આમ બની છે." પેલા માણસો પંચાતી થઇ માહારાજને કહેવા ગયા, પણ તે તો મોંજ માંડે નહીં. ફક્ત એજ જવાબ કે:— રતન શાં ને વાત શી. " એતો એ રાંકડો છે તેથી મુએલાને મારવામાં શું ? કદી કોઈક બીજો હોય તો જોયા જેવું કરૂં શેઠજી પંચાતી આવું સાંભળી વીલે મોઢે પાછા ફર્યા. સુમિત્ર તો ઠેર ઠેર એની એ વાત કરવા લાગ્યો. આખરે લોકોએ તેને ગાંડો ઠરાવી બેસાડયો. છોકરાં હુર્યો ! હુર્યો !! કહી ધુળ નાંખે, બજારમાં રતનવાળો ! રતનવાળો ! કહી લોકો ખીજવે. છેવટે તેણે થાકી એ વાત કરવીજ પડતી મુકી; પણ હમેશાં રાત્રે રાજાના મોહોલ તળે જઈ મોટેથી કહે કે, ' માહારાજ ! હું ગરીબ માર્યો જાઉં છું માટે મારાં સાત રતન પુરોહિત પાસેથી અપાવો. ' એમ કહેતાં કહેતાં છ માસ વિતી ગયા.

એક દિવસ રાત્રીએ રાજા ઉંચા આસન ઉપર બેઠા છે.

પાસે વિવિધ પ્રકારના મેવા મીઠાઈ પડયા છે, એક બાજુએ ગાનતાનનાં સાહિત્યો તૈયાર છે, રાણી હાથમાં પંખો લઈ વા ઢાળી રહી છે, એવામાં પેલાએ આવી રોજની પેઠે બુમ પાડી તેથી રાણી રાજાને હાથ જોડી કહેવા લાગીઃ—" મહારાજ ! આપ ન્યાયી છો તો આ ગરીબનાં રતન કેમ અપાવતા નથી?" રાજાએ પ્રત્યુતર વાળ્યોઃ–'પ્રિયે ! એની તો ડાગળી છક થઈ ગઈ છે તેથી એમ બકે છે.' રાણીએ જવાબ વાળ્યોઃ—' સ્વામીનાથ ! કહો ના કહો પણ મને તો આમાં કાંઈ ભેદ ભાસે છે; એનાં રતન નક્કી પુરોહિત પાસે છે એમ મને લાગે છે, અને તે પુરોહિતે ઓળવ્યાં તે પણ વાંધા પડતું લાગતું નથી. જો આ દાશીને આજ્ઞા હોય તો આપને ખાતરી કરી પ્રભુ પ્રસાદે રતન કઢાવી આપની હજુરમાં આણવા મહેનત કરૂં. રાજાએ કહ્યુંઃ— ભલે ! એમાં શું.

બીજે દિવસે રાણીએ પુરોહિતને તેડવા મોકલ્યું. દાસીએ જઈ કહ્યું કે —" માહારાજ ! બાઈ સાહેબ આપને બોલાવે છે." મહારાજે કહ્યુંઃ—" ઘણું સારૂં આ આવ્યો. " કહી મહારાજ ઉઠયા, અને બગલમાં મોટો શાલ જોટો મારી ઠઠારી મઠારી રાણી પાસે આવ્યા, અને કહેવા લાગ્યાઃ—" બાઈ ! આજ મને કેમ બોલાવ્યો. રાણીએ કહ્યુંઃ—મહારાજ ! સેહેજ, આવોને. ઘણા દિવસથી આવ્યા ન્હોતા તેથી તેડું કર્યું. પછી માહારાજને આદરસત્કાર કરી એક આસન આપ્યું. દાશીને આજ્ઞા કરી કે લાવ સારી પાટ ! માહારાજ આજ તો ઘણે દિવસે આવ્યા છે. પછી દાસીએ એક મોટો ગલીચો બિછાવી ઉપર મોતીની ચોસર માંડી. એક બાજુએ મહારાજ લાંબી ચોટી લટકતી મુકી બેઠા છે અને બીજી બાજુએ ચંદ્રવદની કમલનયની રાણી મર્યાદા સાચવી દાસીને સાથે લઈ બેઠી છે ! બાજી રંગપર આવીછે ! સોના રૂપાની સોગઠીઓ આ પાટથી પેલે પાટે ઘુમી રહી છે ! એટલામાં રાણી વાતપર વાત કરી પુછેછેઃ—' મહારાજ ! આજ શું જમ્યા, સાચે સાચું કેહેજો, માહારાજે તો ભોળેભાવે જે

જમ્યા હતા તે કહી દીધું, તેથા આગળથી ગોઠવી રાખેલી દાશી કાંક બાનું કાઢી ઉઠી અને પુરોહિતને ઘેર આવી કહેવા લાગીઃ— ગોરાણી કયાં સાંભળો છો ? તમારા ભટજીને મારવા લીધા છે માટે જુઓ આજ એ જમ્યા હતા એ નીશાની અને પેલા વાણીઆવાળાં સાત રત્ન આપો; તમે જાણોને તે જાણે. ગોરાણી બોલ્યાંઃ—મને તો કાંઇ ખબર નથી. દાશી પાછી આવી અને આંખને અણસારે રાણીને ચેતાવી કે—"કામ સિદ્ધ થયું નથી" ફરી રાણી મહારાજને કેહેછેકે, આમાં તે શું પણ આવો આપણે સરત કરી રમીએ. જુઓ તમે હારો તો આ વીંટી આપો અને હું હારૂ તો મારો હાર આપું. એવી રીતે સરત કરી રમવા લાગ્યાં તેમાં પુરોહિત હાર્યા તેથી રાણીએ વીંટી લઇ દાસીને આપી, તે લેઇ પુરોહિતને ઘેર ગઇ. થોડાક વખતમાં દાસીએ પાછાં આવી પેહેલાંની પેઠે રાણીને સાનમાં ચેતાવી. ફરી બીજી બાજી માંડી, અને સરત કરી કે હુ હારૂં તો મારૂં કંકણ મુકુ અને તમે હારો તો તમારે જનોઇ મુકવી. વારૂ કહી બાજી શરૂ કરી. કર્મ સંયોગે પુરોહિત હાર્યો, અને કરાર પ્રમાણે જનોઇ ઉતારી આપવી પડી દાસી જનોઇ લેઈ પુરોહિતને ઘેર દોડી ગઈ અને ગોરાણીને કહેવા લાગી કેઃ-ગોરાણી ! હવે જુઓ આ છેલ્લી જનોઈ આપી છે, કાંતો રતન આપો નિકર ભટજીનું મડદુ લેવા માણસ મોકલો. બાઈ ! લોકો તો તમને ઢેડને પેટ ઘાલે છે. માહારાજ તો કહેછે કે આ નીશાની લઇને જાઓ કે તરત રતન આપશો પણ તમેતો ખાતરમાંએ આણતાં નથી. હેં ! હેં ! કહી ગોરાણી તો વિચારનાં પડયાં; ગોરાણીને વિચારમાં ગરક થયેલાં જોઇ ચતુર દાસી કેહેવા લાગીઃ—જુઓને સ્રીને સંપત્તિમાં ગણો કે ગમે તેમાં પણ સઘળુ ધણી. ધણી હોયતો સૌ આવી મળે. ધણી વિનાની વિનતાનું જીવતર પણ ધુળધાણી કહેલુ છે; માટે રતન આપો. તમારાં રાખ્યાં રેહેવાનાં છે ? તમે નહિ આપો તો ઘરબાર લુટાશે ને ઉલટા ફજેતીના ફાળકા થશે રાજા નાક કાન કાપી ચુનો ચોપડી ગધેડે બેસારી

ગામ બહાર કાઢી મુકે કે શુળીએ ચડાવે એતો વધારેમાં માટે સમજીને આપો. આવું સાંભળી ગોરાણીએ રતન કાઢી આપ્યાં તે લઇ દાસી રાણી પાસે સપાટામાં આવી પહોંચી અને કામ સિદ્ધ થયાનાં ચેહ્ન ચાળવી બતાવી. પછીથી રાણીએ વીંટી અને જનોઇ પાછાં મંગાવી માહારાજને આપ્યાં, અને કહેવા લાગી કે:- મહારાજ ! અમે તે તમને આપવા યોગ્ય કે તમારૂં લેવા યોગ્ય ઇત્યાદિ કહી એક દુશાલો માહારાજને દક્ષિણામાં આપી વિદાય કર્યો. માહારાજ આશિર્વાદ દઇ દરબાર ભણી ચાલ્યા.

હવે રાણીએ દાસીને મોકલી રાજાને અંત:પુરમાં તાકીદે આવવા વિનંતી કરી. રાજા તરતજ ઉઠી મંદિરમાં આવ્યા. રાણીએ રતન આગળ મુકી કહ્યું:—માહારાજ ! પ્રભુના પ્રસાદે તથા આપની અનુકૂપાથી દાસીએ વાણીઆનાં રતન આણ્યાં છે. રાજા અચંબો પામી પુછે છે:—રે પ્રિયે ! તેં આ રતન શી રીતે કઢાવ્યાં. રાણીએ બનેલી વાત કહી બતાવી. પછીથી રાજા અત્યંત પ્રસંન્ન થઇ દરબારમાં ગયો, અને સીપાઇને હુકમ કર્યો કે:-રે!પેલા ગાંડા વાણીઆને પકડી લાવે. થોડીવારમાં સીપાઇઓએ સુમિત્રને પકડી લાવી રાજા આગળ ઉભો કર્યો. પુરોહિત, મંત્રી, પંડિતો વિગેરે જોઇ રહ્યા છે; એટલામાં રાજા બોલ્યો:—આલ્યા! રોજ રાત્રે મેહેલ નિચે આવી શું બુમ પાડી જાય છે ? સુમિત્ર આંખમાં આંસુ આણી બોલ્યો:—યાચિ નરપતિ ! "મારાં સાત રતન આ પુરોહિતે ઓળવ્યાં છે તે પાછાં અપાવો." રાજાએ રતનનો ભરેલો થાળ મંગાવી સુમિત્રના મોં આગળ મુકયો અને કહ્યું કે આમાંથી તારાં રતન કાઢી લે. સુમિત્ર બોલ્યો:—'રાજન!' મારે અદત્ત (નહિંઅપાએલુ) લેવાનાં પચ્ચખાંણ (પ્રત્યાખ્યાન) છે. માટે (હાથે બતાવી) આ મારાં સાત રતન રહ્યાં. રાજાએ તેની સત્યતાથી પ્રસન્ન થઈ તેનાં સાત રતન પાછાં અપાવ્યાં એટલુંજ નહિ પણ બીજો ઘણો શિરપાવ કરી એક ભવ્ય મોહોલ રહેવા આપ્યો, અને પુરોહિતને દેશનિકાલ કર્યો.

પછી સુમિત્ર પોતાના નગરથી સઘળાં સંબંધીને તેડાવી સુખે દિવસ નિર્ગમન કરવા લાગ્યો. અંતે અદત્તાદાન વિરમણ (નહિ અપાએલી વસ્તુનું ગ્રહણ કરવાથી પાછા હઠવું) વ્રત પાળી સ્વર્ગે ગયો.

માટે વાંચનાર !

દોહરો.

અનુપમ વ્રત આરાધી આ, પામો ગતિ પવિત્ર;
જયમ એ શેવી સધાવીઆ, સ્વર્ગે શેઠ સુમિત્ર.

ઇતિ સુમિત્રશેઠની કથા.

अभयकुमारनी कथा.

ઉત્પાતિકી બુદ્ધિના યોગ્યથી સર્વ મંત્રીમાં શ્રેષ્ઠ એવો અભયકુમાર, પ્રથમ નિર્મળ એવી સંયમ લક્ષ્મી પામીને (દીક્ષા લઇને) પછી મુક્તિરમણીને વર્યા. એટલા માટે એ અભયકુમાર મંત્રીશ્વરની ઉત્પત્તિ અને તેનું સ્વરૂપ મુક્તિ પ્રાપ્તિ સુધી કહીએ છીએ.

લાખજોજન પ્રમાણવાળા " જંબુદ્વિપને વિષે દક્ષિણ દિશાએ ભરતક્ષેત્રના મધ્યભાગમાં મગધ નામનો દેશ સોહી રહ્યો છે; ત્યાં બાર જોજન લાંબુ. નવ જોજન પોહોળું તથા નાના પ્રકારના મણિ, મુકતાફળ, પ્રવાળાં અને વસ્ત્રાદિકે કરીને દીપી રહેલું રાજગૃહ નામે નગર છે; તેની પાસેનાજ પ્રદેશમાં દક્ષિણ ભાગે ગંગા નદી વહે છે; ત્યાં વૈભારગિરિ નામનો પર્વત આવેલો છે. આવા નગરને વિષે ઘણાજ વ્યવહારિઆ વસે છે. તેમના મહાન્ પ્રાસાદ અને જિનમંદિરો જોઇને સર્વ કોઇને હર્ષ થાય છે; ત્યાં પ્રબળ વૈરીરૂપી હસ્તીને હણવામાં કેશરીસિંહ સમાન અને ન્યાયરૂપી સમુદ્રને ઉલ્લાસ પમાડવાને ચંદ્ર સમાન એવો પ્રસેનદજિત મહિપાળ રાજ્ય કરતો હતો. નગરીને ફરતો મ્હોટો કોટ હતો, તે ચોફેર કુંડળની પેઠે દીપતો હતો. રાજાને એકસો રાણી હતી, તેમાં મુખ્ય કળાવતી હતી. વળી શ્રેણિક કુમાર આદિ એકસો પુત્રો હતા. એ સર્વ પુત્રોને શસ્ત્ર તથા શાસ્ત્રકળાનો સારો અભ્યાસ કરાવ્યો હતો. કહ્યું છે કે:— જેણે પ્રથમ અવસ્થામાં વિદ્યા ઉપાર્જિ નથી, બીજી અવસ્થામાં ધન ઉપાર્જ્યું નથી અને ત્રીજી અવસ્થામાં ધર્મ ઉપજ્યો નથી; તે ચોથી અવસ્થામાં શું કરશે ? વળી મનુષ્ય જન્મ પામીને માણસને બે કળાઓ ખરી શીખવાની છે, જેણે કરીને સુખેથી જીવાય અને જેણે કરી મૃત્યુ પછી સુગતિ પ્રાપ્ત થાય.

એકદા પ્રસેનજિત રાજા ચિંતવવા લાગ્યો કે, આ સર્વ પુ-

ત્રો વિદ્યા અને બળમાં સરખા છે, પણ પરિક્ષા વિના પુત્ર રાજ્ય યોગ્ય ગણાય નહીં; માટે જે પ્રજાને વલ્લભ હોય, બુદ્ધિમાન હોય અને વિનયવાળો હોય, તેજ રાજ્યયોગ્ય કહેવાય, તેથી તેમની પરિક્ષા કરવી. કારણ કે, જો પિતા પોતાની હયાતીમાં પોતાના પુત્રોને પરિક્ષા કરીને મર્યાદા ન બાંધી આપે તો, તેના મૃત્યુ પછી તેઓ પરસ્પર યુદ્ધમાં લડીને મૃત્યુ પામે અને રાજ્ય બીજાઓ લઇ જાય. કહ્યું છે કેઃ—દેહ નાશ પામ્યા પછી બુદ્ધિ ક્યાંથી ? બુદ્ધિ વિના સ્મૃતિ ક્યાંથી ? સ્મૃતિ વિના જ્ઞાન ક્યાંથી ? અને જ્ઞાન વિના સદ્ગતિ ક્યાંથી ? એમ વિચારીને રાજાએ ઉત્તમ પકવાન (ખાજાં) બનાવરાવી તેને વાંસના કંડીઆમાં ભર્યા, ને તે કંડીઆ ઓરડામાં મુકયા; એજ પ્રમાણે કોરા ઘડામાં પાણી ભરીને તે પણ ઓરડામાં મુકયા. પછી પુત્રોને બોલાવીને કહ્યું. "તમે આ ઓરડામાં રહો. કંડીઆનાં કે ઘડાનાં મોં ઉઘાડવાં નહીં ને ભુખ્યા કે તરસ્યા પણ રહેવું નહ'. "

હવે શ્રેણિકાદિક કુમાર પોતપોતાની બુદ્ધિવડે વિચારવા લાગ્યા કે, આપણે આમાંથી કેવી રીતે અન્ન જળ લેવુ ? ને પિતાની આજ્ઞા અખંડ રાખવી. " પણ કોઇની બુદ્ધિ પહોચી નહીં. એટલે શ્રેણિક કુમારે ભાઇઓને ભુખ તરસેથી પીડાતા જોઇને કહ્યું. "જો તમે મ્હારી બુદ્ધિ પ્રમાણે વર્તો તો તમારી પીડા મટે. " સર્વેએ હા કહી એટલે શ્રેણિક કુમારે વસ્ત્રના કડકા લઇને પ્રત્યેક ઘડાની આસપાસ વીંટયા અને કંડીઆને હલાવી હલાવીને તે માંહિલું પકવાન ચુર્ણ કર્યું. અર્થાત્ તે (ખાજાં) નો ભુકો કરી નાંખ્યો; તેથી બહાર ભોંય ઉપર પડવા લાગ્યું. તે તેઓ ખાવા લાગ્યા અને કોરા ઘડાનું પાણી વીંટેલા વસ્ત્ર ઉપર ઝમવા લાગ્યું, તે વસ્ત્ર નીંચોવીને તેઓ પાણી પીવા લાગ્યા. આમ શ્રેણિકની બુદ્ધિથી સર્વ કુમારો તૃપ્ત થયા. પછી સા પ્રસેનજિત રાજા પાસે આવ્યા, ત્યારે રાજાએ પુત્રોને પૂછયું કે, " કેમ સૌ તૃપ્ત થયા?" ત્યારે એક પુત્ર બોલ્યો. " શ્રેણિકની બુદ્ધિથી. " ત્યારે પિતાએ કહ્યું કે, " જેને એવી ખાજાંનો ભુકો કરવાની બુદ્ધિ ઉપની તેને રાંક જાણવો.

ત્યાર પછી વળી પિતાએ બીજી રીતે પરિક્ષા કરવાનું ધા- ર્યું. તે એમ કર્યું. કે, દૂધની ખીર રંધાવીને સર્વે પુત્રો પાસે પાત્રો મુકી તેમાં તે ખીર પિરસાવી અને તુરતજ ભૂખ્યા એવા કુતરાઓને છોડી મુકયા; જેવામાં તે કુમારો જમવા લાગ્યા, તેવામાં કુતરાઓ ધુઘર શબ્દ કરતા, આવ્યા કે, તુરતજ શ્રેણિક વિના બીજા સઘળા કુમારો ભયને લીધે ભાણાં પડતાં મુકી ખરરાયલે હાથેજ નાશી ગયા ! પણ શ્રેણિકે તો નિર્ભય રહીને પોતાના ભાઇઓનાં ભાજનો પેલા કુતરાઓની સન્મુખ થોડે થોડે ખશેડી મુકયાં, એટલે કુતરાઓ તે ભાજનમાંથી ખાવા લાગ્યા અને પુંછડી હલાવતા હલાવતા શ્રેણિકના દાસ જેવા થયા; એટલા વખતમાં શ્રેણિક પોતાના ભાજનમાંથી સ્વસ્થ ચિત્તે ખીર ખાઇને તૃપ્ત થયો અને હાથ ધોઇ પાણી પીને રાજા પાસે ગયો. ત્યાં બીજા કુમારો પણ આવ્યા એટલે તે શ્રેણિકને તૃપ્ત અને બીજાઓને ભુખ્યા જોઇને કૃત્રિમ (ખોટી) ભ્રકુટી ચઢાવીને બોલ્યો-"શ્રેણિક કુતરાઓની પંક્તિમાં જમ્યો, માટે એ તમારા સરખો કહેવાય નહીં; એ ગામડાના લોક જેવો કે, ગોવાળ જેવો જાણવો; કે જેણે આવા પ્રકારનું ભોજન કર્યું ! જે જેની પંક્તિમાં જમે, તે તેના જેવો જાણવો, આ બીજા શ્રેષ્ટ છે, શુચિ છે અને પવિત્ર છે." આ સાંભળીને તેઓ હર્ષ પામ્યા, પરંતુ શ્રેણિકના મનમાં જરા પણ ખેદ થયો નહીં.

પછી રાજાએ શ્રેણિકને કહ્યું. "મેં પુર્વે ત્હારી પરિક્ષા કરી છે ને હજુ પણ કરવી છે; માટે આ ધવળ ઘર બળે છે, તેમાંથી જે તને ઉત્તમ વસ્તુ લાગે તે લઇ આવ." શ્રેણિક તો ત્યાં જઇ હીરા, મોતી, માણેક આદિ છોડી દઇને માત્ર ભંભા નામના વાજિંત્રને લઇને આવ્યો. એમ દેખીને રાજાએ તેને કહ્યું કે, "તું તે વાજિત્ર ઘેર ઘેર વગાડીને ઉદ્દઘોષણા કર. કારણ કે તું પેટભરો છે. વળી કુમારો જે જે પડતું મુકે, તે તે વસ્તુનું ભક્ષણ કર. જો તું મેં કહ્યું તે પ્રમાણે કરીશ, તો જાણજે કે, તું ડાહ્યો છે અને ત્હારીજ આજ્ઞા......આ પ્રમાણે શ-

ષ્ટકપટ કરીને તેને રાજ્ય સોંપ્યું એમ જણાવ્યું. પછી રાજાએ સર્વ પુત્રોને યથાયોગ્ય ગામો ભાગ પાડને વહેંચી દીધાં પછી શ્રેણિક શિવાય બીજા કુમારો હસ્તિ, ઘોડા, પાયદળ આદિનો સંગ્રહ કરવા લાગ્યા; પરંતુ શ્રેણિકે તો અંશનો પણ સંગ્રહ કર્યો નહીં ! પિતાએ કહ્યું કે, "આ શ્રેણિક કુતરાઓની સાથે જમ્યો, પરમાન્ન એવું જે પકવાન તેનું ચુર્ણ કરયું, બળતા ઘરમાંથી ફકત ભંભાજ લાવ્યો; માટે હાલમાં એ રાજ્યને યોગ્ય નથી. વળી વણિકની પેઠે તે મુષ્ટિબદ્ધ થઈ કાંઇ ખરચ પણ કરતો નથી."

પિતાએ આ પ્રમાણે કહ્યું. તે ઉપરથી એક રાત્રીએ શ્રેણિક એકલો ખભે ખડ્ગ ધારણ કરીને વિદેશ તરફ ચાલી નીકળ્યો; તે ઓષધ, મંત્ર, તંત્રાદિ પ્રયોગને જાણતો હતો. છત્રીશ દંડાયુદ્ધ (દંડ પીલવાની કળા) માં પ્રવીણ હતો. હવે તેના અદ્‌ભુત કર્મ ઉદય આવવાનાં હતાં, એટલે નિર્ભય એવો તે સિંહની પઠે વનમાં ફરવા લાગ્યો. ઘણી ભુમિ ઉપર ભમતાં ભમતાં અનુક્રમે તેણે વજ્રકર નામે મ્હોટા પર્વતને દીઠો, તે વખતે તે ઘણો હર્ષીત થયો. ત્યાં તે પર્વતનો અધિષ્ટાયિક દેવતા તેનું મહતભાગ્ય જાણીને તેને સ્વપ્નને છળે રાત્રીએ આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો:—"હે કુમાર ! અહિંથી બે કોસ ઉપર નદીને કાંઠે હસ્તમેળાપક આકારે પીંપળાના બે વૃક્ષનુ જોડલું છે, તે વૃક્ષમાં એક શાખાને વિષે એક પાષાણ છે, તેના ગુણ મેરૂપર્વત તુલ્યછે અને તેમાં અઢાર મહાપ્રભાવવાળાં રત્નો છે; તે અઢારે એક એકથી ચઢિયાતાં છે. પેહેલા રત્નના પ્રભાવથી અઢાર જાતિના સર્વ માણસો વશ્ય થાય છે, બીજા રત્નના પ્રભાવથી સર્વ પ્રકારનાં વિષ ઉતરે છે, ત્રીજા રત્નના પ્રભાવથી ક્ષુદ્ર ઉપદ્રવો થતાજ નથી, ચોથા રત્નના પ્રભાવથી રાજા, પ્રધાન અને શેઠીયા પ્રમુખ માન આપે. પાંચમા રત્નના પ્રભાવથી ઋદ્ધિ સહિત પુત્ર મળે, છઠ્ઠા રત્નના પ્રભાવથી દીવ્યભોગ પ્રાપ્ત થાય, સાતમા રત્નના પ્રભાવથી પાણીનું પુર તરી જવાય, આઠમા રત્નના પ્રભાવથી મહા વિવેકી

થવાય, નવમા રત્નના પ્રભાવથી શરીર ઉપર ઘા ન લાગે, દશમા રત્નના પ્રભાવથી ભણાવનાર ગુરૂ વિના પણ વિદ્યા આવડે, અગીઆરમા રત્નના પ્રભાવથી શસ્ત્રો વાગતાં નથી, બારમા રત્નના પ્રભાવથી જાતિઅંધ મનુષ્યો દેખતા થાય, તેરમા રત્નના પ્રભાવથી અગ્નિ દેહને બાળી શકતો નથી, ચૌદમા રત્નના પ્રભાવથી વસ્તુ પરિક્ષા આવડે, પંદરમા રત્નના પ્રભાવથી ભુખ કે તૃષા લાગે નહીં, સોળમા રત્નના પ્રભાવથી માણસને માર્ગે જતાં વાઘ સિંહાદિ દુષ્ટ પ્રાણીઓ મળે નહીં, સત્તરમા રત્નના પ્રભાવથી રૂપ પરાવર્તન (ફેરફાર) થઈ શકે અને અઢારમા રત્નના પ્રભાવથી શરીરના સર્વ રોગ નાશ પામે તથા સર્વ લોકો આવીને નમે. હે કુમાર ! તું ડાહ્યો છે તે પાષાણને જોજે, એ અઢારે રત્નો લઇને નામ લખીને તે રત્નો ત્હારી પાસે રાખજે; તે રત્નોની હમ્મેશાં પુજા કરજે. મ્હારૂં નામ હમેશાં ચિત્તને વિષે ધારી રાખજે; તું ત્યાં જઇને છાયામાં વિશામો લઇશ કે, તુરત તે પાષાણ પ્રગટ થઇ આકાશમાં જતો રહેશે. તે તે રત્નોનો જે જે પ્રભાવ મેં કહેલો છે, તે સત્યજ માનજે. હે કુમાર ! તારૂં ભાગ્ય વધતું જોઇને એ સઘળું મેં તને કહેલું છે; આ રત્નોનો પ્રભાવ વીશ વર્ષ સુધી વધ્યા કરશે, ત્યારપછી તો તેનો પ્રભાવ અથાગ વધી જશે. ”

આવું સ્વપ્ન દેખીને કુમાર જાગ્યો કે, સવારે તુરતજ ત્રણવાર પંચપરમેષ્ઠિ નમસ્કાર (નવકાર) ગણીને સ્વપ્ન સ્વરૂપને હૃદયમાં ચિંતવન કરતો કરતો દેવતાએ કહેલ અનુસારે ચાલ્યો. ત્યાં તેણે નદી તીરે હસ્તમેળાપક આકારે વૃક્ષ જોયું, તેમાં તેણે મહાન ધવળ પાષાણ જોયો. તે જોઇને તેને પુજી તેના ઉપર બેઠો; એટલામાં તે વૃક્ષમાંથી પાષાણ પડયો. તે શ્રેણિકે લીધો. તેમાંથી અઢાર રત્નો નિકળ્યાં; તે સર્વે રત્નોને પ્રભાવનાં ચિન્હો કરીને ધીમે ધીમે આગળ ચાલ્યો. કહ્યું છે કેઃ—રાજ્ય સંપત્તિ, ભોગ, ઉત્તમ કુળમાં જન્મ, સારૂં રૂપ, પંડિતપણું, લાંબું આયુષ્ય અને શરીરે આરોગ્ય એ સર્વે ધર્મનાં ફળ જાણવાં.

હવે માર્ગને વિષે ચાલતા એવા શ્રેણિકે નદી તીરે ચંપક, અશોક, પુન્નાગ, માકંદ, અને રાયણ પ્રમુખનાં વૃક્ષો દીઠાં તે વૃક્ષો ફૂલફુલથી શોભી રહ્યાં હતાં, તેઓમાંથી જે ઉત્તમવૃક્ષો જાણીતાં હતાં, તે તે વૃક્ષોનાં મધુર ફળ આસ્વાદન કરી (ખાઇ) મ્રગલાં સાથે ક્રિડા કરતો, નદીના નિર્મળ જળનું પાન કરતો આગળ ચાલ્યો. મૃદુ એવાં પત્રોની શય્યા કરીને તેમાં તે રાત્રિને અવસરે શયન કરતો, પર્વતના શિખરો ઉપરથી પડતાં ઝરણાંને જોઇને અને નૃત્ય કરતા એવા મયુરોને જોઇને તે બહુ હર્ષ પામ્યો; એટલે તે અત્યારે પલ્લીમાં ચાલતો થકો પણ રાજાના ઘરના સુખથી અધિક સુખ માનવા લાગ્યો.

એકદા રસ્તે ચાલતાં અકસ્માત્ એક ભિલ્લપુત્રી કુમારિકા તેની દ્રષ્ટિએ પડી, તે ભિલ્લપુત્રી પણ દેવકુમાર તુલ્ય શ્રેણિક કુમારને આવતો જોઇને નેપુરના નાદથી દિશાઓને પુરી દેતી, મોરપીંછાના અલંકારથી શોભાવ્યું છે ગાત્ર જેણીએ એવી તથા હર્ષના ઉત્કર્ષથી જેના અંત્ય અને મધ્ય પુર્ણ થઈ ગયાં છે એવી ચંદ્રને જોઇને જેમ ચકોરી પ્રમોદ પામે, તેમ પ્રમોદ પામતી હાથણીની પેઠ ધીમે ધીમે પર્વત ઉપરથી ઉતરી શ્રેણીક કુમારની સમીપે આવીને કહેવા લાગી. “ આજ મ્હારો જન્મ સફળ થયોકે આપના સમાન તરૂણ રૂપવાન પુરૂષ અને પ્રાપ્ત થયા, હું આપને શરણે આવી છું, ઉભા રહો સ્વામિન ! ઉભા રહો. મ્હારા ઉપર સ્નેહ કરો. આ પલ્લીમાં મ્હારો પિતા રાજા છે. જો આપ મને પરણશો તો, તે તમને દેશના અધિપતિ કરીને સ્થાપશે અને જો મ્હારૂં કહ્યું આપ નહીં કરોતો આકાળ મૃત્યુ પામશો. જે જે ઐાષધિ અને મણિ, મંત્ર, તંત્ર, પ્રભાવ વિદ્યમાન છે, તે તે હું જાણું છું. મ્હારી પાસે એક એવી ઐાષધિ છે કે જેથી મનુષ્ય પશુ થાય છે અને પશુ મનુષ્ય થાય છે. બીજી એક એવી ઐાષધિ છે કે, મનુષ્ય વાંદરો થઇને પગલે પગલે ઉછળતો ચાલે છે, ત્રીજી એક એવી ઐાષધિ છે કે, જેથી વાંદરો મનુષ્ય પણ થાય છે. વળી હું વૃક્ષો ઉપર પગ

મુકીને કામદેવની ઈચ્છા કરનારા મનુષ્યોના હાથ પગ ભેદી શકું છું, હું વાઘ કે સિંહથી ભય પામતી નથી, વનમાં ચાલવાથી બ્હીતી નથી, અને ભુત, પ્રેત, પિસાચ, ચોર કે સર્પથી પણ હું ડરતી નથી ! કારણ કે, મ્હારી પાસે ઉત્તમ ઉપાયો છે; વળી હું પાણીના પૂરથી પણ બ્હીતી નથી, હસ્તિને કાન પકડીને ઉભો રાખું છું, ફક્ત એક અગ્નિથી હું દુર નાસું છું. આ સઘળું માનીને મને પરણીને મ્હારા પતિ થાઓ; મ્હારા પિતાના રાજ્યની સીમા સો કોસ સુધી છે, માટે આપ અહિંથી કયાંહિ પણ જઇ શકો એમ નથી. મને અંગીકાર કર્યા વિના ઉપાય નથી. ઘેર પરોણો આવ્યો છે તેને સહન કરો કે ન કરો, તેમ મરજી હોય કે ન હોય, પણ મને પરણો."

શ્રેણિકે વિચાર્યું કે:-"આ શાકિનીને હું કેમ પાણું? એ આવી મલીન છે, નીચ જાતિની છે, તે કામદેવના વશથી બોલે છે, વળી બળિષ્ટ પણ છે અને ધુતારી પણ છે, મેં પહેલાં ધુતારાઓની સાથે ભોજન કર્યું, તેથીજ મને પિતાએ સ્વદેશથી કાઢી મુકયો છે; જો હું એને પરણું તો મ્હારી જાતિને બાધ આર પડે, ન જવાની જગ્યાએ જવાથી અધમપુરૂષો કુળ ખુએ છે. જો હું એને પરણ્યો તો મ્હારૂં ક્ષત્રિયકુળ ભિલ્લકુળ સમાન થયું જાણવું; વળી જો એને પરણીશ તો મ્હારે એના હાથનું ભોજન લેવું પડશે તથા એના પિતાને નમવું પડશે, મ્હારા માત પિતા લાજશે, માટે એને ન વરવું પડે એવું કાંઇ કરૂં. ત્યારે શું એની આગળથી નાસી જઉં કે, મરણ અંગીકાર કરૂં? ઉત્તમ કુળ પામીને જે માણસો અધમની સાથે મૈત્રી કરે છે, તેને પણ અધમ જાણવા. કહ્યું છે કે:-"વિધાતાએ આ સંસારમાં સ્રીરૂપી પાસલો માંડયો છે, તેમાં જાણ અને અજાણ પુરૂષો બંધાય છે; કારણ કે, જુઠ, સાહસ, માયા, મુર્ખાઇ, અતિલોભ, નિ:સ્નેહ અને નિર્દયપણું એ સાત દોષ સ્રીઓમાં સ્વભાવથીજ હોય છે; જો તેનાં દર્શન થયાં હોય તો ચિત હરી લે છે, સ્પર્શ બળને હરે છે અને તેનો સંગમ વીર્યને હરેછે, આ પ્રમાણે સ્રીને પ્રત્યક્ષ રાક્ષસી કહી છે."

ક્ષણવાર મૌન ધારણ કરીને કુમાર તો ધીમે ધીમે આગળ ચાલવા લાગ્યો, એટલે તે સ્ત્રી પણ પાછળ પાછળ ચાલી; આગળ ચાલતાં શ્રેણિકે એક દાવાનળ બળતો જોયો, એટલે હૃદયમાં અગ્નિસ્તંભનમણિનું સ્મરણ કરીને તેમાં પોતે ઝંપાપાત ખાધો. પછી તે કહેવા લાગ્યો.—"હે સ્ત્રી! જો ત્હારે મને પરણવું હોય તો અહિં આવ." એ સાંભળી સ્ત્રી તો હાથ ઘસવા લાગી ને બોલીકે, "મેં બહુ ઉતાવળ કરી, જો સ્થિર થઈ હોતતો જરૂર મને પરણત. એણે મને છળ (કપટ) કરીને છેતરી; તોપણ ઠીકથયું. હવે હું હમ્મેશાં વિનય દાખવીશ, ભય ઉપજાવનાર એવું એક પણ વચન નહીં બોલું; જો હું મીઠાં મીઠાં વચન બોલીને તેની દાસી થઇ હોત તો જરૂર તે મ્હારા પાશમાં આવી જાત; હું જે જે બોલી, તેતે મ્હારે માથેજ આવી પડયું, કારણ કે, નિશ્ચે એ અસંખ્ય મંત્ર તંત્રાદિ જાણતો હતો, પણ રંકને હાથ આવેલું રત્ન તે કેમ રહે? મેંજ મુર્ખાઈ કરીને મ્હારૂં જ્ઞાન જણવી દીધું! એણે તો મને છેતરીને દાવાગ્નિમાં પ્રવેશ કર્યો. હવે હું શું કરૂં? ક્યાં જઉં? કોની પાસે એ કહુ" ઉંચે પર્વત ઉપર રહેલી કુમારિકા કુમારને જતો દેખીને ખેદ ધરતી આ પ્રમાણે કહેવા લાગી અને છાતી કુટવા લાગી, પણ ક્ષણવાર વિચાર કર્યો તો તેણીને જણાયું કે એને રાખવાને કોઇ સમર્થ નથી. હું વૃથા ખેદ કરૂંછું! ભાગ્ય વિના ચિંતામણિરત્ન ઘરને વિષે રહેજ નહીં," એવું વિચારતી તે અહિંઉભી રહી.

હવે શ્રેણિક કુમાર તો મુઠી વાળીને દોડયો તે ગંગાનદીના પ્રવાહ પાસે પહોંચ્યો, ત્યાં બહુ પાણી જોઇ ચારે દિશાએ ફરીફરીને જોવા લાગ્યો; એવામાં તે નદીને કાંઠે સુકું એવું ચંદન વૃક્ષ જોઇનેતે હર્ષ પામ્યો, અને તે વૃક્ષ ઉપર ચઢયો. જેવો તે તે વૃક્ષ ઉપર ચઢયો કે, તુરતજ કડકડ શબ્દ કરતું તે ચંદન વૃક્ષ ગજેંદ્રની પેઠેપાણીમાં પડયું, પણ તેણે તુરતજ પોતાની પાસેના જળતારક રત્નનું સ્મરણ કર્યું એટલે તે વૃક્ષ ઉપર બેઠેલા છતાં વિમાનમાં બેઠેલો હોય તેમ ચાલવા લાગ્યો; અનુક્રમે તેના આધારે ને રત્નના પ્રભાવે

વીશ દિવસ પુર્ણ થયા ત્યારે તે બેન્નાતટ નગર સમીપે આવ્યો.

જેવામાં તેણે તે ચંદનવૃક્ષ ત્યાં રાખ્યું, તેવામાંજ નગરમાં તેનો ગંધ સર્વ સ્થળે પ્રસરી રહ્યો, તેથી જેમ ઉત્તમ પુષ્પો પાસે ભમરાઓ જાય, તેમ બહુ શ્રેષ્ટીઓ તે ચંદનની ગંધથી આકર્ષઇને ત્યાં આવ્યા, અને કુંવરને પુછ્યું. "હે કુમાર સાર્થવાહ! આ વૃક્ષનું મુલ્ય શુ ?" ત્યારે તેણે કહ્યું. "એનું મુલ્ય ન કર્યું શકાય તેટલુ છે. તે મણિ, માણિકયની બરાબર તોળીને વેચવું છે. આનું ચંદન કોઈ રાજાના ભંડારમાં પણ નથી, માટે તે સુકું ચંદન સુવર્ણની બરોબર તોળીને તમને આપીશ. કારણ કે, ઉત્તમ કરિયાણું સર્વ ખપી જાય છે." એટલામાં તો બહુ લોક એકઠા થઇ ગયા, ત્યારે શ્રેષ્ટીઓએ કહ્યું. "અરે લોકો! દુર જાઓ. જાણતા નથી કે, એ એકલો છે અને આપણે ઘણા છીએ. જો તેનું જરા પણ ચંદન જશે, તો તે આપણુંજ ગયું. કારણ કે, તે આપણો સાધર્મીક છે; માટે કોઇએ તેમાં હાથ નાંખવો નહીં. નાંખશે તે ચોર ગણાશે, ને તે અન્યાયીનો રાજા નિગ્રહ કરશે. કારણ કે, તે ન્યાયીનીજ રક્ષા કરે છે. પછી ચારે દિશાઓમાંથી ચંદનને કાપવાનાં આજારો—વાંસલા, કુહાડા, પ્રમુખ ત્યાં ઘણા આવ્યા, તેણે કરી કાપી કાપીને તે ચંદન કંપાણે (કાંટે) ચઢાવીને સુવર્ણ બરાબર તોળીને તેણે વેચ્યુ, અને તેના ઉપજેલા સુવર્ણનાં તેણે રત્નો લીધાં. શ્રેષ્ટીઓ પણ સુવર્ણ આપી લીધેલું ચંદન લેઈ ક્ષણવારમાં પોત પોતાના સ્થાનકે ગયા.

હવે શ્રેણિક કુમારે પણ હર્ષ પામી સઘળાં રત્નો ગાંઠે બાંધી વેષ ફેરવી એ બેન્નાતટ શેહેરમાં પ્રવેશ કર્યો. પ્રવેશ કરતાંજ પ્રથમ ધનાવહ શ્રેષ્ટીની દુકાને ગયો, ત્યાં તે ક્ષણવાર બેઠો; ત્યાં તો તે શ્રેષ્ટીને ઘણાં ગ્રાહકો આવવાથી મ્હોટો લાભ થવામાંડયો. એટલે તેણે કુમારને કહ્યું. "આ એક ભાજનમાં મીંઢળનાં ફળ છે, બીજામાં રોહિણી વૃક્ષની છાલ છે અને ત્રીજા ટોપલામાં જવ છે. એ સર્વે મેં કાલે આણ્યાં છે. વળી આ ગળો, કચુરો, પાટલાદિ ચોથા ટોપલામાં છે. વળી આ ત્રિગડુ, ત્રિફળાં, સિં-

ધવ, ગિરિમાળો તથા સુંઠ વિગેરે છે તેમાંથી ત્હારે જે જોઇએ તે લે." એમ સાંભળી શ્રેણિક કુમાર બોલ્યો. "હાથ તો ઘણો મોકળો છે, પણ તમે મ્હારા ઉપર શા કારણે એમ કરો છો ? એ તો તમારો સ્વભાવજ એવો હશે." શેઠ હસીને બોલ્યા. "સંસારમાં પોતાનો અર્થ સર્વ કોઇને વ્હાલો હોય છે. પારકો અર્થ કાંઈ વ્હાલો નથી." ત્યારે કુમાર બોલ્યો. "તમારે પોતાનું શું કાર્ય છે? (શો સ્વાર્થ છે?)" ત્યારે શેઠે કહ્યું. "આજરાત્રીએ કોઇ દેવતાએ મને સ્વપ્ન વિષે કહ્યું હતું કે:—

"પ્રભાતે સાતઃઘડિ સુર્ય ઉગ્યા પછી આઠમી ઘડીએ પુર્વ દિશાએથી કોઇ વીશ વર્ષની વયવાળો શ્વેતવસ્ત્રધારી પુરૂષ ત્હારી દુકાને આવશે, તે ત્હારી સર્વ આપત્તિ દુર કરશે." એવું સ્વપ્ન આપીને તે દેવ વીજળીની પેઠે અંતર્ધાન થઇ ગયો. પછી પ્રભાતે ઉઠીને મેં વિચાર્યું કે, આ સ્વપ્ન તો ઉત્તમ છે; કારણ કે, સ્વપ્નશાસ્ત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે દેવતા, બ્રાહ્મણ, ગાય, મા બાપ, સાધુ અને રાજા એટલા સ્વપ્નને વિષે જે કહે તે સત્યજ જાણવું, ગાય, અશ્વ, હસ્તિ અને દેવ એટલા શિવાયની બીજી સઘળી કાળી વસ્તુઓ ખરાબ કહી છે, અને કપાસ, છાશ અને લવણ શિવાયની બીજી સઘળી શ્વેત વસ્તુઓ સારી કહી છે; ગીત ગાતાં રૂદન કરવું પડે, નૃત્ય કરતાં બંધનમાં પડવું પડે, હસવાથી રૂદન કરવું પડે, તથા ભણવાથી કલેશ થાય હવે પ્રભાતે હું આવીને જેવો દુકાન ઉપર બેઠો, તેવાજ મેં આપને તે પ્રમાણેનાજ લક્ષણ ગુણવાળા જોયા."

કુમાર વિચારવા લાગ્યો કે:—"આ શેઠ મુગ્ધ (ભોળો) છે, તે કાંઇ પણ છાનું રાખતો નથી." પછી તે જેમ જેમ સ્વપ્નનું સ્વરૂપ કહેતો ગયો, તેમ તેમ કુમાર ચિત્તને વિષે કૌતુક ધરવા લાગ્યો; એટલામાં તે કુમારની દ્રષ્ટિ દુકાનમાં એક વસ્તુ ઉપર પડી. તે જોઇને તેણે શેઠને પુછ્યું. "એ શું છે ?" શેઠે કહ્યું. "પરદ્વીપ સંબંધી તે વહાણ છે, ચોર લોકોએ તેને સમુદ્રમાં જતું પકડયું અને અહિં લાવીને શીઘ્ર તે તેમણે અતિ દ્રવ્ય

ભરેલું અને સોંપ્યું; એ ચોરોના ગયા પછી રાજાને ખબર પડી એટલે તેણે મ્હારૂં સર્વસ્વ ધન, કણ, કાપડ, સુવર્ણ, રૂપું વિગેરે દંડમાં લઇ લીધું, શેઠની પદ્વી પણ લઇ લીધી, વહાણમાં રહેલું કરિયાણું પણ લઇ લીધું, તેમાં ધુળ ભરેલી હતી તે જોઇને તેણે કહ્યું. " એ ધુળ એને ગળે બંધાવો (એને આપો) કે, જેથી હવે પછી તે આવું કામ કરે નહીં." મ્હારા જેવા શેઠિયાને માથે પણ રાજાએ આ પ્રમાણે કર્યું. પછી મેં વિચાર્યું કે, મ્હારૂં ધન તો ગયું, હવે જો આ ધુળ પણ દૂર નાંખી દઇશ, તો લોકો મ્હારી હાંસી કરશે; તેથી મેં વિચાર્યું કે, ચોમાસામાં દુકાન પાસે ઘણો કચરો થાય છે, તેથી કેટલીક ધુળ મેં દુકાન આગળ નાંખી અને કેટલીક દુકાનમાંજ રહેવા દીધી. જે વહાણ મેં લીધું છે, તે પણ પાંચ સાત દિવસમાં ગંગા નદીના પુરમાં અદૃષ્ય થશે. મ્હારૂં નામ ધન છે પણ હવે હું નિર્ધન થયોછું." શ્રેણિક બોલ્યો.—" અહો! જે માણસ વસ્તુનું સ્વરૂપ જાણતો નથી, તે શા વાસ્તે ક્રય વિક્રય (લેવું વેચવું) કરે છે? " ત્યારે શેઠે કહ્યું. " લોકો તો મ્હારી હાંસી કરે છે અને આપ પણ મ્હારી હાંસી કરશો, ત્યારે હવે મ્હારી શી ગતિ ? લોકો કહે છે કે, ' હજુ અહિં કેમ રહો છો ? ' તેઓ સર્વે મ્હારૂં શ્રેષ્ઠ એવું ઘર અને દુકાન લઈ લેવાનો વિચાર કરે છે. મ્હારે દુકાન પણ વેચવી પડશે અને નગર પણ છોડવું પડશે; જે નગરને વિષે મેં નાના પ્રકારના આહાર, દીવ્યવસ્ત્ર અને વાહનાદિ કર્યાં છે, તે જ નગરને વિષે આજ મ્હારે જેવા તેવા આહાર અને વસ્ત્રવડે નિર્વાહ કરવો પડે છે ! હું તે કુવામાં પડીને કે, અગ્નિમાં પડીને મરણ સાધું ? કારણ કે, લક્ષ્મી વિનાનો માણસ શોભતો નથી. કહ્યું છે કેઃ—વાઘોના સમુહથી સેવાએલા, જળ રહિત, બહુ કાંટાવાળા, તૃણની શય્યાવાળા અને જેમાં વૃક્ષની છાલનાં વસ્ત્ર મળે એવા વનમાં રહેવું સારૂં, પણ બંધુઓમાં ધન વિનાનું જીવવું સારૂં નહિં."

કરૂણસાગર એવો શ્રેણિક કુમાર શેઠને દુઃખી જોઇને પોતે

પણ દુઃખી થયો. કહ્યું છે કેઃ -કોમળ ચિત્ત, મધુર વચન, પ્રસન્નપણાથી ઉજવળ દ્રષ્ટિ, ક્ષમાયુક્ત શક્તિ, પાપ વિનાની બુદ્ધિ, દાનથી દીનતાને નાશ કરનારી લક્ષ્મી, શીળયુક્ત રૂપ, મદ વિનાનું પંડિતપણું અને અલંકાર વિનાનું મ્હોટાઇપણું એ નવ અમૃતના કુંડ સમાન છે. કુમારે કહ્યું.—"શેઠ ! તમે છતી લક્ષ્મીએ મૃત્યુ કેમ માગોછો ? શેઠે કહ્યું. " મ્હારે ઘેર જમવાને અન્ન પણ નથી. " કુમારે કહ્યું. " એમ કહો છો ? આ વહાણ છે તે લ્યો, અને ગંગા નદીના કાંઠે જે વહાણ છે, તેનું તમે જઇને રક્ષણ કરો; તેમાં જે ધુળ છે તે ધનજ છે. તે ધુળ છે તેજ ધન થશે અને ત્યાં સુધી તમે મ્હારા રત્નોથી વ્યાપાર કરો. તમે બેન્નાતટના રાજાને તેડજ્યો અને જે તમારા સેવકો છે તેને પણ બોલાવો. હું દેશાંતર જઇને પાછો આવું, ત્યાં સુધી આ રત્નોવડે વ્યાપાર કરો." ધનપતિએ કહ્યું. "આપ એ શું બોલ્યા ? એથી તો મ્હારા હૃદયમાં બહુ ઉચ્ચાટ પેદા થયો. તમે જવાની વાત કરી તેથી મ્હારા ચિત્તમાં શલ્ય ઉત્પન્ન થયો છે. આપનાં વચનોએ તો આપત્તિરૂપી સમુદ્રમાંથી મને તાર્યો છે, તો તુરતજ પાછા કેમ મને ઉલાળી મુકો છો ? ઉત્તમ પુરૂષોને એમ બોલવું યોગ્ય નથી. આપે જે વચન કહ્યાં તે પ્રમાણે કરો, પછી ભલે દેશાંતર જજો; જો મને અવગણીને તમે જશોજ તો, દેવતાએ કહેલાં વચન પણ નિષ્ફળ થશે અને આપના બુદ્ધિ પ્રપંચ વિના તો ધુળ તે ધુળજ રહેશે. આપ કલ્પવૃક્ષ સમાન અહિં આવીને કેમ જતા રહો છો ? આ ધુળ વેચવાથી જે લાભ થશે, તે આપણે બન્ને અરધો અરધ વહેંચી લઇશું. જો આપ એમ નહિં કરોતો હું ગંગા નદીના પ્રવાહમાં ઝંપાપાત ખાઇશ, જેથી પછી કાંઇ સંતાપ થાય નહીં. "

તે ઉપરથી કુમારે કહ્યું. " જો તમે મારા માતા, પિતા, કુળ અને ગામ વિષે કાંઈ નહિં પૂછો તો હું અહિં કેટલાક દિવસ રહીશ. " ધનપતિએ કહ્યું. " હું કાંઈ પણ નહિં પુછું, આપ આપને નામે સુખે રહો. મારે આપના માતપિતા ના-

મનું શું કામ છે? મારી વસ્તુ અને આપની બુદ્ધિ. આપની બુદ્ધિવડે એ વસ્તુ આપ સુખેથી વેચો, તેનું જે મુલ્ય આવશે તે આપણે અરધો અરધ વહેંચી લઇશું."

એવામાં ધનપતિની પુત્રીએ દાતણને અર્થે દાતણ તથા પાણી આણ્યું, દાતણ એકજ આણ્યું હતું, પણ પરોણાને દેખીને એક દાતણની બે ચીરી કરીને ધનને તથા શ્રેણિકને આપી; બન્નેએ દાતણ કરયું, પરસ્પર પ્રીતિ વધી, શેઠે કુમારનાં રત્નો પણ ગ્રહણ કર્યાં, દાતણ પાણી કરી કુમાર દુકાન ઉપર બેઠો, ત્યાં આ શેઠની પુત્રી જે કુંવારી હતી, તેણે જાણ્યું કે આ કુમાર સુલક્ષણો છે, તેથી તે પુત્રીએ વિચાર્યું કે, " જો આ મ્હારો ભર્તાર થાય તો, મારા પૂર્વ પુન્યનો ઉદય થાય." એમ વિચારીને તેણીએ પોતાના પિતાને કહ્યું. " હે તાત ! જો તમે મને પરણાવો તો આજ મારો ભર્તાર થયો, નહિંતો મારે ચારિત્ર લેવું છે." શ્રેષ્ટિએ કહ્યું, " હે વત્સ ! તારે એમ બોલવું ઘટે નહીં. જા જા ઘેર જા, ને ઘર મારૂં કર. એતો આપણે ત્યાં દુરથી પરોણો આવેલો છે." આ સાંભળીને પુત્રી ઘેર ગઇ, ને પોતાની માતાને કહેવા લાગી.-" માતા ! આપણી દુકાને એક માણસ બહુ દુરથી આવેલો છે, તેને જોઇને મ્હારૂં મન ઉલ્લાસને પામે છે. સુખડી લેવાને અર્થે તમોએ જે દ્રવ્ય મને આપેલું છે, તે મ્હારી પાસે છે; તેમાંથી આ પરોણાને માટે ઉત્તમ રસોઇ બનાવો. હે માતા ! આળસ ત્યજી દઇને એ પરોણાનો સ્નાન તથા અન્નપાનાદિએ કરીને સત્કાર કરો, અને તેની સાથે મ્હારો વિવાહ કરો." માતાએ કહ્યું.-" રે નિર્લજ પુત્રી તું કહ્યા વિના શા વાસ્તે દુકાને ગઈ? તું જેને જેને જોઇશ, તેને તેને વરવાનું નામ.લઈશ; તો જાણીશું કે તું (દીકરી) અમારા હાથથી ગઈ ! આ પ્રમાણે છોકરાં પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે બોલનાર થાય, ત્યારે તેઓ દુઃખીજ થાય છે. તું મ્હોટા કુળમાં જન્મેલી છતાં આવું કેમ બોલે છે? તારી લજ્જાળુ પ્રકૃતિ પણ કયાં ગઇ ?" પુત્રીએ કહ્યું,—" માતા ! એમ ન બોલો.

મ્હારા શીળને મેરૂપર્વત સમાન નિશ્ચળ જાણજ્યો. તારે તારા મનમાં બીજો કાંઈ પણ વિચાર ન લાવવો; કારણ કે, હું તારી પુત્રી છું, પણ મેં મનમાં જે પતિ ધાર્યો છે, તેજ મ્હારે આ જન્મમાં પતિ થાઓ; નહિંતર મારે સંયમ એજ શરણ છે."

મા દીકરી રસોઈ કરતાં કરતાં આ પ્રમાણે વાતચિત કરતાં હતાં, તેવામાંજ આંગણામાં તે પરોણો (શ્રેણિક કુમાર) આવ્યો. આ વખતે ધનશ્રેષ્ઠિ, સ્ત્રી અને પુત્રિની વાતચિતનો બનાવ સાંભળીને ઘરમાં આવી બોલ્યો. "આ શ્રેષ્ટ વર આવ્યો છે અને આ પુત્રી પણ વિવાહ યોગ્ય થઈ છે, જો એ બેનાં લગ્ન થાય તો, લગ્ન સમાગમ ચંદ્ર અને રોહિણીના સમાન, સુર્ય અને રત્નાદેવીના સમાન, કામદેવ અને રતિના સમાન, કૃષ્ણ અને રાધાના સમાન તથા શક્રેંદ્ર અને ઈંદ્રાણીના સમાગમ સમાનશોભાવંત થશે; જો કાંઈ અંતરાય ન થાય તો યોગ ઘણોજ શ્રેષ્ટછે. જીવોને લાખોગમે પુન્ય કરતાં ઘણાં વિઘ્નો નડે છે, પ્રગટ વિઘ્નો ઉપજે છે; માટે સત્પુરૂષોએ હમેશાં સાહસ કરવું, એ પુરૂષને તમારે ગામ, નામ ઠામ અને ગોત્રાદિ ન પુછવું; કારણ કે, એ વિષે તેણે મારી પાસે નિયમ કરાવ્યો છે, ત્યારેજ તે આપણે ઘેર આવ્યો છે."

તે ઉપરથી સુનંદાએ કહ્યું–"હે તાત ! એનાં નામ, ઠામ, ગોત્રાદિની ભલે પૃચ્છા કરશો નહિ, પણ જો મને તે અંગીકાર કરે, તો તેની સાથે મ્હારાં લગ્ન કરો; એમ નહિ તો મને દીક્ષા અપાવો." પુત્રીનો આવો નિશ્ચય જોઇને પિતા હર્ષ પામ્યો પછી બન્નેજણ સ્નાન કરી, દેવ પુજા કરી ઉત્તમ રસવતી જમ્યા, ત્યાં સુધી ધનશ્રેષ્ટીની સ્ત્રીએ તે બંન્નેની ભક્તિ કરી; તે બન્ને જણ ચિત્ર શાળામાં જઇને બેઠા, ત્યાં ધનશ્રેષ્ટીએ કુમારને કહ્યું:–" જો આપને અરૂચિકર ન લાગે તો કાંઇક કહેવું છે." ત્યારે કુમારે કહ્યું:–"જે મને રૂચે તે તમારે બોલવું." ત્યારે શ્રેષ્ટીએ કહ્યું.–" હે પથિક! આ મારી પુત્રીને આપ પરણો. અંતઃકરણમાં દ્રવ્યલોભ કરીને જે માણસ પુત્રીને વેચે છે, તેને બહુ પાપ લાગે છે. વળી જે માણસ પુત્રી-

ઓને વેચે છે, તે પરલોકમાં ઉત્કૃષ્ટ દુઃખને પામે છે. એ તમનેજ વરી ચુકી છે; તમે નહિં અંગીકાર કરો તો, તે ચારિત્ર લેશે. બીજા પુરૂષને નહીં વરે."

આ સાંભળીને 'એ કન્યા ધર્મીષ્ટ છે' એમ જોઇ તે મન ગોઠવીને બોલ્યો.—"એ તો ઘેલી છે, જેને જેને દેખશે, તેને તેને વરશે તો તેની મુર્ખોની પંક્તિ (ઓળ) માં ગણત્રી થશે. નામ, ઠામ, કુળ, ગોત્રાદિક જાણ્યા વિના વરને વરવાની વાત કરે છે, તો સમજવું કે, એ ઘેલી થઇ છે." કુમારિકા બોલી. "ભલે એમને જે કહેવું હોય તે કહે, પણ હું તો એનેજ વરીશ. રાજહંસનું કુળ કોણ પુછે? તેમનું કુળ તો ઉત્તમજ હોય, તેમની વાણી (વચન)જ કુળાચાર જણાવે છે." કુમારે જાણ્યું કે, રાજહંસી માનસ (માનસરોવર) ઉપરજ અભિરૂચિ ધરાવે છે, બીજે નહિ; તેમ આ કુમારિકા પણ મ્હારે વિષેજ આશક્ત છે. આમ ધારીને તે પ્રગટપણે બોલ્યો.—હે કુમારિકા! હું તને વરૂં, તેમાં તને શો લાભ છે? હું વિદેશી (પરદેશી) છું, ઘડિમાં અહિં ને ઘડિમાં બીજે. મારો મેળાપ વાદળની છાયા જેવો છે." ત્યારે સુનંદાએ કહ્યું.—"આપનું વચન સત્ય છે, વાદળને આધારે ચંદ્ર અને સુર્ય છે, વાદળને આધારે વર્ષાદનું પુર છે, વાદળને આધારે સર્વ તારા છે, અને સર્વ લોક પણ વાદળને આધારે છે, તેમ હું પણ આપને આધારે છું; માટે કૃપા કરીને મ્હારો પાણિ (હાથ) ગ્રહણ કરો, અને આપ પુત્ર, પુત્રીઓ વિગેરેના વિસ્તાર કરો." ત્યારે શ્રેણિક કુમાર કહેવા લાગ્યો.—"હે સુનંદા! મ્હારી સાથે ત્હારો વિવાહ સ્વપ્નતુલ્ય થશે; કારણ કે પાણિગ્રહણને પાંચ દશ દિવસ થશે, ત્યાં તો હું પરદેશી એટલે પરદેશ પ્રત્યે ચાલી નિકળીશ. કારણ કે પરદેશી તો યોગીની પેઠે ચાલી નિકળેજ. જેની સાથે લગ્ન થયાં હોય, તે ચાલી નિકળે ત્યારે પરણેલીની શી ગતિ થાય?" ફરી સુનંદાએ કહ્યું.—"હું દીક્ષાજ લેવાની હતી, ત્યાંજ તમે આવ્યા અને તમને જોઇને મ્હારૂં મન આવું થયું કે, કાં તો આપનો હાથ ગ્રહણ કરવો

અથવા નો સંયમ અંગિકાર કરવો. જો આપ મને પરણીને જતા રહેશો, તો હું શીળવ્રત પાળીશ; મને નિઃકલંકને પરણીને આપ સુખે દેશાંતર જજો."

આ સાંભળીને કુમારે ગાંઠ બાંધીને કહ્યું.—"આજ રૂડી લગ્નની વેળા છે, આપને જે રૂચે તે કરો." એટલે શ્રેષ્ઠીએ પોતાની પુત્રી સુનંદાને મહોત્સવ પુર્વક પરણાવી.

એકદા શ્રેણિક દુકાન ઉપર બેઠેલો છે, તેવામાં તેણે નગરમાં પડહ વગડાતો સાંભળ્યો, તેથી તેણે શ્રેષ્ઠિને તેનું કારણ પુછ્યું; ત્યારે તેણે ઉત્તર આપ્યો કે:—"સવાલાખ પોઠીઆ ઉપર નાના પ્રકારની વસ્તુઓનો સમુચ્ચય ભરીને દેવનંદિ નામનો સાર્થવાહ અહિં આવેલો છે, તેની પાસે એકપોપટ છે, તે પોપટ છ છ મહિનાને છેડે બોલે છે, અને પુછીએ છીએ ત્યારે તે પોપટ સાચુંજ બોલે છે. એકદા દેવનંદિ સાર્થવાહે તે પોપટને પુછ્યું.—"હે પોપટ! તેજમતૂરી ક્યાં છે?" ત્યારે પોપટે કહ્યું.—"તે હાલ બેનાતટમાં છે." તે ઉપરથી તે ઘણાં કરિયાણાંથી પોઠો લેઇને ગઈ કાલે અહિં આવેલો છે; તેણે રાજાને મળીને રૂડું ભેટણું કર્યું. પછી રાજાએ આવવાનું કારણ પુછ્યું, ત્યારે દેવનંદિએ કહ્યું —"હે રાજન! તેજમતુરી જોઇએ છીએ." તે ઉપરથી રાજાએ મંત્રીઓને પુછ્યું, ત્યારે મંત્રીઓએ કહ્યું.—"અહિ તો તેજમતુરી કયાંય હોય એમ લાગતું નથી." તેવારે રાજાએ કહ્યું.—"જયાં સર્વ વસ્તુઓ મળે છે અને જયાં બહુ દ્રવ્યવાન્ વ્યવહારિયા આવે છે. તેનેજ શ્રેષ્ટ નગર કહેવું; પણ જયાં આવેલી વસ્તુઓ વ્યાપારીઓ લે નહિ અને જયાં સર્વ વસ્તુઓ મળે નહિ, તે નગર નહિ પણ ગામડું કહેવાય." એમ કહી રાજા ખેદ ધરવા લાગ્યો; ત્યારે મંત્રીએ કહ્યું.—આ નગર મ્હોટું છે, કોઈકના ઘરમાં કદાપિ તે હોય પણ ખરી; માટે પડહ વજડાવો." આવો વિચાર કરી રાજાના આદેશથી મંત્રીઓ આ પડહ વગડાવે છે."

શેઠનાં આવાં વચન સાંભળીને શ્રેણિક કુમાર બોલ્યો:—"શેઠ! તમે જઇને પડહને સ્પર્શ કરો (હાથ અડાડો)." તે ઉ.

પરથી શ્રેષ્ઠીએ જઇને પડહને સ્પર્શ કર્યો, એટલે રાજાના સેવકોએ રાજા પાસે જઇને કહ્યું.–"ધનશેઠે પડહને સ્પર્શ કર્યો છે." તે સાંભળીને રાજા પ્રમુખ સર્વ હસવા લાગ્યા કે, "એના ઘરમાં તો ધુળજ રહી છે, બીજું કાંઇ પણ ધન તો નથી; માટે એ ગાંડો થયો જણાય છે; કાંતો તે ઉંઘમાંથી ઉઠયો હશે એટલે આવીને તુરતજ પડહનો સ્પર્શ કર્યો હશે! માટે જો તે ધુળ દેખાડશે તો આપણા નગરનું માહાત્મ્ય જશે." પછી રાજાએ ધનશ્રેષ્ઠીને તેડાવ્યો. રાજાના સેવકોને આવતા જોઇને શ્રેષ્ઠીએ કુમારને કહ્યું.–"શું કરવું છે! આ રાજાના સેવકો આવ્યા." તે ઉપરથી કુમારે કહ્યું.–"શેઠ, તમારે લગાર પણ ખેદ ન કરવો. આ રાજવશીકરણ મણિ છે, તે ગાંઠે બાંધીને ત્યાં જાઓ, ને તેનુંજ મનમાં સ્મરણ કરતાં રાજાને જઇને મળો. એ મણિના પ્રભાવથી જ્યારે રાજા તુષ્ટમાન થાય, ત્યારે તમારે પુષ્કળ દ્રવ્યે કરીને પણ માંડવી માગવી, તેજ તમને તેજમતુરી આપશે."

આ પ્રમાણે સાંભળીને તે શ્રેષ્ઠી રત્ન લેઈ રાજા પાસે ગયો ને ત્યાં તેને પ્રણામ કર્યો. રાજાએ બીજાં રત્નો લઈ પ્રસન્ન થઇને મંત્રીને કહ્યું. "આપણે આ ધનશેઠને માંડવીનું કામ સોંપવું છે, વધારે ધન મળે તોપણ એ કામ એમના હાથમાંથી લઇને બીજાને સોંપવું નહીં." આ પ્રમાણે શેઠને માંડવી તો મળી. પછી રાજાએ કહ્યું,–'શેઠ! આ સાર્થવાહને જે જોઇએ તે અપાવજો." ત્યારે શેઠે કહ્યું–"આ સાર્થવાહને જુની તેજમતુરી જોઈએ છીએ કે નવી?" એ સાંભળીને રાજા હર્ષિત થયો ને ધન શેઠને દીવ્ય વસ્ત્રાદિકથી સન્માન કરી તેની સાથે દેવનંદિ સાર્થવાહને મોકલ્યો; ત્યાં તે ગયો એટલે શેઠ પાસે દેવનંદિ સાર્થવાહે સુવર્ણનું બીજોરૂં ભેટ મુકયું. ત્યારે શેઠે કહ્યું–"આ શ્રેણિક કુમાર પાસે મુકો, એ સર્વ જાણે છે." એટલે તે સાર્થવાહે બન્નેને ભેટણું કરીને કહ્યું.–"અહો! ધનશેઠને ધન્ય છે કે, આવો વૈભવ છતાં પણ તેનો આવી રીતનો વિનય છે! જ્યાં આવા આવા શ્રેષ્ટ લોકો વસે છે, તે દેશને ધન્ય!" પછી શ્રેણિકને

જોઈને સાર્થવાહ બોલ્યો.—"અહો કુમાર ! મેં તમને રાજગૃહ નગરમાં જોયા હતા!" ત્યારે કુમારે કહ્યું.—"રાજ—ગૃહ (રાજા તરફથી બંધન) મ્હારા વૈરિઓને પણ ન હો. જો તમારે અહિં આવા અરૂચિકર શબ્દો બોલવા હોય તો બીજાને ઘેર જઇને વસ્તુ હ્યો; અમારી વસ્તુના લેનારા ઘણા આવશે." એ ઉપરથી સાર્થવાહ શ્રેણિકને પગે પડીને બોલ્યો. હું મુર્ખ ઠર્યો કે, આવા શબ્દો હું અહિં બોલ્યો. મને ક્ષમા કરો."

પછી કુમારે કહ્યું—"એક ગદિઆણો તેજમતુરી અગ્નિમાં નાંખીતે તેમાં જો એક ભાર* ત્રાંબુ નાંખીએ, તો તે સર્વ સુવર્ણ થાય છે." આ સાંભળી નાયક (સાર્થવાહ) હર્ષ પામ્યો; ને "તેજમતુરીની વાનકી (નમુનો) દેખાડો." એમ કહેવા લાગ્યો. તે ઉપરથી ધનશેઠે વાનકી દેખાડી. તે જોઇને સાર્થવાહ વિચારવા લાગ્યો.—"અહો! ધન્ય તે આ શેઠને કે; એના ઘરમાં આવા આવા વૈભવ છતાં પણ એનામાં દાક્ષિણ્યાદિ ગુણો છે ! આ રાજાના નગરને અને રાજાને પણ ધન્ય છે કે, એમાં આવા વ્યવહારિઆ વસે છે!" પછી દેવનંદિ સાર્થવાહ પોતાની સવાલાખ પોઠ, જેમાં રત્ન, સુવર્ણ, રૂપું, વસ્ત્ર, પચ વર્ણાવસ્ત્ર, ચંદન, કપુર, કસ્તુરી વિગેરે બહુ મુલ્યવાળાં કરિયાણાં ભરેલાં હતાં, તે ધનશેઠના આંગણામાં લઈ આવ્યો. ધનશેઠ અને શ્રેણિક કુમાર આવા આવા પોઠીયા ભરેલા જોઇને ચમત્કાર પામ્યા પછી પરસ્પર વસ્તુઓ દેખીને માંહોમાંહે બોલતા ધનશેઠ એને દેવનંદિ પોત પોતાની વસ્તુઓ આપ લે કરી હર્ષ પામ્યા.

પછી ધનશેઠ, સાર્થવહ અને શ્રેણિક એ ત્રણે જણ જિન મંદિરે ગયા, ત્યાં જઇને તેમણે સો પાંખડીવાળાં તથા હજારો પાંખડીવાળાં એવાં જાઈ જુઈનાં પુષ્પોએ કરીને શ્રી ભગવંતની પુજા કરી; પછી નૃત્ય, ગાન; ગીત વિગેરેથી ભાવપુજા કરી; વ્યવહારિઆને માંહોમાંહે બહુ પ્રીતિ થઇ; પછી વસ્તુ લઇને દેવ-

*પાંચ ચણોઠીભારનો એક માષ, સોળ માષનો એક કર્ષ, ચાર કર્ષનો એક પળ, સોળ પળનો એક તોલો અને વીસ તોલાનો એક ભાર.

નંદિ સાર્થવાહ, ધનશેઠસહિત રાજા પાસે ગયો ને કહેવા લાગ્યો.–" હે રાજન્ ! આપ પુણ્યવાન્ છો; આપને ધન્ય છે કે આપની પાસે આવા વ્યવહારિઆ છે ! જેઓ જૈનધર્મી છે. મને આપના નગરમાં સાત ધાતુ, નવ નિધાન, અને ચૌદ મહારત્નો મળ્યાં છે. હવે આપે આ ધનવ્યવહારિઆને બીજા જેવો ન ગણવો. હું ઘણા નગરમાં ભમ્યો છું; પણ આવો વ્યવહારીઓ મેં ક્યાંય પણ દીઠો નથી." પછી રાજાએ સાર્થવાહનું વસ્ત્રાલંકારવડે સન્માન કર્યું.

હવે દેવનંદિ સાર્થવાહ પાછો શેઠને ઘેર આવ્યો, ને તેને બહુ ભક્તિપૂર્વક નમસ્કાર કર્યો અને શ્વસુર (ધનશેઠ) તથા જમાઈ (શ્રેણિક કુમાર) પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો:–" તમારે મને ચિત્તમાંથી વિસારવો નહીં; અને રાત્રિ દિવસ યાદ કરજો. ઉત્તમ પ્રીતિરૂપી વેલડીને હૃદયરૂપી ક્યારામાં બાલ્યાવસ્થાથીજ સ્થાપીને તેને હમેશાં પત્ર સંદેશા વિગેરે પાણીવડે વધારવી." એમ કહીને તે ચાલ્યો. તેવારે ધનશેઠ અને શ્રેણિક કહેવાલાગ્યા.–" માર્ગમાં તેમને કલ્યાણ થાઓ. ફરી પણ આપણો સમાગમ થાઓ. તમારા મનના મનોરથ પુર્ણ કરો અને અવસરે અમને સંભળાવજો." હવેથી તો ધનશેઠને ઘેર નવાં નવાં પાત્રો નૃત્ય ગાનાદિ કરવાને આવવા લાગ્યાં ! યાચકો ધન માગવાને આવવા લાગ્યા! જેઓ એને મુર્ખ અને અભાગ્યવાન્ કેહતા હતા, તેઓજ તેના પગતળે લોટવા લાગ્યા ! શ્રેણિકે પોતાનું ગોપાળ એવું નામ રાખ્યું; શ્રેષ્ઠી પણ ધન ધાન્યે પૂર્ણ થયો; સુનંદાનો પતિ શ્રેણિક નિત્ય ભગવંતને મંદિરે પુજા વિગેરે સાત ક્ષેત્રોમાં ધન વાવરવા લાગ્યો; તે જે જે કરિયાણાં ખરીદતો, તેમાં તેને અનર્ગળ (ઘણોજ) લાભ થવા લાગ્યો; અશ્વાદિ બહુ ખરીદ્યા અને ધનશેઠે કૈલાસ સમાન પ્રાસાદ (મહેલ) ચણાવ્યા; અશ્વશાળામાં અશ્વ બાંધીને તેમની રક્ષા માટે ઘણા ચાકરો રાખ્યા; બીજા વ્યવહારિઆ પણ તેના કંકર (દાસ) હોયની ! તેમ તેની સેવા કરવા લાગ્યા; કારણ કે, જેની પાસે લક્ષ્મી હોય

છે, તેની સર્વ લોક સેવા કરે છે. વળી આવ, બેસ, આગળ ચાલ, બોલ, બોલશો નહીં એમ કહી કહીને દ્રવ્યવાન પુરૂષો આશાબદ્ધ અર્થિઓની સાથે ક્રીડા કરે છે.

હવે શ્રેણિકને સુનંદા સાથે બહુજ પ્રીતિ વધતી ગઇ, તે પણ પોતાના ભર્ત્તારના મનને અનુસરતી ચાલતી; અનુક્રમે બે વર્ષ વિતી ગયાં અને સુનંદાને ગર્ભ રહ્યો. જેમ જેમ ગર્ભ વધતો ગયો, તેમ તેમ સુનંદાને ભૂખ ઘટતી ગઇ. કોઈ કોઇ વાર તો બે ત્રણ કોળિયા આહાર લે. વળી કોઇ કોઈ વાર તો વમન (બકારી) પણ થાય; આમ તે અનુક્રમે દુર્બળ થઇ ગઇ. ચાલતાં ચાલતાં શ્વાસ ચઢી જાય, તેથી તે પિતાને પગે પડીને કહેવા લાગી.–" હું કયાં સુધી જીવીશ કે કયારે મરીશ ? તે જણાતું નથી. વળી વારંવાર પાણી માગે ને કહે કે, મને બહુ તૃષા લાગે છે."

પ્રિયાને આ પ્રમાણે દુઃખી જોઇને શ્રેણિકે બીજે દિવસે પોતાની સાસુને પુછયું.- " તમારી પુત્રી કેમ આમ દુર્બળ થઇ ગઇ છે ? એને પુછો કે, એને કાંઈ દોહદ (ડોહોળો) ઉત્પન્ન થયો છે? એને જે દોહદ ઉત્પન્ન થયો હશે, તે પુર્ણ કરવો પડશે; નહિં તો એનું મૃત્યુ થસે. " તે ઉપરથી માતાએ સુનંદા પાસે જઇને કહ્યું.–"પુત્રી ! ત્હારૂં અંગ કેમ ક્ષીણ થઇ ગયું છે ? તને કોઇ વિષયની વાંછા થઇ છે ? " પુત્રીએ કહ્યું.–" દોહદની ઉત્પત્તિનું સ્વરૂપ જો તને કહીશ તો, તે કોઇના ચિત્તમાં માય તેમ નથી. મ્હારો દોહદ પુરવો કઠણ છે, તેથી અવશ્ય મ્હારૂં મૃત્યુ થસે. " તેની માએ કહ્યું:- " હે પુત્રી ! એ તારે તારી માને તો અવશ્ય કહેવું જોઇશે. " ત્યારે સુનંદા બોલી–" હું જાણે એમ જાણું છું કે, હું હસ્તિ ઉપર બેસી, રોજ રાજમાર્ગે દાન દેતી થકી જઉં, તે વખતે રાજા પણ પરિવાર સહિત જાણે મ્હારી આગળ ચાલે હું જિનાલય (દેરાસર) ને વિષે જઇને શ્રેષ્ઠ પુષ્પોથી દ્રવ્યપુજા કરૂં અને સ્તવનાદિએ ભાવપુજા કરૂં. હું એમ જાણું છું કે, રાજાનાં વાજિંત્રો મ્હારી આગળ વાગે અને પાત્રો

નૃત્ય કરે. વળી હું પંચપરમેષ્ઠિ મંત્ર ભણું, વળી બીજા પાસે મસ્તક છત્ર ધરાવું, મનવાંછિત દાન આપું, સાધર્મીકોને ભોજન જમાડી વસ્ત્રાદિ આપું, દેશમાં અમારિ પળાવું, શીળ પાળું અને ચૈત્યપરિપાટી કરી ઘેર પાછી આવું. વળી એમ ઈચ્છા થાય છે કે, સાધુઓને ઘૃતાદિ શુદ્ધ આહાર વહોરાવું. હે માતા ! આ સઘળી વાત મેં ત્હારી આગળ કહી. અભયદાન શિવાય હવે મ્હારૂં જીવીત નથી."

આ સઘળી વાત પુત્રીની માતાએ સાંભળીને પછી પોતાના જમાઇને કહી. સ્ત્રીના મનોરથ જોઇને શ્રેણિક તો હર્ષ પામ્યો. " જેને આવો ઉત્તમ દોહદ ઉત્પન્ન થયો છે, તેના ગર્ભમાં અવશ્ય કોઈ પુણ્યવાન જીવજ આવ્યો હસે. કહ્યું છે કે:-ધર્મ કાર્યના મનોરથ મહા ભાગ્યના યોગે થાય છે અને વળી જો તે પુર્ણ થાય તો તો "સોનું અને સુગંધ " જેવું થાય. પૂર્વે જે જીવે જે શુભાશુભ કર્મ કર્યું હોય, અથવા અભ્યાશું હોય; તેજ અભ્યાસને યોગે ફરી પણ તેજ અભ્યાસ છે." પછી કુમારે કહ્યું.-"શેઠ! તમારા રાજાની પુત્રી જે જન્મથીજ અંધ હતી, તે હજુ જીવે છે કે નહીં ?" શેઠે કહ્યું:-"હજુ સુધી તે જાતિઅંધજ છે, ને જીવે છે. બાલ્યાવસ્થાથીજ તેણી દીક્ષા લેવાની ઇચ્છાવાળી હતી, તેથી તે પ્રચંડ તપ કરે છે; તેનાં વિસ્તારવાળાં લોચન (આંખો) દેખીને લોકો જાણે છે કે, એ દેખતી છે અને તેને સુલોચના કહે છે. રાજાને તે અતિ વલ્લભ છે, તેથી જો કોઇ તેણીને આંધળી કહેછે તો તેને તે ઉગ્રશિક્ષા કરે છે. " રાજાની પુત્રી અંધછે, એવું જાણવાથી શ્રેણિકે કહ્યું કે:-" આપની પુત્રીનો દોહદ દુઃખે કરીને પુર્ણ થાય તેવો છતાં પણ તે પુર્ણ કરવાનો ખરેખરો ઉપાય છે. શ્રેષ્ઠીએ પુછ્યું.-"શ્યો ઉપાય છે?" શ્રેણિકે કહ્યું:-" આ રત્ન લઈને રાજા પાસે જઇને આમ કરવું કે, આ રત્નને પાણીમાં બોળીને તેણીની (પુત્રીની) આંખે તે પાણી છાંટવું; તેમ કરવાથી તેના મનોહર નેત્ર થસે. એમ થવાથી રાજા તુષ્ટમાન થઇ વચન માગવાનું કહે, ત્યારે તમે તમારી પુત્રીનો દોહદ પુરવાનું માગજો.

પછી ધનશેઠ રત્ન લઇને રાજા પાસે ગયો, એટલે રાજાએ તેને સન્માન દીધું અને પરસ્પર પ્રીતિમાં વૃદ્ધિ થઇ પછી શેઠે એકાંતે કહ્યું:-"આપની પાસે કહેવા યોગ્ય નથી, તોપણ કહુ છું કે, આપની પુત્રીને અહીં બોલાવો. રાજાએ પુત્રીને બોલાવી એટલે ધનશેઠે રત્નનું પાણી છાંટીને તેને દેખતી કરી. (કુમારીકાએ દિવસે તારા જોયા ");તેથી રાજાએ ધનશેઠને અર્ધ રાજ્ય આપવા માંડયું; ત્યારે શેઠે કહ્યું:-"રાજ્યને અમે શું કરીએ? પણ હે સ્વામિન્ ! મ્હારી પુત્રીને દોહદ ઉત્પન્ન થયો છે તેને પુર્ણ કરો." પછી રાજા પોતાની પુત્રીને તથા સુનંદાને હસ્તિ ઉપર બેસારી પોતે આગળ ચાલ્યો. નૃત્ય થાય છે, છત્ર ચામર વિંઝાય છે અને વાજિંત્રના નાદ થઇ રહ્યા છે; આવી રીતે રાજા રસ્તે ચાલવા લાગ્યો. સુનંદાએ સર્વ જિનમંદિરોમાં પુજા કરી; પછી પોતાને ઘેર આવી સાધુઓને બોલાવી તેમને પ્રાસુક એવા અન્નપાનથી પ્રતિલાભ્યા અને સમગ્ર દેશમાં અમારિપડહ વગડાવ્યો. પછી રાજાને અને ધનશેઠને તથા સુલોચના અને સુનંદાને ગાઢ પ્રીતિ થઇ. રાજાએ ઘેર ઘેર ધૃતનું લ્હાણું કર્યું, અને બજારમાં તરિયાતોરણ બંધાયા એકદા શ્રેણિકે પોતાની સ્ત્રી સુનંદાને કહ્યું કે,-" આપણો પુત્ર થશે તેનું નામ અભયકુમાર પાડીશું. કારણ કે, તને અમારી પ્રવર્તન પ્રમુખ દોહદ થયો હતો."

હવે પેલો દેવનંદિ સાર્થવાહ પૃથ્વિ ઉપર ફરતો ફરતો પુષ્કળ દ્રવ્ય મેળવીને રાજગૃહિ નગરીએ ગયો; ત્યાં પ્રસેનજિત રાજાના નવાણું પુત્રો પરસ્પર વિરોધ કરતા, તેથી તે રાજા વિનીત એવો શ્રેણિક કુમારને સંભારી સંભારીને પ્રિયા પાસે કહેવા લાગ્યો.-"મેં અપમાન કર્યું તેથી તે પુત્ર રાજ્ય ત્યજીને જતો રહ્યો છે, તેનું શું થતું હશે? અને તેના વિના રાત્રિ દિવસ નિંદ્રા આવતી નથી; હું સુખે શ્વાસ પણ લેતો નથી; જ્યારથી તેના વિયોગ થયો ત્યારથી સુખ ગયું છે; મેં પણ અણવિચાર્યું અકાર્ય કર્યું છે; તે જીવતો છે કે નહીં ? તે પણ હું જાણતો નથી, વખતે તે દાસ થઇને ક્યાંઇક રહ્યો હશે; વર્ષાદમાં

પણ તેને ઘેર ઘેર ભિક્ષા માગવી પડતી હશે; ભૂખ અને તૃષાથી પીડાતો હશે; ચોમાસામાં સ્થાનક ન હોવાને લીધે તેના મસ્તક ઉપર વર્ષાદ પડતો હશે; શિયાળામાં તાઢ અને ઉનાળામાં તાપ વિગેરે દુ:ખ તેને સહન કરવું પડતું હશે. ” આવું આવું સંભારીને તે પ્રસેનજીત રાજા દુ:ખી થવા લાગ્યો.

એકદા વળી તેને વિચાર થયો કે, “પુત્ર કોનો ? પિતા કોનો? માતા કોની ? અને સ્રી પણ કોની ? એ સર્વ સ્વપ્નજાળ સરખું દેખાય છે. આ સર્વે જીવો અનંતા ભવમાં સર્વના સંબંધીઓ થઇ ગયા છે, થાય છે અને થશે. ” આમ વિચારી તે પોતાના ચિત્તને સ્થિર કરીને બેઠો છે, તેવામાં પેલો દેવનંદિ સાર્થવાહ આવીને કહેવા લાગ્યો “હે દેવ ! આપને તો સો પુત્ર છે અહિં નવાણું કેમ દેખાય છે?” ત્યારે રાજાએ શ્રેણિક ગયાનું સ્વરૂપ કહી બતાવ્યું. તે ઉપરથી સાર્થવાહ કહેવા લાગ્યો. “હે રાજન્ ! મેં આપના કુમાર જેવો બેન્નાતટ”નગરને વિષે ધનશેઠને ઘેર મહાબુદ્ધિમાન જોયો છે; તેને મેં કહ્યું કે,–“તમને મેં રાજગૃહ નગરે જોયા હતા.” ત્યારે તેણે કહ્યું કે, “રાજગ્રહ મ્હારા દુશ્મનને પણ ન હો. ”

સાર્થવાહનું આ કહેવું સાંભળીને તો વળી પ્રસેનજીત રાજાને મહાશલ્ય પ્રગટ થયું, તેથી તે કહેવા લાગ્યો. “આશ્ચર્ય છે કે, તે પુત્રે પોતાની સ્થિતિ એકવાર પણ મને જણાવી નહીં, તેથી હવે એની સ્થિતિ બીજા પુત્રો આગળ કહેવી નહીં. ” એમ મનમાં ગુપ્ત વિચાર રાખીને તેણે સાર્થવાહને કહ્યું. “તમે કેમ અસત્યબોલો છો? તે પુત્ર તો આળસુ, અધમ અને મૂર્ખ હતો. તે અહિંથી નિકળી રઝળીને મૃત્યુ પામ્યો હશે. એમ જે પોતાની ઇચ્છાએ ઘરથી જતો રહે, તે મૃત્યુજ પામે. રાંકની પેઠે ઘેર ઘેર ફરતો એવો તે મૃત્યુજ પામશે. કર્મ પ્રગટ થઇને કાંઇ બતાવતું નથી,પણ તેને કંઇક બુદ્ધિ આપે છે કે,જેને આધારે લોક રાંકની પેઠે રળે છે. વિરંચીજે બ્રહ્મા, તે કાંઇ પ્રગટ થઇને તમાચાવડે મારતો નથી, પણ તે તો તેને બુદ્ધિ અપે છે કે, જે બુદ્ધિની સાહયથી તે પ્રાણી

રંકની પેઠે રળે છે. વળી જે માણસ થાપણ ઓળવે છે તથા બીજાને ઠગે છે તેમની પેઠે એવો ત્રીજો તું જો અસત્ય બોલતો હોય તો!” ત્યારે દેવનંદિ સાર્થવાહે રાજાને એકાંતમાં બોલાવીને કહ્યું. “જો ત્યાં શ્રેણિક કુમાર ન હોય અને જો હું અસત્ય ભાષણ કરતો હોઉં, તો મને થાપણ ઓળવવાનું, વિશ્વાસઘાત કર્યાનું, કન્યાવિક્રયનું, કુડાંતોલમાપનું અને વળી સ્ત્રી હત્યા, ગૌહત્યા અને બાળહત્યા તેમજ મુનિહત્યાનું પાપ લાગો. મેં બેન્નાતટ નગરમાં ધનશેઠની દુકાને તે રાજહંસ જેવા કુમારને બેઠેલો જોયો છે, તે શેઠ કુમારની આજ્ઞાને દેવતાની આજ્ઞાની પેઠે સર્વ કાર્યમાં પાળે છે. તેજ કુમારના સ્નેહના વચને કરીને હું ધનશેઠને ઘેર ગયો અને તેજમતુરી લીધી; જેથી મ્હારે ઘેર સુવર્ણની તો કોટિ થઈ ગઇ છે! વળી હું એમ પણ જાણું છું કે, તે કુમાર ધનશેઠની પુત્રી વેરે પરણ્યો છે.”

હવેતેનાયક (સાર્થવાહ)ની આપેલી આ ખબરથી પ્રસેનજીત રાજા હર્ષ પામ્યો અને પુત્રને તેડાવવાને ઉત્સાહવાન થયો, અને તેણે વિચાર્યું કે, “ જો તે જરૂર ત્યાંજ હશે તો, હું મ્હારા કોઇ વિચક્ષણ સેવકને એક સમસ્યા સહિત ત્યાં મોકલીશ અને જો તે મ્હારો પુત્ર હશે તો તે મારી સમસ્યા સાંભળીને તુરત અહિં આવશે.”

પછી તેણે એક પોતાના હુંશિયાર સેવકને તેની પાસે મોકલ્યો. તે સેવક બેન્નાતટ નગરમાં ધનશેઠને ઘેર જઇને ગોપાળ કુમારના હાથમાં સમસ્યા આપી. તે તેણે વાંચી. તે આ પ્રમાણે:— પકવાન ભરીને મુખ બાંધી લીધેલા એવા કંડીઆમાંથી પણ ખાધું અને ભાઇઓને ખવરાવ્યું; વળી મુખ બાંધેલા પાણીના ઘડામાંથી પણ પાણી પીધું અને ભાઇઓને પાયું; વળી કુતરાઓએ અભડાવેલ એવાં ખીરનાં ભાજન તેમને ફેંકતાં ફેંકતાં પોતે પણ ત્યાં તે ખીરનું ભોજન કર્યું. આ પ્રમાણે જેની હકીકત છે તેને કેમ છે? તે બેન્નાતટપુરમાં ધનશેઠની પુત્રીને પરણીને ઘરજમાઇ થઇને રહ્યો, છે? તેણે પોતાના માતા, પિતા, ભાઇને ત્યજી દીધા છે તે કેમ જીવે છે ? જેનાં માત પિતા હમણાં દુઃખી થઇને રહેલાં છે; તે માણસ રાંકની પેઠે કેમ દુર રહે છે ? ”

પ્રસેનજીત રાજાએ શ્રેણિક કુમારને લખેલી સમસ્યા:—

કુકર કહેતાં કોપે ચડિયો, ઘર ઘર જમાઇ થાય ॥
હૈયા હુઇયાળી કો કહે, કવણ ભલો બિહું માંય ॥૧॥

કુતરા જેવો કહેવાથી કોપે ચડયો, અને ઘરજમાઇ થઇને રહ્યો; એ હરિયાળી મનમાં વિચારીને કહો કે, એ બેમાં કયું કૃત્ય સારૂં કર્યું? (૧)

આ પ્રકારની સમસ્યા વાંચી તેનો અર્થ જાણીને ગોપાળ (શ્રેણિક)ની આંખોમાંથી વારંવાર આંસુ ઝડવા લાગ્યાં. તેણે વિચાર્યું કે:—

મારણ નાડણ જે કરે, જેવા તેવા લહુતિ ॥
અમર સરીખા એટડા, તે બોલે ન રહંતિ ॥૧॥

જેવા તેવા દીકરાઓ તો (તેમનામાં કશી શક્તિ ન હોય તેથી) મારણ તાડન પણ સહન કરે, પરંતુ મ્હારા જેવા પુત્રો તો એક વચન પણ નહિં સહન કરતાં ત્યાં રહે નહીં. (૨)

અમિય રસાયણ અગ્ગલી, માય તાય ગુરૂ શીશ ॥
જે નવિ માને બાપડા, તે રળિયા સવિ દીશ ॥૩॥

અમૃતરસથી પણ અધિક એવી જે માતા, પિતા કે ગુરૂની વાણીરૂપ શિખામણ, તેને જે ભાગ્યહીન જનો નથી માનતા, તે નિરંતર સર્વ દિશાઓમાં રઝળતા ફરે છે. (૩)

એમ ચિંતવીને તેણે (શ્રેણિકે) લેખ લખીને તેજ અનુચર (સેવક) સાથે મોકલાવ્યો. તે પત્ર પ્રસેનજીત રાજાએ વાંચ્યો. તેમાં શ્રેણિકે આ પ્રમાણે લખ્યું હતું.

મમ ઉપહસ બોલડા, લહસે રાયકુમાર ॥
હું તુમ્હ ભણિઓ, વાણિઓ તેહ વયણ ફળ સાર ॥૪॥

મને આપે જે ઠપકાનાં વચન લખ્યાં. તે જો બીજા રાજકુમારો જાણશે તો......

જિણે અવસરે જોઇએ, સ્વામિતણો પસાઉ ॥
તિણે નીચ ઉતારણો; કિમ શેવીજે રાઉ ॥૫॥

જે અવસરે સ્વામિનો પ્રસાદ જોઇએ, તેજ વખતે પ્રસાદને બદલો ઉલટો ઠપકો મળે તો તે રાજાને કેમ સેવાય? (૫)

ઘર જમાઇ ઘર સુણુહ, તે કુણ હુંશ ધરંતિ ॥
પણ અપમાન્યા છોરડા, ન રહે દુર ફરંતિ ॥૬॥

ઘરના કુતરાની પેઠે ઘરજમાઇ થઇને રહેવાને કોને હોંશ થતી હશે ? પરંતુ જ્યારે પિતા તરફથી પુત્રને અપમાન થાય, ત્યારે વેગળો ન રહે તો શું કરે ? (૬)

આ પ્રમાણે લેખ વાંચી તેનો અર્થ મનમાં વિચારી ફ્રીથી પ્રસેનજીત રાજાએ લેખ લખીને મોકલ્યો. શ્રેણિકે તે લેખ છાનો વાંચ્યો, તેમાં આ પ્રમાણે લખ્યું હતું.

જે મેં સભામાંહી બોલીંઓ, તે અપમાન કે માન ॥
સો જિ સંભારિ વિચાર કરી, તો આરોગો ધાન ॥૭॥

જે મેં તને સભામાં બોલાવ્યો હતો, તે માન દીધું કે, અપમાન? હે પુત્ર! તું આ વાતનો વિચાર કરીને પછી અન્ન જમજે. (૭)

મોર ભણે અમ્હ પીંછડાં, મેં મ્હેલિશાં વણેહિ ॥
આજીય અગાસઉ તેહ વિણ, તે સિરિશય વહેઇ ॥૮॥

જેમનાં પીંછાં વનમાં રહેલાં છે, તેવા મોર જેમ આકાશની પેઠે ખાલી દેખાય તે, તેમ પીંછાં રૂપ ત્હારા વિના આ રાજગૃહિ પણ આકાશમય દેખું છું. (૮)

પિતાનો આવો લેખ વાંચીને શ્રેણિકે તેને અમૃતની પેઠે પરિણમાવ્યો. વળી શ્રેણિકે એવો લેખ મોકલ્યો કે:—

જાતે એકજ પીંછડે, મોર દોહિલો કાંઈ ॥
તેહ નવાણું પીંછડાં, ભરી પુરિ રહિઆઈ ॥૯॥

એક પીંછું જવાથી જેમ મોર ખરાબ દેખાતો નથી, તેમ એક પીંછારૂપ મ્હારા વિના નવાણું પુત્રોવાળા તમે ખરાબ દેખાતા નથી. અર્થાત્ હું નવાણું ભાઇઓને રાજગૃહિ નગરીમાં મુકીને આવ્યો છું. (૯)

પ્રસેનજીત રાજાએ આ લેખ વાંચી ફરી બીજો લેખ મોકલ્યો કે,—

બેઠી કેરાં પાટીઆં, બાંધ્યા બહુઅ ગુણેહિં ॥
પઠાણુ છાંડે રહણ, તુ તારીજે કેણ ॥૧૦॥

જેમ વહાણનાં પાટાવાં પાણીમાં તરતી વખતે બાંધ્યાં થકાં બહુ ગુણ કરે છે, પણ તે છોડીને જતાં રહે તો માણસ શી રીતે તરી શકે? અર્થાત્ વહાણના પાટીયાં સમાન તું અમને છોડીને ચાલ્યો ગયો, તેથી અમે શી રીતે તરી શકીએ? (૧૦)

કલ્પતરૂનું પાનડું, ઉડિયું વાય વસેણ ॥
તે તિહાં સીળી છાંહડી જે સોયળા તે સીળ ॥૧૧॥

જેમ કલ્પવૃક્ષનું પાનડુ વાયરેથી ઉડીને બીજે ઠેકાણે પડ્યું, તો ત્યાં પણ તે શીતળને શીતળજ હોય છે, તેમ તું પણ જ્યાં જાય છે ત્યાં સુખ પામે છે. ૧૧)

આ લેખ વાંચી વળી શ્રેણિકે લખ્યું કે, " હું જ્યાં સુધી અહિં હયાત છું, ત્યાં સુધી આપે નિરંતર પત્ર લખ્યા કરવો." આ પ્ર ાણે શ્રેણિકે છેવટે પોતાના પિતા પ્રસેનજીત રાજા ઉપર લખ્યું.

પછી શ્રેણિક કુમારે પોતાના નવાણું ભાઇઓને માટે આભુષણો તથા પોતાની માતા અને બ્હે ા ાર સુવર્ણ તથા રત્નાદિકના શૃંગાર ઘડ વ્યા; તથા પિ ા અન ભાઇઓને માટે ઉત્તમ જાતિના ઘોડાઓ લીધા. આ વર્વે શ્રેષ્ઠ એવી જે ભેટો તેને નાણાંકિત કરીને શ્રેણિકે ઙુસ ન િતાને મોકલાવી. પિતાએ હર્ષ પામીને પુત્રને પેલી ભ ભા (વાજિં) મોકલાવી, અને પત્ર લખીને જણાવ્યું કે. " તેં જે વનને વિષે ભિલ્લકુમારીનો સ્વિકાર ન કર્યો તે ઘણું શ્રેષ્ઠ અને કુળને શોભા મળે એવું કર્યું છે; પણ તેં અહિંથી જતાં તે પલ્લિનું ઉલ્લંઘન કર્યું, તે વખતે ત્યાંના ભિલ્લ લોકો ત્હારા ઉપર કોપાયમાન થયા છે."

પિતાનાં આવાં વચનો વાંચીને તેણે ધીમે ધીમે ઘોડા તથા સૈનિકોને નગર બહાર આણ્યા અને પોતાની સ્રીને કહ્યું કે:—

" હું પિતાની પાસે જઉં છું." ત્યારે સુનંદાએ કહ્યું. " હું પણ આપની સાથે આવીશ, આપના વિના ક્ષણમાત્ર પણ રહી શકીશ નહીં." પણ શ્રેણિકે તે વખતે "મ્હારાથી તને સાથે લઇ જવાશે નહીં" એવું કહ્યું. તે ઉપરથી સુનંદાએ તેને " પુત્રનું શું નામ પાડવું?" તે પુછયું. ત્યારે તેણે કહ્યું:–"ત્હારે દોહદ થયો હતો, તેને અનુસારે અભય એવું નામ પાડવું." વળી સુનંદાએ પુછયું. "ત્યારે એ પુત્ર જ્યારે નવેક વર્ષનો સમજણો થઇ ને તેના પિતાનું નામ ઠામ વિગેરે મને પુછે, ત્યારે મ્હારે શું કહેવું?" આ ઉપરથી શ્રેણિક કુમારે ચિત્રશાળાના બારવટિઆ (પાટડા) ઉપર ખડીથી અક્ષર લખ્યા. "રાજગ્રહ ગામ, ગોપાળ નામ અને ધવળટોડે ઘર" આ પ્રમાણે લખ્યું.

એકદા તે છાનોમાનો બહાર જઇને પોતે પૂર્વે આગળ મોકલેલી સેનાની ભેગો થઇ ગયો; સૈન્ય આગળ ચાલ્યું; કુમારે ભિલ્લની રાજધાની પાસે આવીને ભંભા વગાડી, તે સાંભળી ભિલ્લરાજ તૈયાર થઇને ભિલ્લસેના સહિત આવ્યો. તેણે સિંગી વગાડી એટલે ભિલો કિલકિલાટ શબ્દ કરતા પાળ ઉપર ભેગા થઇ ગયા અને ક્રોધથી લાલચોળ આંખો કરી બોલવા લાગ્યા કે, "શત્રુઓને હણો, હણો." શ્રેણિક કુમારે અંગરક્ષક રત્નનું સ્મરણ કર્યું એટલે ભિલ્લ લોકોએ ફેંકેલાં શસ્ત્રો શ્રેણિક ઉપર નિષ્ફળ જવા લાગ્યાં. એટલે તેઓએ આવીને શ્રેણિકને નમસ્કાર કર્યો, નાસતા એવા ભિલ્લ સેનાપતિને શ્રેણિક કુમારે રણક્ષેત્રને વિષે બાંધી લીધો અને તેને બંધનયુક્ત વિષય સ્થાનક પ્રત્યે લઇ ગયો. કહ્યું છે કે-લક્ષ્મી કાંઇ કુળક્રમથી ચાલી આવતી નથી, દસ્તાવેજને વિષે પણ તેને લખી આપી નથી; પણ તેતો ખડગની સહાયથી વિજય મેળવીને ભોગવવાની છે. કારણ કે, વસુંધરા જે પૃથ્વી, તે વીર પુરૂષોથીજ ભોગવવા યોગ્ય છે. વળી હરિણોએ સિંહને નથી કર્યો રાજ્યાભિષેક કે નથી કર્યો સંસ્કાર, પણ તે સિંહે જે મૃગેંદ્રતા (મૃગ ઉપર સ્વામીપણું) મેળવ્યું છે, તે પોતાના પરાક્રમને લીધેજ.

પછી શ્રેણિકે ભિલ્લપતિને કહ્યું " રે ભિલ્લ આગળ થા અને

રાજગ્રહિનો માર્ગ બતાવ. વળી જે ઘાટ આવે તે પણ મને ઉતરાવ, નહિતો મ્હારે હાથે મૃત્યુ પામીશ." તે ઉપરથી ભિલ્લે આગળ થઇને રાજગૃહિનો માર્ગ બતાવ્યો. અનુંક્રમે સર્વ ઘાટ ઘણુ ઉલ્લંઘીને સવા લાખ ભિલ્લ લોકોને:પરિવારેયુક્ત પુષ્કળ અર્થ સહિત જઇને માતપિતાને અત્યંત ભક્તિવડે પગે લાગ્યો. શ્રેણિકને આવ્યો જાણીને સર્વે ભાઇઓએ પગ આવીને તેને વિનય સહિત વંદન કરયું. પિતાએ અને પુત્રોએ મળીને શ્રેણિકને રાજ્ય સોંપ્યું. પ્રસેનજીત રાજાએ તપ અંગિકાર કર્યો. પરાજ્ય પામેલો (હારી ગએલો) તે ભિલ્લ પણ લજ્જાયમાન થઈ તાપસ થઇને કોહીમાં પ્રવેશ કરીને ઉત્તમાર્થ અંગીકાર કરવા લાગ્યો, એટલે તેના પુત્રને બોલાવીને તેને પોતાનો શેવક કરી તેનો દેશ શ્રેણિકે તેને સોંપ્યો, પછી શ્રેણિકે પોતાના સર્વ ભાઇઓને તેડાવ્યા અને જે જે વૈરિયો પોતાના પિતાની આજ્ઞા નહોતા પાળતા, તેમને પોતાના પગ પાસે આણીને તેણે નમાવ્યા."

પછી શ્રેણિકે બીજે દિવસે પરિક્ષા કરી કરીને ચારસેને નવાણું પ્રધાન નિમ્યા, તેમનામાંથી એકને સર્વોતમ પદ આપવાનો વિચાર કર્યો, કારણ કે, સારા મંત્રિ વિના રાજ્યતંત્ર નભે નહીં. જે જે મંત્રીઓને મેં અધિકાર આપ્યો છે, તે તે સર્વે ઉદ્ધત છે, ઇર્ષ્યાળુ છે. માટે જ્યાં સુધી મને એવો શ્રેષ્ઠ, નિરહંકાર, વિનયી, ધર્મીષ્ટ અને વિશુદ્ધમતિવાળો પ્રધાન ન મળે, ત્યાં સુધી હું પ્રધાનજ રહીશ. રાજા નહીં. વિશિષ્ટમંત્રી વિના રાજ્યતંત્ર સ્થિર રહે નહીં. કહ્યું છે કે–ઉત્તમ કુળમાં જન્મેલો, શીળગુણે અલંકૃત, સત્ય બોલનારો, ધર્મમાં પ્રીતિવાળો, રૂપવાન અને સુપ્રસન્ન એવો પ્રધાન હમેશાં રાજાએ કરવો. આચારમાં વૃદ્ધિ કરનારો, ધૈર્યવાન, સર્વ રત્નની પરીક્ષાવાળો, શુદ્ધ અને અવ્યભિચારી એવો ભંડારી કરવો જોઇએ. તેમજ બીજાના મનની ઇંગિત જે ચેષ્ટાઓ તથા આકારને જાણનારો, તત્વના જ્ઞાનવાળો, પ્રિયવચન બોલનારો, સૌને પ્રિય અને એકજવાર કહેલું હોય તે ગ્રહણ કરી લેવામાં ડાહ્યો આવો મંત્રીશ્વર પ્રશંસાપાત્ર છે."

આવો વિચાર કરીને શ્રેણિકે એક સુકાઈ ગયેલા કુવામાં પોતાની વીંટી ફેંકીને કહ્યું, 'જે પુ ષ આ કુવાના કાંઠા ઉપર રહીને પોતાની બુદ્ધિના સહાયથી આ વીંટીને ગ્રહણ કરીને પહેરે તેને હું અડધું રાજ્ય અને મુખ્યમંત્રિની મુદ્રિકા (પદ્ગી) આપીશ." આમ કહીને કુવા ઉપર પોતાના સેવકોને બેસારીને તેમને કહી ગયો કે, "જે માણસ કાંઠા ઉપર રહીને એ વીંટીને કાઢીને પહેરે તેને મ્હારી પાસે જાહેર કરવો. (તેડી લાવવો કોઇ મંત્રી પ્રમુખ પણ એમ કરી શકે તો તે પણ મને કહેવું' સર્વ મંત્રીએ. કુવા ઉપર રહ્યા થકા મુદ્રા જોઇ જોઇને ખેદ પામ્યા અને કહેવા લાગ્યા કે "રાજાએ આપણને કષ્ટ ને અર્થે આ એક ઢોઢેરો માંડયો છે." પછી ગામના લોકે આવ્યા, તેઓએ પણ વીંટી પહેરવા માટે વૃથા મેહેતન કરી.

હવે શ્રેણિક કુમાર સુનંદાને મુકીને અહિં આવ્યો, ત્યાં પાછળ, તેણીને પુત્ર અવતર્યો, તેનું અભયકુમાર એવું નામ પાડયું. તે મ્હોટો થયો ત્યારે તેને નિશાળે મુકયો, ત્યાં તે પંડિત પાસે બહુ શાસ્ત્ર શિખ્યો. એક વખત નિશાળનાં નિશાળીઆઓ વચ્ચે તકરાર થતા કાઈએ તેને કહ્યું.—"તું તો ન બાપો (બાપ વગરનો) છે." તે ઉપરથી ઘેર આવીને અભયે વીલે મોઢે માતાને પોતાના પિતાનું સ્વરૂપ પૂછયું; ત્યારે માતાએ કહ્યું, "હુ કંઇ જાણતી નથી. અહિં આવી મને પરણીને તું મ્હારા ગર્ભમાં આવ્યા પછી ઓચિંતા વિદેશ ગયા છે." એ સાંભળીને અભયકુમારે પૂછયું. "જયારે એ ગયા, ત્યારે તને કંઈ કહી ગયા છે? કંઈ બતાવી ગયા છે? કે, તને કંઈ અક્ષર પ્રમુખ લખી આપી ગયા છે? માતાએ ઉત્તર આપ્યો કે, "ગયા ત્યારે આ ચિત્રશાળાના ભારવટિઆ ઉપર અક્ષરો લખી ગયા છે," તે ઉપરથી એ અક્ષરો કુમારે જઇને વાંચ્યા. પિતાના સ્વરૂપથી તે જાણીતો થયો અને હર્ષિત મને માતા પાસે આવી કહેવા લાગ્યો.—"મેં મારા પિતાનું સ્વરૂપ જાણ્યું છે, જ્યાં તે તે ત્યાં હું જઉં છું." માતાએ પણ સાથે આવવાનું કહ્યું. છે ઉપરથી વૃદ્ધમાતામહ

(દાદી) તથા પિતામહ (દાદા)ની રજા લેઇને તે પોતાની માતાની સાથે રાજગૃહિ સમીપે ચાલ્યો. કેટલીક ભૂમિ ઉલ્લંઘન કરીને રાજગૃહિના ઉદ્યાનમાં આવીને પોતાની માતાને ત્યાં મુકીને તે પેલા કુવા પાસે આવ્યો.

ત્યાં લોકોએ તેને કહ્યું.—"કુવા ઉપર ઉભા રહીને જે એની અંદર રહેલી મુદ્રાનું ગ્રહણ કરે, તેને રાજા અર્દ્ધ રાજ્ય અને પ્રધાનની પદ્વી આપવાનો છે." એ સાંભળીને અભયકુમારે કહ્યું.—"જેની શક્તિ હોય તે અજમાવી લ્યો અને મુદ્રિકા પહેરો; પાછળથી વળી કહેશો કે એમ તો અમે પણ કરત." ત્યારે સર્વ લોકોએ કહ્યું.—"તુજ પહેર." તે ઉપરથી અભયકુમારે લીલું છાણ લાવીને તે મુદ્રિકા ઉપર નાંખ્યું, અને તેની ઉપર ઘણો અગ્નિ ફેંક્યો, એમ કરીને પેલું છાણ ચાર ઘડિમાં સુકવી નાંખ્યુ. (જેમાં મુદ્રિકા પણ ચોટી ગઇ) પછી પાસેના કુવામાંથી નીકવાટે આ કુવામાં પાણી આણ્યું. તે પાણીથી કુવો કાંઠા સુધી ભરાઈ ગયો; એટલે છાણું (સુકાઇ ગએલું છાણ) ઉપર તરી આવ્યું, તેમાં મુદ્રિકા હતી તે કાઢીને તેણે પહેરી. આ વાત શ્રેણિક રાજાએ જાણી ત્યારે તે બહુ હર્ષ પામ્યો અને ત્યાં આવ્યો; એવા આકૃતિમાન કુમારને દેખીને પ્રમોદ પામ્યો. તેને પુછ્યું-"તું કયાંથી આવ્યો?" ત્યારે તેણે કહ્યું-" હું. બેન્નાતટ નગરથી આવું છું." "તું કોનો પુત્ર છે?" " હુંપ્રજાપાળ (રાજાનો) પુત્ર છું." રાજાએ પુછ્યું-" તે નગરને વિષે ધનશેઠની પુત્રી વિષે તું કંઈ જાણે છે?" ત્યારે કુમારે કહ્યું.-તેણીને એક પુત્ર થયો છે, તેનું અભયકુમાર એવું નામ રાખ્યું છે. " " તે કેટલા વર્ષનો હશે?' "ઉમરે મ્હારા જેવડોજ અને રૂપમાં પણ મ્હારા તુલ્યજ છે." ત્હારે તેનો આવો પરિચય કયાંથી? " મ્હારે અને તેને બહુ મત્રી થઈ છે તેથી તેના વિના હું ક્ષણ પણ રહી શકતો નથી." "ત્યારે તું તેને મુકી અહિં કેમ આવ્યો ? " "હું તેની સાથેજ અહિં આવ્યો છું." "ત્યારે તે કયાં છે?" "તે અને તેની માતા આ પાસેનાજ ઉદ્યાનમાં છે. " આ ઉપરથી

રાજા તેને આગળ કરીને પાછળ પાછળ ચાલ્યો. ત્યારે લોકો કહેવા લાગ્યા.—"ન્હાનો છતાં પણ એ રાજાને લઇ જાય છે."

હવે રાજા ત્યાં જઇને પ્રિયાને હર્ષ સહિત ભેટયો; ભેટીને કહ્યું.—"હે પ્રિય! આપણો પુત્ર કયાં છે?" ત્યારે તેણીએ કહ્યું.—"આ રહ્યો આ પુત્ર!" એમ કહીને તેને બતાવ્યો. એટલે રાજાએ કહ્યું—"હે પુત્ર! તું અત્યાર સુધી આવું જુઠું કેમ બોલ્યો?" અભયે કહ્યું—"હું તો સદા માતાના હૃદયમાં વસું છું તેથી એવું બોલ્યો." પછી રાજાએ તેને ખોળામાં બેસાર્યો; પછી નગરમાંથી પટ્ટહસ્તિ મંગાવીને તેના ઉપર સ્ત્રી તથા પુત્રને બેસારીને મહોત્સવ પુર્વક તેમને નગરમાં પ્રવેશ કરાવ્યો અને પોતાના આવાસ પ્રત્યે લઈ ગયો. પછી રાજાએ સર્વ બુદ્ધિનિધાન એવા પોતાના પુત્ર અભયકુમારને મુખ્ય મંત્રીની પદ્વી આપી. પછી તેણે તેની બુદ્ધિને યોગે બહુ દેશ ઉપર વિજય મેળવ્યો.

એકદા દેવ, સાધુ અને સાધ્વીઓએ યુક્ત એવા શ્રી મહાવીર પ્રભુના સમવસરણમાં એક શાંત, કૃશ અંગવાળા અને ઇંદ્રિયો ઉપર નિગ્રહવાળા એવા મહરષિને જોઇને અભયકુમારે પ્રશ્ન કર્યો કે, "હે પ્રભુ! આ સાક્ષાત્ દેખાય છે તે કોણ સાધુ છે?" વીર પ્રભુએ કહ્યું—"પુર્વ દિશામાં વીતભય નામનું સ્વર્ગ સમાન નગર છે, તેમાં ઉદાયન નામનો રાજા હતો; તે પ્રજાને ન્યાય માર્ગે પાળતો હતો. એકાદા અમે ત્યાં વિહાર કરતા કરતા સમવ સર્યા, એટલે, દેવોએ સમવસરણ રચ્યું; ત્યાં એ નગરનો રાજા અમારો ઉપદેશ સાંભળવાને આવ્યો. કહ્યું છે કે,—"જેઓને શાશ્વત ધર્મ અને દર્શન રહેલું છે, તેઓનું મંદિર લક્ષ્મી કદિ પણ ત્યજી દેતી નથી. અર્થાત્ લક્ષ્મી ત્યાં સદા વાસ કરે છે. હે વિશ્વાધિપતિ! ધર્મના પ્રસાદથી મનુષ્ય ઉત્તરોત્તર સુખ પામે છે; પણ જે મોહાંધ પ્રાણી કદાપિ ધર્મને સંભારતો નથી, તે કૃતઘ્ન જાણવો. ધર્મ સાંભળીએ અથવા દ્રષ્ટિએ દેખીએ, કરીએ અથવા કરાવીએ અથવા અનુમોદીએ તો હે રાજેંદ્ર! તે સાત કુળ સુધી પવિત્ર કરે છે. પંડિત પુરૂષે એ ધર્મ સદા આચરવો; કાર-

ણ કે, તે પરમ બાંધવસમાન છે, અને હમેશાં લક્ષ્મીયુક્ત વંછિત સિદ્ધિઓ આપે છે. વળી સંસારમાં સર્વ ઠેકાણે દુ:ખજ છે. તે ઉપર કહ્યું છે કે:-માણસને સ્રીની કુક્ષિને વિષે પણ દુ:ખ છે, ગર્ભાવાસમાં પણ દુ:ખ છે, બાળપણમાં પણ અજ્ઞાન શરીર તથા સ્રીના સ્તનનું દુધ પીવું એ આદિ દુ:ખ છે, તરૂણ અવસ્થામાં પણ વિરહ વિગેરેનું દુ:ખ છે, વૃદ્ધાવસ્થા પણ અસાર છે; આ પ્રમાણે હે મનુષ્યો ! સંસારમાં દુ:ખજ છે. કંઇ પણ સુખ હોય તો કહો ? વળી સંધ્યાસમયના રંગ, પાણીના પરપોટા અને ડાભના અગ્ર ભાગ ઉપર રહેલા પાણીના બિંદુ જેવા જીવિત છતે અને નદીના વેગ સમાન યૌવન છતે પણ હે પાપજીવ! તું બોધ પામતો નથી એ શું ? "

આવાં આવાં અમારા મુખથી ઉપદેશનાં વચનો સાંભળવાથી જેનું મન પ્રથમથીજ વૈરાગ્યની વાસનાવાળું હતું, એવા ઉદાયન રાજાને વધારે વૈરાગ્ય થયો, તેથી તેણે પ્રભાવતિ સ્રીની કુક્ષિએ જન્મ પામેલો પોતાના કેશવ નામના પુત્રને રાજ્યગાદી સોંપીને દીક્ષા ગ્રહણ કરી. તે આજ ભવને વિષે કર્મ ક્ષય કરી. ને મોક્ષ પામશે." એ સાંભળીને અભયકુમારે કહ્યું.-" હે પ્રભો! બીજો કયો રાજર્ષિ મુક્તિ પ્રાપ્ત કરશે?" ત્યારે પ્રભુએ કહ્યું.-" છેલ્લો રાજર્ષિ કેવળી ઉદાયનજ. "

આ સાંભળીને પ્રભુને વંદન કરીને અભયકુમારે ઘેર જઈ શ્રેણિક રાજાને કહ્યું.-"હે પિતા ! મને દીક્ષા લેવાને રજા આપો કે, હું સર્વ કર્મનો ક્ષય કરીને મોક્ષ પામું. " ત્યારે શ્રેણિકે કહ્યું. દીક્ષા લેવાનો અવસર તો મ્હારે છે, ત્હારે તો હમણાં રાજ્ય કરવાનો વખત છે; તને આવો વિચાર ક્યાંથી થયો ? તુંજ મ્હારૂં રાજ્ય વધારવાને સમર્થ છે." અભયકુમારે કહ્યું.— " હે પિતા ! આપનો પુત્ર થઇને જો દીક્ષા ન ગ્રહણ કરૂં તો હું દુર્ભાગ્યવાન કહેવાઉં; માટે કૃપા કરીને મને દીક્ષા અપાવો." ભુપતિએ કહ્યું.-" હે વત્સ ! જ્યારે હું ક્રોધે કરીને તને એમ કહું કે, "જતો રહે, ત્હારૂં મુખ મને બતાવીશ નહીં." ત્યારે તું

ભલે વ્રત આદરજે." પિતાના આ વચન સાથે સમ્મત થઇ અર્થાત્ પિતાનું આ વચન કબુલ રાખી અભયકુમાર પિતાને નમીને પોતાને સ્થાનકે ગયો; ત્યાં જઇ તે વિચારવા લાગ્યો. " જેવી રીતે વજ્રથી વજ્ર વીંધાય, તેવી રીતે મ્હારી બુદ્ધિવડે મ્હારે રાજાની બુદ્ધિ વીંધવી છે. જેમ વજ્ર વજ્રથી વીંધી શકાય છે, તેમ આ રાજાની બુદ્ધિ મ્હારી બુદ્ધિવડેજ વીંધી શકાશે." આમ વિચાર કરીને બુદ્ધિમાન એવો અભયકુમાર નિરંતર અત્યંત ભક્તિવડે પિતાની સેવા કરવા લાગ્યો.

એકાદા અત્યંત સીત (તાઢ) પડવા લાગી, ત્યારે લોકો બહુ દુઃખી થવા લાગ્યા. જે માટે રાત્રીને વિષે મનુષ્ય થકી, સંધ્યા સમયે અગ્નિ થકી અને દિવસને વખતે સુર્ય (તડકા) થી શીત નાશ પામે છે. "તાઢ આવી" એમ માણસો બોલતાં છતાં અગ્નિ અતિસય વલ્લભ લાગ્યો, બાળકોનું માન્યપણું થવા લાગ્યું, મસ્તકના દોષો (રોગ) વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યા, બાગમાં નિરંતર સુગંધદાર પુષ્પો પાંચ છની સંખ્યામાં અર્થાત થોડાં દેખાવા લાગ્યાં. અથવા બીજો અર્થ—કળિયુગને વિષે મનુષ્યોને જાડય પણું (મુર્ખાઇ) પ્રગટ થએ છતે ચાડીઆઓ અત્યંત વલ્લભ થવા લાગ્યા, ખેદ થાય છે કે, અજ્ઞાનીઓનું માન્યપણું થવા લાગ્યું? ઉંચ માણસોમાં દોષો વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યા અને પૃથ્વીમાં નિરંતર આનંદ આપનાર સજ્જનો પાંચ છ અર્થાત થોડા દેખાવા લાગ્યા. એ પ્રકારે હમણા આ કળિયુગ શિયાળાની તુલ્યતાને પામ્યો છે; તેવામાં શ્રીવીર પ્રભુ રાજગૃહી નગરીની સમીપે આવીને સમવસર્યા. શ્રેણિક રાજા ચિલ્લણા રાણી સહિત ત્યાં જઇને તેમને નમસ્કાર કરીને ધર્મ સાંભળી પાછો વળ્યો; રસ્તે નદીને તીરે તેમણે એક શાંત અને દાંત (ઇંદ્રિય દમન) એવા એક સાધુને કાર્યોત્સર્ગે રહેલા જોયા, તેમને તેમણે વાંદ્યા અને સ્તુતી કરી; પછી ઘેર આવ્યા રાજાએ જીનપુજા કરીને ભોજન કર્યું, રાત્રીએ શ્રેણિકને નિંદ્રા આવી ગઇ. ચેલણા રાણી જાગી તેથી તે પેલા સાધુને સંભારી સંભારીને બોલવા

લાગી. " આવી આવી જીવિતને અને પ્રાણને હરનારી એવી તાઢ પડે છે, તો અત્યારે એનું શું થતું હશે?" પ્રિયાનાં આવાં વચનો શ્રેણિકે અચાનક જાગી જઇને સાંભળ્યાં. તેથી તેણે વિચાર્યું કે, " આ મ્હારી સ્ત્રી જરૂર વ્યભિચારિણી છે. મ્હારા કરતાં કોઇ બીજો પુરૂષ તેણીને વધારે વ્હાલો છે, તેમાં કાંઇ સંદેહ જેવું નથી. "

રાજા આમ ચિંતવન કરે છે, એટલામાં સુર્ય ઉદય પામ્યો. પ્રભાતે અભયકુમારને રાજાએ તેડાવ્યો ને તેને કહ્યું. " મ્હારૂં અંત:પુર દુરાચારી છે, માટે તેને તુરત બાળી નાંખો. એ કાર્યમાં (અંત:પુર નાશ પામશે, એમ વિચારી) વિલંબ ન કરવો." અભયકુમારે વિચાર્યું કે, " રાજાનો અભિપ્રાય શો છે? તે બરોબર રીતે સમજાતો નથી." તો પણ તેણે પિતાને " આપનું વચન પ્રમાણ કરૂં છું." એમ કહ્યું.

પછી શ્રેણિક તો સવારે વીર પ્રભુ પાસે ગયો, ત્યાં ઉપદેશ સાંભળ્યાં પછી પુછ્યું કે " હે પ્રભો ! મ્હારી સર્વે સ્ત્રીયો સતી હશે કે અસતી?" ભગવાને ઉત્તર આપ્યો કે, " ચિલ્લણા વિગેરે સર્વે રાણીયો સતી છે. " આ સાંભળીને તે તુરતજ પ્રભુ પાસેથી પાછો વળ્યો.

અહિં અભયકુમારે વિચાર્યું કે, " મ્હારા પિતાએ મને આદેશ તો કર્યો છે, પણ સહસા કરેલું કાર્ય ખેદ પમાડે છે. " એમ ધારીને કેટલાક ઘરમાંથી વસ્તુ પ્રમુખ કાઢી લઇને તે ઘરો બાળી નાંખ્યાં. ત્યાંથી તે સમવસરણ જવા નિકળ્યો. માર્ગમાં શ્રેણિક મળ્યા. તેમણે પુછ્યું. " તેં શું કર્યું?" ત્યારે અભયકુમારે કહ્યું. "મેં આપના કહેવા પ્રમાણે કર્યું છે. " તે ઉપરથી શ્રેણિકે તેને કહ્યું. "અહિંથી જતો રહે, ત્હારૂં મુખ ન બતાવ. એમ વગર વિચાર્યું કાર્ય કોણ કરે?" પણ અભયકુમારે તો " પિતાનું વચન પ્રમાણ" એમ કહીને શ્રી વીર પ્રભુની પાસે જઇને દિક્ષા અંગીકાર કરી.

હવે શ્રેણિકે ઘર જઇને ઉજડ ઘર બળતાં દેખીને વિચાર્યું કે

"તેણે મને છળ કપટથી છેતર્યો છે, ને તેને જરૂર દીક્ષા લીધી હશે." એટલે તે તુરત મુઠીવાળીને દોડતો દોડતો સમવરસણમાં ગયો. ત્યાં તેણે જોયું તો અભયકુમારે દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી ! તેથી તેણે કહ્યું. "તમે મને છેતર્યો છે." એમ કહીને તેને ચરણે નમીને તથા ખમાવીને ઘરપ્રત્યે પાછો આવ્યો ત્યાર પછી અભયકુમારે વીર પ્રભુ પાસે બહુ તપશ્ચર્યા કરી કર્મને છેદી અનુત્તર વિમાનમાં તેત્રીશ સાગરને આઉખે દેવ થયા. ત્યાંથી ચયવી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ઉત્તમકુળે અવતાર પામી સુગુરૂ સમીપે દીક્ષા અંગીકાર કરી આઠ કર્મને ખમાવીને મોક્ષગતિને પામશે.

ઇતિ અભયકુમારની કથા સમાપ્ત.

નિયમ પાળવા વિષે.

कान-कठीयारानी कथा.

સૂર્ય ખરેખરો તપ્યો હતો, ચારે તરફથી ઉની નાશકારક લુ આવતી હતી, તૃષાતુર પ્રાણી પાણી વિના તરફડીયાં મારતા હતા, ધરતી ધખી જતી હતી, અને લોકો તાપથી બુમો પાડી ઘર બહાર નિકળતા નહોતા.

એવા સમયમાં એક દુઃખી માણસ રણ વગડામાં લાકડાં કાપતો હતો; આ માણસને પેહેરવા અંગરખું પણ નહોતું, વેજાનો ચૌદ ઠેકાણેથી ચીરાએલો ચોરણો પેહેરેલો હતો, માથે બાંધવાની ચાર હાથના ચાહરડાની આવાળી હતી હાથમાં કુહાડો લઈ પોતાનું જેટલું બળ હતુ તેટલું લાકડાં કાપવામાં અજમાવતો હતો, શરીરમાંથી પરસેવાનાં ટીપાં પડતાં હતાં, તેનું શરીર કાળુ પડી ચામડી કઠણ થઇ ગયેલી હતી, માથાપર તાલ પડેલી હતી, અને જોડા વગર પગ તો પથ્થર જેવા બની ગયા હતા.

થોડી વાર લાકડાં કાપ્યા પછી તેની ભારી બાંધી પોતાના માથે મુકી ચાલવા માંડયું. ચાલતાં ચાલતાં ઉંડા નિસાસા સાથે બોલ્યો:—"અરે! ભગવાન્! જો આ ભારીના સાત પૈસા નહીં ઉપજે તો રાંડ ઘરમાં ઠરવા દેશે નહીં, અને આજે અપવાસ કરવો પડશે. માટે લાવ બે લાકડાં વધારે લેતો જાઉં." એમ બોલી વળી તે પાછો વળ્યો, અને ભારી નિચે નાંખી વળી બીજાં લાકડાં કાપ્યાં, અને ભારી બાંધી આ દુઃખી માણસ ખરેબપોરે ધખધખતી ધરતી ઉપર પોતાનાં પગલાં મુકતો ઉતાવળે પોતાના શેહેરની ભાગોળ તરફ ચાલ્યો.

અહો! પુન્યનો પ્રભાવ કેવો સુખદ છે, પુન્યવંત પુરૂષો આ પૃથ્વીમાં કેવું સુખ ભોગવે છે, ત્યારે અપુન્યાના દુઃખનો આરો નથી. એક માણસ પુન્યના પ્રભાવે કરી અનંત સાહેબી

અને સુખ ભોગવે છે, ત્યારે બીજો પુન્ય વગરનો પ્રાણી મહા કષ્ટે પણ પોતાની ઓઝરી ભરી શકતો નથી. કહ્યું છે કઃ—'પુન્યનાં ફળ મીઠાં છે.' એ વાકય ખરેખરૂં છે.

વાંચનાર ! આ દુઃખી કઠીયારાને પોતાના ઉદર અર્થે અતિ કષ્ટ સહન કરવું પડતું હતું, પણ તેણે એક અચ્છો નિયમ પકડયો હતો કે, હમેશાં પોતાના ભારાના સાત પૈસા ઉપજાવી, તેમાંથી ત્રણ પૈસા ધરમાદામાં વાપરી, બાકી રહેલા ચાર પૈસાની જાર બાજરીની જાડી પાતળી રાબડી ઉકાળી પોતાના કુટુંબનો નિરવાહ ચલાવતો હતો; પોતે ભુખ્યો રહે તો ભલે. પણ પોતાના ઠરાવ મુજબ ધરમાદા કરવા કદિ પણ ચુકતો નહોતો. ગરીબ અપંગ અને ભુખ્યાં જીવડાંઓને તે બે પૈસાનું ખવરાવી સંતોષ તથા આનંદ પામતો હતો.

આમ કેટલોક કાળ વિત્યા પછી એક દિવસ તે કઠિયારો લાકડાં કાપવા જતો હતો, એવામાં એક મુનિરાજ વગડાની ધખધખતી રેતીપર ઉઘાડા શરીરે તપશ્ચર્યા કરતા હતા; આ મુનિની મહાન્ તપશ્ચર્યા જોઇ તે કઠિયારો મુનિરાજ આગળ ગયો, તેમને બે હાથ જોડી પગે લાગ્યો, અને તેમની આગળ બેઠો; તે વખતે મુનિરાજે તે કઠિયારાની હાલત પુછી. તે સાંભળી તેને મુનિરાજે ઉપદેશ કીધો કેઃ—"હે કઠિયારા ! આ ભવ આવી રીતે દુઃખમાં કાઢવો પડે છે, તેનું કારણ માત્ર પરભવનાં કરેલાં પાપ છે. જો પરભવ સારી કરણી નથી કરી તો આ ભવ દુઃખ ભોગવવાં પડે છે, અને જ્યારે આ ભવ પણ સારી કરણી નથી થતી ત્યારે પરભવ એથી પણ વિશેષ સંકટ ભોગવવાં પડશે એમાં જરા પણ સંશય નથી. 'કરણી એવી પાર ઉતરણી' એ કહેવત ખરેખરી છે. માટે રે ભવ્ય જીવ ! મારે કહેવાનું કે તમે લીલાં લાકડાં કાપો છો તે મહા પાપ બાંધો છો, લીલોતરીમાં અનંતા જીવ હોય છે, માટે તે કાર્ય નહીં કરવું. પોતાના પોષણ અર્થે મેહેનત અને મથન કરવું પડેછે એ વાત ખરી, પણ તે મેહેનત અને મથન પાપ ન થાય તેવી રીતે કરવું, જેથી ક-

રી આપણા આત્માનું કલ્યાણ થાય.” મુનિરાજનો ઉપદેશ પેલા કઠિયારાને ખરેખરો લાગ્યો, તેજ વખત તેણે મુનિ મહારાજ આગળ લીલાં લાકડાં નહીં કાપવા માટે બાધા લીધી, ને મુનિ મહારાજને પગે પડી પોતાને કામે પરવર્યો.

હવે પેલા કઠિયારાને આગળ જે થોડી મેહેનતે લાકડાં મળતાં હતાં, તે હવે મોટી મેહેનતે મળવા લાગ્યાં; કેમકે સુકાં લાકડાં શોધવા માટે વગડામાં ઠાર ઠાર રખડવાનું થયું. એમ અપાર પરિશ્રમ વેઠી પોતે લીધેલા નિયમ પ્રમાણે સુકાં લાકડાં વેચી તેમાંથી પણ ધરમાદા કરવા ચુકે નહીં.

એક દિવસને સમે સ્વર્ગમાં ઈંદ્ર મહારાજ કચેરી ભરી બિરાજ્યા છે, તેમની આગળ નાના મોટા દેવો પોતાની યોગ્યતા પ્રમાણે બેઠેલા છે; તે વખતે મૃત્યુલોકના માનવીની વાત ચાલે છે, તેમાં એક દેવે કહ્યું કે:—“હાલમાં મૃત્યુલોકમાં એક કઠિયારો મહા દુઃખ સહન કરી જે નિયમ પાળે છે, તેવો નિયમ બીજો કોઈ પાળતો નથી. જેને લીલાં લાંકડાં કાપવાની બાધા છે, અને સુકાં લાકડાં કાપી તેમાંથી હમેશાં ત્રણ પૈસા ધરમાદા ખાતે વાપરે છે. પોતાના માથે ગમે તેટલું સંકટ પડે તે ખમીને પણ ધરમાદો કરવા ચુકતો નથી. તેમ કદિપણ લીલાં લાકડાં કાપતો નથી.” આવાં એક કઠિયારાનાં વખાણ સાંભળી બીજા દેવને તેની અદેખાઇ આવી, તેથી તેણે તે દુઃખી કઠિયારાની શક્તિ જોવા ઈંદ્ર મહારાજની રજા લીધી.

હવે કઠિયારો લાકડાં કાપવા વગડામાં ગયો છે, તે વખત પેલા દેવે એવી લીલા કરી કે સઘળાં લાકડાં લીલાં બનાવી દીધાં. કઠિયારે બહુ રખડયો-રઝળ્યો અને અંતે થાકીને એક જગ્યા પર બેઠો. કોઇ જગ્યાએથી એક કકડો પણ સુકું લાકડું તેને મળ્યું નહીં, તેથી તે દિવસ તે બાપડો ભૂખ્યો, તરસ્યો વગડામાં પડી રહ્યો. વળી બીજે દિવસ પાછું મથન કરવા માંડયું, પણ પત્તો કયાંથી ખાય? આમ ત્રણ દિવસ તેણે મહા કષ્ટે કાઢયા. પણ એવા બારીક વખતે અનેક દુઃખ તન, મનપર આવી પડવા છ

તાં તેણે પોતાના નિયમમાં રજમાત્ર પણ ફેરફાર કીધો નહીં. લાંઘણો કરી પણ લીલાં લાકડાં કાપ્યાં નહીં. વાહ ! કઠિયારા ! ભલે તું અત્યારે ગરીબાઇથી દુઃખ ભોગવે છે, પણ તારો સદ્‌ગતિમાં આગમીકકાળે વાસ થશે; એમ તે વખત ખાત્રી થઇ ચુકતી હતી. પ્રિય વાંચનાર ! ભુખ બહુ ભુંડી વસ્તુ છે, પેટ માટે લોકો બહુ અઘોર પાપ કરે છે, ઓઝરી ભરવાને અર્થે અનેક જાતની ચોરી, ચુગલી અને કપટ કરે છે, તે એટલે સુધી કે અનાર્ય દેશમાં ભુખના દુઃખે મનુષ્ય જેવી ઉત્તમ જાત પણ પોતાના પ્યારા પુત્રનો ભક્ષ કરે છે ! ! આહા ! ભુંડી ભુખથી કેવી રીતનાં અઘટિત કાર્યો બને છે; ભુખથી માણસો માટી ખાય છે, પાંદડાં કરડે છે, અને અડબાઉ વનસ્પતીનો આહાર કરે છે, તો રંગ છે આ કઠિયારાને ! કે જેના હાથમાં એક સબળ ઉપાય હતો, જો તેણે સુકાંને બદલે લીલાં લાકડાં કાપ્યાં હોત તો કદિ પણ તે ત્રણ લાંઘણ ખેંચત નહીં, પણ જે માણસ ધર્મી અને દૃઢ શ્રદ્ધાવાળો છે, તે સેંકડો સંકટો સહન કરીને પણ પોતાનો નિયમ પાળે છે.

હવે પેલો દેવ પૃથ્વીપર કઠિયારા આગળ આવી ઉભો રહ્યો. તેણે કઠિયારાને કહ્યું:—"હે માણસ ! તું આ વગડામાં અરા અપોરનો કેમ રખડે છે ?" કઠિયારે ઉત્તર આપ્યો:—"ભાઇ ! હું સુકાં લાકડાં કાપવા ત્રણ દિવસ થયાં આ વનમાં ભટકું છું, પણ કયાંઇ પત્તો ખાતો નથી." એ વાકય સાંભળી દેવે પોતાની લીલા જુદી કરી, તેણે કઠિયારાને બીજી તરફ આંગળી કરી કહ્યું:—'જો પેલું ઝાડ સુકું છે.' કઠિયારે નજર કરી તો તેને સુકું માલમ પડયું, એટલે તુરત તેમાંથી લાકડાં કાપવાં શરૂ કર્યાં. આ વખતે દેવે કહ્યું—'હે કઠિયારા ! માગ, માગ.' કઠિયારો કહેઃ—મારે કાંઇ જોઇતું નથી. માત્ર મારો નિયમ હમેશ પળાય એવો આશિર્વાદ જોઇએ છીએ. પછી તે દેવે પોતાના હાથમાં કુહાડો લઈ તે કઠિયારાને થોડા લાકડાના કકડા કાપી આપી કહ્યું કે:—"આ લાકડાનો એક ઢાલીઓ ઘડજે, અને તેને

ચાર પાયે ચાર શોભાયમાન પૂતળીઓ મુકજે. પછી તે ઢાલીઓ વેચવા જજે, અને જે સવાલાખ રૂપિઆ આપે તેને આપજે,"

દેવનાં આ વાકયો સાંભળી કઠિયારો ખુશી થયો, તેણુ સઘળાં લાકડાં ઉપાડી ઘર તરફ લીધાં, જયાં ઘરના ઉમરામાં પગ મુકે છે, ત્યાં તો તેની વિફરાએલી વહુએ ફુંફરાટો કીધો. "આજ ત્રણ દિવસ સુધી કયાં પધાર્યા હતા? ખાવાને ખોરી જાર ન મળે અને પીટયાના પડારાનો પાર નહીં. રાંડતો ભાંયણો એં-ચ્યાજ કરે, પણ રડયાને તેની પીડા છે?" આવી રીતે બે ચાર પ્રભાતિયાં સંભળાવ્યાં, પણ શાંત કઠિયારો કાંઇપણ બોલ્યો નહીં, તેણે ધિરજથી સઘળું સહન કરી લીધું, ને જરા પાણી પી ઢોલીયાનાં લાકડાં મુકી બાકીનાં લાકડાં લઇ વેચવા ચાલ્યો. ધારા મુજબ ત્રણ પૈસા ઘરમાહ્યમાં વાપરી બાકીના ચાર પૈસાની જાર લાવી પોતાની સ્રીને આપીને જે મળ્યું તે ખાઇ લીધું.

હવે કઠિયારો હમેશાં નવરાશને વખતે પેલાં લાકડાંનો ઢોલીયો ઘડે, તેને જેટલી બને તેટલી કારીગરીથી શોભાયમાન કરવા માંડયો. લગભગ એક માસે તે ઢાલીઓ તૈયાર કર્યો.

ઢાલીયો તૈયાર થઇ રહ્યો એટલે તેણુ તેની બાયડીને નમ્રતાથી જણાવ્યું કે તમારે આ ઢાલીયો લઇ બજારમાં વેચવા જવું, અને જે સવાલાખ રૂપિયા આપે તેને આપવો. આ વાત સાંભળી તેની સ્રી હસી, અને પોતાના પતિને અજ્ઞાન ઠરાવી મશ્કરી કરી કે તારા કપાળમાં સવાલાખ ડામ પણ નહીં તાણ્યા. કઠિયારે આજીજીથી ફરી કહ્યું કેઃ-ભલી થઇને મારૂં કહ્યું માન, અને તું વેચવા જા. તેનો સવાલાખ રૂપિયા આપે એવો ગ્રાહક મળી આવશે.

પછી કઠિયારાની સ્રી હમેશાં તે ઢાલીયો લઇ બજારમાં જવા લાગી, અને જે માગે તેની આગળ સવાલાખ રૂપિયાની કીંમત કરવા માંડી, તેથી કરી લોકોમાં આશ્ચર્ય વધ્યું. ઠાર ઠાર તે વાત ચરચાવા લાગી, અને અંતે તે વાતની શેહેરના ગુણવંત રાજાને

ખબર પડી; તેવારે રાજાએ વિચાર કર્યો કે જે ઢોલીયાની સવા લાખ રૂપિયાની કિંમત થાય છે, તે ઢોલીયો તેટલા ફાયદાવાળો હોવો જોઇએ; કેમકે એવા ફાયદા વગર વેચનારના મ્હોડામાંથી સવાલાખનો આંકડો નિકળે નહીં.

હવે અધિરાજે અનુચરને વરધી આપી કે અમાત્યને કહો કે સવાલાખ રૂપિઆ આપી ઢોલીયો ખરીદ કરે. આશ્ચર્ય પામતા અનુચરે અધિરાજનો હુકમ અમાત્યને કહી સંભળાવ્યો. અમાત્યે માણેકચોકની ગુજરીમાં જઈ તે બાઇને કહ્યું:-"બાઈ ! તારો ઢોલીયો સવાલાખ રૂપિએ રાજાએ ખરીદ્યો છે, માટે ઢોલીયો અમારે સ્વાધીન કર; અને રૂપિયા તારે ત્યાં આપવા રાજાના સેવકો હમણાં આવે છે, માટે તું તારા ઘરે હાજર રહે." કઠિયારીએ ઢોલીયો અમાત્યને સોંપ્યો, ને હરખાતી હરખાતી ઉતાવળે પોતાના ઘર ભણી ચાલી.

ઘરે જઇ પોતાના ધણી પ્રતે બોલી:-"મારા વાહાલા! વારી જાઉં તારા નામ ઉપરથી ! ! રૂપીયા સવાલાખ આપવા રાજ સેવકો હમણાં આવે છે, મારા ધણી ! તમારૂં કહેવું સાચું પડયું, તમારો ગુણ હવે કદી પણ નહીં ભુલું ! આ પ્રમાણે બોલી હાવભાવ કરવા મંડી ગઇ, સ્વામી માટે ઉનું પાણી મુકી નાવણની તૈયારી કરવા માંડી. આડોશી પાડોશીને ત્યાંથી માગી લાવી શીસ્નાન કરવાના કામકાજમાં રોકાઇ.

અહો ! લક્ષ્મી શી ચીજ છે ! પૈસા માટે માણસ શું નથી કરતા ! જે સ્રી તે કઠિયારાને તેનો રળેલો સુકો રોટલો ખાવા આપવા સો સો વિટંબણા પાડતી, જે સ્રી પોતાના ધણીને ગાળોનાં પ્રભાતિયાં સંભળાવ્યા વિના બીજી પ્રભાત કાઢવા દેતી નહોતી, જે સ્રી મહા મહેનતથી થાકેલા પાકેલા ધણીને કલ્પાંત કરી અનેક કષ્ટો આપતી તેજ સ્રી અત્યારે તેજ ધણીને વહાલામાં વહાલો ગણી ઉપકાર માની ઓશીંગણ થવા લાગી ! ખરેખર પૈસાની બલીહારી છે ! કવિએ કહ્યું છે કે:-'પૈસો એજ પરમેશ્વર' એ કાંઈ ખોટું નથી. જો કે આગ-

બીક કાળે તેથી અસદ્ગતિ થાય છે, ખરી, પણ ચાલતા ભવમાં તો તે પરમેશ્વરરૂપ થઇ પડે છે તેમાં નવાઇ નથી.

ઘડી બેઘડી થઈ એટલામાં રાજસેવકોએ આવી કઠીયારાની સન્મુખ સવાલાખ રૂપિયાની થેલીયો હાજર કરી. કઠિયારી ગાંડી ઘેલી બની ગઇ, તેના મનમાં અનેક તરંગો કરવા લાગી. પણ સુજ્ઞ કઠિયારો આ સઘળી માયા સમજી ગયો તેણે વિચાર કીધો કે મારે એવો નિયમ છે કે રળી લાવેલામાંથી અડધું ધરમાદા ખાતે વાપરવું, પણ હવે તે નિયમ અમલમાં લાવવો મુશ્કેલ પડશે. ' પૈસો પૈસાને વધારે. ' તેમ હમેશ મારી આવક વધતી જશે. અને જો એમ થશે તો વધારે આવકે વધારે ધરમાદા મ્હારાથી થશે નહીં, તેમ આ જે સવાલાખ રૂપિયા મળ્યા છે ને પણ મારી પેદાશ કહેવાય, તે તેમાંથી અરધું ધરમાદામાં વાપરવું જોઇએ. એમ વિચાર બાંધી તેણે અરધી મિલકત ગરીબ ગરબાને દાનમાં દઈ દીધી. તેની કુભાર્યા કળકળવા લાગી ને સ્વામીને શાણી થઈ શિખામણ દેવા લાગી; પણ નિયમિત કઠિયારાએ કાને ધર્યું નહીં, ને પોતાનું વ્રત સાચવ્યું.

હવે કઠિયારાને મુનિરાજનો ઉપદેશ યાદ આવ્યો, મુનિ મહારાજની તપશ્ચર્યા, તેમનો ઉપદેશ, લીલાં લાકડાં કાપવાની બાધા, વગડાની હેરાનગતી, ત્રણ દિવસની લાંઘણ, દેવની લીલા, તેમણે ઢોલીયો કરવાની આપેલી સુચના, તેનું વેચાણ, અને સવાલાખની આવક એ સઘળા વિચાર તેની સમક્ષ આવી હાજર થયા. તેનું મન જ્ઞાનપર ચડયું. તેણે સઘળો સાર ખેંચી મનમાં નક્કી કીધું કે ખાસ કરી સ્થિતિ સુધારવાનું મુખ્ય કારણ મહા મુનિરાજનો અમુલ્ય ઉપદેશ.—મેં એક વ્રત પાળ્યું તેમાં આવડો લાભ થયો, તો ધન્ય છે તે મુનિરાજને ! કે જે અનેક વ્રતો પાળે છે !? વાહ ! મુનિરાજ વાહ ! ! એમ વિચારતાં છેવટ તેનું મન આ સંસારપરથી પાણીના પરપોટાની પેઠ ઉઠી ગયું, તેણે આ સંસાર ખોટો ધારી લીધો, અને પોતાની બાયડીને મિલકત સોંપી પોતે વગડામાં નિકળી

પડયો; કેટલેક દહાડે ધર્મઘોષસુરીનો તેને સમાગમ થયો. ત્યાં મુનિરાજનો ઉપદેશ સાંભળ્યો અને વૈરાગ્યવંત થયો. સાધુપણા માં કેટલાંક કર્મ ખપાવી, આલોવી, પડિકમી. નિંદી નિસલ્ય થઇ સંથારો કરી દેવલોકને વિષે ગયો.

અહો ભવ્ય જીવો ! જુઓ કઠિયારાની કહાણી. એક વૃતમાં તેને કેટલો ફાયદો ! જે સંસારમાં લાકડાં કાપી માંડ માંડ પોતાની ઓજરીનું પુરૂં કરતો હતો, તે દેવલોકમાં અનંત સાહેબી ભોગવવા લાગ્યો. તેને ખમા ખમા કરતી અપ્સરાઓ આસના વાસના કરવા લાગી ! તેની આગળ દેવો ચાકર રૂપે થઇ ગયા ! ! માટે ભાઇઓ ધર્મનો પ્રભાવ સાચો છે.

હવે રાજાએ ઢાલીયો ખરીદ કીધો, ને પોતાના દીવ્ય મહેલમાં મુકાવ્યો. સારૂ મુહુરત જોવરાવી દાસીને ઢાલીયો પાથરવા હુકમ કીધો, દાસીએ મહારાજના મેહેલમાં ઢાલીયો પાથર્યો, અને તેનાપર દશ મણ રૂથી ભરેલ રેશમી ગાદલું પાથરી સફેદ રેશમી ઓછાડ બીછાવી મથાળે તકીઆ ગોઠવ્યા.

વાત એવી બની કે જે દિવસે ઢાલીયો પાથર્યો તે દિવસે રાણી કાંઇ કામ કાજે દાસીઓ સાથે વાતમાં વળગી, વાત કરતાં કરતાં મોડી રાત વહી ગઈ, અને તેને નિંદ્રા આવવાથી ત્યાંજ સુઇ ગઇ; અને રાજાની દિકરી જેની ઉમ્મર ૧૬ વર્ષની હતી, જેને થોડા દિવસ પહેલાં પરણાવી આંણું કરવા પોતાને ત્યાં તેડી હતી, જે ભરજોબનમાં ખીલી જોબનનો નમુનો બની હતી, જે મહા મનોહર હતી, જેની કાન્તિ ચંદ્રના બિંબની પેઠે પ્રકાશ મારતી હતી, તે કુંવરી પોતાના પિતાના ઓરડામાં કાંઇ કારણસર ગઇ; ત્યાં મહારાજાએ ખરીદેલો શોભાયમાન ઢાલીયો જોઈ ઘડીકવાર પોઢવાની તેની વૃતી થઇ, એ વૃત્તિએ તેની આંખ ભારે કીધી, ને ઢાલીયાપર આડે પડખે પડી. પડતાવેંત પોઢી ગઈ. અને મંદમંદ પવનની સુગંધી આવતી લેહેરમાં તેની ઉંઘ આગાઢ થઇ પડી.

વખત થયો ત્યારે રાજા તે ઓરડામાં સુવા આવ્યો, તેણે કુંવરીને પોતાની સ્ત્રી ધારી તેની સાથે સુવાની તૈયારી કીધી;

સત્યમાં અસત્ય જોડાવાની જરા પણ વાર ન્હોતી, નિર્દોષ ચંદ્રપર કાળો પડદો થવાને કાંઇ પણ વિલંબ ન્હોતો; કોમળ હરણી અને શુદ્ધ સિંહને અઘોર અકાર્યમાં પડવાની તૈયારી હતી; હવે તો માત્ર પરમેશ્વરના સહાયતા જોઇતી હતી, હમણાં તો માત્ર તેની લાજ સાચવનાર તેનો ધર્મ હતો, અગર તો કોઈ દેવ હતો. અત્યારે સવાલાખના ઢોલીયાની કિંમત અંકાઈ. આ અકાર્ય, અઘટિત અને અંતઃકરણમાં ભવોભવ સાલે એવું પાપી કામ કરતાં પહેલાં તે ઢોલીયામાંની એક પુતળી ફરફર ફરી—કેટલીકવાર ફરી ખુબ હસી, અને હસ્યા પછી તેને મનુષ્યના જેવી વાચા થઈ, અને તે રાજા પ્રત્યે બોલી.

"હે રાજા ! આજની રાત્રી તને બહુ કઠણ છે, હમણાં તારા ખજાનામાં ચાર ચોર ખાતર પાડવા લાગ્યા છે, અને જો તેની અટકાયત હાલ તુરત નહીં થાય તો તારા ખજાનાની અમુલ્ય ચીજો તે ઉપાડી જશે." આટલું બોલી તે પુતળી એક દમ ખરરર કરતી ઉડી ગઇ. રાજા આશ્ચર્ય પામ્યો, પુતળીને થયેલી વાચા અને તેનું ઉડી જવું જોઇ સાંદાશ્ચર્ય થયો. તુરત પોતાની માનાહી તરવાર હાથ ધરી કડેડાટ કરતાં નિચે ઉતર્યો, અને ખજાનાના પાછલા ભાગમાં ખાતર પાડતાં એક ચોરને ઠેર કર્યો અને બીજા ત્રણને પકડી ચોકીદારને જગાડી ચોરોને તેમના કબજામાં સોંપી રાજા પોતાને બંગલે ચાલ્યો.

પાછી રાજાની નજર પલંગમાં સુતેલી સુંદરી પર ગઇ, તેની આંખમાં કામદેવ પ્રદિપ્ત થયો, તેની રગોમાં કામનો ભુત ભરાયો, તેથી લુગડાં ઝટપટ ઉતારી એકદમ સુવાની તૈયારી કરવા માંડી; અને જ્યાં પગ ઉપાડી પલંગપર મુકવા જાય છે, ત્યાં બીજી પુતળી ખુબ ફરી, રૂર્યા પછી રડી અને રડયા પછી રાજા પ્રત્યે બોલી:—હે રાજન્ ! તારાપર વધારે વિઘ્ન છે, માટે સાવચેત રહેજે તું ચોરને પકડી આ બંગલાપર આવતો હતો તે વખત તેં છેલ્લે પગથીએ તારા પગરખાં ઉતાર્યાં છે, તે પગરખામાં તંબોળી નાગ ભરાયો છે; હમણાં તારો માનીતો

ખાસદાર જાગશે ... તારાં પગરખાં ઉપાડશે તેવો તે નાગ ... ઘરવારમાં પાણુ જશે. માટે હે પ્રજાપ્ર- ... ને જે કે પ્રજાની પાળના કરવી. તેમાં આતો ... તો ખાસદાર આકુલ છે માટે ઝટ સારવાર કર." ... બીજી પુતળી ઉડી ગઇ. આ વચન સાંભળી પાછાં રાજાએ કપડાં પેહેર્યા, તેજ કરતી તરવાર હાથમાં લીધી, અને છેક માળ ઉતર્યો; ઉતરી પોતાના ખાસદારને જગાડયો, અને પોતાનાં પગરખાં લાકડીવતી ઉંધાં કર્યા તો તેમાંથી તંબોળી નાગ નિકળ્યો. આ તમાસો જોઈ રાજાને અચરતી ઉપજી, નાગને ઠેકાણે મુકાવી પાછો કામથી પીડાતો રાજા રસ્તામાંજ પોતાનાં લુગડાં ઉતારતો તાકીદે મહાલયમાં દાખલ થયો.

જેવો પોતાની બદઇચ્છા પાર પાડવાને સંકલ્પ કરે છે, તેવો ત્રીજી પૂતળી ખુબ ફરી, ફર્યા પછી ધુણી, અને ધુણ્યા પછી બોલી:-"હે રાજન્! તારી એક વખત સેવા બજાવવા હું અહિં આવી છું, અને તે સેવા બજાવવાનો અવસર અત્યારેજ પુરો થયો છે. તારી ઘોડા શાળાના છેલ્લા ખંડમાં તારી રેવંત ઘોડી બાંધેલી છે, તે તબેલો હમણાં તુટી પડશે, અને તેથી તારી ઘોડી મરણ પામશે; માટે સારવાર કરવી હોય તો કર." આટલું બોલી તે ત્રીજી પુતળી ઉડી ગઈ. રાજા પાછો પોતાના નગરશાળપર હાથ મુકતો અશ્વશાળામાં ગયો, ત્યાં અશ્વપાલને જગાડી ઘોડી છોડાવી પોતે તે ઉપર હાથ ફેરવ્યો તેવોજ તબેલો તુટી પડયો. ઘોડીને દોરીને બીજા તબેલામાં બંધાવી રાજા પાછો પોતાના બંગલામાં દાખલ થયો. આવી રીતે ત્રણ ભયંકર બનાવ જોવાથી રાજા ... હતો, અને ચોથી તરફ તેની કામવૃત્તિ નિષ્ફળ નિવડવાથી ચિંતાતુર બની જતો હતો. પાછો મહાલયમાં દાખલ થયો કે તુરત ચોથી પુતળી ખુબ ફરી, ફરીને ઉડી ભીંત સાથે પછડાઇ; પછડાયા પછી પોતાના સ્થાનકે બેઠી અને બેઠા પછી બોલી:-"રાજન્! તારી પુત્રીની તપાસ કર." આટલું બોલી તે ચોથી પુતળી પણ ઉડી ગઇ. પુત્રીનું નામ સાંભળી

રાજા દિલગીર થયો, અને નસોનું લોહી ગરમ થઇ ગયું; તેથી મનમાં આવ્યું કે મારી પુત્રીપર અનીતિ થઇ હશે, હમણાં તેણે પોતાની સમશેર જુસ્સાથી પકડી લીધી, આંખો લાલ ચોળ થઈ ગઇ અને પોતાની પુત્રીના ઓરડા તરફ ચાલ્યો; ઓરડામાં જુએ છે તો પુત્રી મળે નહીં. આ દેખાવ જોઇ તેના મનમાં અતિ અફસોસ સાથે જુસ્સો આવ્યો, તેથી હાંક મારી દાસીને હાકલ કરી, ત્યાં સઘળી દાસીઓ જાગી ઉઠી. આ વખત રાણી જે દાસીના સાથમાં ત્યાંજ સુઇ રહ્યાં હતાં તે પણ જાગી ઉઠયાં, અને પોતાના પ્રાણનાથ આગળ આવી બોલ્યાં:-- "મહારાજ ! કેમ અત્યારે અંધારી રાત્રે આપ આવી હાલતમાં કુંવરીના મહેલમાં પધાર્યા છો. મહારાજ કહે:-તમે અહીંયાં ક્યાંથી ? રાણી બોલી:-' પ્રાણનાથ ! હું આંહીજ સુતી છું ' રાજા કહે:-ત્યારે મારા મહાલયમાં કોણ સુતું છે?' રાણી કહે.- " મને ખબર નથી. " પછી રાજા તથા રાણી ત્યાં આવ્યાં, અને તપાસીને જોયું તો કુવરી દેખાઇ. રાણીએ કુંવરીને જગાડી. કુવરી જાગી ઉઠી, અને પોતાને ઉંઘ આવી ગયાનું જણાવ્યું. પછી તે પોતાને બંગલે ગઇ. (રાજાએ રાણીને સઘળી હકીકત કહી અને ખરીદ કરેલ ઢોલીયાની એક લાખ રૂપિઆની ખરી કિંમત આજે થઇ.)

આ કથાનો સાર એ છે કે માણસે હરકોઇ જાતનો નિયમ પ્રાળી ધર્મમાં જીવ રાખવો. એક કઠિયારા જેવો ગરીબ માણસ પોતાના નિયમથી અનંત સાહેબી પામ્યો. માટે આ સંસારના સુખ સંકટમાં નહીં લપટાતાં ધર્મ લાગણી હમેશાં ધ્યાનમાં રાખવી.

ઇતિ કાનકઠિયારાની કથા.

મુનિને દાન દેવા ઉપર.

અંબિકાની કથા.

જેના બે મહિધર એટલે શેત્રુંજય ને ગિરનાર એ બે પર્વત મરતકરૂપ છે, જેની પવિત્ર પૃથ્વિ એ સુરાલયની સુંદરતાનો પરાજય કરી દેવાને પાતાળમાં પલાયન કરાવ્યું છે, ને જેનાતેજસ્વી તીર્થરૂપી મહાસુલ્યનાં નિર્મળ મુક્તાફળ સદા વિજયવંત વર્તે છે, એવા સૌરાષ્ટ્ર દેશના પર્વતઇંદ્ર શ્રી રૈવતાચળની દક્ષિણ દિશાએ ઋદ્ધિમાં કુબેરપુર કલ્પ અને ન્યાયવાન નરનારીયોથી નિવાસીત કુબેરનગર (કોડીનાર) છે. તેની યક્ષા નામની સરિતાના પાણીના બિંદુઓને તથા ફુલની સુગંધના પરમાણુંઓને પ્રસારનાર પવન કદલીપત્રોને પ્રતિદિન કંપાયમાન કરી રહ્યો છે, તેથી નાગરિક નિતંબિનીને પુરૂષોના શરીરનો પ્રસ્વેદ નાશ પામે છે; તે ઉત્તમનગરમાં વિચિત્ર ચિત્ર જોનારાં મનુષ્યોનાં ચક્ષુરૂપી ચંચળ કમળને રહેવાને માટે પ્રાસાદરૂપી પુષ્પવાટિકાઓ છે. ફરતો પ્રદક્ષિણા દેતો ઉંચો સુંદરાકાર કિલ્લો પરિવેષ્ટન કરી રહ્યો છે; ચૈત્યોમાં ઠામ ઠામ પૂજાઓ થઇ રહી છે; ચિત્ર મયી લક્ષ્મીની ચિતાકર્ષક પ્રતિમાઓ પ્રત્યેક સ્થાને પ્રકાશી રહી છે, સર્વ પ્રજા ષટકર્મમાં ઉદ્યોગી તથા કર્મનિકંદન કરવામાં નિશદિન ગુંથાએલી છે, એવી નગરીને વિષે હરિની કીર્તિને હરનાર, જેના ગુણરૂપી સિંહે અરિરૂપી હાથીને વિદાર્યો છે એવો, કૃષ્ણના વંશમાં રત્ન જેવો ભગવંતના પાદારવિંદનો ભ્રમર, દ્વાદશ વ્રતપાળક, તત્વત્રયના ચિન્હરૂપ ત્રણ તંતુની યુકતાઇ યજ્ઞોપવીત ધારક, ને સંવરમાં સયુંક્ત, સાધુની સ્યાદ્વાદ સિદ્ધાંતસુધાથી સિંચિત એવો સોમભટ નામે બુદ્ધિશાળી બ્રાહ્મણ રાજા છે, તેને અંબિકા નામની ઇંદુવદના, સંસ્કારવતી, સતિશિરોમણી ને પતિવ્રતા એવી સ્રી છે, તેનામાં લક્ષ્મીની ચંચળતા, રંભાનું રૂપ, સરસ્વતીની ભાષા, ચંદ્રની કળાની વક્રતા ને સુરેંદ્રાણી-

નો સપત્નીભાવ છે. સોમભટ્ટના પિતા પરલોકમાં ગયો ત્યારે તેની સાથે જૈનધર્મનો પણ લોપ થયો એમ લાગતું હતું, એકદા મધ્યાન વખતે માસ ખમણના ઉપવાસી બે ક્ષમાશ્રમણ મુનિઓ સોમભટના મહેલ પાસે ગોચરી લેવા નિકળ્યા. સુતપશ્ચર્યાએ કરીને શશાંક સૂર્ય સદ્દશ, અને કર્મરૂપી રોગને ચકચુર કરવામાં ચતુર વૈદ્ય તુલ્ય, એવા તે બે સંવેગી સાધુઓને જોઇ ભદ્રભાવથી ભરેલી ઉદાર અંબિકા અત્યાનંદની ઉર્મીમાં નિમગ્ન થઇ વિચારે છે કેઃ--

આ મહા પ્રાજ્ઞ મુનિઓ ક્ષમાગુણ ધારણ કરનાર મહા પર્વતો છે, સુકર્મના ઉદયે કરીને મારે આંગણે પધાર્યા છે, તેથી આજ અપુર્વ પર્વની તિથી છે. ખરે ! મેં પ્રચુર પુન્ય ઉપાર્જન કર્યું છે, જેથી મને સર્વ સુખનું સાધન મળ્યું. જેમ દુધથી ધોવાએલી વસ્તુ વિશુદ્ધ થાય છે, તેમ આ અનુત્તર અતિથિના પ્રિય દર્શનથી મારાં નયન પવિત્ર થયાં છે. અનાર્ય સાસુ પણ અત્રે નથી. રસોડામાં ઉત્તમ પદાર્થ છે, માટે તેનું દાન આપું. આવા અંતરંગના તરંગમાં અતિ હર્ષનાં આંસુથી ભીંજાએલી ને રોમવિકાસિત એવી હંસગામિની અંબિકા ઉઠી, અને અન્ન લઇ અનગાર સાધુ મુનિરાજને વિનવે છેઃ--

આપ આલ્હાદજનક આકૃતિવાળા ને અતિ પુણ્યવંત છો, મારાપર પરમ પ્રસાદ કરી ખાવાનું ગ્રહણ કરો, જેથી હું પાવન થાઉં. ત્યાગી મુનિઓએ પણ મન અને અન્નની પ્રસન્નતા જોઇ પાત્ર ધર્યું, તેમાં અંબિકાએ સુપાત્રદાન દીધું, તે જાણે શ્રેષ્ટ ગતિનું બીજ રોપ્યું એમ દેખાયું. શાંત, દાંતને મહંત મુનીઓએ પણ દાન સ્વીકારી ધર્મ લાભ દીધો; ધર્મના લાભથી મુક્તિના અલૌકિક લાભનું અર્પણ કરનારા તે પદરૂપી સુરા સિંહથી પાપરૂપી હઠીલા હાથી હણ્યા. સુકૃતીને સુવ્રતી યતિઓ ૪૨ દોષ નિવારી આહાર વોહારી અંબિકાના આસ્થાનગૃહથી નિકળ્યા, પણ આશ્ચર્ય એ હતું કે તેના અંતર્ગત હૃદયકમળમાંથી નિસર્યા નહીં.

હવે અંબિકાએ ગીતાર્થ ગુરૂને ભોજનદાન દીધું, તે દેખીને મુર્તિમતી પિશાચની ભયાનકા સર્પણી, કલહપ્રિયા, પ્રપંચી ને પ્રચંડ પાડોશણ ઉંચા હાથ કરી, નેત્ર, નાશિકા ને મોંને વક્ર કરી કઠોરને કટુ વાગ્બાણ કટાક્ષથી કાઢી, સવને તીવ્ર ત્રાસ પમાડતી ને પગ પછાડતી ઝટ પોતાના ઘરની બહાર દોડી આવીને આ અંબિકા સામું જોઇ કહેવા લાગી:–હે સ્વછંદાનું ચારિણી ! તને ધિક્કાર છે ! યજ્ઞ ને હત્યા કર્યા વિના વગર વિચારે તેં શ્રમણને ભિક્ષા કેમ આપી ? તારી સાસુ ઘેર નથી, ને વિવેકહીન વેશ્યાનું આ અયુક્ત આચરણ તેં કેમ આચર્યું ? પુર્વજ ને બ્રાહ્મણોને પિંડ પહોચ્યા પહેલાં આ શું કર્યું ? એમ ગધેડીની માફક ભુંકતી ને કુતરીની માફક ભસતી, બકબકાટ કરતી તે અંબિકાની સાસુ પાસે ગઇ, ને તેને સર્વે વાત કહી દીધી.

પછી વાયુ જેમ ધુમાડાની વિવૃધી કરે છે, તેવી રીતે તે સાસુ પણ તે વાતને વિસ્તારીને બોલી:–હે વહુ ! તેં આ કામ બહુ કલેશનું કર્યું, તેમાં લેશમાત્ર પણ સંદેહ નથી. હું તો જીવતી છું તે છતાં તારૂં મારા ઘરમાં કેમ ચાલે ? ક્રોધી સાસુ ને પાપી પાડોસણની અંતરાલે ઉભી રહેલી ઉદાસ અંબિકા વાદળને રાહુની વચ્ચે સપડાએલી ચંદ્રકળાની પેઠે નિસ્તેજ થઇ ધ્રુજવા લાગી; એટલામાં સોમભટ વિપ્રોને તેડીને આવ્યો. પોતાની માતા તથા પેલી નિર્લજ ને દુષ્ટ કર્કસાનાં પાપિષ્ટ કુશબ્દો સાંભળી તેનો મિજાસ ગયો, ને કોપાતુર થઇ નાજુક અંબિકાનો અસહ્ય તિરસ્કાર કરવા લાગ્યો, તેથી અધોમુખીને કુલીન તેની સુંદર સ્ત્રી કાંઇપણ બોલ્યા ચાલ્યા શિવાય પોતાના અંબર ને સંભર નામના બે બાળકને સાથે લઇ સર્વ વિરતિ સંયમની સત્ય વાચા સંભારતી જલદી સાસરાનું ઘર મુકીને ચાલી નિકળી. ચાલતાં ચાલતાં માર્ગમાં વિચારે છે કે:—

અરે મેં કોઇ સમયે સાસુજીની આજ્ઞા ઉથાપી નથી ધણીની ઘણી ભક્તિ યથાશક્તિ કરી છે, ઘર ધણિઆણીનાં કાર્ય કષ્ટ વેઠીને સારી રીતે કર્યાં છે, કનક કામિનીના ત્યાગી ગુણવંત

ગુરૂને પુન્યોપાદક પ્રદાન દીધું તે કલ્યાણકારી થયું છે; તે છતાં પણ વિના કારણ ઉલટી મારી અવગણના કરી છે. પુત્રથી પામેલા પિંડમુખથી જો પ્રેત પુરૂષને તૃપ્તિની પ્રાપ્તિ થાય તો પાણી પાવાથી સુકું ઝાડ નવીન પલ્લવ કેમ ન થાય ? અહો મિથ્યાત્વ ! જેમ આંધળો માણસ સુર્યની તિરસ્કિયા કરે, ને રતાંધળો માણસ ચંદ્રની નિર્ભત્સના કરે, તેમ ક્ષુદ્ર ને મુઢ માનવોએ સુપાત્ર ત્યાગની નિંદાનો વરસાદ વરસાવ્યો છે. અરે ! પણ એમનો દોષ કાઢવો વૃથા છે. મારાં પુર્વકૃત્યનાં અંકુર ઉગી નિકળ્યાં છે એમ મારે માનવું જોઇએ. આજથી ગૃહવાસના દાસત્વનો સદૈવ ત્યાગ છે. હવે તો તે બે સુશીલ સાધુનું શરણ લેવું યોગ્ય છે. ગુણાકીર્ણ ગિરનાર ગિરિપર જઇ સંસારસમુદ્રના ઝાઝ સમાન તે સકળ સુરાસુરેંદ્રે સેવિત એવા શ્રી નેમિનાથને નમી તેમનું ધ્યાન ધરી તપ તપી દુષ્કૃતને દળી નાંખીશ. એમ વિચારી એક પુત્રને કેડે લીધો. અને બીજાને હાથની આંગળીએ વળગાડયો, અને શોકને દુર કરી ગુણાભિરામ ગિરિધર ગુરૂનું તેમજ રૈવતાદ્રિનું મનમાં સ્મરણ કરતી અચળ ચિત્તથી આગળ ચાલી. ભયાનક જંગલની મધ્યે તડકામાં નયણેકોઠે ને ઉઘાડે પગે અથડાતાં ભાલા જેવા તિક્ષણ કાંટા વાગે છે, એવી દશાની પરાકાષ્ટમાં કેડે બેસાડેલો કુમાર તરસ્યો થયો, લાળવાળા મુખવાળું, આંસુથી ભરેલા ભીના ગાલવાળું ને માતાના ગભરાટમાં વધારો કરનારૂં બિચારૂં બાળક અસ્ફુટાક્ષરે કરૂણાજનક રૂદન કરતું પાણી ! પાણી ! ઝંખી રહ્યું છે; એટલામાં વળી કમળની નાળ જેવી કોમળ આંગળીએ દોરેલો દીકરો ભુખ્યો થયો; તેથી હે અંબ !. હે માતા ! ! મને ખાવા આપ. એમ કહી રડાકુટ કરી રહ્યાં છે. બન્ને બાળકોએ અંતઃકરણમાં પ્રવેશ કરી અશ્રુપાત કરવાની જાણે પ્રેરણા કરતાં હોય એમ અંબિકાની એક આંખમાંથી શ્રાવણ અને બીજીમાંથી ભાદરવો ભરપુર ચાલ્યા જાય છે, તુટેલા હારમાંથી એક પછી એક સરિ પડતાં મોતીની સળંગ ધારા બંન્ને છેડે તુટયા વગર ચાલે છે, તેમ બંન્ને

ચક્ષુમાંથી બોર બોર જેવાં ઉષ્ણ આંસુનાં ટપોટપ ટપકાં પાડતી, ઘર, આભુષણ, સુખ, શેવક, શરિર ઇત્યાદિક સંબંધી ઈચ્છાને અલગ કરતી, જંગમ તીર્થરૂપી તપસ્વી સાધુનાં સુવચનથી અપાર શોક વિસારતી અનાથ અબળા નેમીશ્વર ભગવાનના ચરણકમળની ભક્તિ કરૂં, એવી ભાવના ભાવતી ચાલી જાય છે.

ભુખ તરસથી પીડાએલાં અણસમજુ બાળકો સમય ઓળખતા નથી. આવા દુઃખ દરિઆમાં ડુબેલી અંબિકાએ ધાર્યું કે, આ પુત્રો પ્રથમ મારા પ્રાણનો અંત આણશે, માટે આત્મહત્યા કરૂં. વળી ચિંતવન કરે છે કેઃ–ધિઃક ! ધિઃક : આ બે બાળકોની પણ વાંછના હું પુરી પાડવા સમર્થ નથી. અરે ! હું ઘણાં અશુભકર્મની કરનારી છું. હે વસુધામાતા ! મારા ઉપર કૃપા કરી મને માર્ગ આપ કે તેમાં હું સમાઇ જાઉં. ને આ અગાધ શોકસાગરમાંથી નિવૃત થાઉં. હે વિધાતા ! તેં મને કેમ ઘડી ? અહો દુઃખો ! તમને બીજા કોઈ સ્થળમાં રહેવાનું ન મળ્યું કે આવી રીતે અકસ્માત મારા ઉપર એકદમ આવી અડયાં છો ? અરેરે દૈવના વજ્રમય હૃદયમાં વિલાપ કરવાથી કંઈ વળવાનું નથી. હવે તો પાપ પ્રજાળનાર પ્રભુના ચરણકમળને શેવીને સર્વ સંકટ સહન કરીશ ! એમ કહી એક ઠેકાણે બેઠી; તેના નિઃશ્વાસવાયુથી સર્વ વૃક્ષ ડોલતાં હોય એમ દીસતું હતું એવામાં નિર્મળ શીતળ જળને ખીલેલાં કમળવાળું આંબાના ઝાડથી વિંટાએલું, અને જેની બેય બાજુઓએ ભમરાઓ ઝંકારવ કરી રહ્યા છે, ને કોકિલ પક્ષિ ટૌકારવ કરી રહ્યાં છે, એવું એક મનોહર સરોવર તેની દૃષ્ટિએ પડયુ; તે સરોવરમાંથી અતિ દુઃખિ તે દિનમુખી અંબિકાએ અંજલિ ભરિને પોતાના પુત્રોને પાણિ પાયું, અને તેમને રસાફળ (આંબાનાં ફળ) ખાવા આપ્યાં.

હવે જેમ લોઢાના વાસણને પારસમણિનો સ્પર્શ થવાથિ તરતજ તે સુવર્ણમય થાય, તેમ તે ધિર, વિર, ગંભિર ને મોક્ષ ઇછનાર મુનિઓના પ્રબળ, મોહ ને પરોપકારિ પ્રભાવથિ સોમ

ભટનાં અન્ન ને વાસણ કાંચનમય થઇ ગયાં, એ જોઇ અંબિકા ની સાસુ પશ્ચાતાપ કરી પુત્રપત્નીની પ્રત્યે પ્રિતિપુર્વક કહે છેઃ અ; હો ! ફિટકાર છે મને મિથ્યાકોપ કરનારી ! અંશમાત્ર અપરાધ વિના શ્રેષ્ટ અંબિકાને મેં કાઢી મેલી ! એટલામાં આકાશવાણી થઇ કે, એતો દાનના અમોઘ ફળનો અંશમાત્ર છે. અંબિકા તો દેવને પુજનિય થશે. તે સાંભળી સોમભટની માતા સ્તુત્યવધુની પ્રસંશા કરતી સાનંદાશ્ચર્યથી સોમભટને કહે છે:-હે પુત્ર ! જો તો ખરો ! શો ચમત્કાર ! પુન્ય પરાક્રમની કેવી પરિસીમા ! ઓ રડાઓમાં ધન ધાન્યના ભડાંર ભરાઇ ગયા છે, તે દાનનું દિવ્યફળ છે. માટે જલદી જા, ને વિનીત વહુને તેડી લાવ. તેના વગર મારૂં ઘર તે હૃદયશુન્ય છે. તે સાંભળી ચંદ્રની કાંતિની પછવાડે જેમ સમુદ્રનું પુર વેગથી દોડેછે, તેમ અંબિકાને પગલે પગલે પોતાની માએ મોકલેલો સોમભટ સપાટાબંધ ચાલ્યો.

હવે શુન્ય વનમાં કિશોરવયનાં બાળકો સંઘાતે અંબિકાને દુરથી જોઇ સોમભટ બોલે છે:-હે ભયવિભ્રાંત ભામિની ! પલ માત્ર સ્થિરતા રાખી ઉભી રહે આ વાકયનો અવાજ કાને પડતાં અંબિકાએ પોતાની મુખમુદ્રા ફેરવી તો પતિને ઉતાવળો આવતો જોયો, તેથી જોતાંવારનેજ કહે છેઃ-અહો ! કયા અકારણ રિપુએ રોષે કરીને આને મોકલ્યો છે ? ખરે ! મને મારવા આવે છે. હવે હું કોનો આશ્રય લઉ ? એ ક્રુર છે તેથી આ ઘોર વનમાં પકડીને મારો ઘાત કરશે. અહીં મારૂં કોઇ નથી. હા દૈવ હું શું કરૂં ? હું નિરાધાર આકાશથી પડી છું, ને ધરતીએ મને ઝીલી લીધી છે. હવે મારે જીવીને શું કરવું? ક્રોધના આ વેશમાં ફજેતી કરી ક્રુરતાથી મારૂં કાટલું કરશે તે પહેલાં હુંજ પ્રાણ કાઢું. એમ અવધારણા કરી વિલાપ કરતી એક કુવા કાંઠે આવી તેમાં પડિ મરવાનિ ઇચ્છા કરતિ બોલે છેઃ—

અરિહંત, સિદ્ધ ને સાધુનું મારે શરણ છે; દયામય ધર્મનં દાનનું માહાત્મ્ય મારિ ગતિ છે; બ્રાહ્મણ, દરિદ્રિ, કૃપણ, ભિલ ને મ્લેચ્છના વંશમાં તેમજ કલંકિત ને અધમ કુળમાં મારો

અવતાર આવશો નહીં; અંગ વંગ, કુરૂ, કચ્છ ને સિંધુ એ દેશો માં મારો જન્મ થશો નહીં યાચકાવસ્થા, કૃપણતા, મિથ્યાત્વ કોટવાળનિ પદવી, મદ્યાદિનો વ્યાપાર, ને શસ્ત્રધારકપણું એટલાં વાનાં મને જન્માંતરમાં મળશો નહીં; દેવ, ગુરૂ, ને ધર્મ એ ત્રણ રત્ન મને ભવોભવ મળજો; સ્વામિત્વની તેમજ શુભાશુભ કર્મક્ષયની મને સંપ્રાપ્તિ હોજો; સૌરાસ્ટ્ર, મગધ, કીર, કાસ્મીર, ને દક્ષિણ એ દેશોમાં મારો જન્મ થાઓ; ધન્વાન સ્થિતિ, દાતારપણું, નિરોગિતા, ઈંદ્રિયપાટવ ને અનુકંપા મને આવતા ભવમાં આવી મળો. આવી રીતે ચિત્તમાં નિશ્ચલતાથી ચાહના કરીને બંન્ને પુત્રોને લઈને સોમભટની ભાર્યા સાહસપણે કુવામાં પડી. તેજ વખતે માં, માં, એમ બોલતો તેનો કંથ હાંફતો હાંફતો દોડતો આવ્યો. સુત સહિત કુવામાં પડીને મરણ પામેલી, પ્રેમપાત્રને વખાણાએલી સ્ત્રીને જોઇ દારૂણ દુઃખમાં રડતો રડતો અંબિકાનો વર ગદ્દ ગદ્દ કંઠે બોલે છે.—હે મુગ્ધે ! તું અકાળ કાળની વિકાળ કાળમાં કયાં ફસાઇ ગઈ ? કુલિન કમલેક્ષણા ! આ સાહસકર્મ શા માટે કરવું પડયું ? અહો ! હું કેવો જડ કે મેં તને તિરસ્કાર સાથે ઘરમાંથી કાઢી મુકી ! હે ! પંડિતોને વહાલી ! પંડિતને વિચલક્ષ થઈ તેં આ શું કર્યું ? અરે ! ચંચળ લોચના રૂપાળી સ્ત્રી ! તું નિષ્કલંક હતી, માટે તારા વિના હવે જીવીને શું કરવું ? નિરાશ થઈ મારૂં કાળું મુખ લઇ સ્વમંદિર જાઉં, પણ વિરહવસ્થામાં ત્યાં હું શું લીલું વાળીશ ? પ્રાણપ્રિયા ને પુત્રોના પચત્વગમનથી હું પરમ દુઃખી થયો છું, માટે મારે પણ આપઘાત કરવો ઉચિત્ત છે; એમ કહી અવિલંબિતપણે પોતાની અદ્દભુત અર્ધાંગનાનું સ્મરણ કરી સોમભટે તેજ કુવામાં ઝંપાપાત કર્યો, ને કાળ પામી અકામનિર્જરાના યોગથી અંબિકાના વાહનરૂપે શાર્દૂલદેવતા થયો, અને અપરિમિત ગુણપૂર્ણા સિંહવાહની અંબા બે પુત્રોની સાથે સોના જેવી કાંન્તિ ધારણ કરી દેવીપણે પ્રગટ થઇ.

આમ્રકુંજમાં ટૌકા કરતી કોયલોના રાગે કરીને ઉદય પા-

મતા રવિના કિરણ જેવું જેનું રૂપ છે; સકળ સુરવધુના સમગ્ર સૌંદર્ય સમુદાયનો જેણે સંહાર કર્યો છે; ચંદ્રનાં કિરણસમ અતિ ઉજવળ વસ્ત્રથી આચ્છાદિત જેનું અંગ છે; જેના નિર્મળ મોંના અશ્રુના અમૃતાબ્ધિની અંદર આંખરૂપી માંછલાં ક્રીડા કરી રહ્યાં છે; જેનું સંપૂર્ણ શરીર સર્વ અવયવે સુંદર અને સર્વ અલંકારે ભુષિત છે; જે મહિમાવાળીએ સરાંગનાના સેવવાથી નવી સમુત્પન્ન થયેલી આંબાની લુમ બે પાસ રાખી છે; એવી દેવીરૂપે ઉપજેલી અંકુશધારિણી અંબિકાને છડીદાર દેવ નમ્રતાથી પ્રણામ કરી કહે છે:–હે દેવી ! તેં પુર્વ ભવે શું તપ કર્યું ? કેવું દાન દીધું ? કયાં તિર્થ સેવ્યાં ? કે જેથી વ્યંતરની દિવ્ય સ્ત્રીઓને પણ સેવવા યોગ્ય તું અમારી સ્વામિની થઇ ! તે સાંભળી અવધિજ્ઞાને પોતાનો પાછલો ભવ દેખીને સૌભાગ્યનું નિધાન એવી અબિકાદેવીએ તે દેવને પોતાનો સર્વ વૃત્તાંત કહ્યો. પછી વિતરાગ પરમાત્માનાં વચનને શ્રવણ કરવા માટે યોગીશ્વરનીપેઠે મૌનનું અવલંબન કરી તેજ વેળા વ્યંતરદેવ પાસે વિમાન સજ્જ કરાવીને, સંગીત સાંભળતી તે દિશાઓમાં ઉદ્યોત કરતી ઉજ્જયંત પર્વતે આવી; અને સંસારરૂપ હાથી ને સિંહસમાન શ્રી અરિષ્ટનેમીને કેવળજ્ઞાન ઉપન્યું, તેજ પ્રસંગે સમવસરણમાં જઇ ધર્મોપદેશરૂપી અમૃતધારાથી પોતાના કર્ણનું સિંચન કરવા બેઠી.

સુધર્માધિપતિ શક્રેન્દ્રે બાર પ્રખદાથી ઘેરાએલા પ્રભુના મુખાંબુજથી અંબિકાના લોકોત્તર ચરિત્રનું આદરપૂર્વક શ્રવણ કર્યું, ને દેવના સદાગ્રહથી અત્યંત ભક્તિસહિત નેમીશ્વરના ચરણ કમળની મધૂકરી, કામનાપુરક કામધેનું, કામકુંભ, દક્ષિણાવર્ત શંખ સુરતરૂ, ચિંતારત્ન કે ચિત્રવલ્લી એવી વિઘ્નવિદારનાર પ્રભાવિક અંબાજી માતાને અરિહા ભગવંતના તિર્થને વિષે શાસનની અધિષ્ટાયિકા દેવી સ્થાપી.

ઇતિ શ્રી અંબિકાની કથા સમાપ્ત.

સંસારમાં સાર નથી તે ઉપર.

एक वाणीयानी कथा.

હે ભગવાન ! પૈસા વગર બળ્યો આ સંસાર, દમડા વગર દુનિયામાં જીવવું વૃથા છે, વસુ વગરના નર પશુ એ કાંઇ ખોટું નથી. કવિઓ કહે છે કે 'પૈસો એજ પરમેશ્વર' તેમાં કાંઇ અતિશયોક્તિ નથી. અહોહો ! જ્યાં જુઓ ત્યાં પૈસાનો ખમા ખમા થાય છે, પૈસાદાર પુજાય છે, લક્ષ્મીવાળો લહેર કરે છે, અને મારા જેવા વિત વિનના રઘવાયા ઢોરની પેઠે રખડે છે.

આમ વિચાર કરતો એક ત્રીસ વર્ષનો જુવાન પોતાના ઓટલાના પગથીયાંપર બેઠો હતો, ત્યાં ઘરનું કમાડ ઉઘડયું, માથું ખંજવાળતી તેની કુભાર્યા તેની સામા આવી ડોળા કાઢી ડાકણના વેશમાં ઉભી રહી કઠોર શબ્દ કહેવા લાગી:—" ઘરમાં બાજરી બળી નથી, છોકરાઓ શેકી ખાય છે, અને આ રડયો આંહી મસ્તાના જેવો બેઠો છે." પિટયાને પૈસા પેદા કરવાની જરા પણ પંચાત છે ? શંડ ભસે ને લવે, તેમાં એના બાપનું શું જવાનું હતું; રડયા માત પિતાએ આ સુરતીઓ કયાંથી ખોળી કાઢયો, આ કરતાં કુવામાં કાં ન હડસેલી ! જાને પિટયા કુવો હવાડો શોધ કે જેથી તારી બળતરા મને મટે, અને હાથે પગે હળવી થાઉં, ઘરમાં માહાદેવને માથે મુકે એટલા ચોખા નથી, સાંજે ખાય એટલી ખીચડી નથી, અને એક વખત ચાલે એટલું બળતણ નથી; તોપણ કાંઈ ફીકર રાખ્યા વગર ઓટલાપર બેઠો છે. ફટ ! ફટ ! તને !" આ વજ્ર સમાન એકેકાં વેણ તે જુવાનને લાગ્યાં. આંખમાંથી ચોધાર આંસુ પડવા લાગ્યાં, ને એક પણ શબ્દ. બોલ્યા વિના ઘરબારને રામરામ કરી અટવીનો રસ્તો લીધો. એક જગ્યા સારી આવી, ત્યાં પોતે આશન કીધું, અને અંતઃકરણમાં એક દેવની આરાધના કરવા માંડી, જેવા રે એક બે અને ત્રણ લાંઘણો થઇ તે વખતે દેવ ત્યાં આવ્યો, અને

પેલા પુરૂષને પુછ્યું:-હે માનવી ! તું મારી આરાધના કેમ કરે છે ? મને શા માટે સંભારે છે ? જે જોઈએ તે માગ હું આપવા બંધાઉં છું.

દેવની વાણી સાંભળી પેલા વાણીયાને વિચાર ઉત્પન્ન થયો કે ફરી ફરીને આવો પ્રસંગ નહીં આવે, માટે આજે એવું વચન માગવું કે આખી ઉમ્મર આનંદમાં રહે. વળી હું વાણિયો, તો મારે આગળ પાછળનો સઘળો વિચાર કરી વરદાન માગવું. એમ વિચારી તે વણિક દેવપ્રતે દિનવચને બોલ્યો:—

અહો દેવતા ! તમે મને તારવા આટલો શ્રમ લીધો તેથી હું આપને વારંવાર વંદના કરૂં છું, મારે માત્ર એક વસ્તુ આપના આગળ માગવી છે, પણ તેને માટે ત્રણ દિવસની મેહેતલ જોઇએ છીએ; માટે આજથી ત્રીજા દહાડાપર આ ઠેકાણે આવી આપ આગળથી વરદાન માગી લઇશ; માટે કૃપા કરી ત્રણ દિવસની મુદત આપો. દેવતાએ ખુશીથી હા પાડી અને પોતે અદ્રષ્ય થઇ ગયો.

હવે પેલો વાણિયો વરદાન માગવાના વિચારમાં પડયો, શેહેરમાં સઘળે ભમવા મંડયો, મોટા મોટા શેઠ શાહુકાર અને રાજરાજેશ્રી પુરૂષોનાં સુખ અને વૈભવ તપાસવા લાગ્યો તો કોઇને પૈસા છે ત્યારે પુત્ર નથી, કોઇને પુત્ર છે તો પૈસા નથી; કોઇને પૈસા અને પુત્ર બંન્ને છે, તો સ્ત્રી કુભાર્યા છે; કોઇને પૈસા. પુત્ર, ને સ્ત્રી સઘળું સારૂં છે ત્યારે પોતે રોગમાં ઘેરાયેલો છે; કોઇ પુન્યવંતને ઉપરની સઘળી વસ્તુનું સુખ છે ત્યારે ઘરમાં બાળપુત્રી રાંડીરાંડ છે. આવી રીતે કાંઇ નહીં તો કાંઇ, પણ દુઃખ સર્વને લાગી રહેલું પેલા વાણિયાના જોવામાં આવ્યું. શું માગવું ? અને કેના જેવો વૈભવ માગવો ? તેને માટે તેણે બહુ મથન કરવા માંડયું, પણ સઘળી વાતે સુખી એક સખસ પણ તેની દ્રષ્ટિએ પડયો નહીં. એમ કરતાં બે દિવસ નિકળી ગયા, એટલે વાણિયાને ચિંતા ઉત્પન્ન થઈ. તેણે વિચાર કીધો કે આજે બપોરના વરદાન માગવું છે, તો હવે કેમ કરવું ? આમ વિચાર

તાં ચોટામાં સુખી માણસનાં સુખ જોવાની ઉત્કંઠા ધરી ચા લ્યો જાય છે; ત્યાં તેણે એક ઉંચી દુકાન દીઠી, તે દુકાન સામે એક ઓટલો હતો તેપર બેઠો. દુકાનપર ગાદી તકીઆ પાથરી અનુંક્રમે એક પછી એમ મુનમો બેઠેલા છે, એક તરફ તે દુકાનનો માલીક શેઠ બેઠેલો છે, અને બીજી તરફ તેનો મહાકાંતિવાન અને ચાલાક પુત્ર બેઠેલો છે, એક માણસ શેઠને પંખાવતી પવન નાંખે છે, બીજો માણસ પાનપટી વાળી આપે છે, ત્રીજો માણસ ટપાલમાં આવેલા કાગળ શેઠને વાંચી સંભળાવે છે, ચોથો માણસ શેઠ આગળ વિનંતી કરવા હાથ જોડીને ઉભો છે, શેઠ કાગળોના યોગ્ય જવાબ લખવાની સુચના આપે છે, વળી પાનપટી ચાવી રૂપાની પીકદાનીમાં પીચકારી મારે છે. આવો વૈભવ જોઈ પેલા વાણિયાને વિચાર થયો કે આ માણસ સઘળી વાતે સુખી છે, માટે મારે એ શેઠના જેવું સુખ માગવું. વળી પાછો તેના વિચારે ઉછાળો માર્યો કે મેં અહીં દુકાનનું સુખ જોયું પણ ઘરનું સુખ જોયું નથી, માટે શેઠને ઘરે કેવી સાહેબી છે તે જોવી. એમ વિચાર કરે છે, ત્યાં શેઠ અને તેનો પુત્ર દુકાનેથી ઉઠયા, સારથી સરસ બળદવાળો શિઘરામ લઈ હાજર થયો, તેમાં બેશી બાપ દીકરો ઘરે ચાલ્યા; પેલો વાણિયો પણ તેમની પાછળ ઉતાવળે ચાલ્યો.

શિઘરામ ઘર આગળ આવી ઉભો રહ્યો એટલે અનુચરે આવી શિઘરામનું બાર ઉઘાડયું, અને બાપ દીકરો ઘરમાં દાખલ થયા. તે વખતે પેલો વાણિયો પણ સામેના ઓટલાપર તેમની ચર્ચા જોવા બેઠો, ઘરની પરસાળમાં પડેલા કોચપર શેઠ બેઠા અને તેમનો છોકરો માળપર ગયો, શેઠે પાઘડી નિચે મુકી કપડાં ઉતાર્યા, એવામાં અનુચરે આવી શેઠના પગ ચાંપવા માંડયાં, ગરમ પાણી તૈયાર થએલું હતું તેથી શેઠ નાવા ઉઠયા, હજામે પેહેલાં જાત જાતના મર્દન કરી શેઠને નવરાવ્યા, ટુવાલ વતી દીલ લુછ્યું, અને રૂપેરી પાવલા લાવી હાજર કર્યા; પાવલા પહેરી શેઠ રસોડામાં ગયા, ત્યાં તેમની મહા કાંતિવંત

પદ્મની જેવી સ્ત્રીએ ભાત ભાતનાં ભોજન અને જાત જાતનાં શાક પિરસવા માંડયાં. સ્વામીને આગ્રહ કરી કરીને ખવરાવવા લાગી. આ સઘળો બનાવ જોઈ પેલા વાણિયાની ખાત્રી થઈ કે આ શેઠ જેવું સુખ બીજા કોઇને નથી. માટે મારે તેના જેવો વૈભવ વરદાનમાં માગી લેવો એમ વિચાર કરતાં ઉઠવાની તૈયારી કરે છે ત્યાં શેઠ પણ જમીને ઉઠયા ને પાછા પરશાળના કોચપર બેઠા, ત્યાં તેમની નજર પેલા વાણિયાપર ગઇ, શેઠે વાણિયાને નોકરને કહી બોલાવ્યો, વાણિયો આવી હાજર થયો એટલે શેઠે પુછવા માંડયું:—

હે ભાઈ! તું કોણ છું ? તું મારા ઘર સામે આવી કેમ બેઠો છે ? મારી દુકાન સામે પણ મેં તને આજે જોયો હતો, શું ચોરતો નથીજ કે ? અથવા દુઃખી છું, દિન છું, તું કોણ છે ? અને શા કારણથી આંહી બેઠો છે ? તે સાચે સાચું કહે.

વાણીઓ બોલ્યો:—' શેઠ સાહેબ ! હું ચોર નથી, તેમ આ વખતે દુઃખી કે દીનપણું રહે તેવું નથી. હું આપના ઘર સામે તથા દુકાન સામે શા માટે બેઠો હતો તેની હકીકત સંભળાવું છું. હું ઘરનો બહુ દુઃખી હોવાથી મેં એક દેવની આરાધના કીધી, દેવ મને પ્રસંન થયા અને તેમણે મને જે માગે તે આપવા વરદાન આપ્યું. મેં ત્રણ દિવસની મેહેતલ માગી કેના જેવું સુખ માગવું તે બાબત આખા શેહેરની ચરચા જોઈ, પણ કોઇપણ ઠેકાણે મારૂં મન માન્યું નહીં છેવટે તમારૂં સુખ, તમારી સાહેબી અને તમારા ઘરની રીતભાત જોઈ મને પુરણ સંતોષ ઉપજયોછે, અને હું આજ બપોરે દેવ આગળ જઈ આપના જેવું સુખ માગી લઇશ.

શેઠ આ હકીકત સાંભળી જરાવાર થોભ્યા, પછી દિલગીરી ભરેલા અવાજે શાંત થઈ બોલ્યા.—" ભાઇ ! તારી બહુ ભુલ થાત ! તું પુરો પસ્તાત ! તારા દુઃખનો એકે આરો રહેત નહીં! મારા જેવો દુઃખી આ દુનિયામાં કોઇ નથી, મેં પુરાં પાપ કીધાં છે; મારા કરતાં એક ભીખ માગનારને સુખ વધારે છે; એમ

હું સમજું છું. મેં આજ સુધી મારા દુઃખની વાત કોઇને કહી નથી; પણ આજ તને કુબતો બચાવવા મારૂં સંકટ કહી સંભળાવું છું. તે સાંભળ્યાં પછી તું પછી કહીશ કે શેઠ જેવા દુઃખી દુનિયાની સપાટીપર કોઇજ હશે !

સાંભળઃ—હું જ્યારે પરણ્યો ન્હોતો ત્યારે મેં એવો નિયમ કર્યો હતો કે જ્યારે હું પરણીશ ત્યારે મારી સ્ત્રી સાથે સુદી પક્ષમાં સંભોગ કરીશ નહીં. હવે મારી સ્ત્રીએ કુંવારે એવી પ્રતિજ્ઞા કરી હતી કે વદી પક્ષમાં શિયળવ્રત પાળીશ. આમ વ્રત કર્યા પછી અમે બંને પરણ્યા. જો હું મારૂં વ્રત મહા મુનિરાજ આગળ લીધેલું તોડું તો સાતમી નર્કમાં જાઉં, અને તે તોડે તો તે પણ નર્કમાં પડે. આથી કરીને અમે સ્ત્રી પુરૂષે બે વર્ષ તો નભાવ્યું; પણ સ્ત્રી જાત નવોઢા, તેની જુવાની કેમ જાય ? તેનો કામાગ્નિ શાંન્ત કેમ થાય ? તેની વ્રતીમાં ફેરફાર થવા માંડ્યો; તેની દ્રષ્ટિ કામાતુર થઇ અને પુરૂષનો સ્પર્શ કરવા તેની ઇચ્છા ઉત્પન્ન થઇ. એક દિવસ તે મને પરાણે વળગી પડી, તે વખત સુદી પક્ષ હતો તેથી મેં તેને તરછોડી નાંખી, તેજ અવસરમાં મારા ઘરમાં એક મજબુત પુરબીઓ નોકર છે તેને બાઝી પડી તે અનીતિના રસ્તાપર ચડી, અને તેનો કામઅગ્નિ શાંત થયો. શાંત થયા પછી તેણે વદી પક્ષમાં શિયળવ્રત પાળવા માંડ્યું, અને સુદી પક્ષમાં પુરબીયા સાથે રતિક્રીડા કરવા લાગી. મેં મારા ઘરની આબરૂ ખાતર આંખઆડા કાન કર્યા, અને, કેટલેક દહાડે હું જાણું તેવી રીતે તેઓ ભોગવવા લાગ્યા. હવે ખાસ મેં તેને માટેજ તે પુરબીયાને રાખ્યો છે. મારી સ્ત્રી તે પુરબીયો ભોગવે છે; પુત્ર પણ તેના વિર્યનો છે. હું ઘણોજ દિલગીર થાઉં છું, મુંઝાઉં છું; પણ મારા વ્રતની ખાતર હવે મન વાળી બેઠો છું, તેનું વ્રત તોડાવવું અને મારૂ વ્રત તોડવું એ બંને હું સરખા ગણું છું, અને આ અસાર સંસારમાં શા શા સંસ્કાર બને છે તે જોઇ ધર્મ ધ્યાન કરૂં છું. હે ! દીનબંધુ ! સંસારની અંદર કોઇ સુખી

નથી; રાજાથી રાંક સુધી સર્વને લાગી રહી છે. માટે મારા મિત્ર ! જોજે. તું મારા જેવું સુખ માગતો ! કેમ તને ખાતરી થઇ કે મારા જેવો દુઃખી પૃથ્વીના પડપર કોઇજ હશે.

વાણિયો બોલ્યોઃ—અહો ! તમારા જેવું સંકટ મારા સાંભળ્યામાં કોઇ નથી; તમે મહા દુઃખી છો તેમાં હું ના પાડી શકું તેમ નથી; પણ તમારો વ્રતપર રૂડો ભાવ છે, તેથી તમારા જેવો બીજો કોઇ સુખી પણ હું ગણતો નથી. મારી તો ખાત્રી થઇ છે કે દુનિયામાં કોઇ સુખી નથી, માટે દેવ આગળ એવું માગીશ કે મને સ્વર્ગનું સુખ આપ. એમ બોલી શેઠનો ઉપકાર માની ત્યાંથી પોતે ચાલી નિકળ્યો.

બપોર વખતે પાછો જે જગાએ દેવ પ્રસંન થયા હતા તે જગ્યાએ આવ્યો, થોડીકવાર દેવની ભક્તિ કરી, ત્યાં દેવ આવી ખડો થયો. અને બોલ્યો.—માગ, માગ. પેલા વણિકે હાથ જોડી વિનંતી કીધી કે,—"મ્હારે આ દુનિયાનું સુખ જોઇતું નથી; પણ પેલી દુનિયાનું પરમ સુખ જોઇએ છે." દેવે વરદાન આપ્યું કે.—"તું સંસાર છોડી મુનિમહારાજ આગળ જઇ ચારિત્ર લે; એટલે અક્ષય સુખનો ધણી થઈશ." આમ બોલી દેવ અદ્રષ્ય થયો, અને પેલા વાણિયાએ દિક્ષા લીધી. ચારિત્ર પાળી ધર્મકરણી કરી કર્મ ખપાવી, પહેલે દેવલોક ગયો.

વાંચનાર ! તમારી ખાત્રી થઇ હશે કે, સંસાર અસાર છે, નાશવંત છે, ક્ષણભંગુર છે, દુઃખી છે, દિન છે, દુષ્ટ છે, પ્રપંચી છે, સ્વાર્થી છે, આંધળો છે, કામી છે અને ચપળ છે. દુનિયામાં એક પણ મનુષ્ય સઘળી વાતે સુખી નથી, એક પણ મનુષ્ય ચિંટબણાથી વિમુખ નથી, એક પણ મનુષ્યના મનમાં શાંન્ત નથી, સઘળા ભયમાં ઘેરાયેલા છે. અભયતો માત્ર વૈરાગ્ય છે. માટે વૈરાગ્ય જેવું સુખ અને સહેલી એક પણ બાબતની નથી કે જે આ ભાવ અને પરભવમાં અમર કિર્તી કરાવી શાંન્તિ આપે.

ઇતિ શ્રી વાણીઆની કથા સમાપ્ત.

कामलक्ष्मीनी कथा.

આ ભરતક્ષેત્રમાં વિશાળપુર નગરને વિષે સુર્યસદ્રશ તેજ વાળો સુરતેજ નામે રાજા હતો. એ રાજાને સરળ પ્રકૃતિવાળો, સૌમ્ય, કૃતજ્ઞ, દાક્ષિણ્યવંત, ક્ષમાશીળ, ગંભીર, પરદુઃખનો જાણનાર અને કામદેવ સદ્દશ રૂપવંત પ્રધાન હતો. નગરના સર્વ બ્રાહ્મણોમાં મુખ્ય અને સર્વ વિદ્યામાં કુશળ, વેદવિચક્ષણ નામે બ્રાહ્મણ તે રાજાનો પુરોહિત હતો. એક દિવસ તે પુરોહિત રાજ્યસભામાંથી ઘેર જતો હતો, તેવામાં માર્ગને વિષે એક અત્યંત રૂપવંત સ્ત્રીને જોઇ; તે સ્ત્રીએ જાડા કાંમળાના સર્વે વસ્ત્રો પેહેર્યાં હતાં, માથે દુધ, દહીં અને છાશનાં વાસણ હતાં તેથી તે કોઈ આહીરની સ્ત્રી હોય એવું જણાતું હતું. પુરોહિત તેણીનું તેવું રૂપ, અને તેવો વેશ જોઇ ખેદ પામી મનમાં વિચારવા લાગ્યો કે:—"અહો ! અયોગ્ય કર્મ અને અયોગ્ય વેશથી વિધાતા આ સ્રીરત્નને કેવી વિટંબના પમાડે છે! વિધિ રત્નદુઃપી છે. એ કહેવત આ સ્રીને ખરેખરી લાગુ પડે છે." એવો વિચાર કરે છે તેવામાં આલાનસ્થંભને ઉખેડી નાંખી નિરંકુશપણે ભમતો રાજાનો મદોન્ત હાથી ત્યાં આવ્યો, પ્રત્યક્ષકાળસદ્દશ ભયંકર હાથીને જોઇ સર્વ લોકો ચોતરફ નાસવા લાગ્યા. રસ્તામાં સર્વત્ર કોલાહલ થઇ રહ્યો, તે આહીરણી પણ હાથીને આવતો જોઇ દોડી, પરંતુ કોઇ પાણી ભરીને આવનારી સ્રીની સાથે અથડાવાથી તે બંન્ને પડી ગઇ; પડી જવાથી બંન્નેનાં પાત્રો ભાગી ગયાં, પરંતુ આહીરણી કાંઇપણ શોક કર્યા વિના એમને એમ ઉભી થઇ અને પાણી ભરનારી સ્રી રૂદન કરતી ઉભી થઇ. તે પાણી ભરનારી સ્રીને રૂદન કરતી જોઇ પુરોહિતને દયા આવી, તેથી ત્યાં જઈ તેણીને કહ્યું:—"બેહેન ! તું આમ રૂદન શામાટે કરે છે ? અકસ્માત બનવાનું હતું તે બન્યું" તેવારે સ્રી રોતી રોતી બોલી:—ભાઇ ? મારૂં રૂદન કરવાનું કાર-

ણ સાંભળો:-"મારી સાસુ સ્વભાવથીજ દુષ્ટ પ્રકૃતિવાળી છે તેથી મારી ઉપર કોપાયમાન થશે. આજે આ બે કુંભ ભાગી જવાથી તે મને ઘરમાં પ્રવેશ કરવા નહીં દે, અને ખાવા પણ નહીં આપે; વળી કેટલાં એક કડવાં વચન બોલી મને સંતાપ પમાડશે, અને કહેશે કે આજના તારા ભોજનના મૂલે બે ઘડા લઇશ, એ કારણથી હું રૂદન કરૂંછું" સ્ત્રીને એ પ્રમાણે દુઃખ પામતી અને રૂદન કરતી જોવાથી તે દયાળુ પુરોહિતને દયા આવવાથી તેણે તે સ્ત્રીને બે ઘડાનું મુલ આપ્યું એટલે તે સ્ત્રી ચાલી ગઇ.

પછી પોતાના દહીં, દુધ વગેરેના ભરેલા પાત્રો પડવાથી પણ આહીરણીના મનમાં કાંઇ પણ લાગણી થઈ નથી એવું જોઇ વિસ્મય પામી પુરોહિતે તે આહીરણીને પુછયું.-બેહેન! તારાં દહીં, દુધ અને છાશથી ભરેલાં ભાજનો ફુટી ગયાં, તેથી તને તેના કરતાં વધારે હાની થઇ છે તોપણ તારા મનમાં કેમ સંતાપ થતો નથી ? " પુરોહિતનું બોલવું સાંભળી કાંઇક હસીને આહીરણી બોલી:-કહેવત છે કે "બહુ દુખીયાને દુ:ખ નહીં અને બહુ રણીયાને રણ નહીં " એ કહેવત મુજબ ઘણા દુ:ખથી મારૂં હૃદય વજ્રસમાન થયેલું છે તેથી હું રૂદન કરતી નથી.

એવું સાંભળી આ બિચારીને શું એવું દુઃખ પડયું હશે, એમ વિચારી કોમળ ચિત્તવાળો પુરોહિત બોલ્યો:-બેહેન તારો વૃત્તાંત સાંભળવાને ઇચ્છું છું. માટે કહે. "

આહીરણી બોલી:--પોતાને અને પરને લજ્જા પ્રાપ્ત કરાવનારૂં દુશ્ચરિત્ર જ ઘણી પેઠે ન પ્રગટ કરવામાંજ શોભા છે; તોપણ તમને સર્વ પ્રાણી ઉપર દયાળુ અને દુ:ખજ્ઞ જાણી મારો વૃત્તાંત નિવેદન કરીશ; માટે તમે એકલા પાસેના ઓટલા ઉપર આવો એટલે હું મારી વાત શરૂં કરૂં. "

આહીરણીનાં એવાં વચનથી તેનો વૃત્તાંત સાંભળવાની ઇચ્છાવાળા પુરોહિતે તે પ્રમાણે કર્યું, અને બંન્ને એક ઓટલા ઉપર બેઠાં. ત્યાં પોતાની ઉપર અત્યંત સ્નેહવંત અને પોતાને

જોવાથી વિકસ્વર પુલકાવળીવાળા પુરોહિત પાસે તે આહીરણીએ પોતાનો સમગ્ર વૃત્તાંત કહેવા માંડયો:-

લક્ષ્મીતિલક નામે નગરમાં સર્વ વિદ્યાવિશારદ વેદસાર નામે નિર્ધન બ્રાહ્મણ રહેતો હતો, તેને સતી, પતિવ્રતા અને રૂપસોભાગ્યે શોભતી કામલક્ષ્મી નામે સ્ત્રી હતી, તે સ્ત્રીના વિનય અને ઉચિતકાર્ય કરવાની કુશળતા વિગેરે ગુણોથી નિરંતર પ્રસન્ન રહેનારો તે બ્રાહ્મણ દરિદ્રતાને લીધે પ્રાપ્ત થતા દુઃખોને પણ દુઃખરૂપ ગણતો નહોતો; દંપતિની આદ્યવયમાંજ તેઓને શુભ લક્ષણવાળો એક પુત્ર થયો હતો, તેનું વેદવિચક્ષણ એવું નામ પાડયું હતું. તે છોકરો અનુક્રમે એક વર્ષનો થયો, તે સમયે એક દિવસ કામલક્ષ્મી પાણી ભરવા નગર બાહાર ગઇ: તેવામાં ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત નગરના રાજા મકરધ્વજે પોતાના સૈન્ય સહિત અકસ્માત્ત ત્યાં આવી તે નગરને ઘેરો ઘાલ્યો, તેથી દરવાનોએ દરવાજા બંધ કરી દીધા; અંદરના માણસો અંદર રહ્યા. અને બહારના માણસો બહાર રહ્યા. તેના સૈન્યનું જોર જાણી બહારના લોકો ભયથી ચોતરફ નાસવા માંડયા. કામલક્ષ્મી પણ નાસતી હતી, તેવામાં ચોતરફ ભટકતા રાજાના સિપાઇઓમાંથી કોઇએ તેણીને પકડી અને અત્યત રૂપવંત જાણી પોતાના રાજા મકરધ્વજને ભેટ કરી, રાજા પણ તે સ્ત્રીને જોઇ કામવશ થયો તેથી તેને પોતાના અંતઃપુરમાં રાખી. પછી તે નગરમાં અન્ન, તૃણ, કાષ્ટ વિગેરે વસ્તુઓ આવી શકવાનો અભાવ થયો તેથી નગરનો રાજા અને સર્વ લોકો અકળાયા, એટલે મકરધ્વજ રાજાને માગ્યા પ્રમાણે દંડ આપી ખુશી કર્યો. પછી તે રાજા ઘેરો ઉઠાવી પોતાના નગર પ્રત્યે ગયો, ત્યાં જઇ કામલક્ષ્મીના રૂપ અને ગુણથી ખુશી થઇ તેણીને પટ્ટરાણીપદ સ્થાપી; કુળવતી અને શીલવતી બીજી રાણીઓની અવગણના કરી કામથી પરાભવ પામેલો તે મકરધ્વજ પોતાને જીવનેશ્વરી માનવા લાગ્યો. રાજા તેણીને રાગપૂર્વક નાના પ્રકારના શૃંગાર, નાના પ્રકારના ભોજન વિગેરે આપી ખુશી કરવા યત્ન કરતો, પરંતુ તે અંતઃક-

રણુથી ખુશી થતી નહીં; કારણકે વેદસાર બ્રાહ્મણ ઉપર અત્યંત પ્રીતિ હોવાને લીધે રાજાના સન્માનથી ઉત્પન્ન થતા સુખને તે વિષપ્રાય ગણતી. એમ વિરક્તચિત્તે પણ આશક્ત રાજાની સાથે સુખ ભોગવતાં વીશ વર્ષ નિકળી ગયાં, તે અરસામાં તે નિરંતર એમજ વિચારતી કે " આ રાજાનું ઘર છોડી કયારે મારા તે પતિને તથા તે પુત્રને મળું. " એવા આર્તધ્યાનમાં અને પરવશપણામાં તેણે પોતાના સઘળા દિવસો ભોંયરામાં રહેવાની પેઠ દુ:ખે નિર્ગમન કર્યા.

એક દિવસ પુર્વનો સ્નેહ સાંભળી આવવાથી દુ:ખિત કામલક્ષ્મી પોતાના મનમાં વિચારવા લાગી કે:–" આટલા વર્ષસુધી મારો ભર્તાર કે પુત્ર કોઈ મળ્યું નહિ, માટે હું પરદેશી બ્રાહ્મણોને સુવર્ણદાન આપવા માંડું, જેથી લોભવશે તે મારો ભરથાર પણ કોઇ દિવસે અત્રે આવશે." એમ વિચારી તે દિવસથી તેણે બ્રાહ્મણોને સુવર્ણદાન દેવું શરૂ કર્યું. થોડા દિવસમાં તે વાત દેશોદેશ પ્રસરી, ઘણા બ્રાહ્મણો તે દાન લેવાને દુર દેશથી આવવા લાગ્યા, દીન અવસ્થાવાળો વેદસાર બ્રાહ્મણ પણ એ વાત સાંભળી પોતાના પુત્રને લઇને એક દિવસ ત્યાં આવ્યો, અને આશીર્વાદ આપી ઉભો રહ્યો; તેવારે કાંઇક ઓળખીને પુર્વ પ્રેમથી ફુરેલી કામલક્ષ્મીએ તેને એકાંતે બેસારી તું કોણ છે? કયાંથી આવ્યો છે? તારી સ્ત્રી કયાં છે? આ લઘુવયવાળો તારી સાથે છે તે તારો પુત્ર છે કે ભાઇ છે? એ રીતે પ્રશ્નો પુછ્યા રાજાની રાણી ઉપર પોતાની સ્ત્રીનો શક લાવવો તે પણ અસંભવિત, અને ઘણાં વર્ષ થઇ ગયેલાં એટલે તેણીને ન જાણતો તે બ્રાહ્મણ પોતાનો વૃત્તાંત મુળથી કહેવા લાગ્યો:—

" લક્ષ્મીતિલક નગરનો રહેનારો હું બ્રાહ્મણ છું, મારૂં નામ વેદસાર છે, મારે અત્યંત ગુણવંતી કામલક્ષ્મી નામે સ્ત્રી હતી આ વેદવિચક્ષણ મારો પુત્ર છે, જયારે આ બાળક એક વર્ષનો થયો હતો, ત્યારે એક દિવસ તેની માતા નગર બહાર પાણી ભરવા ગઇ હતી, તેવામાં અકસ્માત કોઇ રાજાનું સૈન્ય

અમારા નગરની ઉપર ચઢી આવ્યું તેથી તે નગર બહાર રહી. લશ્કર પાછું ગયા પછી મેં તેણીની ચોતરફ તપાસ કરી, પણ કોઈ ઠેકાણે તેની શોધ લાગી નહીં; પછી મારા સ્વજન કુટુંબીઓએ ઘણો આગ્રહ કર્યો, તોપણ તે સ્ત્રી ઉપરના સ્નેહને લીધે હું બીજી સ્ત્રી પરણ્યો નથી. આ બાળકને મેં મહા કષ્ટે ઉછેર્યો, અને વયે યોગ્ય થયો ત્યારે સર્વ વિદ્યા ભણાવી પરંતુ હજી સુધી તેને પરણાવ્યો નથી તમે સુવર્ણદાન આપો છો એવી વાત સાંભળીને દારિદ્રથી દીન થયેલો હું આ મારા પુત્રને લઇને અત્રે આવ્યો છું.

વેદસારના મુખથી એ વૃત્તાંત શ્રવણ કરી કામલક્ષ્મી અતિ ખેદ પામી, પછી તેને પોતાનો સર્વ વૃતાંત જણાવી ઓળખાણ પાડી પુર્વના સ્નેહથી તેની સાથે જવાની ઈચ્છાવાળી તેણીએ તેને અમુલ્ય રત્નો આપ્યાં, અને પછી એકાંતે કહ્યું કે—આ રાજ્યની હદ બહાર તમારા ઇચ્છિત સંકેતસ્થાને રત્નો સહિત આ પુત્રને તમો મુકી આવો, પછી આપણે પણ ત્યાં જઇશું. આજથી સાતમે દિવસે સમસાનમાં રહેલા ચંડીના દેવળમાં રાત્રે હું આવીશ, તમારે પણ તે દિવસે ત્યાં જરૂર આવવું. એ પ્રમાણે કહી તેને વિસર્જન કર્યો.

પછી તે વેદસાર બ્રાહ્મણ પુત્રને તથા રત્નને ઇષ્ટસ્થાને મુકી સંકેતની રાત્રિએ ચંડીના દેવળમાં આવીને સુતો. કામલક્ષ્મીએ રાજાને સમજાવવાનો ઉપાય રચ્યો, રાજાને પોતાની સમીપે બોલાવી તે બોલી.–સ્વામિન્ ! આપને સાંભરે છે કે તે દિવસ આપના મસ્તકમાં આકરી વેદના થઈ આવી હતી, જ્યારે મંત્ર, તંત્ર અને ઔષધથી પણ તે વેદના શાંત ન થઈ, ત્યારે હું અન્ન પાણીનો ત્યાગ કરી અત્યંત દુ:ખી થઇ; પછી મેં તે વેદનાની શાંતિને માટે વિખ્યાત મહિમાવાળી ચંડીદેવીની માનતા કરી કે:–હે માતા ! જો રાજાના મસ્તકની વેદના શાંત થઈ જશે તો હું તેમને સાથે લઇ ત્યાં આવી રાત્રિ સમયે તમારી વિવિધ પ્રકારે પુજા કરીશ. માટે આજે રાત્રે આપણે ચંડીની પુજા કરવા જ-

ઇએ. રાજા તો તેણીને વશ હતો તેથી તરતજ કબુલ કર્યું. પછી રાત્રિ સમયે અશ્વ ઉપર બેસી પુજાનો સામાન સાથે લઇ તેઓ ચંડીના મંદિર તરફ ચાલ્યાં; તે સમયે ઘોર અંધકાર થઇ ગયો હતો, રસ્તામાં કેટલેક ઠેકાણે સર્પના ફુત્કાર, કેટલેક ઠેકાણે ઘુ-ડના બિહામણા અવાજ અને કેટલેક ઠેકાણે ન સમજાય એવા પશુઓના સ્વર સંભળાતા હતા કેટલીએક જગ્યાએ શાકિની શા કનીઓ હલ્લીસ લેતી હતી, કેટલીક જગ્યાએ પિશાચો અટ્ટહાસ કરતા હતા, કેટલીક જગ્યાએ કાપાલિકોએ ગ્રહણ કરેલા મસ્તકો દેખાતા હતા, અને કેટલીક જગ્યાએ નાશિકા દુર્ગંધથી પુરાઇ જતી હતી; તેવા ભયંકર સ્મશાનમાં તેઓ આવ્યા. તે સમયે રાજાએ કામલક્ષ્મીને ભોળી અને બ્હીકણ જાણી કહ્યું. તું હૃદ-યમાં બીહીશ નહીં, આ સઘળા બહારથી ભય કરતા દેખાય છે તત્વતાએ તેમાં કાંઇ નથી. પણ તે ભૂત પ્રેત વીગેરે જે બી-એ છે તેનેજ છળે છે, માટે તું જરા પણ ડરીશ નહીં

અહો ! મોહની કેવી પ્રબળતા છે ! પોતાની વ્હાલી પ્યારી બીએ નહીં એટલા માટે રાજા તેને ધીરજ આપે છે, પણ જા-ણતો નથી કે સ્ત્રીચરિત્રનો પાર કોઇ પામ્યું નથી, અને પામ-વાનું નથી. સ્ત્રીઓનું કપટ અગાધ હોય છે, તેઓ બોલે છે મીઠું મીઠું પણ મનમાં તો કંઇ કઈ પ્રકારના ઘાટ ઘડે છે. તે રાજા જાણતો નહોતો કે જેને તે ભોળી ગણે છે, તે તો તેને પણ ઠગે છે. જ્યારે મંદિર આવ્યું ત્યારે તેઓ ઘોડા ઉપરથી ઉતર્યા અને અંદર પ્રવેશ કર્યો. રાજાએ પોતાનું ખડગ વિગેરે તેના હા થમાં આપી પ્રથમ પુજા કરવા માંડી, એટલે દુષ્ટાને લાગ મળ્યો, તેની કુટવાસનાએ ઉછાળા માર્યા, કે તરતજ તે ખડગવડે રાજાનું મસ્તક છેદી નાંખ્યું એટલે જાણે દેવીને સર્વાંગે પ્રણામ કરતો હોય તેમ તે પડયો. સ્ત્રીઓની દુષ્ટતાને ધિઃકાર હો, જે તેણીની ઉપર અત્યંત પ્રેમ બતાવતો, જે તેણીના વચન ઉપર અંધારી રાત્રિએ સ્મશાનભુમિમાં પુજા કરવા આવ્યો, તેનો એક પળ માત્રમાં તે દુષ્ટાએ છેદ કર્યો ! પાપની તો તેને બીકજ રહીજ

નહીં. હું શું કરૂં છું એવો તો વિચારજ આવ્યો નહિ, અને કપટવૃત્તિવાળીએ પોતાની મનકલ્પનાથી ઘોર કુકર્મ કર્યું. પણ માણસનું ધારેલું શું થાય ! તેમાં પણ એવી પાપીના ધારણા તે કયાંથીજ પાર પડે ! રાજાનાં સર્વ આભરણો ગ્રહણ કરી હર્ષ પામી દેવળના મધ્વારામાં સુતેલા બ્રાહ્મણને તેણીએ તત્કાળ જગાડયો; પરંતુ તે ઉઠીને ભુમિ ઉપર પગ મુકે છે તેવામાં દુર્દૈવના યોગથી તેને સર્પ કરડયો તેથી તે તત્કાળ ત્યાં મૃત્યુ પામ્યો. જુઓ કર્મની વિચિત્રતા !

હવે કામલક્ષ્મી પસ્તાણી, તેણીએ જાણ્યું કે હું બંન્ને તરફથી ભ્રષ્ટ થઇ, પણ વિચાર કરવાનો વખત નહોતો; જો કોઇને ખબર પડે તો તેનું પણ મૃત્યુ સમીપેજ હતું; તેથી કાંઇ પણ વિચાર કર્યા શિવાય સર્વ આભરણ લેઇ ઘોડા ઉપર બેશી રસ્તે પડી.

અંધારી રાત્રિએ નિર્જન વનમાં તે એકલી ચાલી જતી હતી, પણ કોઇ સ્થળે જરાપણ બીહીતી ન્હોતી. સ્ત્રીઓમાં સાહસ તો જન્મથીજ હોય છે.

કેટલેક દુર ગયા પછી એક નગર આવ્યું, તેમાં પ્રવેશ કરી માળીને ઘેર ઘોડા બાંધી, જાણે બહુ વર્ષે રાજાના ઘરરૂપ બંધીખાનાથી છુટી હોય તેમ સ્વેચ્છાએ ફરવા લાગી; એવામાં પાસેના કોઇ દેવળમાં સુરજનો ધ્વનિ સાંભળી ત્યાં નાટક જોવાને ગઇ; ત્યાં તેણીને સર્વ અંગે અલંકૃત દિવ્યરૂપવાળી અને સૌભાગ્યે શોભતી જોઇ, આ કોઇ નવીન સ્ત્રી છે. એમ ધારી એક ગણિકાએ આદરપૂર્વક પુછ્યું—"હે શુભે ! તમે કોણ છો ? કયાંથી આવ્યા છો ? અને કોના અતિથિ છો ?" તે બોલી:— "એક દિવસ મારા પિતાને ઘેરથી મારા પતિની સાથે હું મારા શ્વસુર નગર તરફ જતી હતી, તેવામાં રસ્તે ધાડ પડી, અમારો સાથ સર્વે લુંટાણો, અને મારો પતિ લુંટારાને હાથે મરાણો; હું ત્યાંથી ઘોડા ઉપર બેશી એકદમ નાઠી, તે આ નગરમાં આવી છું. અહીં કોઇ મારૂં સગું નથી, તેથી માળીને ઘેર ઘોડા બાંધી અજાણાંજ અત્રે આવી છું.

પછી તેણીને કુલીન રૂપવંતી અને સ્વામી વિનાની જાણી માયા વચને સંતોષ પમાડી તે અણિકા પોતાને ઘેર લઈ ગઇ; ત્યાં તેણીને નૃત્ય ગિતાદિની કળા સંપુર્ણ રીતે શીખવી અને અનુક્રમે પોતાના કુળાચારમાં પ્રવર્તાવી. એક દિવસ દેશાંતરથી આવેલો કોઇ તરૂણ અને સમૃદ્ધિવાન પુરૂષ કામલક્ષ્મીને ઘેર આવી રહ્યો. તેની સાથે સુખે ઇચ્છિત વિલાસ ભોગવતાં અનુક્રમે તેઓની પરસ્પર નિવિડ પ્રીતિ થઇ. કેટલોક કાળ ગયા પછી એક દિવસ અન્ય સ્થળે જવાની ઇચ્છાવાળા તે યુવાને એકાંતમાં કામલક્ષ્મીની રજા માગી. " જનારને અને મરનારને કોઇ રાખી શકતું નથી, અને પરોણાથી ધર વસ્તુ નથી. " એ કહેવતને યાદ કરતી કામલક્ષ્મી વિમાસવા લાગી; તેની ઉપર અત્યંત સ્નેહ હતો, તોપણ જવાની તેની ઉત્સુક્તા જાણી નિષેધ કરવો એ નિરર્થક માની વીલે મુખે બોલી:—સ્વામિન ! તમે જાઓછો પણ તમારૂં કુળ, ગોત્ર અને નામ વગેરે મને કહેતા જાઓ કે જેથી તમારા વિયોગે તે મારે અવલંબનરૂપ થાય. "

તે સમયે જાણે વિયોગથી થવાની ભાવિપીડાને સ્નેહ વૃષ્ટિથી શાંત કરતો હોય તેમ અશ્રુજળ વરસાવતો તે બોલ્યો:- " લક્ષ્મીતિલક નગરનો રહેનાર વેદસાર નામે બ્રાહ્મણ હતો, તેની કામલક્ષ્મી નામે સ્ત્રીથી વેદવિચક્ષણ નામે પુત્ર થયો; તે પુત્ર જ્યારે એક વર્ષનો થયો ત્યારે કામલક્ષ્મી પાણી ભરવા ગઇ હતી; તેવામાં તે નગર ઉપર પરચક્રનો ભય થયો તેથી તે ઘેર આવી શકી નહીં ત્યાર પછી તે મરી ગઇ કે જીવતી રહી એ જણાયું નહીં. પિતાએ પુત્રને પાળીપોષી મોટો કર્યો, અને સર્વ વિદ્યા ભણાવી. એક દિવસ દારિદ્રથી દિન થયેલ તે બ્રાહ્મણ પુત્રને સાથે લઇ મકરધ્વજ રાજાની રાણી પાસે યાચના કરવા ગયો; ત્યાં તે રાણીની સાથે તેણે કાંઈ એકાંતમાં વિચાર કર્યો, પછી તેણીએ આપેલાં અમુલ્ય રત્ન, કાંચન અને મોતીઓ સહિત પુત્રને બીજા રાજાના દેશમાં એક સંકેતસ્થાને મોકલ્યો, અને હું સાત આઠ દિવસ પછી ત્યાં આવું છું એમ પિ-

તાએ કહ્યું. તે પુત્ર પણ સંકેતસ્થાને જઇ પિતાની વાટ જોતો રહ્યો; પણ કોણ જાણે શા કારણથી તેનો પિતા ત્યાં આવ્યો નહીં. પછી પુત્રે ખેદપુર્વક ધાર્યું કે, રસ્તામાં મારા પિતાને ચોરોએ અથવા વ્યાઘ્રાદિ હિંસક પ્રાણિઓએ મારી નાંખ્યો હશે. વેરી વિધાત્રાએ મારા પિતાનો પણ મને વિયોગ કરાવ્યો. માતાને તો મેં જોઇજ ન્હોતી, પણ એક આધારભુત પિતા હતો તે પણ દુરાત્મા દૈવે ન સહન કર્યું. હમણાં તેનો પણ નાશ કરી મને એકલો રખડતો કર્યો. અરેરે ! એમાં સ્ત્રીજનને યોગ્ય દૈવને શું ઉપાલંભ દેવો ? કારણ કે પુરૂષને શુભાશુભ કાર્યનું કારણ પુર્વનાં કર્મજ હોય છે ! એમ ધારી પછી સંસારના સર્વ સંયોગ વિયોગાંતજ છે, એમ વિચારી અનુક્રમે પિતાના શોકથી મુક્ત થયો. હે કાંતે ! વિદ્યાવડે સર્વ સ્થળે પુજાતો અને દેશાંતરમાં ભમતો તે હું વેદ વિચક્ષણ અત્રે આવ્યો, અને આપણો યોગ થયો. ”

તેનો એ પ્રમાણેનો વૃત્તાંત સાંભળી એ પોતાનો પુત્ર છે, એમ જાણી કામલક્ષ્મી પોતાના હૃદયમાં ખેદ પામી મનમાં વિચારવા લાગી કેઃ—દૈવને ધિક્કાર હો. કારણ કે હું પાપણીને સર્વ પ્રજામાં નિંદિત પુત્રનો સંયોગ કરાવ્યો ! ” એમ પોતાના અનુતાપથી હૃદય બળવા લાગ્યું; તોપણ મને પોતાની માતા જાણી પશ્ચાતાપરૂપ અગ્નિથી ખીન્ન થયેલો તે પ્રાણ ત્યાગ કરશે, એમ ધારી તેણીએ સ્નેહ લીધે તે વાત પુત્રના આગળ પ્રગટ કરી નહીં. પછી તે ઇંદ્રિસુખથી ઉદ્વિગ્ન થઇ પોતાના આત્માને નિંદતી તેણીએ મિથ્યાઉચ્ચાર વચનો બોલી તેને વિસર્જન કર્યો.

તેના ગયા પછી પોતાના દુષ્કૃત્યને સ્મરણ કરતી તે જીવિતવ્યથી ઉદ્વિગ્ન ચિતવાળી થઇ અન્ન જળનો ત્યાગ કર્યો, અને અક્કા પાસે બળી મરવા માટે કાષ્ટની માગણી કરી. તે વારે અક્કા બોલીઃ—હે સુભ્રુ ! મારા ઘરમાં રહી પોતાને અને પરને દુઃખ કરનાર આ શું આરંભ્યું છે ? તું શા માટે

ખેદ પામે છે ? તને શું આધિ વ્યાધિ છે ? જેથી આ પ્રમાણે પોતાના આત્માને અગ્નિમાં દહન કરવાને ઇચ્છે છે. આ મનુષ્ય જન્મ દુષ્પ્રાપ્ત છે, માટે તેને ફોકટ શા માટે ગુમાવે છે ? મારા ઘરમાં રહી મનગમતા યુવાનો સાથે સ્વેચ્છાએ સુખ ભોગવી મનુષ્ય જન્મને સફળ કર. હે મનસ્વિનિ ! નિઃકલંકિત, રાજા વગેરેને માન્ય અને સર્વાંગસુખની સંગતવાળો વેશ્યાનો જન્મ તું ફરી ક્યાંથી પામીશ ? માટે શોકનો ત્યાગ કર. હૃદયમાં ખેદ પામતી કામલક્ષ્મી બોલી:—

માતા ! મને કાંઇ આધિ વ્યાધિની વ્યથા નથી; પરંતુ આત્માને અગ્નિમાં હોમીને ઘણા કાળથી આચરેલ આ ગણિકા સંબંધી પાપકર્મથીજ શુદ્ધ થવાને ઇચ્છું છું. પંડિત પુરૂષોએ પ્રાણીને સ્ત્રીપણું એ ઘણા પાપનું ફળ કહ્યું છે, તેમાં પણ વેશ્યાનો જન્મ તે દાઝેલી કાંજી જેવો છે, જો સર્વ પાપને વિષે બીજરૂપ વેશ્યાજન્મ શોભનિક હોય તો સંસારમાં બીજું વિરૂપ શું છે ? તે કહે. માટે તારે મને હવે એ વિષે શિક્ષા ન આપવી.

એવી રીતે કામલક્ષ્મીએ તે અક્કાને સમજાવી, પરંતુ ખરે ખરૂં મૃત્યુ પામવાનું કારણ જે સર્વત્ર નિંદનીય પુત્રના સંભોગરૂપ દુષ્કૃત્ય, તે લજ્જાથી પ્રકટ કર્યું નહીં. નગરમાં તો વાત ચોતરફ ફેલાઇ, અને રાજાને પણ ખબર પડી, રાજાએ તથા તે કુટિનીએ અને બીજા ઘણા નગરજનોએ તેને સમજાવી, પરંતુ તે કાષ્ટભક્ષણના અધ્યવસાયથી હઠી નહીં. મરણને વિષે એકાગ્ર ચિત્તવાળી તેણીએ સાત લાંઘણ કરી, એટલે રાજા વિગેરેએ અનુમતિ આપી; પછી પોતાનું સર્વ દ્રવ્ય દીન પુરૂષોને આપી દઇ અશ્વ ઉપર બેશી, પૌરજનોએ નગર બહાર નદીના તટ ઉપર રચેલી ચિતા સમીપે તે ગઇ, ત્યાં પોતાના દુષ્કર્મથી દુખાર્ત થએલી તેણીએ નિર્ભયપણે ચિતામાં પ્રવેશ કર્યો, એટલે નગરજનોએ તે ચિતા ચારે તરફથી પ્રજવલિત કરી, તેવામાં ભવિતવ્યતાને યોગે અકસ્માત્ વરસાદ આવ્યો, તે વરસાદની ધારાથી હણાયેલા સર્વે લોકો નિચું મુખ કરીને જેમ વૃષભ

નાસે તેમ પોત પોતાને ઘેર નાશી ગયા; કારણ કે તેમાં કોઇ તેનું સંબંધી નહતું. કાંઇક ધુંમવાલી ચિત્તામાં તે જરાક દાઝી, તેવામાં નદીએ પુર આવવાથી તે તણાણી, તે કેટલેક દુર કાંઠાના કોઇ વૃક્ષ સાથે અફળાવાથી ત્યાંજ અટકી ગઈ: ત્યાં તેણીને શ્વાસપ્રાય કોઇ ગોવાળીઆએ જોઇ જીવતી જાણી પોતાને ઘેર લઇ ગયો, ત્યાં તેની ઉપર દયા લાવી ઓષધઉપચાર કર્યો એટલે કેટલેક દિવસે તેનું શરિર સારૂં થયું, એટલુંજ નહીં પણ ઉલટી રૂપમાં વૃદ્ધિ થઇ.

કેટલેક દિવસે તેણીને રૂપ સૌભાગ્ય અને લાવણ્યવડે અતિશય શોભતી જોઈ કામવશ થયેલ ગોવાળ બોલ્યો:-"હે સુભગે ! હવે જો તું મારા ઘરમાં રહીશ તો આ મારી સર્વે મિલકતની સ્વામિની થઇશ અને હું તારો કિંકર થઇને રહીશ, અને જો તું જઇશ તો મારો પ્રાણ પણ જશે. માટે થોડામાં મારો વિચાર જાણી મરજી પ્રમાણે કર."

ગોવાળનું બોલવું સાંભળી કામલક્ષ્મી વિચારવા લાગી કે પૂર્વે મેં સાતમી નર્કને યોગ્ય પાપ ઉપાર્જન કર્યું છે તો હવે નિમિત્ત વગર ઉપકાર કરનાર આ ગોકુલીનું પણ ઇચ્છિત કાર્ય ભલે થાઓ. કારણ કે જગતમાં કહેવત છે કે જેમ "સો તેમ પચાસ વધારે." સર્વનું ભક્ષણ કરનાર અગ્નિમાં પ્રવેશ કર્યા છતાં પણ વિધિએ મને જીવતી રાખી તો હું જાણું છું કે મારા પાપમાં કાંઇ ન્યુન રહ્યું હશે તે પુર્ણ થશે, હવે વિષયથી ઉદ્વિગ્ન ચિત્તવાળી કામલક્ષ્મી એ પ્રમાણે અનેક રીતે વિચારીને તથા કાંઇક ઇંદ્રિયના ચાપલ્યથી ગોવાળની સ્ત્રી થઇને રહી. સંસર્ગને લીધે ગાયો દોવી, દધીમથન કરવું, વગેરે તેના ઘરને ઉચિત સર્વ ક્રિયાઓ તે ધીમે ધીમે શિખી. મહા પાપી અને ઘણા પ્રકારના દુ:ખથી દગ્ધ થયેલી તે હું કામલક્ષ્મી હમેશાં અત્રે અમારા ગોકુળ (ભરવાડનું નામ) થી દુધ દહી વેચવાને આવું છું.

પતિ અને પુત્રના વિયોગથી પીડિત છતાં પણ રાજાની રાણી થઇ, પુર્વ પતિના પ્રેમને લીધે તે રાજાને હણ્યો; પુર્વ પ-

તેને સર્પદંસથી મૃત્યુ પામેલ જાણી ત્યાંથી નાશી દેશાંતરમાં વેશ્યા થઇ, ત્યાં પોતાનાજ પુત્રની સાથે ભોગ ભોગવ્યાં; તે પાપથી પશ્ચાતાપ કરતી અગ્નિમાં બળી મરવા ચિત્તામાં પડી, ત્યાંથી નદીમાં તણાણી અને હમણાં ગોવાળીઆની સ્ત્રી થઇ નિંચ કાર્યો કરૂં છું. હે ભાઇ ! એ પ્રમાણે ઉતરોત્તર મહત દુઃખને વિષે પડેલી હું હમણાં આ દુધ દહીંનાં વાસણો ભાગવાથી શું સોચ કરૂં ! ! કહ્યું છે કેઃ—"બહુ દુખીયાને દુઃખ નહી અને બહુ રણીઆને રણ નહીં."

આહીરણીના મુખથી સમગ્ર વૃત્તાંત શ્રવણ કરી તેણીને પોતાની માતા જાણનારો વેદવિચક્ષણ પુરોહિત તત્કાળ માતાની સાથે વિષયસુખ ભોગવવારૂપ પોતાના ચરિત્રથી અનુતાપ પામતો અને આંખમાંથી અશ્રુજળ વરસાવતો તેણીના ચરણમાં પડયો. ત્યારે સંભ્રમથી પોતાના પગ સંકોચતી તે બોલી:— હે ભ્રાતા ! ઉત્તમવર્ણવાળો તું આ અયુક્ત આચરણ શું આચરે છે ? શ્યામ મુખવાળો પુરોહિત ગદ્ગદ સ્વરે બોલ્યો:—માતા ! તેજ હું વેદવિચક્ષણ છું.

પછી પરસ્પર સંબંધને જાણવાથી શ્યામ મુખવાળાં તે બંન્ને જાણે ભુમિમાં પ્રવેશ કરવાની ઇચ્છાવાળાં હોયની ! તેમ નિચી દ્રષ્ટી કરીને મૌન રહ્યાં. પોતાના દુરાચારના અનુતાપરૂપ અગ્નિથી પ્રજ્વલિત થતાં તેઓ લાજને લીધે એક બીજાની સન્મુખ જોવાને શક્તિમાન થયાં નહીં પ્રાંતે કામલક્ષ્મીને પોતાના પાપની શુદ્ધિને અર્થે જળ, અગ્નિ અથવા ભૃગુપાત વગેરેથી આત્મઘાત કરવાની ઇચ્છાવાળી જાણી વેદવિચક્ષણ બોલ્યો:—માતા ! આત્મઘાત કરવાથી અને ગઇ વાતનો શૌચ કરવાથી હવે શું ? હવે તો પાપનો નાશ કરવા માટે ઉગ્ર તપસ્યા કરવામાં યત્ન કરોઃ કારણ કે આત્મઘાત કરવાથી પ્રાણી પુર્વ કર્મથી મુક્ત થતા નથી, પરંતુ તે તે કર્મના વિપાક ભોગવવાથી અથવા તપ કરીને તે કર્મને દહન કર્યાથી પુર્વ કર્મથી મુક્ત થાય છે. માટે હે અંબા ! હે માતા! તીવ્ર તપ કરો, જેથી અ-

ગ્નિથી કંચનની પેઠે તત્કાળ આત્માની શુદ્ધિ થાય.

કહ્યું છે કે:—

सप्तधातुमयादस्माद् सारान्मर्त्यवर्ष्मणः ॥
सारउद्धियेतीविज्ञैधर्मः शुद्धिकृदात्मन ॥ १ ॥

અર્થ—અસાર અને સપ્ત ધાતુમય આ મનુષ્યદેહ થકી પંડિત જનોએ આત્માની સ્તુતી કરનાર ધર્મ એજ સાર કાઢવો. અર્થાત્ એ દેહથી બને તેટલા ધર્મકાર્યો કરી લાભ મેળવવો.

એ પ્રમાણે શાસ્ત્રોક્ત વચનવડે પોતાની માતાને આત્મઘાત કરતી નિવારી પાપની શુદ્ધિને ઇચ્છનાર વેદવિચક્ષણ માતાને સાથે લેઇ ઉદ્યાનમાં રહેલા શ્રુતસમુદ્રના પારગામી, શ્રી ગુણાકરસુરિને વંદન કરવા ગયો; વંદન કરીને તેઓ યથાસ્થાને બેઠા, એટલે તે કૃપાળુ સુરીશ્વરે નિચે પ્રમાણે ધર્મોપદેશ આપવા માંડયો:—

“પ્રાણિને કર્મના વશથી પિતા પુત્ર થાય, શત્રુ મિત્ર થાય અને માતા સ્ત્રીરૂપે થાય; પ્રત્યેક પ્રાણીનું જીવે સ્નેહથી અનંતવાર લાલન પાલન કર્યું છે, તેમજ ક્રોધથી તેઓને હણીને પોતાના અંગને પુષ્ટિને અર્થે ભક્ષણ પણ કર્યું છે, માટે વસ્તુતાએ કાંઇપણ પોતાનું પારકું નથી; તોપણ અજ્ઞાન મનુષ્યો રાગ દ્વેશને વશ પડી ફોકટ પાપબંધન કરે છે, સંસારના સર્વ સંબંધો ટુંકી મુદતના અને અસત્ છે, એમ ધારી વિવેકી જનોએ સ્ત્રી પુત્રના પ્રેમમાં મુંઝાઈ જવું નહીં; એકજ વસ્તુ એક પ્રાણીને રૂચે તેજ વસ્તુ બીજાને દ્વેષ કરાવનારી થાય; માટે કોઇ પણ વસ્તુને વિષે રમ્ય અરમ્યની વ્યવસ્થા કરવી તે વાસ્તવિક નથી. કહ્યું છે કે:—

सुस्थेहृदिसुधासिक्तं दुखेविषमयंजगत् ॥
वस्तुरम्यमरम्यंवामनः संकल्पतस्ततः ॥ १ ॥

અર્થ—સુખને વિષે રહ્યા થકા હૃદયમાં જગત સર્વે અમૃતથી સિંચન થયેલું જણાય છે, અને દુઃખને વિષે રહ્યા થકા વિષમય જણાય છે; તેથી વસ્તુને રમ્ય અરમ્ય કહેવી-જાણવી

તે મનના સંકલ્પ છે. માટે સર્વ વસ્તુને વિષેથી રાગ દ્વેષ કાઢી નાંખી, મમતાનો ત્યાગ કરી ભવભીરૂ મનુષ્યોએ સમતા અંગિકાર કરવી.

એ પ્રમાણેની દેશના શ્રવણ કરી ભવથી ઉદ્વિગ્ન ચિત્તવાળા તે માતા અને પુત્રને દિક્ષા અંગિકાર કરવાના અધ્યવસાયવાળા જાણી ગુરૂ મહારાજા બોલ્યા:-"જેમ સ્વચ્છ ભીંતને વિષે આલેખેલ ચિત્ર અતિશય શોભે છે, તેમજ સમ્યક પ્રકારે આલોચન કરી શુદ્ધ થયેલ પ્રાણિને વિષે વ્રતારોપ સારી રીતે શોભેછે; માટે પ્રવજ્યા ગ્રહણ કરવાની ઇચ્છાવાળા તમે જન્મથી માંડીને આજપર્યંત મન, વચન, કાયાથી જે પાપ ઊપાર્જન કર્યાં હોય તેની સમ્યક પ્રકારે આલોચના કરો."

પછી તેઓએ રાગદ્વેષના ઉદયથી નહિ કહેવા લાયક એવાં જે દુષ્કૃત્યો કર્યાં હતાં તે સર્વે ગુરૂ મહારાજને કહી બતાવી તેની સમ્યક પ્રકારે આલોચના કરી. ગુરૂ મહારાજાએ પણ તેઓને સ્વચ્છ આશયવાળા અને વૃદ્ધિ પામતા સંવેગવાળા જાણી તપ રૂપ પ્રાયશ્ચિત આપી દિક્ષા અંગિકાર કરાવી. ચારિત્ર ગ્રહણ કરી શુદ્ધ અંતઃકરણથી દુષ્તપ તપ તપતી અને જિનોપજ્ઞ અનુષ્ઠાનને વિષે નિરંતર અપ્રમત્તપણે વર્તતી કામલક્ષ્મી ઘણા કાળ સુધી બીજી સાધવીઓની સાથે દેશાંતરમાં વિચરી. પ્રાંતે સર્વે કર્મ ખપાવી પરમપદને પ્રાપ્ત થઇ.

નિશ્ચય સંવેગ રંગમાં લીન, પંચાચારમાં ઉદયુક્ત અને નિરતીચારપણે વ્રત પાળતાં વેદવિચક્ષણ મુનિ સુત્રથી અને અર્થથી દ્વાદશાંગીનું અધ્યયન કરી અનુક્રમે છત્રીશ ગુણેયુક્ત સુરિપદને યોગ્ય થયા; પછી આચાર્યપદ અંગિકાર કરી પૃથ્વિતળને વિષે વિચરી પ્રાણિઓના સમુહને પ્રતિબોધ કરવાને નિચે પ્રમાણે ઉપદેશ દેવા લાગ્યા:—

" જેઓ બાળપણાથી બ્રહ્મચર્ય ધારણ કરનારા હોય, અને જેઓએ સંસારના મોહથી વિમુક્ત થઇ સર્વથી ચારિત્રનો આશ્રય કર્યો હોય તે સુકૃતિ પુરૂષો શ્લાઘ્ય છે. જેઓએ મારી પેઠ

લોકાચવિરૂદ્ધ આચરણ આચરી નિંદા પ્રાપ્ત કરી નથી તેઓ શ્લાઘ્ય છે; અથવા કોનાં કાર્યો અસ્ખલિતપણે પુર્ણ થયાં છે, કોના સર્વ મનોરથ સિદ્ધ થયા છે, કોને આ સંસારમાં નિત્ય સુખ છે, કોને દૈવે ખંડન કર્યા નથી, એ ન્યાયે કોઇના પ્રેરેલા કેટલાક મનુષ્યો પાપી અને નિષિદ્ધ કૃત્યો આચરે છે; પરંતુ તે તે કર્મોનો છેદ કરવાની ઈચ્છાવાળા થઇ ગુરૂ મહારાજાની સમીપે તેની સમ્યક્ પ્રકારે આલોચના કરી તીવ્ર તપ તપે તેઓ શ્લાઘ્ય છે.”

એવી રીતે ઘણા મનુષ્યોને પ્રતિબોધ આપી અંતસમય નજીક આવ્યો એટલે સર્વ પ્રાણીને ક્ષમાવી પાદોપગમન અનસન અંગિકાર કર્યું. પ્રાંતે ધ્યાન અને તપના બળથી સર્વ કર્મ ક્ષમાવી વેદવિચક્ષણ સુરિ અંતકૃત કેવળી થયા,

કામલક્ષ્મી અને વેદવિચક્ષણ ગુરૂતર દુષ્કર્મ કરીને પણ ગુરૂ મહારાજા પાસે પોતાના કૃત્યોની સમ્યક પ્રકારે આલોચના કરવાથી અને ગુરૂના કહ્યા પ્રમાણે તીવ્ર તપસ્યા અંગિકાર કરવાથી મોક્ષગતિને પામ્યા. તેવીજ રીતે સર્વ મનુષ્યોએ પોતાના પાપ કર્મોની સમ્યક પ્રકારે આલોચના કરવી, અને દુષ્તપતપ તપી તે તે કર્મોથી શુદ્ધ થવા પ્રયત્ન કરવો.

ઈતિ શ્રી કામલક્ષ્મીની કથા સમાપ્ત.

મૃગાંકલેખાની કથા.

માળવ દેશે ઉજ્જયણી નગરીયે અવંતીસેન નામે રાજા રાજ્ય કરેછે, તેજ નગરમાં એક ધનસાર એવે નામે સાર્થવાહ રહે છે, તેની રંભા નામે ભાર્યા છે. તેને મૃગાંકલેખા નામે પુત્રી છે, તે બાળભાવ થકી પણ નિર્મળ સમકેતની ધરનારી જૈન ધર્મને વિષે તત્પર અને જીવાદિક નવતત્વની જાણ છે.

એક દિવસ તે કુંવરી ઉદ્યાનને વિષે ધનસાર સાર્થવાહનું કરાવેલું ઉત્તંગ તોરણ શિખરબંધ શ્રી જિન પ્રસાદ છે, ત્યાં સકળ સામગ્રી લઇને પુજા કરવાને અર્થે ગઇ; ત્યાં પ્રથમ દ્રવ્ય પુજા કરીને પછી ભાવપુજા નિમિતે કાઉસગ્ગ કરી ઉભી રહી છે; એવામાં ત્યાં સાગરશ્રેષ્ઠીનો પુત્ર પોતાના મિત્રને સાથે લઇ દેવ જુહારવા આવ્યો છે, તેણે દેવ જુહારી વળી ભદ્રકપણાથી કાઉસગ્ગધારી પ્રતિમાને નમી પગે લાગ્યો. તે જોઇ હાથ તાબોટો દેઇ તેનો મિત્ર હસ્યો. તે જોઈ શ્રેષ્ઠીપુત્રે પુછયું;—હે મિત્ર તું શા કારણે હસ્યો ? મિત્રે કહ્યું. એ પ્રતિમા નથી, પણ ધનસાર્થવાહની પુત્રી મૃગાંકલેખા છે, તેને તું પગે લાગ્યો.

હવે તે શ્રેષ્ઠીપુત્ર મૃગાંકલેખાનું રૂપ જોઇ કામભુતે ગ્રસ્ત થયો થકો ઘેર જઇ ઉખરડે પર્યંકે સુતો, માતા પિતાએ બોલાવ્યો બોલે નહીં ઘણુંએ પુછે, પણ પાછો ઉત્તર આપે નહીં; તેવારે તેના મિત્રે સર્વે વાત માત પિતા આગળ કહી સમજાવી. માતા પિતાએ કહ્યું, એ વાત યોગ્ય છે, તે અમે કરીશું, તું આવી ભોજન કર. ઇત્યાદિક ઘણું સમજાવીને જમાડયો.

હવે તેજ ઉદ્યાનમાં તેજ દેરાસરની પાસે સાગરદત્તે પણ એક શ્રી ઋષભદેવનું પ્રાસાદ કરાવ્યું, તેની પ્રતિષ્ટા કરાવવા તેના દશાન્હિકના દસમાં દિવસને વિષે જમણવાર કર્યો છે, ત્યાં ધનસાર્થવાહને તેડયા છે, તે કુંટુંબ સહિત આવી ભોજન કરી મંડપમાં બેઠા છે; તેવારે સાગરદત્તે જોતિષિયાને સંજ્ઞા કરી, તે

ઉપરથી જ્યોતિષિયો બોલ્યો જે આજ વિવાહ મેળવવાનો અત્યંત શ્રીકાર સર્વોત્તમ શ્રેયસ્કર દિવસ છે, એવો દિવસ કોઇ કાળાંતરેજ આવે છે. જો ધનસાર્થવાહની કન્યા મૃગાંકલેખા અને સાગરદત્તનો પુત્ર સાગરચંદ્ર એ બેઉનો વિવાહ આજ થાય તો સર્વોપરિ રૂડા યોગ ગણાય; તેવારે ધનસાર સાર્થવાહ પણ સાગરચંદ્રનું રૂપ દેખી હર્ષ પામ્યો થકો બોલ્યો. ભલું. એમ કહી ત્યાંજ વિવાહ મેળવીને બેઉ જણ ઉઠયા, અને પોતપોતાના ઘેર જઇ વિવાહનો મહોત્સવ કરવા પ્રવૃત્યા. કન્યાના બાપે કન્યાને પીઠી ચોળી છે, અને વરના બાપે વરરાજાને પીઠી ચોળી છે.

એવામાં સાગરચંદ્ર પોતાના ધનમિત્ર પ્રત્યે કહે છે:-હે મિત્ર ! તે વખત દેરાસરમાં મેં મૃગાંકલેખાને રૂડી રીતે નિરખી નથી, તે માટે મુજને તેનું રૂપ જોવાની ઉત્કંઠા છે, તેથી જો તું મારી સાથે આવે તો ત્યાં જઇ એનું રૂપ રૂડી રીતે જોઈ આવીયે. ધનમિત્રે કહ્યું. તું પાટે બેઠા છે તો શી રીતે નિકળી શકીશ ? સાગરચંદ્રે કહ્યું. રાત્રે છાનું બહાર નિકળવામાં કાંઇ વિશેષ નથી. એમ કદાગ્રહ લઇ બેઠા. તેવારે ધનમિત્રે કહ્યું ચાલ જઇ આવીએ. પછી રાત્રે શ્યામવસ્ત્ર પહેરી હાથમાં ખડગ લઈ જ્યાં કન્યા પાટે બેઠી છે ત્યાં આવ્યા તે અવસરે મૃગાંકલેખા પોતાની ચિત્રલેખા અને પત્રલેખાદિક સખિયોના પરિવારે પરવરી થકી પોતપોતામાં ગોષ્ટિ કરે છે, તિહાં ચિત્રલેખા મૃગાંકલેખાને કહે છેઃ-હે મૃગાંકલેખા ! ધન્ય તારા અવતાર ! શાથી જે તુજને સાગરચંદ્ર જેવો વર મળ્યો.

હવે સ્ત્રી જાતિનો સ્વભાવ છે કે, એક બોલે તો તે થકી વળી બીજી જે બોલે તે અવળુજ બોલે. તે પ્રમાણે પત્રલેખા બોલી ઉઠી કેઃ--હે સખિ ! મૃગાંકલેખાને યોગ્ય વર તો ધનશ્રેષ્ઠીનો પુત્ર અનંગદેવ હતો; કારણ કે તે રૂપ કરી સાક્ષાત્ અનંગ જેવોજ છે. તેવારે વળી ચિત્રલેખા બોલી:-મૃગાંકલેખાના વરને અર્થે સંવરનામાં જ્ઞાનીને પુછયું, તેવારે તેણે કહ્યું કે:— " અનંગ દેવનું વીશ વર્ષનું આયુષ છે, માટે તે યોગ્ય નથી. તેથી

અનંગદેવને શું કરીયે ? તે સાંભળી વળી પત્રલેખા બોલી:— અરે સખિ ! તું જાણતી નથી જે થોડું હોય તો પણ અમૃત ભલું જાણવું અને વિષ તો એક ભાર જેટલું હોય તો પણ શા કામનું ?

એવી સખિઓની વારતા થતી મૃગાંકલેખાએ બેઠી બેઠી સાંભળી, પણ લાજને લીધે નિવારણ કીધી નહીં; તે બેઉ સખિઓની વાત સાગરચંદ્રે છાનો રહી સાંભળી, તેથી ઘણો રીસે ચઢી ખડગ કાઢીને મારવા દોડયો, તેને મિત્રે હાથઝાલી રાખ્યો અને કહ્યું કે સખિઓ પરસ્પર વાતો કરે છે એમાં મૃગાંક લેખાનો શો વાંકછે ? એમ સમજાવીને ઘેર લઇ ગયો.

પછી સાગરચંદ્રે વિરક્ત ચિત્તે કરી પીતાની લજ્જાયે પ ણિગ્રહણ કીધું; પરણ્યા પછી તેના પિતા સાગરદત્તે સુવાને માટે મોટો આવાસ કરાવી આપ્યો; પણ સાગરચંદ્ર દુષ્ટાત્મા તે મૃગાંકલેખાની સાથે દ્વેષ ધરતો ઢુકડો ન આવે, બોલાવે પણ નહીં, મૃગાંકલેખાંનું નામ સાંભળે તો પણ રીસ કરી ઉઠે. એ વિષે મૃગાંકલેખા પરમાર્થ અજાણતી કર્મનો દોષ ત્રેવડતી ઘણો ખેદ કરતી થકી દુ:ખે કાળે નિર્ગમન કરે છે; એમ તે વિરહાગ્નિએ પિડિત થકાં શ્રી જિનધર્મારાધન કરતાં એકવીસ વર્ષ નિર્ગમન કર્યાં.

એકદા અવંતીસેન રાજા લાટદેશના રાજાને જીતવા માટે જાય છે, તેવારે સાગરદત્તને તેડીને રાજા કહેવા લાગ્યો કે, તમારા પુત્ર સાગરચંદ્રને મારી સાથે મોકલો; શાથી જે મારા સૈન્યને અન્ન વસ્ત્રાદિ સર્વ વસ્તુ પુરે. તેવારે સાગરદત્તે પોતાનાપુત્રને કહ્યું કે, રાજા તેડી જાય છે, માટે તેની સાથે જરૂર જવું જોઇએ. તે સાંભળી સાગરચંદ્ર પણ અશ્વ, રથ, ડેરા પ્રમુખ સજ્જ કરી માતા, પિતા, ભાઇ, કાકા પ્રમુખને પગે લાગી વિદાયગિરી માગી ચાલવા લાગ્યો, જેવારે તે મૃગાંકલેખાના ઘર આગળ આવ્યો, તેવારે મૃગાંકલેખાને દીઠી પણ બોલાવી નહીં; તોપણ મૃગાંકલેખા આવી પગે લાગીને અશ્રુપાત કરવા લાગી, તથાપિ

તેને અવગણી તિરસ્કાર કરી ચાલ્યો, તેથી મૃગાંકલેખા વળી ઘણુંજ દુઃખ પામી થકી સય્યાએ આળોટતી રોવા લાગી; વળી મનમાં વિચારે છે જે ઘરના દાસતે પણ બોલાવે છે અને મુજને આવી રીતે ઠેલી નાંખે છે, માટે એ મારા પુર્વ કર્મનો દોષ સમજવો, એવું ચિંતવી રહી.

હવે સાગરચંદ્ર ગામ બહાર નદીને તટે જ્યાં કટકે ઉતારો કીધો છે, ત્યાં ડેરા દેઇ પર્યંકે સુતો છે. એવામાં વારંવાર કરૂણા સ્વરે રૂદન કરતી કોઇક કિન્નરીનો સ્વર સાંભળ્યો. તેવારે મનમાં વિચાર્યું જે આ રાત્રિને વિષે કોણ સ્ત્રી રૂદન કરે છે ? એમ ચિંતવી ખડગ લઈ શબ્દને અનુસારે ચાલ્યો; આગળ જતાં વનના કુંજ માંહે સર્વાભરણે ભુષિત એવી એક સ્ત્રીને રડતી દીઠી, તેથી તેને કહેવા લાગ્યો કે:—હે બેહેન ! તું શા માટે રડે છે ? ત્યારે સ્ત્રીએ કહ્યું. એવો કોઈ નથી જે મારૂં દુઃખ ભાગે. સાગરચંદ્રે કહ્યું. એકવાર તારે દુઃખ શું છે તે કહે તો પછી દુઃખ ભાગવાની વાત છે. સ્ત્રી બોલી:-મારો પ્રાણેશ્વર હરીપ્રભ નામે કિન્નર છે, મારૂં નામ હારાવલિ છે, અમે બેઉ વિમાને બેશી ચાલતાં માર્ગમાં મારો પતિ બોલ્યો; ચાલો આપણે આ વનની કુંજ માંહે કેલીગૃહ છે ત્યાં રમીયે. મેં કહ્યું અહીં નહીં રમશું; પરંતુ મેરૂપર્વતના શિખરને વિષે ઉદ્યાન છે ત્યાં રમશું. એવું કહ્યાથી મારો ધણી મારાથી રીસાઇ બેઠો છે, ચાલતો નથી. બે પોહોર થયા ધણીએ પગે લાગું છું પણ માનતો નથી, તેથી મારૂં હ્રદય ફાટી પડે છે, અને મારો પતિ તો વજ્ર જેવું હ્રદય કરી બેઠો છે, પણ તું મહાપુરૂષછે, તેથી અમારો બેઉનો મેળાપ કરાવી આપ.

તે સાંભળી સાગરચંદ્ર પેલા કિન્નર પાસે જઇ તેને મનાવવા લાગ્યો; તેવારે કિન્નર હશીને બોલ્યો:—અરે સાગરચંદ્ર ! તું મુજને મનાવવા આવ્યો છે, પણ તું તારૂં પોતાનું પાપ જોતો નથી ? કેમકે એકવીશ વર્ષ થઇ ગયા છતાં નિરપરાધી, સતિમાંહે શિરોમણી એવી મૃગાંકલેખાને તેં બોલાવી પણ નથી, અને મુજને સમજાવા આવ્યો છે; તો તેં એ સુભાષિત

સાચું કર્યું જણાય છે ? એવું કહેતો થકોજ તે કિન્નર પોતાની કિન્નરીને વિમાનમાં બેસાડી આકાશ માર્ગે ચાલતો થયો.

પાછળથી કિન્નરીની દાસી આવીને સાગરચંદ્રને કહેવા લાગી જે મારી સ્વામિનીયે મારે મુખે તમને કહેવરાવ્યું છે કે, તમે મારી ઉપર ઉપકાર કર્યો તેનો મારાથી કાંઇ પ્રત્યુપકાર થયો નથી, માટે આ બે વસ્તુ આપુ છું તે તમે લ્યો. એવું કહી એક મુળી આપી, જે ઘસીને પગે લેપ કરીએ તો આકાશે ગમન કરવાની શક્તિ આવે. વળી બીજી એક ઔષધિ આપી, તેને ઘશીને કપાળે તિલક કરીયે ;તો રૂપપરાવર્ત કરવાની શક્તિ આવે. એવું કહી બે ઔષધી આપીને દાસી જતી રહી.

હવે કુંવર વિચારે છે કે ધન્ય છે તેહુને કે જે સ્રીના સેંકડો ગમે દોષ દેખે છે, તોપણ પાણીમાં રેખાનીપેઠે ક્રોધ ધરે છે; પરંતુ હું કેવો અધમ પુરૂષ છું કે જે સ્રીમાં દોષ અણદીઠે પણ તેની ઉપર પાષાણે માંહેલી રેખા સરખો કોપ કરી બેઠો છું. હા ! હા ! નિરપરાધી અબળાને એકવીશ વર્ષપર્યંત વીરહે સંતાપી ! ! એમ ચિંતવી તે વાત ધનમિત્ર આગળ કહી, ધનમિત્રે કહ્યું:–તેં એ મોટું પાપ કીધું, એ પાપ તું તારા ઉપરથી ઉતાર; નહીં તો એ અબળા દુઃખ કરતી મરણ પામશે. એવી વાત સાંભળી મુળી ઘશી પાદલેપ કરી આકાશગામિની વિદ્યા સાધી મૃગાંકલેખાને ઘેર ગયા; તેમાં પ્રથમ તો ધનમિત્ર ગયો, તેને મૃગાંકલેખાએ હાંકી કાઢયો, કે અરે તું કોણ છે ? જે રાત્રિને વખતે મારા ઘરમાં પ્રવેશ કરે છે ? ભલો હો તો નિકળ, નહીં તો મારા શીળને પ્રભાવે કરી ભસ્મ થઇશ !' ધનમિત્રે કહ્યું:— હે બેહેન ! હું સાગરચંદ્ર નો મિત્ર છું, તારે ઘેર સાગરચંદ્ર આવે છે તેની વધામણી દેવા આવ્યો છું; માટે દુઃખ છાંડીને આનંદ પામ. એવું કહેતાંવાર ત્યાં સાગરચંદ્ર પણ આવ્યો, એટલે સખિઓનો વર્ગ ઉઠી ગયો અને ધનમિત્ર પણ બીજા ઘરમાં જઈ બેઠો.

હવે સાગરચંદ્ર અશ્રુજળે પોતાનો અપરાધ ધોતો થકો ક-

હેવા લાગ્યો કે તું નિરપરાધી છતાં મેં તુજને ઘણું સંતાપી, તે મારો અપરાધ તું ક્ષમા કર જેમ વિદ્યા ભણીને વિસારી મુકીયે તેમ મેં તુજને પરણીને વિસારી મુકી, તે મારો સર્વ અપરાધ તું વિસારી મુકી સંતોષ આણીને મારી સાથે બોલ. તે સાંભળી મૃગાંકલેખાયે કહ્યું. એ સર્વ મારા પુર્વ કર્મનો દોષ છે, તમારો એમાં કાંઇ વાંક નથી, એમ કહી સ્ત્રી ભરથાર ઘણા કાળના વિરહાગ્નિને સુખજળે કરી ઓલવતાં હતાં. સ્ત્રી ભરથાર પરસ્પરે રમતાં રાત્રિ અતિક્રમી, પ્રભાત થવા આવ્યો, તેવારે સાગરચંદ્રે કહ્યું. હું કટકમાં જાઉં છું; કેમકે રાજા સંભારશે, માટે હાજર રહેવું જોઇએ. મૃગાંકલેખાયે કહ્યું કે તમે જાઓછો પણ મારે ઋતુસ્નાનનો દિવસ છે, તેથી જો ગર્ભ રહ્યો હશે તો પાછળથી સાસુ સસરાને મારે ઉત્તર શો આપવો ? તેવારે સાગરચંદ્રે તેને સ્વનામાંકિત મુદ્રિકા આપી મૃગાંકલેખાનો હાર લીધો; અને કહ્યું કે, મારા માતા પિતા તુજને પુછે તો આ મુદ્રિકા દેખાડજે. એવું કહી તેની આંખમાંથી આંસુ લુહી પોતાના આંખે આંસુ આણતો સૈન્ય માંહે ગયો.

હવે મૃગાંકલેખાને ઉદરે કોઇ પુન્યવંત દેવતાનો જીવ આવી ઉપન્યો. ઉદર વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યું. તેવારે પદ્માસાર્થવાહી સાપણની પેઠે કોપ કરતી પુછવા લાગી; તેને મૃગાંકલેખાયે સાગરચંદ્રની મુદ્રિકા દેખાડી. તો પણ સાસુ સસરો બેઉ કહેવા લાગ્યા જે, એવાં સ્ત્રીનાં કપટ અમે ઘણાં જાણીએ છીએ, તેં અમારા કુળને વિષે કલંક લગાડ્યું; માટે હવે તમે ઘર બહાર નિકળો એમ કહીને જેમ નિર્ધન પુરૂષ પામેલી લક્ષ્મીને હાંકી કાઢે, તેમ મૃગાંકલખાને કાઢી મુકી. તેની સાથે ચિત્રલેખા સખી પણ નિકળી. પદ્મા સાસુએ તેના પીયર પણ કહેવરાવી મોકલ્યું જે તમારી પુત્રી કુચરિત્ર કમાઇ કરી આવે છે, માટે જોઇ તપાસીને ઘરમાં પેસવા દેજો; તેથી માતા પિતાયે પણ તેને કહ્યું કે અહીંઆં તારે માટે રહેવાની જગા નથી, જ્યાં તારી ઇચ્છા આવે ત્યાં જા. મૃગાંકલેખાયે વિચાર્યું જે એક વિધાતા

વાંકે સર્વ વાંકુ થાય અને વિધાતા પાધરી હોય તો સર્વ પાધરૂં થાય.

હવે મૃગાંકલેખા માત પિતાયે કાઢી મુકી થકી ત્યાંથી નિકળી મધ્યાનસમયે એક વૃક્ષની નિચે વિસામો લેઇ આગળ ચાલી એટલે રાત્રિ પડી, તે રાત્રિ વૃક્ષની નિચે ક્હાડીં પ્રભાતે ત્યાંથી ચાલતી થઇ, પણ માર્ગે ભુલી પડી તેથી એક વિકટ અટવીમાં જઇ ચડી, ત્યાં રોવા લાગી. તેવારે ચિત્રલેખાએ કહ્યું.—હે બેહેન ! તું ત્રણ દિવસની ભુખી છે, માટે કંદમુળાદિકના આહાર પાણી કર, તો જીવતી રહીશ. અન્યથા ગર્ભપાત થશે તો બાળહત્યાનું પાપ લાગશે.

મૃગાંકલેખાયે કહ્યું.—યદ્યપિ કંદમુળનું ભક્ષણ વૃત્તિકાંતાર· આગારે કરી અનુજ્ઞાત છે, એથી નિયમ ભંગ ન થાય, તોપણ હું ભક્ષણ કરીશ નહીં; એવો હઠ લઇને એમજ ભુખી રહી. એવામાં ત્યાં એક ચિત્રગુપ્તનામે સાર્થવાહ આવ્યો, તેણે આવી કહ્યું:—હે બેહેન ! મેં મારા માણસના મુખથકી તારૂં વૃત્તાંત સાંભળ્યું છે, હવે તું રડીશ નહીં, મારા સથવારાને વિષે આવ. તું કહીશ ત્યાં હું તુજને મુકીશ. એવાં સાર્થવાહનાં વચનામૃતે હર્ષ પામીથકી પોતાનું સર્વ વૃત્તાંત સાર્થવાહની આગળ કહી સંભળાવ્યું; અને કહ્યું કે,-હે સાર્થવાહ ! તું મુજને અવંતીસેન રાજાના કટકમાં પહોચાડ. હું તારો ઉપકાર માનીશ. તેવારે સાર્થવાહે હા કહી. સાર્થવાહ તેને સાથે લેઈ આગળ ચાલ્યો, અને મૃગાંકલેખાને કુળદેવીની પેઠ આરાધવા લાગ્યો; તેથી ત્યાં ઘણું સુખ પામી.

એવામાં ચિત્રલેખાની સખી વનમાંહે ઈંધણ લેવા ગઈ, તેને એક ભિલ્લ ઉપાડી લેઇ ગયો. સાર્થવાહે ઘણું જોવરાવી પણ જડી નહીં; તેવારે મૃગાંકલેખા બોલી. વળી પુરાં કર્મ ઉદય આવ્યાં, મારી સખી પણ મારાથી વિખુટી પડી, તેથી રોવા લાગી. તેને સાર્થવાહે આશ્વાસન દેઇ સમજાવી રાખી.

એવામાં લાટદેશ નજીક આવ્યો, તે રાજાને વિજયરાજા

સાથે મિત્રાચારી છે, તે માટે તેણે મળવા થકી સાર્થવાહને આવ્યો જાણી માળવાના અંવતીસેન રાજાની સાથે પોતાના મિત્રનું વૈર છે માટે સાર્થવાહને લુટયો; તેવારે મૃગાંકલેખા એક દેવકુળને ખુણે છુપી બેસી રહી. અરણ્યમાંહે સિંહાદિક શ્વાપદાનો સ્વર સાંભળવે કરી ભયાકુળ થઇ તેથી પુત્ર જન્મ થયો, તેની ચંદ્રમાજેવી કાંતિ દેખી ખોળામાં લઈ રોવા લાગીઃ—અરે પુત્ર ! આ વખતે તારો પિતા હોત તો જન્મમહોત્સવ કરત પણ હમણાં આંહી જંગલમાં તારો જન્મમહોત્સવ કોણ કરશે ? એવું કહી વિલાપ કરે છે, તેને વનદેવતાએ સમજાવીને રોતી રાખી.

અનુક્રમે પ્રભાત થયું તેવારે સાગરચંદ્રની નામાંકિત મુદ્રાને વસ્ત્રની ગાંઠે બાંધી તે વસ્ત્રથી પુત્રને ઢાંકી પોતે સ્નાન કરવા તથા વસ્ત્ર ધોવાને તળાવ ઉપર ગઈ; એવામાં કોઇ ભુખ્યો કુતરો આવ્યો, તે માંસની ગંધે બાળકને દાંતથી ગ્રહણ કરી લઇને ચાલતો થયો; દૈવયોગે તે છોકરાનું આયુષ્ય બળવાન હોવાથી તે વખત ત્યાંથી ઢુકડું એક વૈશ્રમણ નામે નગર છે, તેનો રહેવાશી એક શ્રેષ્ઠી નદી તટે શૌચને અર્થે આવ્યો છે, તેની દ્રષ્ટિયે પડયો; તેવારે તેણે કુતરાને હાંકી તેના મુખમાંથી બાળક જીવતો પકડયો. કુતરો નાશી ગયો, શેઠ હર્ષ પામતો છતો નિધાનની પેઠે તે બાળક લઇને પોતાની અપુત્રીઆણી ધનવતી ભાર્યાને જઇ આપ્યો. ધનવતીએ પણ એજ સમયે એક મુવેલો પુત્ર જણ્યોછે, તેને દાસીને કહી નંખાવી દીધો, અને પેલો જીવતો બાળક પોતાની પાસે સુવાડયો; પછી ત્યાં શેઠે મારે ઘેર પુત્ર જન્મ થયો એવું લોકમાં કહીને મોટો મહોત્સવ કીધો, અને તેનું નામ સુરેંદ્રદત્ત પાડયું. તે પુત્ર બીજના ચંદ્રમાની પેઠ વધતો મોટો થાય છે, તે પુત્રના આવ્યા પછી તેના માહાત્મ્યથી વૈશ્રમણ શ્રેષ્ઠી ધને કરીને સાચે સાચો વૈશ્રમણના જેવોજ થયો. ધનવતીને મૃતગર્ભનું કલંક ઉતર્યું; તે પછી વળી બીજા પણ એક નરદેવ અને બીજો ધનદ એવા બે પુત્ર થયા. સુરેંદ્રદત્ત પણ

અનુક્રમે સર્વ કળા ભણ્યો; યૌવન પામ્યો, વૈશ્રમણ શ્રેષ્ટિએ તેને બત્રિસ કન્યાનું પાણિગ્રહણ કરાવ્યું, પછી તે કુંવર દોગુંદક દેવનાં સુખ ભોગવવા લાગ્યો.

હવે મૃગાંકલેખા સ્નાન કરી આવીને જુવે છે તો પુત્ર દીઠો નહીં. તેવારે વિલાપ કરવા લાગી:—હા ! હા ! મુજને શી દુર્મતિ ઉપની જે હું આવા રત્ન જેવા બાળકને અરણ્યમાં મુકીને સ્નાન કરવા ગઇ !!! એમ વિલાપ કરવા લાગી. એવામાં ત્યાં લલિતા એવે નામે એક ગોવાળીયાની સ્ત્રી આવી, તેણે મૃગાંકલેખાને સમજાવીને રોતી રાખી, અને પોતાના ગોકુળમાંહે તેડી ગઈ; ત્યાં તેને દુધ દહી પીવરાવી સુખાણી કરી.

એકદા ગોકુળનો ધણી વસંત નામે છે, તેણે તેને દીઠી, તે વારે કામે પીડિતથકો ભોગની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો; પણ તે કાંઇ બોલી નહીં, તેથી તેણે તેનો કોઇ દાસીનો તિરસ્કાર કરીયે તેવો તિરસ્કાર કર્યો. તેવારે લલિતાએ તેને સમજાવ્યો જે એ સતી છે; આપણા ગોકુળમાં આવી છે, માટે એનો કેડો તું મુકી દે. તોપણ તેણે વિચાર્યું જે મારે ઘેર આવી છે માટે મારૂં કથન માનેજ છુટે, એવું નિરધાર્યું. એકદા મૃગાંકલેખાને ઉંઘમા સુતી દેખી ઉપાડીને પોતાને ઘેર લઇ ગયો, અને વિષય ભોગવવાની પ્રાર્થના કરી; તેવારે મૃગાંકલેખાયે યદ્યપિ "बलाभि ओगेणं" એ આગાર છે, તોપણ પોતાનું શીલ રાખ્યું, શીલ લોપવા દીધું નહીં. પરંતુ તેના શીલના પ્રભાવે તેજ રાત્રિયે તે વસંત મરણ પામીને દુર્ગતિયે ગયો. ગોકુળને વિષે મૃગાંકલેખાનો શીલ મહિમા વિસ્તાર પામ્યો. વસંતના કુંટુંબ પરિવારે તેને ઘણું માન આપીને લલિતાને ઘેર મોકલી, પણ માર્ગમાં ભુલી પડી, તેથી અરણ્યમાં નિકળી ગઇ. માર્ગમાં વડવૃક્ષની છાયાએ જઇ બેઠી થકી કર્મનો પરિણામ વિચારે છે.

એવામાં કર્મયોગે મકરેંદ્ર નામે તાપસ ત્યાં આવ્યો, તેણે મૃગાંકલેખાના સર્વ સમાચાર સાંભળી આશ્રમે લઇ જઇ કુલપતીને આપી; તેણે તેને પોતાની પુત્રી કરી માની, અને એક

તાપસની સાથે કોઇ મહિરનામા ગામની નિકટ જઇ મુકી, ત્યાં તે ગામનો સુંદર નામે સ્વામિ છે, તેના માણસે તેને પકડીને આગળ ઓગણીશ માણસ બંધીવાન છે, તેની પાસે જઇ વીસમી એને પણ મુકી. હવે તે સુંદરને ઘેર પુત્રનો જન્મ થયો છે, તે માટે તેણે દસ પુરૂષ અને દસ સ્રી ભદ્રકાળી દેવીને ચડાવવાની માનતા કરી છે; તેથી એ વિષે બંધીવાનોને દેવીના માઠને વિષે લઇ આવ્યા; ત્યાં સુંદર પોતે આવીને વિશે જણને કહેવા લાગ્યો જે અમારે ઘેર પુત્ર જન્મ થાય તો ભદ્રકાળી દેવીને દસ સ્રી તથા દસ પુરૂષ મળી વીશ માણસનો બળી આપીએ એવી અમે માનતા કરી છે, માટે તમારો અહીંયાં બળી દેવાશે; તેથી જેહને જે ઇષ્ટ હોય તેનું સ્મરણ કરો એવું સાંભળી ઓગણીસ માણસ તો ભયે કરી ત્રાસ પામતાં બોલી શકયાં નહીં, પરંતુ એક મૃગાંકલેખા બોલી જેઃ—

હે ભાઇ સુંદર ! પ્રથમ મુજને મારી બળી આપો; શાથીજે હું બીજા માણસનું મરણ મારી નજરે દેખું નહીં. મને મારા મરણની ચિંતા નથી, પણ ઓગણીસ જનના મરણની ચિંતા છે. એવું સાંભળી સુંદર બોલ્યો કેઃ—હે ભગીનિ ! એકલી તુજ નેજ હું મુકું છું. તેવારે મૃગાંકલેખાએ કહ્યું કે, મને મારી નાંખ, પણ ઓગણીસ જનને મુકી દે. જો ઓગણીસને મારે, તો હું એકલી જીવતી રહીને શું કરૂં? તેવારે સુંદરે મૃગાંકલેખાનો કરૂણામય પરિણામ દેખી જીવવધનું પચ્ચખાણ કરી વીશે માણસને મુકી દીધાં. સર્વે મૃગાંકલેખાને આશીષ દેતાં પોતપોતાને સ્થાનકે ગયાં.

હવે મૃગાંકલેખા ત્યાંથી ચાલતી વળી પણ માર્ગ ભુલીને એક અટવીમાં જઇ પડી, ત્યાં એક કાળ વિકાળ જેવો ભુખ્યો સિંહ તેને ખાવા આવ્યો તેવારે મૃગાંકલેખા બોલીઃ—" એક મારો પતિ સાગરચંદ્ર મુકીને આજપર્યંત મેં પરપુરૂષ ચિંતવ્યો નથી, એવો મારા શીલનો જો મહિમા હોય તો આ વિઘ્ન વિલય થઇ જજો." એટલુંજ કહેતાં તે સિંહ કાષ્ટના પુતળા

જેવો થઇને તિહાંજ ઉભો રહી ગયો: ત્યાંથી મૃગાંકલેખા આગળ ચાલી. વળી સંધ્યા સમયને વિષે કાળી મસી માંહે ત્રણવાર ઝબોળી કાઢી હોય એવી એક રાક્ષસી ભુખીથકી ત્યાં આવતી દીઠી; તેવારે પણ મૃગાંકલેખાએ તેમજ કહ્યું કે—" મારા પતિ સાગરચંદ્ર વિના જો અવર પુરૂષ મેં મારા મને કરી ચિંતવ્યો ન હોયતો તે મારા શીયળ પ્રભાવે કરી એ રાક્ષસી હતાશા થાઓ. " એવાં વચનથી રાક્ષસી પણ નિરાશ થઈ ચાલી ગઇ. મૃગાંકલેખાયે તિહાં એક વડવૃક્ષની નિચે રાત્રી કાઢી પ્રભાતે ચાલવા માંડયું; ચાલતાં ચાલતાં સિદ્ધાર્થપુરની બહાર ઉદ્યાને દેવકુળને વિષે પથિશ્રાંત થકી વિશ્રામ લેવા બેઠી.

કર્મના વશથકી ત્યાં એક કામસેના નામે વેશ્યા આવી, તે તેનું સુંદર રૂપ દેખી ત્યાંથી જોરાવરીયે ઉપડાવીને ઘેર લઇ ગઇ, અને કહેવા લાગીકે. તું મારે ઘેર ગુણકાનો ધંધો કર. મૃગાંકલેખાયે કહ્યું. હું કુલીન સ્ત્રી થઈ એ કામ નકેરૂં; તેવારે તેને વેશ્યાયે ઘણું સંતાપી, તોપણ તેણે વેશ્યાપણું અંગિકાર ન કીધું. પાપના વશથકી તેજ રાત્રિયે કામસેના વેશ્યા મરણ પામી, તેવારે તેની દાસીયે જોરાવરીથી મૃગાંકલેખાને કામસેનાની પાટે થાપી, તોપણ ત્યાં તે નિષ્કલંક શીળ પાળે, તેથી દાસીનો સ્વાર્થ ન પહોંચે.

એકદા દાસીયેરીસ આણીને: કનકધ્વજ રાજાની આગળ જઈ મૃગાંકલેખાના રૂપનું વર્ણન કર્યું, તેવારે રાજાયે તેને તેડવા માટે પોતાનો પ્રતિહાર મોકલ્યો; તેણે આવી મૃગાંકલેખાને કહ્યું કે ચાલ, કનકધ્વજ રાજા તુજને તેડે છે; તેવારે મૃગાંકલેખાયે કહ્યું. રાજા કોણ, અને હું કોણ ? આ હું નથી આવતી. તે સાંભળી પ્રતિહારે કહ્યું કે, રાજાભિયોગ માનવોજ જોઇએ, તે માટે ખુશીથી આવો તો રૂડું. તે સાંભળી મૃગાંકલેખા અણબોલી રહી; તેવારે તે પ્રતિહાર સુખાસને બેસાડી લઇ જવા લાગ્યો. તેથી મૃગાંકલેખા કપટે કરી ગાંડી બનીને સુખાસનથી નિચે પડી, લુગડાં ફાડે, માથે ધુળ ઘાલે, લોકોને પથરા મારે, યદ્વા તદ્વા બોલે,

તે જોઇ વેશ્યાની દાસી તેને ઉપાડી પોતાને ઘેર લઇ ગઇ, અને મંત્રવાદીને તેડાવ્યા. મંત્રવાદી કુકડા આવે તો તેને માટીના ઢેપાથી મારે; તેવારે મંત્રતંત્રને વિષે નિપુણ એવો કનકબાહુ નામે પોતાનો અંગરક્ષક હતો, તેને રાજાયે કહ્યું કે એને શ્યો દોષ છે તે તું જઇને જોઇ આવ્ય.

પછી કનકબાહુએ ત્યાં જઈ એકાંતે શ્રી ચંદ્રપ્રભસ્વામીના સાસનની અધિષ્ટાયિકા જ્વાલામાલિની નામે દેવી છે, તેને મૃગાંકલેખાના શરિરમાં ઉતારીને પુછવા લાગ્યો કે, મૃગાંકલેખાને શ્યો દોષ છે; તેવારે તે દેવી મૃગાંકલેખાને મુખે કહેવા લાગી કે, એને કાંઈ પણ દોષ નથી; પરંતુ એ મહાસતી અવંતીનગરના મંત્રી સાગરચંદ્રની ભાર્યા પરમશ્રાવિકા છે, તે કર્મને વશ ઇહાં આવી છે, અને શીળ પાળવાને માટે ઘેલી બની ગઇ છે, તેને તમે કુળદેવીની પેઠે આરાધો કે જેથી તમારૂં કલ્યાણ થાય.

એવું સાંભળી દેવીને વિસર્જન કરી રાજા પાસે જઇ પરમાર્થે સમજાવી કનકબાહુ પોતાને ઘેર મૃગાંકલેખાને તેડી ગયો; મૃગાંકલેખા લોકો માંહે સતી કહેવાણી; દેવાંગનાએ શાખ પુરી; હવે મૃગાંકલેખા તિહાં સુખે રહી થકી ચિંતવવા લાગી કે, હાહા ! જુવો કર્મના પરિણામ કેવો છે ! ! મારો ધણી સાગરચંદ્ર કયાં છે ! મારો પુત્ર કયાં છે ! મારી સખિ ચિત્રલેખા કયાં છે ! કેવાં વિકટ કર્મ કીધાં છે કે એટલાનો હું વિયોગ પામી ! વળી માથે કલંક ચડેલું છે ! એવી રીતે નિરંતર ચિંતવના કરતી ત્યાં કાળક્ષેપ કરે છે.

હવે મૃગાંકલેખાનો પુત્ર સુરેંદ્રદત્ત મોટો થયો, તેવારે ઘણું ધન કમાઇને પિતાને વલ્લભ થયો; તે જોઇને ધનવતી જનની ચિંતવવા લાગી જે એ સુરેંદ્રદત્ત છતાં મારા અંગજાત એ પુત્ર કાંઈ સુખી થશે નહીં, તેમ પિતાના માનિતા પણ થશે નહીં, માટે એ સુરેંદ્રદત્તને વિષપ્રયોગે મારી નાંખું; એવા અભિપ્રાયથી ત્રણ મોદક બનાવ્યા, તેમાં બે નાના નિર્વિષ કર્યા અને એક મોટો વિષમિશ્રિત કર્યો; તે લાડુ ભાંડાગારે ત્રણે ભાઈ બેઠા

હતા, ત્યાં દાસીને હાથે મોકલ્યા. દાસીએ ધનવંતીના કહ્યા પ્રમાણે બે નાના લાડુ નરદેવ તથા ધનદેવને આપ્યા અને એક મોટો લાડુ સુરેંદ્રદત્તને આપ્યો; પણ સુરેંદ્રદત્ત કાર્યાકુલ હતો તેથી તેણે ખાધો નહીં. એમને એમ રાખી મુકયો, અને બે ભાઇયે બે લાડવા ખાધા; વળી ભુખ્યા થયા ત્યારે સુરેંદ્રદત્તે પોતાનો લાડવો અડધો અડધ કરી બે ભાઇને વહેંચી આપ્યો. તે લાડવો બે ભાઇએ ખાધો; તે ખાતાંવાર તરત મુર્છા ખાઇ પડી ગયા; તેના ઘણા ઓષધાદિક ઉપચાર કર્યા પણ કાંઇ ટાંકી લાગી નહીં, અને બંન્ને ભાઇએ કાળ કર્યો. હવે વૈશ્રમણ શેઠે સર્વ સમાચાર જાણ્યા, તેથી વિચાર્યું કે ધનવતી નિશ્ચે એને મારશે, માટે સુરેંદ્રદત્તને એકાંતે બોલાવીને સર્વ વાર્તા કહી તથા સાગરચંદ્રનું નામાંકિત મુદ્રા રત્ન આપ્યું, અને કહ્યું કે તું તામલિપ્તી નગરીયે જા. જો અહીંઆં રહીશ તો એ દુષ્ટ સ્ત્રી તુજને વિષાદિક પ્રયોગે કપટથી મારી નાંખશે.

એવું સાંભળી. સુરેંદ્રદત્ત તામલિપ્તી નગરીયે આવ્યો, ત્યાં ઘણું ધન ઉપારજીને એકદા શ્રી ઋષભદેવના પ્રસાદે પુજાને અર્થે ગયો, ત્યાં સાસનદેવી ચક્રેશ્વરી માતાની મુર્તિ છે, તેનો મોટો મહિમા જાણીને અઠ્ઠમ તપ કરી બ્રહ્મચર્યધારી થઇ દેવીનું આરાધન કરવા બેઠો; તેવારે ચક્રેશ્વરી પ્રગટ થઇને બોલી કે:-હે વત્સ! તારો પિતા સાગરચંદ્ર અને માતા મૃગાંકલેખા એ બે તુજને સિદ્ધાર્થપુરી નગરીના પ્રિયમેલક ઉદ્યાનમાં મળશે, તે માટે ખેદ કરીશ નહીં તુજને દેખવાથી જેના સ્તનમાંહેથી દુધની ધારા વહેશે, તેને તું તારી માતા કરી જાણજે, અને લોક સાગરચંદ્રને દેખી કહેશે કે એ સુરેંદ્રદત્તનો પિતા છે; વળી આજથકી એક મહીનામાં તારાં માતા પિતા મળશે, એમ નિશ્ચય જાણજે; એવું કહી દેવી અદ્રશ્ય થઇ. સુરેંદ્રદત્ત પણ દેવીને વચને શ્રી ઋષભદેવજીને પુજી પારણું કરી સિદ્ધાર્થપુર ભણી ચાલ્યો.

હવે અવંતીસેન રાજાએ વિજયરાજાને જીતી લીધો, તેવારે

કટકથી વિદાયગીરી માગીને સાગરચંદ્ર પોતાને ઘેર આવ્યો; માતા પિતાને પગે લાગ્યો અને જે દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરી લાવ્યો હતો તે સર્વ પિતાને આપીને પછી મૃગાંકલેખાને ઘેર આવ્યો; ત્યાં જેમ ચક્ષુરહિત મનુષ્ય શુન્ય દેખાય તેમ તે ઘર પણ મૃગાંકલેખા વિના શુન્ય દીઠું, તેવારે વિચાર્યું જે શું એ પીઅર ગઇ છે ? કિંવા કોઇ બીજો વિચાર હોય તો તે કેમ ઘટે ?

પછી ત્યાંથી આવી માતાને પુછયું, તેવારે માતાએ કહ્યું કેઃ—હે વત્સ ! એ પાપણીનું નામ કોણ લીયે ? તું આંહીથી ગયા પછી એણે કોઈકની સાથે અનાચાર સેવ્યો, તે થકી ગર્ભ રહ્યો, જેથી કુળને કલંક લગાડયું, માટે અમે ઘરથકી કાઢી મુકી; એટલું સાંભળતાં વારજ સાગરચંદ્ર મુર્છા ખાઇ ધરતી ઉપર પડયો. તેને શીતલોપચારે કરી મુર્છા ટળ્યાનંતર વિલાપ કરવા લાગ્યો. તેવારે તેને માતાએ કહ્યું કેઃ—

હે પુત્ર ! તું તારી સ્રી પાસે આવ્યો હતો તો અમને જણાવી કાં ન ગયો ? સાગરચંદ્રે કહ્યુંઃ—તમે મારૂં નામાંકિત મુદ્રારત્ન કેમ ન ઓળખ્યું ? મુદ્રારત્ન તેણે દેખાડયું તેમ છતાં તમે કેમ ઘરથી બાહીર કાડી મુકી. ઇત્યાદિક ઘણા ઓલંભા દીધા. બીજું માતા પિતાની સાથે શું જોર ચાલે ?

પછી સાગરચંદ્ર ધનુષબાણનો ભાથો લેઇ અભિગ્રહ કરી ચાલ્યો કે જ્યાં સુધી મૃગાંકલેખા ન મળે ત્યાં સુધી મારે ઘેર આવવું નહીં. એવો નિશ્ચય કરી મિત્રને જાણ કર્યાવિના એમ જ ચાલ્યો. તે ગામ નગર, ખેટ, ખર્બટે ભમતો પંથી જનોને પુછતો પુછતો જાય છે, એવામાં હેંડબ નામે રાક્ષસ મળ્યો, તે પ્રગટ થઇ કહેવા લાગ્યો કે, મુજને તારી સ્રીનું રૂપ પુછ. તે તારી સ્રી મૃગાંકલેખાને હું ગળી ગયો છું. તે વચન સાંભળી સાગરચંદ્ર કોપાકુળ થયો થકો રાક્ષસને ગાળ દેઇ મારવા ઉઠયો, રાક્ષસ પણ વેતાળરૂપે વધવા લાગ્યો, વધતાં વધતાં તાડ પ્રમાણે થયો, તેવારે કુંવરે વેતાળ જાણી પંચપરમેષ્ટીનું સ્મરણ કર્યું; તેના મહિમાથી વેતાળ નાશી ગયો.

હવે સાગરચંદ્રે સ્ત્રીના વિયોગથી મરવાને અર્થે કેટલાંક કાષ્ઠ એકઠાં કરી મોટી ચિતા રચી, અને કહેવા લાગ્યો કે:-અરે ! દેવ, દાનવ, સિદ્ધ, ગાંધર્વ, સર્વ સાંભળજો:—મેં નિરપરાધી સતિયો માંહે શિરોમણી એવી મારી પ્રિયાને ઘણા વર્ષલગણ સંતાપી, તે માટે હું મહાપાતકી થયો છું. તે પાપ શુદ્ધ કરવાને અર્થે અગ્નિમાંહે ઝંપાપાત કરૂં છું. એવું કહી જેવો અગ્નિમાં પડવા કુદકો મારવા લાગ્યો, એટલામાં સુયશાનામા સિદ્ધપુત્રે આવી વાર્યો, અને કહેવા લાગ્યો કે:—હે પુરૂષ ! તું આત્મઘાત ન કર. તું તારી પ્રિયા અને પુત્ર સાથે મળી ઘણાં સુખ ભોગવી દિક્ષા લઇને મોક્ષે જઇશ. તારો સુરેંદ્રદત્ત પુત્ર તથા મૃગાંકલેખા સ્ત્રી સિદ્ધાર્થપુરને વિષે પ્રિયમેલક ઉદ્યાને શ્રી ઋષભદેવના ચૈત્યને વિષે મળશે; તેનું એંધાણ એજ જે ભિલ્લની પલ્લીથકી નાશી ગયેલી મૃગાંકલેખાની સખિ ચિત્રલેખા તુજને માર્ગમાં મળશે, તો એ વાત તું સત્ય માનજે; પછી ચિત્રલેખાને લઇ તું સિદ્ધાર્થપુરમાં જજે. હવે મુજને અનુજ્ઞા આપ તો હું નંદિશ્વર દ્વીપે જિનચૈત્ય જુહારવા જાઉં. એમ કહી સિદ્ધપુત્ર આકાશે ઉત્પત્યો.

એવું સિદ્ધપુત્રનું વચન સાંભળી સાગરચંદ્ર આનંદામૃત માંહે ઝીલતો થકો વિચારે છે જે ધન્ય છે મુજને ! જે માટે મને મૃગાંકલેખા પુત્ર સહિત મળશે. પછી ચિતા ઓલવીને ત્યાંથી ચાલ્યો; કેટલીક ભુમિ ઓલંઘી ગયો ત્યાં રૂદન કરતી, હા હા, ! મૃગાંકલેખા તું કયાં ગઇ ? એકલી કેમ જીવતી રહીશ ? એવા વિલાપ કરતી સ્ત્રીનો શબ્દ સાંભળી કુંવરે જાણ્યું. જે આ ચિત્રલેખાનો સ્વર છે, તેવારે તે ત્યાં જઇને તેને મળ્યો, ચિત્રલેખા પણ સાગરચંદ્રને ઓળખી પગે લાગી. સાગરચંદ્રે તેને મૃગાંકલેખાનો સમાચાર પુછ્યો; તેવારે સખીયે કહ્યું કે:—હે સ્વામિન્ ! સાસુ સસરાએ કાઢી મુકી તે પિતાને ઘેર ગઈ, તેણે પણ રાખી નહીં; તેવારે તમારી પાસે કટક માંહે આવતાં ચિત્રગુપ્ત સાર્થવાહની સાથે ચાલી, ત્યાં રસ્તામાં હું ઇંધણ લેવા ગઇ હ-

તી, ત્યાં મને દુષ્ટ ભિલ્લ પકડીને પલ્લી માંહે લઇ ગયા અને મારાં આભરણ ઉતારી લીધાં. તે પલ્લી આજેજ શ્રી વિજય રાજાયે ભાંજી, તેવારે હું નાશીને અહીંઆં આવી બેઠી છું. એવું સાંભળી વળી સાગરચંદ્રે પણ સિદ્ધપુત્રની વાત તેની આગળ કહી સંભળાવી. પછી બેઉ જણ એકઠાં મળી શ્રી સિદ્ધાર્થપુરીના માર્ગભણી ચાલતાં થયાં.

હવે સુરેંદ્રદત્ત સિદ્ધાર્થપુરીએ આવી શ્રી ઋષભદેવને દેહેરે ઘણો દ્રવ્ય વ્યય કરીને અઠ્ઠાઇ મહોત્સવ કરાવે છે, ત્યાં હજારો માણસ ગામ ગામનાં આવ્યાં છે, તેની સાથે મૃગાંકલેખા પણ આવી છે; તેણે સુરેંદ્રદત્તને દીઠો, તેવારે સ્તનયુગલથી કાંચળી ભેદી દુધનો પ્રવાહ ચાલ્યો, તે જોઇ સુરેંદ્રદત્તે વિચાર્યું જે એજ મારી માતા જણાય છે; એવામાં તે સિદ્ધપુત્ર પણ શ્રી નંદિશ્વર દ્વીપની યાત્રા કરી ત્યાં આવ્યો છે, તેણે સુરેંદ્રદત્તને કહ્યું. શું વિચાર કરે છે ? એ તારી મૃગાંકલેખા માતા આવીછે, માટે એને પગે લાગ્ય. એવું સાંભળી સુરેંદ્રદત્ત આવી પગે લાગ્યો. માતાયે તેને ઉત્સંગે બેસાડયો, બેઉને આનંદ ઉપન્યો, પરસ્પર પોતાનું વૃત્તાંત કહી હર્ષ પામે છે, એવામાં સુયશા સિદ્ધ પુત્રે કહ્યું કેઃ—હે સુરેંદ્રદત્ત ! તુંને વધામણી આપું છું કે તારો પિતા સાગરચંદ્ર ચિત્રલેખાની સાથે ઢુકડો આવ્યો છે, માટે ચાલ તેની સામા મળવા જઇએ. એવું કહી સુરેંદ્રદત્તને આંગળીએ વળગાડી મૃગાંકલેખા તથા નગરનાં ઘણાં લોકસહિત સિદ્ધપુત્ર ચાલ્યો. વળી તે સિદ્ધપુત્ર આગળથી જઈ સાગરચંદ્રને પણ કહેવા લાગ્યો કે, “ તારો પુત્ર મૃગાંકલેખા સાથે તારી સામો આવે છે; ” એટલામાં સુરેંદ્રદત્ત દુરથી દંડવત પ્રણામ કરતો આવીને પિતાને પગે લાગ્યો, તેને સાગરચંદ્રે ઉપાડીને ઉત્સંગે બેસાડયો આનંદાશ્રુયે સ્નાન કરાવ્યું, સર્વ આવી સોપારીના વૃક્ષ નિચે બેઠાં, મૃગાંકલેખાયે ચિત્રલેખાયે પરસ્પર આલિંગન લીધાં, તે દિવસે તે ચારે જણને જે આનંદ ઉપન્યો તેની સીમા કેવળી જાણે અથવા તે ચારે જણનાં મન જાણે !

હવે મકરધ્વજ રાજા કનકબાહુના મુખથી સાગરચંદ્રનું આગમન જાણી સામો ચાલી આવ્યો અને તેમને હસ્તી ઉપર બેસાડી નગર શણગારીને પોતાને આવાસે તેડી લાવ્યો અને ઘણી આગતા સ્વાગતા કરી એક મહીના સુધી પોતાને ઘેર રાખી પછી સાથે કટક આપીને ઉજ્જયણી નગરીએ પહોંચતો કર્યો; ત્યાં પણ સુયશાસિદ્ધપુત્રે આગળથી જઇ અવંતિસેન રાજાને તથા કુંવરના માતા પિતાને મૃગાંકલેખા તથા સુરેંદ્રદત્ત પુત્રની સાથે સાગરચંદ્ર આવ્યાની વધામણી દીધી, તે સાંભળી અવંતીસેન રાજા સાગરદત્ત શેઠની સાથે તેમને તેડવા માટે સામો આવ્યો. સાગરચંદ્ર, રાજાને તથા પોતાના પિતાને પગે લાગ્યો; રાજાએ નગર શણગાર્યું, અને હાથી ઉપર બેસાડી નગરમાં પ્રવેશ કરાવ્યો. સાગરચંદ્ર તથા મૃગાંકલેખા આવી પધાને પગે લાગ્યાં, સુરેંદ્રદત્ત પણ વડીઆઇને પગે લાગ્યો, વડીઆઇએ ખોળામાં બેસાડયો, સમસ્ત નગરલોકને હર્ષ ઉપન્યો, વધામણાં થયાં, સાગરચંદ્રે ઘણું દ્રવ્ય ખરચીને શ્રી જિનભુવને નાના પ્રકારે પુજા કરી, સાતે ક્ષેત્રે વિત્ત વાવર્યું.

એકદા પ્રસ્તાવે શ્રી યુગંધર કેવળી ભગવાન ઉદ્યાનને વિષે સમોવસર્યા, તેની ઉદ્યાનપાળકે આવી વધામણી દીધી; તેવારે રાજા તથા સાગરચંદ્ર, સુરેંદ્રદત્ત મૃગાંકલેખા, ચિત્રલેખા, જનક જનની આદિક નગરવાસી સમસ્ત લોક વાંદવા ગયાં. વાંદી ધર્મદેશના સાંભળી ઘણા જનોએ સમ્યક્તવાદિક વ્રત ઉચર્યાં.

હવે મૃગાંકલેખાએ હાથ જોડી પુછવા લાગી કે:—હે ભગવાન ! મેં પુર્વ ભવે શાં કર્મ કીધાં હશે કે જે થકી હું કલંકાદિક અને દુઃખ પામી ? તેવારે કેવળી કહેવા લાગ્યા કે:—હે મૃગાંકલેખા ! સાંભળ—

સિંહપુર નગરને વિષે કંદર્પ નામે બ્રાહ્મણ હતો, તે કનકરત્નમય પ્રાસાદને વિષે અનંગદેવ રાજપુત્રે આરાધતો થકો અહંકાર વહેતો રહે છે; તેજ નગરે એક સત્યકીર્તિ નામે તપસ્વી રહે છે, તે મહાતપસ્વી લોકો માંહે પુજાતો પ્રસિદ્ધ છે. હવે પુરોહિત

તે તાપસની પુજાને અણુસહેતો થકો અનંગદેવ રાજપુત્રને મુખે કંદર્પવિપ્રને કહેવરાવતો હવો જે સત્યકીર્તી તાપસની ઉપર કોઈ એવું કલંક ચડાવીએ કે જે થકી એની પુજા પ્રભાવના ઘટી જાય; તે સાંભળી કંદર્પ બ્રાહ્મણે પણ કહ્યું કે, હું છળ જોઈને વખત આવે એ કામ જરૂર કરીશ. એની પ્રતિષ્ઠાને હાની પહોચાડીશ.

હવે તેજ નગરને વિષે પદ્મદેવ શ્રેષ્ઠીની કમલા નામે પુત્રી છે, તે લલિતાંગ શેઠના પુત્રની ઉપર આશક્ત છે, તે માટે તે પુત્રી લોકોમાંહે વ્યભિચારિણી કહેવાય છે; તે કમલા કન્યા એક દિવસ પોતાના માતા પિતાને કહ્યા વિના કયાંઇક જતી રહી છે, અને દૈવ્યયોગથી સત્યકીર્તી તાપસ પણ તેજ દિવસે કોઇને કહ્યા વિના ગ્રામાંતરે ગયેલો છે, તેવારે લોકમાં વાત ચાલી રહી જે કમળા કોઈની સાથે ચાલી ગઇ છે, તે છળ પામીને કંદર્પ વિપ્રે વાત ચલાવી જે કમલાને તો સત્યકીર્તી તાપસ લઈ ગયો છે. તે વાત લોકોએ સત્ય કરી માની લીધી અને સત્યકીરતિનો નિરાદાર થયો. પછી સત્યકીર્તિને ગ્રામાંતરથી આવતો જાણીને કંદર્પ બ્રાહ્મણે વિચાર્યું જે હું લોકમાંહે ખોટો પડીશ, તે માટે લોકોને કહ્યું કે, દુષ્ટ તાપસ આવ્યો છે તેને શિક્ષા આપીએ. પછી ઘણા લોકની સાથે જઇ યષ્ટિ મુષ્ટિને પ્રહારે કરી તાપસને માર માર્યો; તે તાપસે ઉપશાંતપણે તાડના સહન કરી.

હવે કંદર્પવિપ્રને સાતમે દિવસે જીભમાં રોહ્લો થયો, તેની વેદનાયે મરણ પામી કુતરો થયો; કુતરો પણ તેવીજ જીભની વેદનાએ મરણ પામી વેશ્યા થઈ; ત્યાં ચંદન વ્યવહારિયાનો પુત્ર શ્રાવક હતો, તેની સાથે વેશ્યાનો સંબંધ હોવાથી વેશ્યા જીનધર્મ પામી. એકદા તે વેશ્યા સરોવરે ગઇ, ત્યાં વિલાસ કરતું રાજહંસનું મિથુન દીઠું; તેવારે ક્રીડાયે હંસને લઇ કુંકમે કરી તેનું શરીર વિલેપ્યું, તેથી હંસલીયે તેને ચક્રવાલ જાણીને એકવીશ ઘડી કાળ પ્રમાણ તેની સાથે ક્રીડા કરી નહીં. પતિને વિરહે દુઃખ પામતિ કરૂણાસ્વરે રોવા લાગી, તેને

દેખી તે વેશ્યાને કરૂણા આવી, તેવારે જળે કરી કુંકમ ધોઇ નાંખી હંસને ઉજળો કીધો; તેથી તે હંસ હંસલી બેઉ સંયોગ પામી રમવા લાગ્યાં. પછી તે વેસ્યા પોતાને ઘેર જઇ ઘણા કાળ સુધી શ્રી જૈનધર્મ પાળી આયક્ષેયે સૌધર્મેંદ્રની અગ્રમહિષી થઈ; ત્યાંથી ચવીને અહીંયાં તું મૃગાંકલેખા થઇ છે, તથા અનંગદેવ જે રાજપુત્ર હતો તેણે કંદર્પવિપ્રે કરેલા પાપની અનુમોદના કીધી તેથી ઘણા ભવ સંસારમાંહે ભમીને અહીંયાં ચિત્રલેખા નામે તારી સખીપણે આવી ઉપન્યો છે. તેં જે તાપસને કલંક દીધું તેના પાપે કરી તું અહીંયાં કલંક પામી, વળી તેં જે તાપસને માર્યો હતો તેણે કરી તું દુઃખ પામી તથા અનંગદેવે તારા પાપને સહાય કીધું તે માટે અહીંયાં ચિત્રલેખાયે તારી સાથે દુઃખ ભોગવ્યું, વળી એકવીશ ઘડી પર્યંત હંસ હંસલીને વિયોગ પાડયો, તેથી તું એકવીસ વર્ષ સુધી પતિની સાથે વિયોગ પામી. એવી કર્મની વિપરીતતા જાણીને કર્મ છેદવાને અર્થે સાધુનો ધર્મ તથા શ્રાવકધર્મ પાળો.

મૃગાંકલેખા કેવળીના મુખથી એવાં પુર્વભવના કર્મ સાંભળી તે કર્મોને આલોઇ પડિક્કમી પ્રાયશ્ચિત આલોઇ શુદ્ધ શ્રાવક ધર્મ પાળવા લાગી. સાગરચંદ્ર પણ સમકેતમુલ શ્રાવક ધર્મ આદરી ધર્મકાર્યને વિષે તત્પર થયો. અંત સમયે સાગરચંદ્ર તથા મૃગાંકલેખા બેઉ જણ દિક્ષા લઈ કર્મ ક્ષય કરી શિવપદને અનુભવતા હુવા.

ઇતિ મૃગાંકલેખાની કથા.

सुभद्रानं कथा.

પુર્વે ભારત વર્ષમાં વસંતપુર નામે નગરમાં જિનમત ઉપર દ્રઢભક્તિવાન્ જિનદાસ નામે શ્રેષ્ટિ વસતો હતો, તેને સીયલ ઉપર અત્યંત પ્રિતી ધારણ કરનારી જિનમતિ નામે વલ્લભા હતી; આ સદ્‌ગુણી દંપતિને ત્યાં એક પુત્રીનો જન્મ થયો, એ બાળા જન્મથીજ અદ્‌ભુત સૌંદર્યવાન હતી, તેથી મ્હોટી ઉમરે પ્રધાનગુણોને પ્રાપ્ત કરનારી થશે એવી આશા બંધાતી. માતા પિતાએ પુત્રીનું સુભદ્રા એવું નામ પાડયું, અનુંક્રમે તે બાળા વૃદ્ધિ પામવા લાગી; બાળપણથીજ માત પિતાએ પોતાની લાડ કીને ઉત્તમ પ્રતિનો વ્યવહારિક બોધ આપ્યો; સુગુરૂ પાસે ભણાવી સારી રીતે ધર્મશાસ્ત્રનું અધ્યયન કરાવ્યું; જ્ઞાનરસમાં પરિપુર્ણ આનંદ પામનારી બાળાના હૃદયમાં વિદ્યાની નિર્મળ જ્યોતિનો પ્રકાશ થયો, અને બચપણથીજ શુદ્ધ સમ્યકત્વધારી શ્રાવિકા થઇ; યોગ્ય ઉમરની થઇ ત્યારે નગરમાં તે બાળીકાના રૂપ, ગુણ અને જ્ઞાનની પ્રશંસા થવા લાગી.

એ ઉપરથી અન્યમતાવલંબી અનેક વણિકપુત્રોએ તેના ઉપર મોહ પામી વિવાહ કરવાને પ્રાર્થના કરી, પરંતુ શ્રેષ્ટિએ તેઓને મિથ્યાત્વી ધારીને કાગપક્ષીને પાયસ આપવા જેવું તે કાર્ય જાણી પોતાની શ્રદ્ધાળુ બાળાનો તેઓની સાથે વિવાહ કરવાની ના પાડી. અન્યદા બૌધધર્મ વિશારદ બુદ્ધિદાસ નામે વણિકપુત્ર ચંપાનગરીથી વસંતપુરમાં વ્યાપાર નિમિત્તે આવ્યો; વાણિજયકાર્યે જિનદાસ શેઠને ત્યાં તેનું આગમન થયું, તેણે સુભદ્રાને જોઇ મોહ પામી પાણિગ્રહણની પ્રાર્થના કરી, તેને પણ શ્રેષ્ટિએ " મારી પુત્રી હું મિથ્યાત્વીને નહીં આપું. " એવો પોતાનો દ્રઢ નિયમ સંભળાવ્યો. શેઠનો એવો નિશ્ચય જાણી બુદ્ધિદાસ થોડી મુદતને માટે નિરાશ થયો; પરંતુ કન્યા ઉપર પોતે લુબ્ધ થયો હતો તેથી કોઇપણ રીતે તેની સાથે વિવાહ

કરવાને યત્ન કરવાનો નિર્ધાર કર્યો; પછી જૈન મુનિની સેવા કરી તેણે શ્રાવકાચારનું શિક્ષણ મેળવ્યું. જિનમત અંગિકાર કરી કપટ શ્રાવક થયો. શ્રદ્ધાવિના પણ નિત્ય દેવપુજન, સાધુ સેવન અને આવશ્યકાદિ ક્રિયામાં પોતાનો કાળ નિર્ગમન કરવા લાગ્યો. સ્વધર્મ અંગિકાર કરવાથી શેઠને પણ તેની સાથે મિત્રાઇ થઈ અને અનુંક્રમે મિત્રાઇનો સંબંધ તથા સ્વધર્મી સંબંધથી સુભદ્રાનો તેની સાથે વિવાહ કર્યો.

બુદ્ધિદાસ પણ સુભદ્રાની સાથે વિષયિક સુખ ભોગવતો કેટલાએક કાળપર્યંત ત્યાંજ રહ્યો; ત્યાં વ્યાપારમાં ઘણું દ્રવ્ય ઉપાર્જન કર્યું; એમ ઘણો કાળ વિત્યા પછી એક દિવસે પોતાના સસરા પાસે પોતાના દેશ જવાને માટે વિનંતી કરી. તેવારે શેઠે કહ્યું:—

“ વત્સ ! તારા વિચારને હું અનુંમોદન આપું છું, પરંતુ તારાં માતા પિતા વેદધરમિ છે, તેથી તેઓ મારી પુત્રી સાથે સ્નેહ ભાવથી નહીં વર્તે. ”

તેવારે બુદ્ધિદાસે કહ્યું:—“ એને હું પૃથકગૃહે રાખીશ, એ વિષે આપે કાંઇ પણ ચિંતા ન કરવી. માટે અનુગ્રહ કરી મને ગમન કરવાની આજ્ઞા આપો. શેઠે કહ્યું:—પંથને વિષે તમને કુશળ થાઓ. ”

એમ સસરાની આજ્ઞા લઈ સુભદ્રાની સાથે યાનારૂઢ થઇ બુદ્ધિદાસ વસંતપુરથી ચંપાનગરીએ આવ્યો; ત્યાં સુભદ્રાને પૃથકગૃહને વિષે રાખી, સ્વગૃહે જઇ માત પિતાને સર્વ વૃત્તાંત નિવેદન કર્યો; તેમની આજ્ઞા લઇ પોતે પણ સુભદ્રાની જોડે રહ્યો; પતિ ઉપર નિર્મળ સ્નેહ ધારણ કરનારી સુભદ્રા પતિને અત્યંત આનંદ પમાડતી; પતિ બહાર ગયા પછી ઘરમાં રહીને નિષ્કપટવૃત્તિએ અરિહંત ધર્મનું સેવન કરતી; એમ દંપતિનો સર્વ કાળ આનંદ વિલાસમાંજ નિર્ગમન થતો. પુત્ર વહુનાં આવાં અકથ્ય સુખને નહીં સહન કરતી સાસુ અને નણંદ માત્સર્ય ધારણ કરી તેનાં છિદ્રો જોવા લાગી. એક દિવસ કોઇ મુનિ સુ-

ભદ્રાના ઘરને વિષે ભક્ત પાનાર્થે આવ્યા, તેને જોઇ માતા અને બેહેન બુદ્ધિદાસને કહેવા લાગ્યાં:—" ભાઇ તારી સ્ત્રી જૈનમુનિ સાથે સુખ ભોગવે છે. "

બુદ્ધિદાસે કહ્યું:—" તમે એમ ન બોલો, એતો મહા સતી છે, સુકુળને વિષે તેનો જન્મ છે, જૈનધર્મને વિશે રક્ત છે, કુશીલા નથી, તમે ધર્મમાત્સર્યને કરીને એ પ્રમાણે બોલો છો, પરંતુ તે તમને ઘટીત નથી. "

ભરથારનો સ્ત્રી ઉપર આવો દ્રઢરાગ જોઇને તે બંને અત્યંત માત્સર્યભાવને ધારણ કરતી વિશેષ છિદ્રાવેષણ કરવા લાગી. એક દિવસ કોઇ મુનિ ભિક્ષાર્થે સુભદ્રાને ઘેર પધાર્યા, તેમના નેત્રને વિષે પવનના યોગથી તૃણ પડયું હતું; પરંતુ જીનકલ્પી અને શરિરસંસ્કારથી વિમુખ એવા તે મુનિએ તૃણનું અપનયન કરયું. ભિક્ષા આપતી સુભદ્રાએ તેમના ચક્ષુ વિષે વ્યથા જાણી. દ્રઢ ભક્તિભાવથી મુનિની તે વ્યથા ટાળવાનો વિચાર આવ્યો, અને સ્પર્શ ન થાય તેવી રીતે લઘુ લાઘવી કળાથી જીવ્હાગ્રે તૃણાનું આકર્ષણ કર્યું; પરંતુ તેમ કરતાં તેના કપાળને વિષે સ્થિતિ કુંકુંમ તિલક મુનિના કપાળમાં અંકિત થયું. મુનિ ભિક્ષા લઇ પાછા ફર્યા, તેમને સાસુ અને નણંદે તિલકાંકિત જોયા.

સ્ત્રી જાતિ જો અજ્ઞાન અવસ્થામાં હોય છે તો કેવા કુસંસ્કાર અને નિકૃષ્ટ પ્રવૃત્તિઓમાં પ્રવર્તે છે ! પાપની બ્હીક હોતી નથી, ઇર્ષાથી બીજા ઉપર ગમે તેવા અપવાદ મુકે છે, તેમ આ કર્કશાઓને મિસ ચડયું; બુદ્ધિદાસને પ્રત્યક્ષ બતાવી માતાએ કહ્યું:—" પુત્ર તારી વહુનું શીલ જો." આવાં વચનથી બુદ્ધિદાસ પણ અભિજ્ઞાનદર્શનથી ઝાંખો થયો, તેના વચનનું પ્રતિપાલન કર્યું, સ્ત્રી ઉપર અપ્રતીત થઇ પ્રેમાંકુર નાશ પામ્યો, અને તે દિવસથી સુભદ્રાથી વિરક્ત થયો.

હવે સુભદ્રાએ પણ પતિનો નિઃસ્નેહ જાણ્યો, મનમાં અનેક તર્કો ઉપજ્યા ધીમે ધીમે સત્યવૃત્તાંત જણાયો, તેથી મન-

માં અત્યંત ખેદ પામી, પોતાને નિમિત્તે જિનશાસન ઉપર આકસ્મિક અપવાદ પ્રાપ્ત થયાથી અંતઃકરણ દુઃખિત થયું; પણ વિચાર કરી મનનું સમાધાન કર્યું. જીવનત્યાગે પણ તે માલિન્ય દુર કરવાનું ધારી " જ્યાં સુધી આ અપવાદ દુર થશે ત્યાં સુધી કાર્યોત્સર્ગે નિશ્ચળ રહીશ. " એમ મનમાં નક્કી કર્યું. પછી સ્નાન કરી જિનપુજન કરી મનમાં સાસનદેવીનું સ્મરણ કરી સંધ્યાકાળે ઘરના એકાંત ભાગને વિષે કાર્યોત્સર્ગે રહી. તેના સમ્યક્ધ્યાને સંતુષ્ટ થઇને તરતજ સાસનદેવી પ્રગટ થઇ અને સ્નેહાર્દ્રભાવે તેના પ્રત્યે બોલી:—"હે વત્સ ! તારા આવ્હાનથી હું અત્રે આવીછું, માટે શીઘ્ર બોલ કે તારૂં શું સમીહિત કરૂં ? "

પછી સુભદ્રા કાર્યોત્સર્ગ પારી અત્યંત મુદિત થતી દેવીને નમન કરી બોલી:—" ભગવતિ ! જિનશાસન ઉપર પ્રાપ્ત થયેલા આ કલંકનું અપનયન કરો. " દેવી બોલી—" પુત્રિ ! તું ખેદ ન કર. તારા કલંકને દુર કરવા માટે અને જિનસાસનની પ્રભાવનાર્થે પ્રાતઃસમયે સર્વ મંગળિક કરીશ. તું નિશ્ચિત થઇને શયન કર. "

એમ કહી દેવી અદ્રસ્ય થઈ, સુભદ્રા પણ નિંદ્રા લઈ પ્રાતઃકાળે જાગ્રુત થઇ; દેવગુરૂનું સ્મરણ પુજન વિગેરે નિત્ય ક્રિયામાં સ્થિત થઈ; એવામાં દ્વારપાળે અત્યંત યત્ન કર્યા છતાં પણ આજે પુરપ્રતોલી દ્વાર ઉઘડતાં નથી, એવી ચર્ચા નગરમાં ચોતરફ ચાલી. લોકો આશ્ચર્યે કરીને ભયભિત થયા, અંદરનો અને બહારનો વ્યવહાર બંધ થયો, દ્વિપદ, ચતુષ્પદ તથા પુરલોકો ક્ષુધા તૃષાથી દુઃખિત થયાં, રાજાને સર્વ વૃત્તાંત જણાવ્યો, તેણે અનેક ઉપાય કરાવ્યા, પરંતુ દ્વારોદઘાટ થયું નહીં.

પછી ભુપતિ ' આ દેવ કાર્ય હશે ' એમ ધારી પોતે પવિત્ર થઇ ઉજવળ વસ્ત્ર પહેરી ધુપોત્ક્ષેપન કરી અંજળીયુક્ત થઇ પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો:—હે દેવ દાનવો ! જેઓ મારી ઉપર કોપિત થયા હો, તેઓ આ પુષ્પ ધુપાદિ બળી લઇને પ્રસન્ન થાઓ."
તરતજ આકાશવાણી થઇ:—" હે રાજન ! કોઈ મહા સતી કા-

આ સુતરના તાંતણે ચાલણી બાંધી તેવડે કુવામાંથી જળ કાઢી દ્વારને ત્રણ અંજળી છાંટશે, તેવારે દ્વાર ઉઘડશે. ”

હવે નગરમાં સ્થળે સ્થળે આ વાત પ્રસરી. બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિ, વૈશ્ય, શુદ્ર પ્રમુખ જાતિની અનેક નગરની નારીઓ કુવા કાંઠે આવીને એ પ્રમાણે પાણી કાઢવાને યત્ન કરવા લાગી; પરંતુ સુતરનો તાંતણો તુટી ચાલણી કુવામાં જવાથી પાણી કાઢવાને અશક્ત થતી, તેથી તેઓને નિરાશ થઇ પોતાને સ્થાનકે જવું પડતું !

મુર્ખ અને અજ્ઞાન સ્ત્રીઓ સહજ બાબતમાં પણ પર મનુષ્ય સાથે અથવા સાસુ, જેઠાણી, નણંદ વિગેરે ઘરનાં માણસો સાથે કલેશ કરે છે, તો આવો અપવાદ મુકયો હોય ત્યારે તો શું કહેવું ? પરંતુ સુભદ્રા તેવી ન્હોતી; તેતો સહનશીલ હતી. આવું કલંક મુકયા છતાં તેણે સાસુ અને નણંદની સામે શબ્દો ચ્ચાર પણ કર્યો ન્હોતો. જ્યારે અનેક સ્ત્રીઓ જઇને પાછી આવી ત્યારે ગમનેચ્છાને ધારણ કરનારી તે મૃદુભાષીએ સવિનયે પોતાની સાસુ પાસે જઇ કહ્યું:—“ હે માતા ! તમારી આજ્ઞા હોય તો હું એ પ્રમાણે જળ કાઢી નગર દ્વાર ઉઘાડું. ”

સુભદ્રાનું બોલવું સાંભળીને સાસુ બોલી:—“જૈન મુનિ સેવકે ! તારૂં સતીત્વ મેંતો પુર્વે જાણ્યું છે. સાંપ્રત કાળે સર્વ નગરજનોને જણાવવાનું શું પ્રયોજન છે? ” સર્વ નગર અને નારીઓ પુરદ્વાર ઉઘાડવાને સમર્થ ન થઇ તો તું કેવી રીતે સમર્થ થઇશ ? આવું સાસુનું બોલવું સાંભળી સુભદ્રા બોલી:-“ તમે યુક્ત કહ્યું. પરંતુ હું પંચાચારે સ્વપરીક્ષણ કરીશ; આપે નિષેધ ન કરવો. ” એવું કહી નણંદ પ્રમુખે હાંસી કર્યા છતાં પણ સ્નાન કરી દેવપુજન, ગુરૂનમનપુર્વક કુવા કાંઠે જઇ નવકાર મંત્ર ઉચ્ચારણ કરી સાસનસુરીનું સ્મરણ કરી સુર્યાભિમુખી થઇને બોલી:—“ જો હું જૈન રીતીએ શુદ્ધ શીલાલંકારને ધારણ કરનારી હોઉં તો કુવામાંથી જળ નિકળો. ” એમ બોલી સુતરના તાંતણે ચાલણી બાંધી કુવામાંથી તતક્ષણે જળ કાઢયું.

તેના આવા શીળ મહાત્મ્યને જોઇ લોકો હર્ષાતુર થઇને જયજય શબ્દ કરવા લાગ્યા. ભૂપતિએ તરતજ પાસે આવી પ્રાજળી થઇને કહ્યું:—" પતિવ્રતા સ્ત્રી પુરદ્વાર ઉઘાડો, અને સકળ પુરજનનાં સંકટ નિવારણ કરો. "

રાજાનાં એવાં વચન શ્રવણ કરી વિકસિત થયું છે વદન તે જેનું, એવી તે સુભદ્રા પુરલોકે પરિવૃત બંદીજનોના જય જય શબ્દ શ્રવણ કરતી દક્ષિણ દિશાના દ્વાર તરફ ચાલી; ત્યાં જઇ નવકાર મંત્રનું સ્મરણ કરી ત્રણ અંજળી જળ છાંટયું; તેવારે જાંગુલીમંત્રના જાપથી જેમ વિષાત નેત્ર વિસ્ફોરિત થાય તેમ પુર દ્વારનાં કમાડ તત્કાળ ઉઘડયાં. વ્યોમ મધ્યે દુદંભી શબ્દ થયો. પુરજનોએ હર્ષ ગર્જના કરી, અને દેવતાએ જિનધર્મને આશ્રિત્ય જય જયારાવ કર્યો. એ પ્રમાણે પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશાના દરવાજા પણ ઉઘાડયા. પછી તે મહા સતીએ રાજા પ્રત્યે કહ્યું:-" મેં આ ત્રણ દરવાજા ઉઘાડયા, હવે જે અપરાંગના સતીપણાનો ગર્વ ધારણ કરતી હોય તે ચોથો દરવાજો ઉઘાડે. " પરંતુ તે દરવાજો કોઇએ પણ ઉઘાડયો નહીં, અને અદ્યાવિ પર્યંત તે દરવાજો બંધજ છે એમ સંભળાય છે.

હવે સાસુ નણંદ પ્રમુખ દુર્જનોનાં સ્યામ મુખ થયાં, સ્વસ્રીના શિયળનો આવો ચમત્કાર જોઇ ભર્તારનું મુખ શરદઋતુના ચંદ્રનીપેઠે દેદીપ્યમાન થયું. પછી પુરજનોએ વારંવાર સ્તવના કરાતી તે સુભદ્રાને નગરપતિએ સદ્વસ્ત્રાલંકારાદિ દાનપુર્વક મહોત્સવસહિત તેના સદન પ્રત્યે પહોંચાડી; ત્યાંથી તે પતિવ્રતાએ પ્રતિબોધિત નૃપતિ સર્વે નગરજનો જૈનધર્મને અંગિકાર કરી સ્વસ્થાન પ્રત્યે ગયા; કુટુંબી જનોએ પણ પશ્ચાતાપ પુર્વક તદંતિકે જૈનધર્મ સ્વિકાર્યો, અને બુદ્ધિદાસ તે દિવસથી સત્ય શ્રાવક થયો. પછી સુભદ્રાની સાથે અપ્રિતમ સ્નેહ ધારણ કરતો સુખ ભોગવતો કાળ નિર્ગમન કરવા લાગ્યો. એ પ્રમાણે દંપતિ ચિરકારપર્યંત ગ્રહસ્થ ધર્મ પાળીને પ્રાંતે સંયમ આરાધિ સદ્ગતિના ભાજન થયા.

વાંચનાર બેહેનો અને ભાઇઓ ! તમારા સમજવામાં આવ્યું હશે કે દુષ્ટાએ ઈર્ષાના યોગથી ગમે તેવા અપવાદ મુકયા, પરંતુ સુભદ્રા જો દ્રઢ શીળવંતી હતી તો અંતે જય પામી, તેમજ પોતે અપકારને બદલે ઉપકાર કરી કુટુંબી જનોને જૈનધર્મ પમાડી મુગતીના ભોકતા કર્યા, આહા ! ઘરમાં એક માણસ સુગુણી આવ્યાથી કેટલો ફાયદો થાય છે તે સુભદ્રાના ચરિત્રથી પ્રત્યક્ષ સમજાય છે. માટે દરેક ભવ્ય સ્ત્રી પુરૂષોએ શીળનું આવું ઉત્કૃષ્ટ મહાત્મ્ય જાણી સત્યશીળ પાળવાનો આદર કરવો.

ઇતિ સુભદ્રાની કથા સમાપ્ત.

મૃગાપુત્રની કથા.

આંબા અને રાયણ વિગેરે મોટાં વૃક્ષોવડે શોભિત એવાં વન, અને ક્રીડાકરવા યોગ્ય એવાં રમ્ય ઉદ્યાનોએ કરી વિરાજિત એવા સુગ્રીવનામા નગરને વિષે બળભદ્ર નામે રાજા હતો, તેને મૃગાવતી નામની અગ્રમહિષી (પટરાણી) હતી; તે બળભદ્ર રાજાની મૃગાવતી રાણીને એક પુત્ર થયો, માતા પિતાએ તે પુત્રનું બળશ્રી નામ પાડયું; પરંતુ લોકોમાં તે મૃગાપુત્ર નામથી ઓળખાતો હતો. મૃગાપુત્ર માતા પિતાને અત્યંત વલ્લભ તેમજ યુવરાજ પદવીને પામેલો અને કુમાર અવસ્થામાં પણ ઈંદ્રિયોને અધિક વશ રાખનારો હતો; અથવા આવતા કાળમાં તે મૃગાપુત્ર સર્વ સાધુઓમાં ઉત્કૃષ્ટ થવાના છે, માટે અહીં તેમને દ્રવ્ય નિક્ષેપે દમીશ્વર કહેલા છે. "જેમ જિનેશ્વરના જીવને દ્રવ્યજિન કહેવાય છે, તેમ આ મૃગાપુત્ર પણ દમીશ્વર જાણવા."

તે મૃગાપુત્ર વાસ્તુક શાસ્ત્રમાં કહેલા લક્ષણે કરી યુક્ત એવા

મેહેલને વિષે દોગુંદક નામના દેવો, જે ઇંદ્રને પુજવા યોગ્ય છે એવા ત્રાયસ્ત્રિંશક દેવોની પેઠે પોતાની સ્ત્રીયો સાથે નિરંતર અત્યંત હર્ષસહિત ક્રીડા કરે છે, વળી મણિરત્ને કરી છાબંધ કરેલા ભોંયતળિયાવાળા પોતાના મેહેલના ગોખને વિષે બેઠા થકા, જ્યાં ત્રણ રસ્તા એકઠા થાય છે એવા ત્રિક અને ચાર રસ્તા એકઠા થાય છે એવા ચોકને વિષે થતાં કૌતકોને જુએ છે.

તેવા સમયને વિષે ત્રિક અને ચોકને વિષે વિચરતા એવા જીવોની યત્ના કરતા બાર પ્રકારે બાહ્યાભ્યંતર તપ કરનારા, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવે કરી અભિગ્રહ ધારણ કરનારા, સત્તરભેદે સંયમ પાળનારા, અઢાર હજાર સીલીંગરથના ધોરી અને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રરૂપ ગુણની ખાણ એવા વિત રાગના મુનિને તે મૃગાપુત્રે દીઠા; મુનિને દેખી મૃગાપુત્ર એકી નજરે જોઈ રહી વિચારવા લાગ્યા કે,-આવું રૂપ મેં પુર્વે ક્યાં ઇક દીઠું છે, એટલે આવા મુનિને મેં પુર્વે ક્યાંઇક દીઠેલા છે; એમ ધારી તેમનું મન અતિષે હર્ષિત થયું એટલુંજ નહીં પરંતુ તે મુનિ સાથે જાણે તેમને પુવનો પરિચયજ હોય નહીં ! તેમ માનવા લાગ્યા. તે સાધુનું દર્શન થવાથી મૃગાપુત્રને શુભ અધ્યવસાયમાં મુર્છા આવે થકે પુર્વ ભવને જણાવનારૂં એવું જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઊપન્ન થયું. તે જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઊપન્ન થવાથી એવી રીતે દીઠું કે, હું દેવલોકથી ચ્યવીને મનુષ્યભવમાં આવ્યો છું; વળી પોતાની પાછલી જાતિ સંભારતાં એવું દેખાયું કે પુર્વે મેં ચારિત્ર પાળ્યું હતું એવી રીતે ! પુર્વ ભવની કરણી માલમ પડવાથી વિષય ઉપર અપ્રીતિ ધરતા અને સંયમને વિષે પ્રીતિ ધરતા એવા મૃગાપુત્ર માતા પિતા પાસે આવીને આ પ્રકારનાં વચન બોલવા લાગ્યા:-

હે માતા પિતા ! મેં પુર્વભવને વિષે પંચમહાવ્રત સાંભળ્યાં છે, તથા નરક અને તિર્યંચયોનીને વિષે મેં ઘણાં દુ:ખ ભોગવ્યાં છે, તે પણ સાંભરી આવ્યાં છે, તે કારણ:માટે હવે મારૂં મન વૈરાગ્યવાન થવાથી વિષય સુખ ઉપરથી મારી ઇચ્છા

ઉઠી ગઈ છે, તેથી મોટા સંસાર સમુદ્રથકી હું તરીશ; તે કારણ માટે હે માતા પિતા ! તમે મને દિક્ષા લેવાની રજા આપો. હે માતા પિતા ! કિંપાકવૃક્ષના ફળનીપેઠે પ્રથમ ભોગવતાં મીઠાં અને પરિણામે કડવાં વિપાકવાળા તેમજ નિરંતર દુઃખદાયક એવા ભોગ મેં પુર્વે ભોગવ્યા છે, હે માતા પિતા ! આ શરિર અનિત્ય અશાશ્વત અને અપવિત્ર તેમજ અશુચીમાંથી ઉપજ થએલું છે, વળી તે શરીરમાં આ જીવ થોડાકાળ સુધી રહેવાનો છે, અને તે દેહ જન્મ, જરા અને મૃત્યુરૂપ દુઃખનું અથવા દુઃખકારક એવા કલેશોનું એટલે રોગોનું ઘર છે. હે માતા પિતા ! અશાશ્વત એવા, તથા સુખ ભોગવ્યા પહેલાં અથવા પાછળ ત્યાગ કરવા યોગ્ય એવા, અને પાણીના પરપોટાની પેઠે ક્ષણભંગુર એવા આ શરીરને વિષે હું જરાપણ રતિ પામતો નથી; હે માતા પિતા ! અસાર એવા તથા કોઢ અને શુળાદિક વ્યાધિયો તથા વાત, પિત્ત, શ્લેષ્મ અને જ્વર વિગેરે રોગોના આવાસ એવા અને જરા તથા મરણથી ગ્રસ્ત એવા મનુષ્યપણાને વિષે એક ક્ષણમાત્ર પણ હું હર્ષ પામતો નથી. અહો ઈતિ આશ્ચર્યે ! નિશ્ચે આ સંસારમાં કેવાં કેવાં દુઃખો રહેલાં છે ! જન્મનું દુઃખ, જરાનું દુઃખ, વળી ટાઢ, તાપ, અને વર્ષાકાળથી થતા રોગો, તેમજ મરણ વિગેરે અનેક અનેક દુઃખો છે, જે સંસારને વિષે ભ્રમણ કરતા એવા જીવો મહા કલેશને પામે છે. હે માતા પિતા ! મારે પરવશપણાથી જરૂર ગામ નગર, વાડી, રહેવાનું ઘર, સોનું, રૂપું, પુત્ર, સ્ત્રી, બાંધવ, ભાઇ, પિતા અને સ્વજ્ઞાતિ જનોને ત્યાગ કરી અવશ્ય પરભવમાં જવું પડશે, એટલુંજ નહિ; પરંતુ આ શરીરને પણ ત્યાગ કરવું પડશે. હે માતા પિતા ! જેમ કિંપાકવૃક્ષનાં ફળ દેખીતાં સુંદર અને ખાતાં મીઠાં લાગે તેવાં છે. પરંતુ પરીણામે તો પ્રાણને હરનારાં થાય છે, તેમ આ વિષયસુખ પણ ભોગવતાં તો મીઠાં લાગે છે, પરંતુ પરિણામે પ્રાણહારક છે. અર્થાત્—સંસારમાં પરિભ્રમણ કરાવનારાં છે. હે માતા પિતા ! જે પુરૂષ ભાતુ લીધા વિના દુર ગામાંતરે જાય છે તે પુરૂષ ભુખ અને તરસથી

પીડાઇને નિશ્ચે દુઃખી થાય છે, તે પૂરૂષની પેઠે જે પૂરૂષ ધર્મ કર્યાવિના ભવાંતરે જાય છે, તે પૂરૂષ વ્યાધી અને રોગે કરી પીડાઇને દુઃખી થાય છે; અને જે પુરૂષ ભાતુ લઇને દુર ગામાંતરે જાય છે, તે પુરૂષ ભુખ અને તરસથી વિવરજીત થઇને સુખી થાય છે; તેની પેઠે જે પુરૂષ ધર્મ કરીને ભવાંતરે જાય છે તે પુરૂષ કર્મ અને વેદનાએ રહિત થઇને સુખી થાય છે. વળી જેમ કોઈ પુરૂષનું ઘર બળવા માંડયું તે વખતે તે ઘરનો માલેક પોતાની આજીવીકા ચલાવવા સારૂ સાર સાર વસ્તુઓને ઘરમાંથી બહાર કાઢી લે છે, અને અસાર વસ્તુઓને છોડી દે છે; તેમ જન્મ, જરા અને મરણે કરી બળતા એવા આ લોકને વિષે તમારી રજા મેળવીને હું મારા આત્માને તારીશ. તે કારણ માટે હે માતા પિતા ! તમે મને દિક્ષા લેવાની આજ્ઞા આપો.

એ પ્રમાણે મૃગાપુત્રનાં વચનો સાંભળી માતા પિતા કેહેવા લાગ્યાં કે:—હે પુત્ર ! તેં કહ્યો એવો જે સાધુનો ધર્મ તે ઘણોજ દુષ્કર છે. કારણ કે સાધુને તો ચારિત્ર સંબંધી ઉપકાર કરનારા એવા મૂળ અને ઉત્તરગુણરૂપ હજાર ગુણો ધારણ કરવા પડે છે. વળી હે પુત્ર ! સાધુને સર્વ જીવો ઉપર સમભાવ રાખવો પડે છે, અથવા જગતને વિષે શત્રુ અને મિત્રને સરખા ગણવા પડે છે, અને ભવતજીવ સુધી પ્રાણાતિપાતની વિરતી કરવી પડે છે; તે કારણ માટે ચારિત્ર અતિ દુષ્કર છે. હે પુત્ર ! હમેશાં અપ્રમાદપણે મૃષાવાદને છાંડવું પડશે, હિતકારક સત્ય વચન બોલવું પડશે અને ક્રિયાને વિષે નિત્ય સાવધાનપણે રહેવું પડશે, તે પણ દુષ્કર છે. હે પુત્ર ! દાંત ખોતરવાની સળી માત્ર પણ તેના માલીકની રજા શિવાય લેવાય નહીં, વળી અનવદ્ય એટલે દોષ વિનાનો અર્થાત્ અચિત્ત તથા પ્રાશુક અને બેતાળીશ દોષરહિત એવો આહાર ગ્રહણ કરવો પડશે, તે પણ અતિશે દુષ્કર છે. હે પુત્ર ! અબ્રહ્મચર્યની વિરતિ કરવી, ઘોર એટલે ઘણા આકરા એવા બ્રહ્મચર્યવ્રતને ધારણ કરવું અને પામેલા એવા કામભોગના સુખના સ્વાદથી નિવૃત્ત થવું એ

સર્વ ઘણુંજ દુષ્કર છે. હે પુત્ર ! ગણત્રિથી ગણાય એવું ધન; ઘઉં વિગેરે ધાન્ય, દ્વિપદ, ચતુષ્પદાદિ પ્રેષ્યવર્ગ એટલે કામકાજ કરનાર ચાકર તથા પશુ વિગેરે ઉપરથી મોહ ઉતારવો, સર્વ પ્રકારના આરંભનો પરિત્યાગ કરવો, અને હું કોઇનો નથી ને કોઇ મારૂં નથી એવું ચિંતવવું તે પણ અતિશે દુષ્કર છે. હે પુત્ર ! અશન, પાન, આદિમ અને સ્વાદિમ વિગેરે ચાર પ્રકારના આહાર રાત્રિને વિષે ન કરવા એટલે રાત્રિભોજનનો ત્યાગ કરવો તથા ઘી ગોળાદિકને યોગ્ય કાળ ઉપરાંત પોતાની પાસે રાખવા તે સંનિધિ સંચમ કહેવાય; તે પણ ન કરવો એ સર્વ ઘણું દુષ્કર છે હે પુત્ર ! ભુખ, તરસ, તાઢ, તાપ, તથા ડાંસ અને મચ્છરથી થતી વેદના સહન કરવી, આક્રોસ એટલે દુર્વચન સહન કરવું, દુઃખકારક ઉપાશ્રયમાં રહેવું, ડાભના સંથારામાં રહેલાં તૃણાનો સ્પર્શ અને મેલનો પરિસહ એ સર્વ સહન કરવાં તે ઘણાં દુસ્કર છે. હે પુત્ર ! લપડાક તથા ટોકરનો માર, લાકડીનો માર, દોરડાનું બંધન, ગૃહસ્થને ઘેર ભિક્ષા માટે ફરવું, અને ફરતાં છતાં પણ ભિક્ષાની અપ્રાપ્તિ, વિગેરે પરિસહ થવાથી દુઃખ ન ધરવું તે નિશ્ચે ઘણુંજ દુસ્કર છે. હે પુત્ર ! કબુતર વિગેરે પક્ષિયો પોતાનું ભક્ષણ ગ્રહણ કરવામાં શંકાસહિત વર્તે છે અને ખાધા પછી કાંઈ પણ સાથે રાખતા નથી તેમ મુનિયો પણ આહાર ગ્રહણ કરવામાં દોષ લાગવાનો ડર રાખતા પ્રવર્તે છે અને આહાર કર્યા પછી સાથે કાંઇ પણ રાખતા નથી. વળી સાધુઓને વાળનો લોચ કરવો પડે છે તે ઘણો ભયંકર છે, અને વળી મહાત્મા પુરૂષોને જે બ્રહ્મચર્યવ્રત ધારણ કરવું તે પણ અલ્પસત્વવાળા પ્રાણીથી ન બની શકે એવું અને ભયંકર હોવાથી ઘણું દુસ્કર છે; તે કારણ માટે હે પુત્ર ! તું સુખ ભોગવવા યોગ્ય છે, શરીરે સુકુમાળ છે, તથાપિ તું ચારિત્ર લેવાને ઉદ્યમવંત થયો છું; પરંતુ તે સાધુ ધર્મ પાળવાને તું સમર્થ નહીં થાય. હે પૃત્ર ! ચારિત્રનો મુળગુણ ઉત્તરગુણનો જે મોટો ભાર છે, તે લોહના ભારની પેઠે ભારે અને ખમી

ન શકાય એવો છે; વળી તે ગુણોનો મોટો ભાર જ્યાં સુધી જીવીએ ત્યાં સુધી બીજા ભારની પેઠે કોઇ પણ ઠેકાણે મુકી વિસામો લેવાય તેવો નથી, એટલે ચારિત્ર જાવજીવ સુધી પાળવું પડે તેવું છે. હે પુત્ર ! આકાશને વિષે ગંગાના પ્રવાહના સામું તરવું તે ઘણું દુસ્કર છે. અર્થાત્ હિમાચળ પર્વત ઉપરથી પડતી એવી ગંગાનદી તેના સામે પુરે તરવું અને બે હાથવડે સમુદ્ર તરવો તે જેમ દુસ્કર છે, તેમ ગુણોનો મહાસાગર એવો જે ચારિત્ર સમુદ્ર તરવો તે પણ નિશ્ચે ઘણોજ દુસ્કર છે. હે પુત્ર ! જેમ વેળુ (રેત) ના કોળિયા સ્વાદરહિત હોવાથી ખાવા દુષ્કર છે, તથા તરવારની ધાર ઉપર ચાલવું જેમ દુસ્કર છે તેમ ચારિત્ર તપ પાળવો તે પણ નિશ્ચે ઘણોજ દુસ્કર છે. હે પુત્ર ! સર્પ જેમ આડું અવળું જોયા વિના એકાંત દ્રષ્ટિએ ચાલે છે તેમ સાધુ મુનિરાજ પણ મોક્ષ માર્ગને વિષેજ દ્રષ્ટિ રાખી ઇર્યાસમિતિ જોઇને ચાલે છે; વળી લોઢાના જવ જેમ ચાવવા દુષ્કર છે તેમ ચારિત્ર પાળવું તેપણ ઘણુંજ દુષ્કર છે. હે પુત્ર ! ધખ ધખાયમાન થયેલો અગ્નિ તે જેમ પીવો દુષ્કર છે તેમ સુખ ભોગવવા યોગ્ય એવી યૌવન અવસ્થાને વિષે જે ચારિત્ર પાળવું તેપણ અતિષે દુષ્કર છે. હે પુત્ર ! જેમ લુગડાનો કોથળો વાયરાથી ભરવો દુષ્કર છે, તેમ હીન સત્વવાળા પુરૂષોને ચારિત્ર પાળવું તે ઘણું દુષ્કર છે. હે પુત્ર ! જેમ મેરૂ પર્વત ત્રાજુવે કરી તોળવો ઘણો દુષ્કર છે, તેમ નિશ્ચળ તથા નિઃશંક અને પોતાના શરીરની પણ અપેક્ષા રહિત એવું ચારિત્ર પાળવું તે ઘણું દુષ્કર છે. હે પુત્ર ! બે હાથવડે જેમ સ્વયંભુરમણ સમુદ્ર તરવો દુષ્કર છે, તેમ જે પુરૂષનું મન વિષયથી ઉપશાંત નથી પામ્યું, તે પુરૂષને ઇંદ્રિયોને દમવારૂપ સાગર તરવો તે દુષ્કર છે. હે પુત્ર ! મનુષ્ય સંબંધી પાંચ પ્રકારના પંચેંદ્રિયના વિષયસુખને તું ભોગવ, પછી ભક્તભોગી થઇને ચારિત્ર અંગિકાર કરજે; કારણ કે હમણાં તારે ભોગ ભોગવવાનો અવસર છે, પણ ભોગ ત્યાગ કરવાનો અવસર નથી.

એ પ્રકારે માતા પિતાના વચન સાંભળી મહા વૈરાગી એ

વા મૃગાપુત્ર માતા પિતાને કહેવા લાગ્યા:—

હે માતા પિતા ! તમે ચારિત્રની જે દુષ્કરતા દેખાડી, તે સત્ય છે; પરંતુ જે પુરૂષ આ લોકમાં નિસ્પૃહી અને પરિગ્રહની તૃષ્ણા તથા મમતાએ કરી રહિત અને વળી જેને તૃણ અને જગત્ સરખું છે તેવા પુરૂષને જેમ ચારિત્ર પાળવું તે જરા પણ દુષ્કર નથી, તેમ હે માતા પિતા ! હું પણ નિસ્પૃહી છું તેથી મારે પણ ચારિત્ર પાળવું તે જરા પણ દુષ્કર નથી. હે માતા પિતા ! મેં દુઃખકારક અને ભયકારક એવા આખા રાજ્યને બાળી મુકનાર અગ્નિ, ચોર, ધાડ વિગેરેથી થતી સારિરીક અને માનસિક વેદનાઓ અનંતીવાર ભોગવી છે, વળી દેવતા, મનુષ્ય, તિર્યંચ અને નરકરૂપ ચાર ગતિવાળા તથા જરા અને મરણરૂપ ભયથી બિહામણા વન જેવા સંસારને વિષે મેં રૌદ્ર એવાં જન્મ અને મરણ સહન કર્યાં છે; વળી જેમ આ મનુષ્ય લોકને વિષે ઉષ્ણવેદના તથા શીતવેદના છે તે થકી પણ અનંતગણી ઉષ્ણવેદના તથા શીતવેદના જે જે નરકોને વિષે હું ઉપજ થયો તે તે નરકોને વિષે મેં આશાતારૂપ ઉષ્ણવેદના તથા શીતવેદના સહન કરી છે.

હે માતા પિતા ! નરકમાં કુંભીને વિષે પગ ઉંચા અને માથું નિંચુ એટલે ઉંધે માથે રહી ધખધખતી અગ્નિથી ઉની થયેલી કઢાને વિષે બુમ પાડતો એવો હું પૂર્વે અનંતીવાર પડ્યો છું, તથા મોટો દાવાનળ થવાથી મારવાડ દેશમાં રહેલી વજ્રમય રેત જેમ ધખધખે તે થકી પણ અનંત ઘણી ધખધખતી એવી નરકમાં રહેલી કલંબવાળુકા નદીની રેતને વિષે દાઝ્યો તથા ચણાનીપેઠ શેકાણો છું; વળી બુમ પાડતો એવો તથા બાંધવ વિનાનો તેમજ ઝાડની શાખાએ ઉંધે માથે પરમાધામીવડે સખત બંધાયેલો અને નિચે રહેલી કુંભીમાં લટકતો એવો હું કરવતવડે જેમ લાકડું વેહેરાય તેમ પુર્વે અનંતીવાર વેહેરાણો તથા ઘણી ભયંકર શાડો પાડતો જેમ કોલમાં શેલડી પીલાય તેમ નરકને વિષે રહેલા મહાયંત્રમાં અનંતીવાર પીલાયો, એવી રીતે અનેક તરેહની વેદનાઓ મેં પુર્વભવે

અનંતીવાર ભોગવી છે.

વળી હે માતા પિતા ! સ્થાવર અને ત્રસના ભવને વિષે ટાઢ, તાપ, ભુખ અને તૃષાદિક અશાતાવેદની મેં સહન કરી છે, તેમાં આંખ મીંચીને ઉઘાડીએ એટલીવાર પણ સુખ ભોગવ્યું નથી, તો દિક્ષા લેવામાં શું દુઃખ છે ? વળી તમે મને સુખને ઉચિત એવો તું છું એવું કહ્યું, પરંતુ મેંતો સર્વ ભવોને વિષે દુઃખજ ભોગવ્યું છે. એ પ્રકારે મૃગાપુત્રનું બોલવું સાંભળીને માતા પિતા મૃગાપુત્રને કહેવા લાગ્યાઃ—હે પુત્ર ! તમે પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે દિક્ષા ગ્રહણ કરો તેમાં કોણ ના પાડે છે. ? પણ આટલું વિશેષ કે દિક્ષા લીધા પછી કદાપિ રોગ ઉત્પન્ન થાય તો તે મટાડવાનો ઉપાય થાય નહીં, એટલે સાવદ્ય વૈદુ કરાવાય નહીં, માટે દિક્ષા કઠણ છે. એ પ્રકારે સાંભળીને મૃગાપુત્ર કહેવા લાગ્યાઃ—હે માતા પિતા ! તમે જે કહ્યું તે સત્ય છે, પરંતુ અરણ્યને વિષે રહેલા મૃગને તથા બીજા પક્ષિયોને જ્યારે રોગ ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે તેનો રોગ કોણ મટાડે છે ? એટલે જ્યારે મૃગ વ્યાધિવડે અને પક્ષિયો રોગથી પીડાય છે ત્યારે કીયો વૈદ્ય આવીને તેમનું ઓષધ કરે છે ? અર્થાત્ કોઈ કરતું નથી; માટે જેમ મૃગ એકલો પોતાની ઇચ્છાએ વનમાં ભમે છે તેમ હું પણ સત્તર પ્રકારના સંયમવડે અને બાર પ્રકારના તપવડે શ્રી વીતરાગદેવના પ્રરૂપેલા ધર્મને અંગિકાર કરીશ, અને મૃગ જેમ ઔષધ કરાવ્યા વિના સુખી થઇ લીલોત્રીવાળી જગા અને તળાવમાંથી ખાનપાન કરી પોતાની મરજી મુજબ વનમાં ફરે છે તેમ હું પણ મૃગનીપેઠે ઉઠીને સંયમ પાળવામાં ઉદ્યમવંત થએલો એવો મુનિપણામાં મૃગચર્યાને અંગિકાર કરીશ. વળી મૃગ જેમ ઉંચી ફાળો મારે તેમ હું પણ ઉચ્ચદશાને એટલે મોક્ષદશાને પામીશ.

એવી રીતે મૃગાપુત્રે માતા પિતાપ્રત્યે કહ્યું. ત્યારે માતા પિતાએ કહ્યું કે, હે પુત્ર ! જેમ તમને સુખ ઉપજે તેમ કરો. તે કામમાં અમારી રજા છે. એ પ્રકારે માતા પિતાનો ઉત્તર સાંભ

વી મૃગાપુત્રે સચિત્ત અને અચિત્ત એ બે પ્રકારની ઉપાધિનો ત્યાગ કર્યો. એ પ્રમાણે સર્વ પરિગ્રહનો ત્યાગ કરીને મૃગાપુત્ર કહેવા લાગ્યા કે:—હે માતા પિતા ! હું આપની રજાથી સર્વ દુ:ખથી મુકાવનારી એવી દિક્ષા અંગિકાર કરીશ. તે સાંભળી માતા પિતાએ કહ્યું કે, હે પુત્ર જાઓ અને જેમ તમને સુખ ઉપજે તેમ કરો.

એ પ્રકારે મૃગાપુત્ર માતા પિતાની રજા લેઇને આ મારૂં ધન, આ મારૂં ઘર અને આ મારૂં કુટુંબ એ રીતે બહુ પ્રકારના મમત્વને તથા હાથી, ઘોડા, ધન્ય, ધાન્ય વિગેરે ઋદ્ધિ તથા પોતાની સાથે નાનપણમાં રમેલા મિત્રો તથા પુત્ર, સ્ત્રી સ્વજન અને પોતાની નાતવાળા ક્ષત્રિયો તે સર્વનો ત્યાગ કરીને સંસારથી નિકળ્યા.

તે અવસરે મૃગાપુત્ર પંચ મહાવ્રત, ઇર્યા, ભાષા, એષણા, આદાનમત ભંડનિક્ષેપણા અને ઉચ્ચાર પાસવણ ખેળ, જળ, સિંઘાણ, પારિષ્ટ, પનિકાસમિતિ એ પાંચ સમિતિ; મનગુપ્તિ, વચનગુપ્તિ અને કાયગુપ્તિ, એ ત્રણ ગુપ્તિ; તથા અનસન, ઉણોદરિ, વૃતિસંક્ષેપ, રસપરિત્યાગ, કાયકલેશ અને ઇંદ્રિયપડિસંલીનતા એ પ્રકારે બાહ્યતપ, તથા પ્રાયશ્ચિત, વિનય, વૈયાવૃત્ય, સઝાય, ધ્યાન અને કાઉસ્સગ્ગ એ પ્રકારે અભ્યંતર તપ એ સર્વને વિષે ઉદ્યમવંત થયા વળી તે મૃગાપુત્ર વસ્ત્ર પાત્ર ઉપર મમત્વ ભાવરહિત, અહંકારરહિત, બાહ્ય અને અભ્યંતર સંયોગ રહિત, ઋદ્ધિગારવ, રસગારવ, અને શાતાગારવ એ ત્રણ ગારવ રહિત અને ત્રસ તથા સ્થાવર જીવો ઉપર રાગદ્વેષરહિત એટલે સમ પ્રણામવાળા થયા. વળી તે મૃગાપુત્ર આહાર, પાણી, તથા વસ્ત્ર પાત્રાદિ મળે અથવા ન મળે, સુખે અથવા દુઃખે, વળી જીવવામાં તેમજ મરણને વિષે, નિંદા અથવા પ્રસંસાને વિષે તથા માન અને અપમાનને વિષે સમચિતવાળા થયા

વળી તે મૃગાપુત્ર ત્રણ ગારવથી; ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ ચાર કષાયથી; મન, વચન, અને કાયાના દુષ્ટ વ્યાપા

રૂપ ત્રણ દંડથી; માયાશલ્ય, નિદાનશલ્ય અને મિથ્યાદર્શન શલ્ય એ ત્રણ શલ્યથી; આ લોકભય, પરલોકભય,આદાનભય, અકસ્માત ભય, મરણભય, અપજશભય, અને આજીવિકાભય, એ સાત ભયથી; હાસ્યથી, શોકથી, નિયાણાથી અને રાગદ્વેષરૂપ બંધનથી રહિત થયા. વળી તે મૃગાપુત્ર નિશ્રા એટલે કોઇની સહાયને આ લોકમાં રાજ્યઋદ્ધિ આદિકના ભોગને અને પરલોકમાં દેવ લોકાદિકને સુખને પણ ન વાંછે, તથા કોઈ આવીને વાંસલા વડે શરીરને છેદે અથવા કોઇ બાવનાચંદનનો શરીરે લેપ કરે, તે બંનેના ઉપર અને વળી આહાર કરવામાં તથા અનસન કરવામાં સમાન દ્રષ્ટિવાળા એટલે સમભાવવાળા હતા.

વળી તે મૃગાપુત્ર હિંસાદિક પાપનાં બારણાંથી નિવૃત તેથી સર્વ પ્રકારે આશ્રવનાં બારણાં બંધ થયાં છે જેમને એવા અને અધ્યાત્મ ધ્યાનના યોગે કરીને દમસાસનવાળા એટલે ઇંદ્રિયોને દમનારા અને સર્વજ્ઞપ્રણીત સિદ્ધાંતને વિષે શુભ ધ્યાનના યોગથી ઉપયોગવંત અથવા શુભ છે ઉપસમ અને જ્ઞાન તે જેમને એવા થયા.

એ પ્રકારે તે મૃગાપુત્ર મતિ, શ્રુત, જ્ઞાનાદિકવડે યથાખ્યાત ચારિત્રવડે, શુદ્ધ શ્રદ્ધારૂપ દર્શનવડે, બાર પ્રકારના તપવડે, પંચમહાવ્રતની પચીશ ભાવનાવડે અથવા અનિત્યાદિક બાર ભાવનાવડે પોતાના આત્માને સમ્યક પ્રકારે ભાવતા, ઘણા વર્ષ સુધી સામાન્યપર્યાય પાળીને અંતે એક માસની સંલેષણા કરીને સર્વોતમ, પ્રધાન, જન્મ, જરા અને મૃત્યુરૂપ ઉપદ્રવે કરી રહિત એવા મોક્ષસ્થાનકને પામ્યા.

હે ભવ્ય જીવો ! મહા પ્રભાવક એટલે રોગાદિકના અભાવવડે અને દુષ્કર પ્રતિજ્ઞા પાળવાવડે માહા પ્રભાવક એવા તથા માહા યશસ્વી એટલે સર્વ દિશાઓને વિષે વ્યાપી રહ્યો છે જશ તે જેમનો, એવા મૃગાપુત્રનું માતા પિતા પ્રત્યે સંસારની અસારતા દેખાડનારૂં ઉપદેશરૂપ ભાષણ તથા તેમનું તપથી પ્રધાન એવું, તથા ગતિ પ્રધાન એટલે મોક્ષ જવાને માટે

યોગ્ય એવું અને ત્રણ લોકને વિષે પ્રસિદ્ધ એવું, આ ઉત્તમ ચરિત્ર સાંભળીને ધનને દુઃખનું વધારનાર, મમત્વ ને સંસારનું બંધન અને વળી ધન અને મમત્વ એ બંનેને મહા ભયાનક એટલે ચોર, અગ્નિ અને રાજાદિકનો ભય આપનાર જાણીને તમે સુખની પ્રાપ્તિનું કારણ તથા મોક્ષના ગુણને લાવનારી એ ટલે અનંતજ્ઞાન, અનંતદર્શન, અનંતઆયુ અને અનંતવિર્ય વિગેરે ગુણોને લાવનારી એવી ધર્મરથની ધોંસરીને ધારણ કરો.

ઇતિ મૃગાપુત્રની કથા.

अइमत्ता कुंवरनी कथा.

પોલાસપુર નગરને વિષે વિજયનામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો, તેને શ્રી નામની પટરાણી હતી; તેમને અતિમુક્ત (અઇ મત્તા) એવે નામે પુત્ર હતો. તે પુત્ર બહુ ઉદ્યમે કરીને મોટો થયો. અનુક્રમે જે વખતે છ વર્ષનો થયો, તે અવસરે નગરને બ હાર ઉદ્યાનમાં શ્રી વીરસ્વામિ પધાર્યા, ત્યારપછી જ્ઞાનવંત એવા ગૌતમ ગણધર વીરસ્વામિને પુછીને ભિક્ષા લેવાને અર્થે નગર મધ્યે આવ્યા. તે અવસરે છોકરાઓની સાથે રમતા એવો અતિ મુક્ત કુંમાર ગૌતમસ્વામિને દેખીને પુછવા લાગ્યો કે, તમે કોણ છો ? અને કેમ ફરો છો ? તેવારે ગૌતમસ્વામિએ કહ્યું કે, અમે શ્રમણ છીએ, અને ભિક્ષાને અર્થે ફરીએ છીએ. ત્યારે કુંવર બોલ્યો કેઃ—હે પુજ્ય ! આવો હું તમને ભિક્ષા અપાવું; એમ કહીને તે કુંવર ગૌતમસ્વામિની આંગળીએ વળગીને પોતાને ઘેર લાવ્યો. તે અવસરે શ્રીદેવી ઘણી ખુશી થઇ ભક્તિએ ક રીને ગૌતમસ્વામિને નમસ્કાર કરીને પ્રતિલાભતી હવી, એટલે આહાર પાણી આપ્યો; ત્યાર પછી અતિમુક્ત કુમારે ફરીને પુ છ્યું કેઃ—હે સ્વામિ ! તમે કયાં રહો છો ? ત્યારે ગૌતમસ્વામિએ કહ્યું કેઃ—હે ભદ્ર ! જે ઉદ્યાનમાં અમારા ધર્માચાર્ય શ્રી વર્દ્ધમાનસ્વામિ વસે છે ત્યાં અમે વસીએ છીએ, એવું કહ્યું. તે અવ-

સરે કુંવર બોલ્યો:—હે સ્વામિન્ તમારી સાથ શ્રી વીર સ્વામિને વંદન કરવા માટે હું આવું ? ત્યારે ગૌતમસ્વામિએ કહ્યું કે, યથા " सुखं देवानु प्रिय " એટલે હે દેવતાઓને વલ્લભ ! જેમ તમને સુખ ઉપજે તેમ કરો. ત્યાર પછી અતિમુક્ત કુમારે ગૌતમસ્વામિની સાથે આવીને ભગવંતને વંદન કર્યું. ભગવંતે ધર્મનો ઉપદેશ દીધો. તે ઉપદેશ સાંભળીને પ્રતિબોધ પામ્યો એવો અતિમુક્ત કુમાર દિક્ષા ગ્રહણ કરવાને ઇચ્છતો સતો માતા પિતાની આજ્ઞા લેવાને અર્થે ઘેર આવીને માતા પિતાને એ પ્રકારે કહેવા લાગ્યો કે:—હે માતા પિતા ! મેં આ જ શ્રી વીરસ્વામિની પાસે ધર્મ સાંભળ્યો, તે ધર્મ કરવાનો મને અભિલાષ થયો છે. તે અવસરે તે માતા પિતા કહેવા લાગ્યાં કે:—હે પુત્ર ! તું ધન્ય છું, તું કૃતપુન્ય છું, તું કૃતાર્થ છું, એટલે તને ધન્ય છે, અને કર્યું છે પુન્ય તે જેણે એવો તું થયો, અને કર્યો છે અર્થ નામ પ્રયોજન તે જેણે એવો તું થયો શાથી જે તેં વીરસ્વામિની પાસે ધર્મ સાંભળ્યો, અને વળી તે ધર્મ તને રૂચ્યો તે કારણ માટે. ત્યાર પછી કુંવર ફરીને કહેવા લાગ્યો કે હે માતા પિતા ! હું તે ધર્મ સાંભળવા થકી કરીને સંસારના ભવે કરીને ઉદ્વિગ્ન એવો, અને જન્મ મરણના ભયથકી ભય પામેલો એવો થયો છું; તે કારણ માટે તમારી રજાએ કરીને શ્રી વીર પ્રભુની પાસે પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરવાને ઇચ્છું છું એવું કહ્યું. પુત્રનું અપ્રિય અને કોઈ દિવસ નહીં સાંભળેલું એવું વચન સાંભળીને તેની માતા મુર્છાગત થઇ ધરતી ઉપર પડી, તે અવસરે દાસીઓએ શીતળ જળ છાંટી અને પવન નાંખી શુદ્ધિમાં આણી; પછી વિલાપ કરતી પુત્ર પ્રત્યે કહેવા લાગી: હે જાત ! હે પુત્ર ! તું અમારે એકજ પુત્ર છું, અને અમને ઇષ્ટ કહેતાં વલ્લભ, મનોજ્ઞ, પ્રિયકારી, અમુલ્ય રત્નતુલ્ય અને હૃદયને આનંદ ઉપજાવ કરનાર એવો, અને વળી ઉંબરાના ફુલની પેઠમ દુર્લભ એવો તું અમારે છું; એજ કારણ માટે ક્ષણમાત્ર પણ તમારા વિજોગને અમે સહન કરવાને સમર્થ નથી; તે કારણ માટે હે

પુત્ર ! જ્યાં સુધી અમે જીવીએ ત્યાં સુધી તું ઘરમાં રહે; પછી સુખે કરીને દિક્ષા ગ્રહણ કરજે. માતાનું બોલવું સાંભળીને કુંવર કહેવા લાગ્યો કે:—હે માતા ! તમારૂં કહેવું સત્ય છે, પરંતુ આ મનુષ્યનો ભવ અનેક જન્મ, જરા મરણરૂપ શરીર અને મન સબંધી અતિશે દુ:ખનું ભોગવવું, તે રૂપ ઉપદ્રવે કરીને પરાભવ પામેલો, અશાશ્વત, સંધ્યાસમયના વાદળાના રંગ સરખો; જળના પરપોટા સરખો, વીજળીના સરખો ચંચળ, અને સડી જવું, પડી જવું નાશ પામવું એવો મનુષ્યભવનો સ્વભાવ છે, તે પ્રથમ અથવા પછી જરૂર ત્યાગવા જોગ છે, એટલે મુકવોજ પડશે. હવે કોણ જાણે આપણા મધ્યે કોણ પહેલું પરલોકે જશે, અથવા કોણ પછી જશે એની ખબર પડતી નથી; તે કારણ માટે તમારી આજ્ઞાએ કરીને હમણાંજ હું દિક્ષા લેવાને ઇચ્છું છું. એવી રીતે કુંવરે કહ્યું. ત્યાર પછી ફરીને માતા તે કુંવરને કહેવા લાગ્યાં:—

હે પુત્ર ! આ તારૂં શરીર વિશેષ રૂપવાળું, અને લક્ષણ, વ્યંજનરૂપ ગુણે કરીને સહિત એવું, અને નાના પ્રકારની વ્યાધિએ કરીને રહિત એવું, અને સૌભાગ્યપણાએ કરીને સહિત એવું, અને ન હણાએલા અને મનોહર અને મનોજ્ઞ એવાં પાંચ ઇંદ્રિઓએ કરીને સહિત એવું અને અનેક ઉત્તમ ગુણોએ કરીને સહિત એવું છે. તે કારણ માટે પોતાના શરીરરૂપ સોભાગ્યાદિ ગુણોને ભોગવીને પરિપકવ અવસ્થાવાળો થઇને પછી દિક્ષા ગ્રહણ કરજે. એ પ્રકારનું માતાનું બોલવું સાંભળીને ફરીને કુંવર કહેવા લાગ્યો:—હે માતા ! હે પિતા જે તમે શરિરનું સ્વરૂપ કહ્યું તે મનુષ્ય સબંધી શરીર નિશ્ચે દુ:ખનુંજ સ્થાનક છે, અને નાના પ્રકારની સેંકડો વ્યાધિઓને રહેવાનું ઘર એવું, અને હાડકાંરૂપ લાકડાંથી ઉત્પન્ન થએલું એવું અને અસુચિના પુદ્દગળોએ કરીને વ્યાપ્ત એવું, અને સડી જવું, પડી જવું અને નાશ થવું એવો જેનો સ્વભાવ છે, એવું આ શરીર પ્રથમ અથવા પછી જરૂર ત્યાગવા જોગ થશે; એ કારણ માટે આવા શરીરમાં બુદ્ધિશાળી પુરૂષ હોય તે રંજીત નજ થાય. એ

રીતે કુંવરે કહ્યું. ત્યાર પછી કુંવરનાં માતા પિતા ફરીને કહેવા લાગ્યાં:—હે પુત્ર ! આ તારા બાપ દાદાથી આવેલું એવું વિસ્તારવંત ધન, કનક, રત્ન, મણિ, મોતી, શંખ, પરવાળાં આદિ દ્રવ્ય છે, જે સાત પેઢી સુધી ગરીબલોકોને આપવા માંડે, અને પોતે ભોગવવા માંડે, પણ ખુટી ન જાય એવું છે. તે કારણ માટે એવું આ દ્રવ્ય તે પ્રત્યે પોતાની ખુશી પ્રમાણે રૂડે પ્રકારે ભોગવીને પોતાને સદ્દસરૂપ લાવણ્યાદિ ગુણોએ કરીને શોભાયમાન એવી, અને પોતાના મનની રૂચિ પ્રમાણે ચાલનારી એવી ઘણી રાજકન્યાઓ પરણીને તેમની સાથે આશ્ચર્યકારી એવા સંસાર સંબંધી ભોગ સુખ ભોગવીને પછી દિક્ષા લેજ્યો. માતા પિતાનું બોલવું સાંભળી કુંવર કહેવા લાગ્યો—હે માતા પિતા ! તમે જે દ્રવ્યાદિકનું સ્વરૂપ કહ્યું, તેનું એવી રીતે જાણવું કે તે દ્રવ્ય નિશ્ચે અગ્નિ જળ, ચોર, રાજા, ગોત્રી લોકો એ આદિક ઘણા લોકોને વશ્ય છે; પણ દ્રવ્ય કાંઇ એક જણની પાસે રહેતું નથી, અને અશાશ્વતું છે એટલે તે દ્રવ્ય કાંઇ નિરંતર રહેતું નથી, અને પ્રથમ અથવા પછી જરૂર મુકવુંજ પડશે; તથા મનુષ્ય સબંધી કામભોગ પણ અંતે દુર્ગતિનાં ફળને આપનારછે. તે કારણ માટે તે કામભોગોને અર્થે કોણ પોતાની જીવિતને નિષ્ફળ કરે ? એટલે ડાહ્યા પુરૂષ હોય તેજ ન કરે. એવી રીતે કુંવરે ઉત્તર આપ્યો; ત્યાર પછી તે કુંવરનાં માતા પિતા એ પ્રકારે વિષયને અનુકુળ એવાં બહુ વચનોએ કરીને તે કુંવરને લોભાવવાને અસમર્થ થયાં. પછી વિષયને પ્રતિકુળ એવાં અને સંજમના ભયને દેખાડનાર એવાં વચનોએ કરીને આ પ્રકારે કહેવા લાગ્યાં કેઃ–હે પુત્ર ! **નિર્ગ્રંથ પ્રવચનં** કહેતાં વિતરાગનું કહેલું એવું સિદ્ધાંત અથવા સાસન તે સાચું છે, અને અનુત્તર કહેતાં પ્રધાનછે, અને શુદ્ધ કહેતાં દોષરહિતછે, અને માયાશલ્ય, નિયાણશલ્ય, અને મિથ્યાત્વશલ્ય એ ત્રણ શલ્યનું નાશ કરનારૂં છે, અને મુક્તિનો માર્ગછે; અને સર્વ દુઃખને નાશ કરનારૂં એવું વિતરાગનું કહેલું પ્રવચનછે, તેપ્રવચનમાં એટલે જૈનસાસનમાં રહેલા એવાજ જીવો સિદ્ધિપદને વરેછે, એટલે વિતરાગની આ

જ્ઞાના પાળનાર એવાજ જીવો સર્વ કર્મે કરીને રહિત થાયછે. પરંતુ આ પ્રવચન લોઢાના ચણા ચાવવાની પઠમ અતિશે દુષ્કરછે, અને વેળુના કોળિયાની પઠમ દુઃખે તરવા જોગ્ય છે; વળી આ પ્રવચન છે તે તિક્ષ્ણ ખડગાદિકને ઓલંઘન કરવા જેવુંછે, તથા દોરડાદિકે કરીને બાંધેલું એવું મહાશિલાદિક હસ્તાદિકે કરીને ધારણ કરવાજેવું છે, તથા અશિધારાવ્રત સેવન કરવાનું છે, એટલે જેમ ખડગાદિ અતિક્રમણ કરવાને અશકયછે તેમ આ મહાવ્રત પાળવું અશકય છે. વળી જૈનશાસ્ત્રમાં સાધુઓને આધાકર્મીક ઔદ્દેશિકાદિ ભોગવવાને ન કલ્પે; એટલે જૈનના જે સાધુ હોય ને પોતાને વાસ્તે કરેલું એ આદિક બેતાળીદોષ સહિત વસ્તુ ગ્રહણ કરે નહીં. અને હે પુત્ર ! તું તો સદાયકાળ સુખમાં ઉત્પન્ન થએલો છું, કોઈ દહાડો પણ દુઃખમાં રહ્યોજ નથી, એજ કારણ માટે તું તાઢ, તાપ, ક્ષુધા, તૃષ્ણા, ડાંસ મગતરાં અને નાના પ્રકારના રોગાદિરૂપ પરસિહ ઉપસર્ગોપ્રત્યે સહન કરવાને સમર્થ નથી; તે કારણ માટે હમણાં તને દિક્ષા લેવાને આજ્ઞા આપવાને અમે ઇચ્છતા નથી. ત્યાર પછી કુંવરે કહ્યું કેઃ—હે માતા પિતા ! તમે જે સંજમની દુષ્કરતા દેખાડી તે દુસ્કરતા કાયર પુરૂષોને અને આ લોકમાંજ સુખ માની બેઠેલા તેવાઓને. અને પરલોકના સુખના અજાણ લોકોને અને વિષયની તૃષ્ણાવાળા લોકોને સંજમનું દુસ્કરપણું લાગે છે; પણ ધીર પુરૂષને અને સંસારના ભયથી ઉદ્વિગ્ન થએલા, એવા પુરૂષને સંજમ પાળવું કઠણ નથી. તે કારણ માટે હું તમારી આજ્ઞાએજ કરીને હમણાંજ પ્રવજયા (દિક્ષા) લેવાને ઇચ્છું છું; ત્યાર પછી તે માતા પિતા ફરીને કહેવા લાગ્યાં—હે બાળ ! હે કુંવર તું આટલો બધો હઠ ન કર તું શું સમજે છે ? તું એમ સમજતો હઈશ કે સંયમ લેવું સેહેજ છે, પરંતુ સંયમ લેઇને પાળવું મહા દુસ્કર છે. એવું સાંભળી અતિમુક્ત કુંવર કહેવા લાગ્યો કેઃ—હે માતા પિતા ! જે હું જાણું છું તેજ નથી જાણતો, અને જે નથી જાણતો તેજ હું જાણું છું. કુંવરનું આવું આવું બોલવું સાંભળી માતા પિતા કહેવા લાગ્યાં કે હે પુત્ર ! તું

આમ કેમ બોલે છે ? તેવારે કુંવરે કહ્યું કેઃ—હે માતા પિતા ! હું જાણું છું કે, જે જનમ્યો તેને જરૂર મરવું છે; પરંતુ એટલું નથી જાણતો કે તે કયારે મરશે, અથવા કીયા સ્થાનમાં મરશે અથવા કેવે પ્રકારે મરશે; અથવા કેટલે કાળે મરશે, એ હું નથી જાણતો; તથા હું નથી જાણતો કે કીયા કર્મોએ કરીને નરકાદિકને વિષે જીવો ઉત્પન્ન થાય છે ? પણ આટલું જાણું છું કે પોતાનાં કરેલાં કર્મોએ કરીને જીવ નરકાદિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, એવી રીતે કુંવરે ઉત્તર આપ્યો; ત્યાર પછી તેનાં માતા પિતાએ તે કુંવરનું સંયમને વિષે સ્થિર ચિત્ત જાણીને મોટા આડંબરે કરીને નિકળવાનો મોટો ઓચ્છવ કર્યો. તે વખતે અતિમુક્ત કુંવર સ્નાન કરી શરિરે ચંદનાદિકનો વિલેપન કરી, અને વસ્ત્ર આભરણાદિકોએ કરીને શોભાવ્યું છે શરિર તે જેણે એવો, અને માતા પિતાદિક બહુ પરિવારે કરીને પરીવરેલો એવો, મોટી પાલખીમાં બેસીને નાના પ્રકારનાં વાંજીંત્રોનો શબ્દ થએ છતે જ્યારે નગર મધ્યે થઇને નિકળ્યો ત્યારે ઘણા દ્રવ્યના અર્થિ ભટ્ટાદિલોકો મનોજ્ઞવાણીએ કરીને આ પ્રમાણે આશિષ દેવા લાગ્યા કેઃ—હે રાજકુંવર ! તમે ધર્મ કરીને અને વળી તપે કરીને કર્મરૂપી શત્રુને જીતો, વળી હે ! જગતને આનંદના કરનાર ! તમારૂં કલ્યાણ થાઓ, વળી તમે ઉત્તમ કુળમાં કહેતાં પ્રધાન એવા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રોએ કરીને ન જીતેલી એવી ઈંદ્રિયોને જીતો, વળી અંગિકાર કરેલો એવો સાધુનો ધર્મ તે પ્રત્યે રૂડે પ્રકારે પાળો,' વળી તમે નિર્વિઘ્નપણે કરીને સિદ્ધિપદને પામો, એવી રીતે આશિષ દીધી. ત્યાર પછી અતિમુક્ત કુંવર એ પ્રકારે જાચક લોકોએ સ્તવના કરવા માંડેલો એવો, અને જાચક લોકોને વાંછિત દાન પ્રત્યે આપતો એવો, નગર થકી બહાર નિકળીને જ્યાં વીરસ્વામીનું સમવસરણ છે, ત્યાં આવીને પાલખીમાંથી ઉતર્યો; ત્યાર પછી માતા પિતા તે કુંવરને આગળ કરીને શ્રી વીરસ્વામિ પાસે આવીને વંદનાદિ નમસ્કાર કરીને આ પ્રકારે કહેવા લાગ્યાં કેઃ—હે સ્વામિન ! આ અતિમુક્ત કુંવર અમને વહાલો છે, અને અમને મનોજ્ઞ છે, અ

ને એ અમારે એકજ પુત્ર છે; પરંતુ જેમ કમળ કાદવને વિષે થાય છે, અને વળી પાણીને વિષે વૃદ્ધિ પામે છે, પણ કાદવ અને પાણીએ કરીને લેપાતું નથી, તેમ આ અતિમુક્ત કુમાર પણ શબ્દ, રૂપ, એ છે લક્ષણ તે જેમનું એવા કામોને વિષે ઉત્પન્ન થયો છે, અને ગંધ, રસ અને સ્પર્શ એ છે લક્ષણ તે જેમનું એવા ભોગોને વિષે વૃદ્ધિ પ્રત્યે પામ્યો છે, પણ તે કામ ભોગોને વિષે અને મિત્ર, જ્ઞાતિ, સ્વજન, સમ્બધિ એવા લોકોને વિષે લેપાયો નથી; અર્થાત્-મમતાએ કરીને રહિત છે; વળી આ કુંમાર સંસારના ભયે કરીને ઉદ્વિઘ્ન એટલે વિરક્ત મનવાળો થયો સતો આપની પાસે દિક્ષા લેવાને ઇચ્છે છે; તે કારણ માટે અમે આપને આ શિષ્યરૂપ ભિક્ષા પ્રત્યે આપીએ છીએ. આપ પણ આ શિષ્યરૂપ ભિક્ષા પ્રત્યે અંગિકાર કરો- ત્યારે વીરસ્વામિએ કહ્યું કે:—હે દેવાનુંપ્રિયો ! જેમ તમને સુખ ઉપજે તેમ. પણ પ્રતિબંધ એટલે મમતા કરશો નહીં; ત્યાર પછી અતિમુક્ત કુંમાર ભગવંતનું વચન સાંભળીને ખુશી થયો સતો ભગવંત પ્રત્યે ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરીને અને નમસ્કાર કરીને ઇશાન કુણમાં જઇને પોતાની મેળેજ આભરણ માલ્ય અલંકાર પ્રત્યે મુકવા લાગ્યો. તે વખતે માતા ઉજવળ વસ્ત્રે કરીને આભરણાદિક પ્રત્યે ગ્રહણ કરીને આંખોથકી આંસુ મુકતીથકી અતિમુક્ત કુંમારને એ પ્રકારે કહેવા લાગી:—હે પુત્ર ! પામેલા એવા સંજમજોગોને વિષે તારે પ્રયત્ન કરવો, અને ન પામેલા એવા સંજમજોગોને પામવાને અર્થે ઘટના એટલે રચના કરવી. વળી ચારિત્ર પાળવાને વિષે પોતાના પુરૂષપણાનો અભિમાન સફળ કરવો, અને પ્રમાદ તો કરવોજ નહીં. એ પ્રકારે કહીને માતા પિતા ભગવંત પ્રત્યે નમસ્કાર કરીને પરિવારસહિત પોતાને સ્થાનકે ગયાં.

હવે અતિમુક્ત વીરસ્વામિ પાસે આવીને વંદનાદિ કરીને પ્રવર્જિત થયો; ત્યાર પછી વીરસ્વામિએ પણ પંચમહાવ્રત ગ્રહણ કરાવીને ક્રિયા કલાપાદિ શિખવાને અર્થે ગીતાર્થ એવા સ્થિવર મુનિયોને સુંપ્યો; ત્યાર પછી પ્રકૃતિએ કરીને ભદ્રક એવો અને

વિનીત એવો અતિમુક્ત નામે કુંમાર શ્રમણ એક દહાડો ઘણો વરસાદ પડતાં છતાં કાખને વિષે પાત્ર અને રજોહરણ લેઇને બહાર નિકળ્યો, અને ત્યાં જળનો પ્રવાહ વેહેતો દેખીને બાળ અવસ્થાના વશથકી માટીએ કરીને પાળ બાંધીને જેમ નાવનો ચલાવનાર નાવ પ્રત્યે ચલાવે છે, તેમ આ અતિમુક્ત સાધુપાત્રાને આ મારી નાવ છે, એ પ્રકારે કલ્પના કરીને તે પાણીમાં ચલાવતો થકો રમવા લાગ્યો. તે અવસરે સ્થવિર મુનિઓ તેની અતિશે અઘટિત તે ચેષ્ટા દેખીને તે સાધુ પ્રત્યે હાંશી કરતા હોયને શું. જેમ ! એમ ભગવંત્ પાસે આવીને એ પ્રકારે પુછવા લાગ્યા કે:—હે સ્વામિન ! આપનો અંતેવાશી અતિમુક્ત નામે કુંમાર શ્રમણ કેટલા ભવોએ કરીને સિદ્ધિપદને વરશે ? ત્યારે ભગવંતે કહ્યું કે:—હે આર્યો ! મારો અંતેવાશી અતિમુક્ત સાધુ આજ ભવમાં સિદ્ધિપદને વરશે; તે કારણ માટે હે રૂડા પુરૂષો ! તમે અતિમુક્ત કુંમાર શ્રમણની જાત્યાદિકને ઊઘાડવા થકી હીલના ન કરશો, અને તેને ઉચિત શેવા ન કરવે કરીને નિંદા ન કરશો, અને મને કરીને લોકની સમક્ષ ગરહા ન કરશો, અને તેની અવજ્ઞા ન કરશો. વળી હે દેવાનુંપ્રિયાઓ ! એ અતિમુક્ત સાધુને અખેદ કરીને અંગિકાર કરો અને અખેદ કરીને તેની સહાય કરો, તથા, ભાત પાણી લાવી આપવારૂપ વિનય કરીને એની વૈયાવચ્ચ કરો, જે કારણ માટે આ મુનિભવનો અંત કરનારજ છે, એટલે સંસારનો ઉચ્છેદ કરનારજ છે, અને ચરમ શરીરવાળો છે; એટલે આ એને છેલ્લું શરીર છે. એવી રીતે તે જ્ઞાનવંત એવા સ્થવિર મુનિઓને ભગવંતે કહ્યું. ત્યાર પછી તે સ્થવિર મુનિઓ ભગવતને વંદન નમસ્કાર કરીને ભગવંતના વચનને વિનય કરીને અંગિકાર કરીને અતિમુક્ત કુંમાર શ્રમણ પ્રત્યે અખેદ કરીને અંગિકાર કરવા લાગ્યા. જાવત્ વૈયાવચ્ચ પ્રત્યે કરતા. હવા.

પછી અતિમુક્ત મુનિ જે તે પણ તે પાપસ્થાનને આળોચીને

નાના પ્રકારની તપશ્ચર્યાદિકે કરીને સંજમ પ્રત્યે સમ્યક પ્રકારે આરાધન કરીને, અંતે અંતકૃત કેવળી થઇ સિદ્ધિપદને વર્યા.

ઇતિ અઇમત્તા-કુંવરની કથા.

भद्रसिंह महिपाळनी कथा.

સોરાષ્ટ દેશને વિષે કલ્યાણપુર નામનું એક ભવ્યનગર હતું, તે નગરમાં સ્વભાવે ભદ્રિક અને સર્વ સદ્‌ગુણનું કેલિગૃહ એવો ભદ્રસિંહ નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો; તેને સત્ય, નીતિ, દયા, શીલ અને દાનાદિક ઊત્તમ આભૂષણોએ યુક્ત તથા પતિવ્રત ધર્મને પાળનારી સુંદરી નામની સ્ત્રી હતી, અને આભુષણસમાન કુળ દીપાવનાર કુળદીપસિંહ નામનો પુત્ર હતો, તેથી જગતના વિષે મહાસુખી ગણાતો હતો. તે પોતાનાં સદાચરણ સત્યનીઅડગગા દીએ રહીને ન્યાયને શુદ્ધ રીતિથી પાળતો ગમે તેવું અકાર્ય થાય, ગમે તેવાં કષ્ટ પડે, કે નીતિ સત્યાદિક છંડવાથી ગમે તેવો મહાન લાભ થતો હોય, તો પણ તે સદાચરણથી વિમુખ થઇ કદી દુરાચરણ કરતો નહોતો.

એક દિવસ ઇંદ્રસભામાં અમરવૃંદોના વચ્ચે બિરાજેલ ઇંદ્રમહારાજ પાસે સત્યાદિક શુભવ્રત અખંડિત રીતે પાળનાર શુભજનોની વાતો નિકળી, તે વાત પ્રસંગે જગત્ મધેના કેક જનોને જુદા જુદા દેવોએ વખાણ્યા; તેવારે ઇંદ્રમહારાજે સર્વની વાત નિભ્રંચ્છી ભદ્રસિંહ રાજનનાં અતિ વખાણ કર્યાં. ભદ્રસિંહનાં અતિ સદ્‌ગુણ સાંભળી સભામાં બેઠેલો એક દેવ અતિ આર્શ્ચતાથી કહેવા લાગ્યોઃ—" હે દેવ ! શું મનુષ્યદેહમાં એટલું બધુ અડગપણું હોય ? કદાપિ નહીં, જ્યાં સુધી સુખી હોય ત્યાં સુધી તો સર્વ કોઇ સદ્‌ગુણને અડગપણે સાચવી શકે, અને ત્યાં સુધીજ તે પોતાનો નિયમ ન તોડી પ્રતિષ્ટાનું પાલણ કરે. પણ હે સ્વામિ ! જેમ જળની સાથેજ મીનનો પ્રાણ જાય છે, તેજ માફક સુખ સાથે સર્વ સત્ય ટેક નાશી જાય છે; જો આપ આજ્ઞા કરો તો હું ભુલોકના વિષે જઈ તે મહિ-

પાળને ચળાવું, અને તેના બધા નિયમો તોડી ભ્રષ્ટ કરી આપ સન્મુખ હાજર કરૂં." એવાં તે દેવનાં ગર્વિષ્ટ વચન સાંભળી ઈંદ્ર તેના પ્રતિ કાંઈ પણ ઉત્તર આપ્યો નહિ; તોપણ તે મૌનપણાને આજ્ઞારૂપ ગણી ત્યાંથી તે દેવ તુરત ભુતળના વિષે આવ્યો; પછી તેણે માયાવડે મોટું સૈન્ય વિકુર્વી મહાન્ રાજા બની ભદ્રસિંહપર સ્વારી કરી; સ્વરાજયપર શત્રુ ચઢી આવ્યો જાણી ભદ્રસિંહ પણ પોતાના શુરા સામંતો સાથે તેના સામો આવ્યો; બંને સૈન્ય પરસ્પર ભેટતાં મહા યુદ્ધ થયું; બંને તરફના હજારો શુરા રજપુતો શબરૂપ થઇ ભુમાતા ખોળામાં સુતા; ઘણા શુરા રજપુતોએ સ્વામિભક્તિથી ઘણુંજ શૌર્ય વાપર્યું, પણ દેવ માયા આગળ અંતે તેઓ ફાવ્યા નહિ; અંતે દુશ્મનોનો જય થયો; તેથી તેમણે ભદ્રસિંહ, સતિ સુંદરી, તથા કુમાર કુળદીપકને અરણ્યમાં કાઢી પોતે નવિન નગર વિકુર્વી ત્યાં રાજ કરવા લાગ્યો, અને બીજારૂપે (છાયા માફક) તે સત્યવાદી નૃપ, તેની પવિત્ર પત્નિ તથા પુત્રની પુંઠ લીધી, એટલે કષ્ટ આપી શુભ ટેક તોડાવવવા તેમના પછાડી તે પણ ગયો.

હવે અરણ્યમાં રખડતાં તે ત્રણે રાજવંશીઓને તે દેવે અતિ ક્ષુધા લગાડી, પછી મુસાફરરૂપ ધરી તેમના સન્મુખ આવી માંસ ભેટ કર્યું; તેવારે ક્ષુધાથી પીડિત મહિપાળ તેનાથી ચળ્યા નહીં; અને બોલ્યા:—" ક્ષુધાએ પિંડ પડે તો પણ અમો કદાપિ માંસાહાર કરતાજ નથી. એમ કહી તે ત્રણે જણ આગળ ચાલ્યા. સ્વધારણામાં નિષ્ફળ થયેલ દેવે હવે બીજો ઉપાય શોધ્યો, અને આગળ જતાં સર્પરૂપ ધરિ તે કુળદીપકને ડશ્યો. સર્પ ડંષ થતાંજ વિષપ્રયોગે મગજમાં એક ઝાટકો આવી શબરૂપ થઇ ત્યાંજ તે ધરણીતળી પડયો. હવે પુત્ર મરણથી ક્ષુધા, શોક, અને નિંદ્રાથી પીડિત દંપતિના કષ્ટમાં અતિ વધારો થયો, કષ્ટની સીમા રહી નહિ, ધૈર્ય તેમનો સંગ છંડી નાઠું, અને શબ પાસે બેશી નરનારીએ કરૂણામય આક્રંદ કરવા માંડયું.—" હે પુત્ર ! આ અરણ્યમાં હું તને અંગ્નિસંસ્કાર પણ કેવી રીતે કરૂં ? હે કુળદીપક ! આવા ભયંકર કષ્ટમાં શું તારે આવો

દગો દેવો જોઇતો હતો ? કષ્ટ સમયે દુ:ખી માત પિતાને આવી ભયંકર અટવિમાં મુકી તું ચાકરી કરવાના ડરથી નાઠો તે તને શાણાને શોભતું નથી. હે વહાલા ! મારા કુળને દિપાવનાર ! મારા હૃદયના સૃંગાર ! બેઠો થા. આ તારાં ટળવળતાં પિતા માતાને ધૈર્ય આપ અરે ! અમારા કંઠે શોશ પડે છે, તે જરી પાણી લાવી પા. અરેરે ! કેમ તું ઉત્તર નથી આપતો ? તારાવિયોગે અમો કેમ કરી જીવીશું ? ધન ગયું, રાજ્ય ગયું, પણ હે પુત્ર ! તારા સંજોગે અમો તે તૃણવત ગણતા, પણ તેં દાઝયાપર ખરેખર ડામ દીધો; તારા મરણનો કારી ઘા અમારાથી કેમે કરી રૂઝાશે નહીં. અરેરે ! જેને છીંક આવતાં દશે દિશાથી ખમા ખમાના હજારો ઉચ્ચાર થતા, તેને આજે પાથરવા અરે ! મરણ સમયે દર્ભની સાદડી પણ નહિં ! હાય હાય ! અગ્નિ સંસ્કારને માટે કાષ્ટ પણ નહિં. અરે ! વહાલા ! જેના શબને અંતર ફુલેલ છાંટતાં; અગર તગરના પરિમળવાળા ઉત્તમ કાષ્ટથી હજારો જનસમુહ વચ્ચે અગ્નિસંસ્કાર થાત, તેજ શબને આજે ગિધાદિક પક્ષિયો ચુંથશે. ધિ:ક ! ધિ:ક !! ધિક !!! કર્મની ગતિ. ” એમ વિલાપ કરતાં કરતાં તે દંપતિ મુર્છિત થઈ ધરણીપર ઢળી પડયાં.

આવી રીતે આક્રંદ કરતાં મુર્છિત થયેલ તે દંપતિ પાસે વૈદ્યરૂપ ધરી તે દેવ આવ્યો, અને અચેત થયેલા નરનારીને શિતળ જળ છાંટી સચેત કરી કહેવા લાગ્યો–‘હે ધર્માત્મા ! તમે આટલું બધું આક્રંદ શા માટે કરો છો ? તમારા સદ્‌ભાગ્યોદયે હું અહિં આવી ચઢયો છું, તેથી તમારા પુત્રને સજીવન થવાનો ઉપાય બતાવું છું; હવે તમે ગભરાશો નહિ, અને ધૈર્ય ધરી હું કહું તેમ કરો લ્યો આ ધનુષ્ય બાણ–જુવો આ વૃક્ષપર બેઠેલાં જાંબુરંગનાં ઉજળ વિષહર પક્ષી, ઉઠો ત્વરા કરો, તેને મારી તેનું માંસ ડંખપર વિલેપન કરો કે તુરત જેમ સુર્યોદયથી અંધકાર વિનાશ પામે છે તેમ સર્પનું ઝેર નાશ પામી હમણાં તમારો પુત્ર તમારાથી વાતો કરવા લાગશે. આ કામ આળસ કરવા

જેવું નથી, પુત્રનો પ્રાણ બચાવવા અનુચાલતાં પાપ કરવું પડે તેનો બાદ નહીં; માટે ઉઠો કાર્ય સાધી પુત્રને સજીવન કરી ખુશી થતાં જાઓ. સારૂં થયું કે હું અહીં આવી ચઢયો. નહીંતો આવા સુકુમાર પુત્રરત્નને તમે નક્કી ખોયુંજ હતું ! ”

એવું સાંભળી ભદ્રસિંહે કહ્યું:-“ અહો વૈદ્યરાજ!માંસમદિરાના ત્યાગરૂપ ઉત્તમ ટેક અમોએ ગ્રહણ કરીછે, તેથી માંસ મદિરાને અટકીએ નહિ, તો પછી પ્રાણીનો તો વધ થાયજ કેમ! અરેરે! અમારાથી પાપકાર્ય થાયજ કેમ? અમારૂં તે ટેકરૂપ ઉત્તમ રત્ન સાચવતાં ગમે તેટલું કષ્ટ થાય, અરે ! આવા આવા હજારો કુમારનો તે રત્ન સાચવતાં વધ થાય, તેથી અમને કંઇ વિશેષ દુઃખ લાગવાનું નથી; પણ હે નિચકર્મી વૈદ્ય ! તે રત્ન સાચવવા અમે તન, મન અને ધનથી કોઈ રીતે પછાત પડવાના નથી અમારા દેહમાં જ્યાં સુધી પ્રાણ હશે ત્યાં સુધી અમે તેના પર જરા ડાઘ પણ પડવા દેવાના નથી, એ નક્કી સમજવું. જગતના વિષે મોહે કરીને સુખદાતા પુત્રના જીવને માટે પ્રાણિનો વધ કરી તેનું તથા અમારૂં ઉભયલોકમાં અકલ્યાણ ઇચ્છીએ એ અમારાથી કેમ બને ? આપની દવા અમારે નથી કરવી, માટે આપ આપના માર્ગે સિધાવો.” એવું સાંભળી વૈદ્યે ભદ્રસિંહ તથા સતી સુંદરીને ઘણી રીતે સમજાવ્યાં, પણ તે કોઇ પ્રકારે ડગ્યાં નહિ; તેથી નિરાશ થઇ દેવ ત્યાંથી ચાલી નિકળ્યો. વૈદ્યના ગયા પછી કાષ્ટ તથા અગ્નિ માટે તેમણે ઘણો ઘણો આસપાસ શોધ કર્યો. પણ કશો જોગ બન્યો નહિ; તેથી પુત્રશબને ત્યાંજ મુકી અશ્રુપાત કરતાં તેઓ ત્યાંથી ચાલી નિકળ્યાં; તેમના ગયા પછી અમર આવી કુમારને સચેત કરી પાછો ભદ્રસિંહના પુંઠે ગયો.

કુળદીપક ચારે તરફ જોવા લાગ્યો, પણ માતાપિતાને ન જોયાં તેથી ઘણું આક્રંદ કરતો વિચારવા લાગ્યો કે તેઓ કયાં ગયાં હશે? વાઘાદિક હિંસક પ્રાણી તો તેમને લઇ ગયું નહિ હોય? ગમે તેમ હોય પણ એટલું તો નિશ્ચય કે તેઓ પોતાની મરજીથી મને એકલો મુકી જાય એમ તો હોયજ નહિ. ભાવિ ! જે કાળે જે

બનવાનું હોય તે કોણ મિથ્યા કરે ? અરેરે ! નિંદ્રા પણ આ વખત મને વેરણરૂપ થઇ. પણ ખેર ! ચાલ જીવ તપાસ તો કરૂં." વિગેરે વિચાર કરતો, પાષાણરૂપ જોપર ઘાસ ઉગ્યું છે, કીકીરૂપ જેની ટોચ શ્યામ જવાળામુખી છે, અને આસ પાસનું શ્વેત મંડળ તે જાણે સુંદર આરસ પથ્થરનુંજ હોયની ! એવા નેત્રરૂપ ગીરીમાંથી અશ્રુરૂપ નદીને વહેવરાવતો તે ચાલ્યો જાય છે ચાલતાં ચાલતાં તે સુમતિસેન જ્યાં કુત્રિમ રાજધાની કરી છે ત્યાં ગયો, અને નગરમાં ફરતાં ફરતાં રાજમાર્ગ આગળ જઇ ચઢયો; ત્યાં ઝરૂખે બેઠેલા મહિપાળે તેને જાયો. અને અનુચર મોકલી પોતા પાસે બોલાવી યોગ્ય પગાર કરી ન્યાયાસન આપ્યું.

હવે ભદ્રસિંહ તથા તેની નારીએ રાત્રિ દિવસ રખડી રખડી મહા ઘોર કષ્ટ સહન કર્યું, ખારૂં જળ અને વનસ્પતિ તથા ભુતળ શિવાય સર્વ તેનાથી પ્રતિકુળ થયાં, ફાટયાં તુટયાં વસ્ત્ર પણ તનપર પુરાં ન મળે, બે ત્રણ લાંઘણે મહા મહેનત અને શોધે મળતી વનસ્પતિ તથા ખારૂં જળ એજ તેમના દેહને ટકાવી રાખનાર ઉપકારી સાધન હતું, ઉત્તમ સુગંધમય વિવિધ જાતિનાં પુષ્પપુંજમાં સુનારને અને હજારો દાશ દાશીઓ વચ્ચે બિરાજનારને વાઘ વરૂના ભયંકર સાદ સુણતાં, ભુતળને જ પુષ્પ અને મખમલનાં બીછાનાં સમજી સુવું પડતું, એ એક રાજાધિરાજાને ઓછું કષ્ટ ન્હોતું; પણ દુષ્ટ દૈવે હજી તેમનો કેડો ન છોડયો; તેમ તેમણે પણ મરણપર્યંત સદ્‌ગુણના વિષે અડગજ રહેવું એજ નિશ્ચય કીધો હતો. આટલા વખત સુધી સ્વકાર્યમાં નિષ્ફળ થનાર દેવ હવે વધારે ક્રોધાયમાન થયો, તેથી ગમે તેમ કરી તેમના નિયમનો ભંગ કરવો, તેમના હૃદયના વિષે રહેલું ઉત્તમ રત્ન ખુંચી લેવુ, અને તેમના માથેથી સદ્‌ગુણ છત્રનું હરણ કરી દુર્ગુણરૂપ મશીવડે તેમને ન્હવરાવવાં, એજ તે દુષ્ટાત્માનો નિશ્ચય હતો, તેથી પોતાના કાર્યમાં સફળ થવા તેણે હવે એક ગંજાવર જાળ ગુંથી તે દંપતિને તેમાં નાંખવા ધાર્યું.

ભદ્રસિંહ તથા તેની નારી અતિ કષ્ટમાં દિવસો નિર્ગમન કરતાં મહા મહેનતે તે અટવિ ઉલ્લંઘન કરતાં જ્યાં કુમાર કુળ

દીપક ન્યાયાસનપર બિરાજેલ છે ત્યાં તેઓ જઈ ચડયાં; વિશાળ નગર જોઇ અન્નોદકની આશાએ તે નરનારીને કંઇ આ નંદિ કીધાં; પણ રાજા રામચંદ્રને સુખભોગની દાતાર રાજ ગાદીએ બેસવાનું, અને દુઃખદાતાર વનવાસ જવાના ખબર એકજ ઘડીમાં આપનાર દૈવની ગતિથી કીયો મહાશય અજાણ્યો છે ? કરમાં રહેલ મુદ્રિકાનાં નાણાં કરી અન્ન લાવવાની આશા એ રાય ભદ્રસિંહને ઘડીકવાર ખુશી કર્યો. પછી નારીને નગરના પાદરે બેસારી પોતે નગરમાં આવ્યા, અને વીંટીની કિમંત કરાવતા કરાવતા અનુંક્રમે રાજગઢી લગભગ આવેલ ઝવેરીઓની દુકાને તે જઇ ચડયો, ત્યાં કિમંત ચડતાં ચડતાં મુદ્રિકા દશ હજાર રૂપીએ મંગાવા લાગી, એવામાં તે મહેલના ઝરૂખે બેઠેલાં રાજરાણીએ જોયું કે તરતજ દાશી મોકલી ભદ્રસિંહને ઉપર બોલાવ્યા અને વીંટી મુલવતાં મુલવતાં તેનું રૂપ જોઇ મહારાણી વ્યાહમોહ થઇ, અને વિષયભોગની તેના પ્રત્યે વિજ્ઞપ્તિ કરવા લાગ્યાં. ભદ્રસિંહે તે ન માનતાં કહ્યું:-' તમો રાજરાણી, પ્રજાની માતા, અને અમે તમારા પુત્ર કહેવાઇએ, માટે સત્ય ન ચુકવું, આપ અઘટિત કરો ત્યારે કોણ ના કરે, સદ્દગુણી ચલણથી આપે આપનો દાખલો પ્રજાને આપવાનો છે, સદચલણથી આપે પ્રજા પ્રીતિ મેળવવાની છે, અને સદચલણથીજ આ જગતમાં અમર થઈ લક્ષ્મી ગણી સાહેબી ભોગવવા ઉંચ ગતિની અભિલાષા આપે રાખવાની છે, માટે કુચલણથી તે કેમ મળશે ? સીતા, દમયંતી, દ્રૌપદી વિગેરેના દાખલા આપે લેવા જોઇએ; અમૃત રસ મુકી વિષપાન કરવાની અભિલાષા આપે કદિ પણ રાખવી જોઇતી નથી, કાંણો, કુબડો સ્વામિ હોય તો પણ સ્ત્રી એ તેને પ્રભુતલ્ય માનવો; ત્યારે સુરેંદ્ર સરખા ભુપાળ છંડી તમો અન્યની ઈચ્છા કરો તે સારૂં કહેવાય ? વિગેરે વચનોથી રાણીને શિતળ કરવા ભદ્રસિંહે ધાર્યું, પણ તે દુષ્ટાએ તે ન માન્યું; અને સબળ થઇ ભદ્રસિંહની કોટે વળગવા ધાઇ. આવી રીતે અધર્મ થવો જાણી શિયળ લુટાયાના ડરથી વીંટીની આશા મુકી સત્યવાદી ભદ્રસિંહ ત્યાંથી ચાલ્યા, એથી અ

નંગ અગ્નિથી પ્રજળી રહેલ એ નારીને અતિ ક્રોધ ચઢયો, અનેણુ મ પાડી દાશીઓને બોલાવી ભદ્રસિંહને પોતાની લાજ લેનાર ઠરાવી પોતે સતિ ઠરી વહાલી થવા તેને ધરાધિશ પાસે મોકલ્યો, ધરાધિશે કાંઇ પણ વાત ન પુછતાં ક્રોધાવેશમાંજ તેને ફાંસીએ ચઢાવવાનો હુકમ કર્યો, એટલે અનુચરો તતક્ષણ તેને ત્યાંથી લઇ ચાલ્યા.

હવે નગર બહાર બેઠેલાં સતિસુંદરી પતિની રાહ જોતાં પતિ આવવાના માર્ગમાં સામી દ્રષ્ટિ રાખી બેઠાં છે, પતિને ઘણી વાર લાગતાં જુદા જુદા તર્ક વિતર્કે તેના મનમાં ચિંતા ઉપજા કરી છે, એવામાં તેણુ પોતાથી કેટલેક દુર એક બાળકનું શબ પડેલું જોયું; આ બાળશબ આમ રખડતું જોઇ સતિને દયા આવી અને સજીવ નીરજીવની ખાત્રી કરવા તેને હસ્તકમળમાં લીધું. જેવું શબ હસ્તકમળમાં લીધું કે તરતજ તેને રાજાના બે સીપાઇઓએ આવી પકડી અને કહ્યું,—' હે દુષ્ટ ! હે પાપી હત્યારી નારી ! તેં આ રાજબાળકનું ખુન શા માટે કીધું ? એ બિચારા નિર્દોષ બાળકે તારૂં શું બગાડયું હતું. હે ડાકણિી ! હવે તારા બુરા હાલ થવાના છે. ચાલ, આગળ થા. ' એમ કહી ધક્કે મારતા સતિને દરબાર ભણી લઇ ચાલ્યા. સતિ વાત કહેવા જાય, પણ સાંભળે કોણુ ? પાટુ, મુક્કી અને સોટાના માર મારતાં અબળાને તે દુષ્ટો મહીપતિ પાસે શબ સાથે લઇ ચાલ્યા. મહીપતિએ પુત્રનો ઘાત કરનાર જાણી કંઇ પણ તપાસ કર્યા વિના તેને પણ ફાંસીની શિક્ષા ફરમાવી. નૃપ મુખમાંથી વચન નિકળતાંજ અનુચરો તેને પણ ફાંસી સ્થળે લઇ ચાલ્યા.

હવે ભદ્રસિંહ તથા તેની નારીને એકજ સ્થળે ફાંસી દેવા લાગ્યા અહિં કષ્ટકુપમાં ઉતરેલાં નરનારી એકમેકને જોઇ હિંમત આપી આસના વાસના કરતાં પરસ્પર કહેવા લાગ્યાં કે:—' અહો સ્વામિ ! અહો સતિ ! હવે આપણા કષ્ટનો અંત આવ્યો. હવે આપણે દુઃખરૂપ સંસાર તજી પ્રભુ હજુરમાં તુરત સિધાવીશું, આ ફાંસીરૂપ યમદુત આપણા પર દયા કરી, કષ્ટથી મુકાવી, જગતપ્રભુની હજુરમાં લઇ જવા માટે,

સામાતુલ્ય સારી સેવા બજાવવા આવ્યા છે. હવે આપણે પ્રભુ ગુણનું સ્મરણ કરી, તેની મુર્તિ હૃદયમાં સ્થાપી, તેના નામનો હેતથી જાપ જપી તેનીજ હજુરમાં ત્વરાથી જવા આ ફાંસીને શીબીકારૂપ સમજી આનંદથી સ્વીકારીએ.'

આ વખતે દુઃખદાતા દુષ્ટ દેવ બ્રાહ્મણરૂપ ધરી તે સત્યવંત નરનારી સન્મુખ આવી તેમને કહેવા લાગ્યો.—'રે રે ! બચવા ના અગણિત ઉપાય છતાં એ દુઃખ મુર્તિઓ ! તમે શા માટે મોતના સ્વાધિન થાઓ છો ? આ મહિપાળને પોતાની જાત નાને મારવાનો પ્રતિબંધ છે, માટે તમે માંસાહારી થઈ પ્રાણ રક્ષણ કરો, અથવા જો તમો તેનાથી દ્યુત રમો તો હું મારી વિદ્યા શક્તિવડે તેનું આખું રાજ્ય તમને જીતાડી આ યમકાંતાસમાન ફાંસીથી બચાવી રાજ્યસુખ અપાવું. અરે ! સર્વથી ટુંકો રસ્તો મારી નારી તથા મને ગુન્હેગાર ઠરાવી તમે છુટો. અમો મહારાજ પાસે ગુન્હાની વાત કબુલ કરીશું; તમો કોઇ પુણ્યશાળી મહાત્મા દિસો છો, માટે તમારો પ્રાણ બચાવી હું મરીશ તો મારે આ ભવમાં ભુંડી ભીખની પીડા મટશે, અને ભવિષ્ય ભવમાં અત્યંત સુખી થઇશ, એમ મારા અને તમારા સર્વના સુખનો રસ્તો છે તે સ્વિકારી તમારા માથે આવેલી દુઃખની ચાદર મને ઓરાડી તમો સુખી થાઓ. માટે ગમે તે રસ્તો ગ્રહણ કરી તમે તમારો જીવ ઉગારો ! મારા ગરીબ બ્રાહ્મણની તમારા અર્થે દીધેલી આટલી શિક્ષા તમે માનો ! ! !'

બ્રાહ્મણનાં આ વચન સાંભળી સત્ય અને શીલરૂપ પુષ્પના પરિમળથી જેના વપુમાંથી સુગંધ બહેકી રહી છે તેવાં તે દંપતિ વિનયપુર્વક બોલ્યાં:--'મહારાજ ! અમે આપનો અંતઃકરણથી આભાર માનીએ છીએ. પરજીવપર આટલી બધી દયા ધરનાર જે તમો તેને અમો લળિ લળિ નમીએ છીએ, પણ હે દયાર્દ્ર ! જેમ તમારા હૃદયે દયાએ વાસ કર્યો છે, તેમ અમને પણ તેણેજ પવિત્ર કીધાં છે. અમો અમારો જીવ બચાવી તમારી હત્યા કરાવીએ એ કેવો અને કેટલો અનર્થ કહેવાય. વળી શું ? અમો માંસ ભક્ષણ કરીએ, દ્યુત રમીએ કે મૃષા બોલીએ

ના ના કદાપિ તેમ થવાનુંજ નથી; અમે અમારા દેહની દર કાર રાખતાંજ નથી, અમને ક્ષણભંગુર દેહ જાળવવા અનર્થ કરવાનું આપ કદિ સુચવશો નહિ, સદ્ગુણ અને શુભ ટેકો સાચવવા સુચના કરશો તો અમો આપનો અંતઃકરણથી પુર્ણ આભાર માનીશું. અરે ! અમારાં શુભ વૃતો અખંડિત રીતે પાળતાં એક તો શું પણ અમારાં જેવાં હજારો દંપતિનાં લય થાઓ પણ ચિંતામણિ રત્નસમાન ઉજવળ, કામધેનું સમાન સુખરૂપ પયદાતા, અને જાણે યશનોજ ભંડાર હોયની ! તેવાં સત્યાદિક શુભવૃત ઉભયલોકે અખંડિત રહો.

હવે દેવનો રચેલ પ્રપંચ તે દંપતિને ઉત્તમ ફળદાતા થયો; યુગોયુગમાં તેમનું નામ અમ્મર રાખનાર સુભ વખત તે અમરે તેમને મેળવી આપ્યો, છેવટ લગી સત્યાદિક શુભવૃતોથી ન ચળેલ તે દંપતિથી અંતે અમર હાર્યો. અને ઘસવા, ઘડવા, કાપવા, અને તાવવાથી સુવર્ણની ખરી પરિક્ષા થઇ. સત્યાદિક છીંડવા હેવે તેમને કષ્ટના કુપમાં ઉતાર્યા, પણ તેજ કુપ તેમને સુખદ થયો; છેવટ લગી શુભ વૃતને વળગી રહેનારને અંતે પુન્યે સહાય કરી, ચંડાળોએ તેમને ફાંસીએ ચઢાવ્યાં કે તરતજ તે દંપતિને રાજ્યાસનપર બિરાજેલ પોતાની પ્રજાએ જોયા, એક સ્વપ્ન માફક સર્વ કામ થઇ ગયું. કયાં અટવિ, કયાં ચાંડાળો, અને કયાં ફાંસી. પુન્ય પસાયે સર્વ ફીટી ગયું, અને અનુચરો અને રાજા રાણા વચ્ચે પોતાનીજ રાજગાદીપર ભદ્રસિંહે પોતાને બિરાજેલ જોયા; વામાંગે સતિસુંદરી બિરાજયાં છે, અને સામો કરજોડી કુળદીપસિંહ ઉભો છે, સ્વામિ સ્વામિનીને જોઇ સર્વ પ્રજા લોકના મનમાં અતિ હર્ષ થયો, સર્વએ યથાશક્તિ નજરાણાં કરી મહિપાળને મોતીથી વધાવ્યા, અને નગરમાં દિવાળી કરી.

પછી સત્યરૂપ યોદ્ધાના ભયે કરી અમર ભદ્રસિંહ સન્મુખ આવી ઉભો રહ્યો, અને આ સર્વ કષ્ટદાતા પોતેજ હતો તેનું કારણ અથથી ઇતિ સુધી પ્રજા સમક્ષ કહી, નૃપતિની અતિ પ્રશંસા કરી, સદ્ગુણી શુભ વૃતોમાં વળી અડગ રહેવા લોકો પ્ર

ત્યે બોધ આપી, વારંવાર ક્ષમા માગતો અદ્રશ્ય થયો. પછી ભદ્રસિંહે કુળદીપસિંહને સર્વ રાજ્યાભાર સોંપી પોતાની જરા વયના દિવસ સુખ શાંતિથી પ્રભુ ભક્તિમાં ગુજારવા માંડયા. દિનને દાન આપતાં, દુઃખીનાં દુઃખ કાપતાં, પ્રભુ રટણમાંજ લયલીન થઇ દંપતિ સુખ ભોગવવા લાગ્યાં.

રાજ્યકારભાર લઇ કુળદીપસિંહે પણ પિતા માફક સત્યથી રાજ્ય કરી નીતિ ન્યાય પસાએ ધર્મ આણા વર્તાવી, રૈયતને સુખી કરી તેમની આશિષરૂપ ઉત્તમ અલંકારે તે ઇંદ્રસમાન શોભવા લાગ્યો. સમોવડીયા રાજાની સદગુણી કન્યા સાથે લગ્ન કરી સંસારનાં સુખ ભોગવતાં અનુક્રમે તેને એક પુત્ર તથા એક પુત્રિ પ્રાપ્તિ થઇ. બાળક બાળકીનો આનંદ, નારીનું માધુર્યતા ભર્યું બોલવું અને પ્રજાની પ્રીતિએ કરી કુળદીપકસિંહ રાજા દેવતાના સુખ અનુભવવા લાગ્યો. દાન, દયા, સત્ય, નીતિ, ન્યાવિગેરે સદગુણાકર્ષણે તથા રાય—પ્રજાની પરસ્પર પ્રીતિ અને સંપવડે લોભાઇ વિદ્યા અને લક્ષ્મીજીએ આવી ત્યાં નિવાસ કર્યો, અને ટુંકામાં કહીએ તો સદગુણવડે રાય પ્રજા સ્વર્ગ સમાન સુખ ભોગવવા લાગ્યાં.

ઇતિ ભદ્રસિંહ મહિપાળની કથા.

જૈન કથાસંગ્રહ ભાગ ૧ લો.

સમાપ્ત.

અભણ અને અજ્ઞાન માણસોએ આ હાથમાં પકડવું નહિ.

જેઓની નસેનસમાં આર્યભુમિનું અભિમાન હોય તેમનેજ વાસ્તે.

આપને આપના બાપદાદાનો ઇતિહાસ સાંભળવો ગમે છે કે ? કારણ ?

આપનામાં આપના બાપદાદા પ્રત્યે સ રૂ માન છે, અભિમાન છે, ' મ્હારૂં ' એ શબ્દ તમને ઘણોજ પ્રિય લાગે છે.

આપ ને આપણા પૂર્વજો કોણ હતા, કેવા વિલક્ષણ બળવાળા હતા તે જોવું હોય, આપણા દેશની સ્થીતિ કેવા પ્રકારની હતી, આર્ય દેશ કેટલો વિસ્તૃત હતો તથા પૂર્વે તેમાં કેવા પ્રકારના દેશ પ્રદેશ હતા, તેમાં ફળ. શાક, વનસ્પતિ આદિ કેટલા પ્રમાણમાં અને કેવા પ્રકારનાં હતાં તથા વૃક્ષ, ખેતીવાડી વગેરેની કેવી જાહોજલાલી હતી તે વાંચવું ગમતું હોય તે ઉપરાંત ખનીજ પદાર્થોની ઉત્પત્તિ કેવી હતી તે સમજવાની ઇચ્છા હોય અને વેદ-અને વેદાંત શું છે અને તે તે કાળે કેવા પ્રકારના હતા તેનો ઇતિહાસ જોવો હોય, આપણા દેશની, સમાજની અને ધર્મની શું સ્થીતિ હતી તથા આપણા પુર્વના રાજાઓનાં પરાક્રમો વાંચી અત્યંત ધર્મપ્રેમી અને વફાદાર પ્રજા તરીકે શાંત જીવન ગાળવું હોય તો વાંચો.

ભારતીય સામ્રાજ્ય.

આ પુસ્તક પ્રથમ મરાઠી ભાષામાં હતું પણ તેની ઉપયોગીતા તરફ જોતાં ગુજરાતમાં પણ તેનો પ્રસાર કરવો યોગ્ય જણાયાથી તેનું ગુજરાતીમાં ભાષાંતર થયું છે અને અલ્પ સમયમાં તેની ઘણીજ નકલો ખપી ગઇ છે.

—માત્ર જુજ નકલો સીલીકે છે—

તેનું મુલ્ય પણ ઉપયોગીપણાના પ્રમાણમાં ઘણુંજ ઓછું રાખ્યું છે—રૂ. ૨॥ પરંતુ હાલ રૂ. ૧॥ એક રૂપીઓ આઠ આના.

બાલાભાઇ છગનલાલ શાહ.

પુસ્તકો વેચનાર અને પ્રકટ કરનાર,

ઝીકાભટની પોળ—અમદાવાદ.